SHRIFTEN

Isaac Leib Peretz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

י. ל. פּרץ.

שריפטען

פינפטע פערגרעסערטע אויפלאגע מיט א נייע אבטיילונג
פון דראמאטישע ווערק.

ערשטער באנד.

И. Л. ПЕРЕЦЪ
Собраніе сочиненій.

ВАРШАВА, 1901.
Тип. М. И. Гальтера и Комп., Налевки 7.

Дозволено Цензурою
Варшава 18 Іюля 1900

י. ל. פרץ. שריפטען.

IV.

מעשה׳ליך.

אינהאלט:

אין געמויזעכטס . . . . 5 —3
לאמפען־מוסר . . . . 7 —5
דער דין־תורה . . . . 10 —7
פון קבר . . . . 12 —10
בוימער . . . . 13 —12
דער גולם . . . . 15 —14
מיסט־חלומות . . . . 16 —15
העכט . . . . 20 —16
א קאלבענער קל־וחומר . . . . 21 —20
וזוק . . . . 23 —21
די רויז . . . . 30 —23

מעשה'ליך פון דולל־הויז:

עולם־הבא . . . . 32 —30
כל־בו . . . . 35 —32
א חלום . . . . 38 —35
באנציע שוויג . . . . 46 —38
דאס שטריימעל . . . . 57 —46
וועגוס און שולמית . . . . . 62 —57
דער חעלמער מלמד . . . . . . 66 —63
אלט־וואַרג . . . . 80 —66
פרינצעסען קוניגונדא . . . . . 88 —80
היהנערשע חלומות . . . . . . 93 —89
בעניית א תליה . . . . 94 —92
דער אפפעל . . . . 97 —94
ביי'ן פאקיר . . . . 102 —98
משיח'ס צייטען . . . . 109 —102

די לבנה פֿערצאָהלט . . . . . . 110—111
דריי מאָל גערופֿען . . . . . . 112—124
אין פֿליעגעל פֿאַר משוגעים . . . 124—137
די טוידטע שטאָדט . . . . . 138—148
אויף דער גרעניץ . . . . . . 148—149
נשמות . . . . 150—159
ער שפּיעלט פֿאַר'ן טייוועל . . . 160—161
די פֿרומע קאַץ . . . . 161—164
פֿען דע סיעקל . . . . 165— —

אין גֶעמױזֶעכֿטס.

——•••••——

אַ מאָל איז זיך געװען אַ געמױזעכֿטס. —

עס איז זיך געשטאַנגען גאַנץ אַפּאַרט: אָבגעטהײלט פֿון דער רעשט לאַנקע, (װאו בהמות האָבען זיך געפּאַשעט אונ יונגע פֿאַסטוכֿער מיט שטײנער געװאָרפֿען) מיט הױכֿען שאַװער אונ שאַרף-שפּיציגע דאָרנער, אונ אָבגעזונדערט פֿון דער לופֿט — מיט אַ פֿעטט-בלישציענדיג-גרין הײטעל, װאָס דער װינד צעררײסט אַ מאָל אין אַ יאָהר. — געלעבט אין געמױזעכֿטס האָבען (װי דער סדר-עולם איז) גאַנץ קלײנע װאָרם, װאָס האָבען געגעססען — נאָך קלענערע.

דאָס געמױזעכֿטס איז — נישט לאַנג, נישט ברײט אונ אפילו נישט טיעף. די װאָרמליך האָבען עס נור דעם פֿעטטען שלײם, די װאַססער-געװיקסען אונ די פֿױלע צװײגלאַך צו פֿערדאַנקען, אױב זײ קעננעז דאָס געמױזעכֿטס נישט דערגרינדען, נישט צושװיממען צו'ן אַ ברעג.

די געמױזעכֿטס-געאָגראַפֿיע שלאָפֿט דעריבער נאָך אין װיעג.

פֿאַר דאָס האָט די געמױזעכֿטס-גאוה שױן לאַנג אָפֿענע אױגען: די פֿאַנטאַזיע איז אונטערן פֿינסטערן הײטעל בײ דער גאַנצער ממשלה אונ בײדע צוזאַממען שפּיננען אונ װעבען.

אונ מיט דער צײט האָבען זײ אױסגעשפּוננען אַ מסורה פֿון קדמונים, אײן אמת װאָרמיגע טראַדיציע:

„דאָס געמױזעכֿטס איז דער ים-הגדול!".

„אין איהם גיעסען זיך אַרײן אַללע פֿיער טײכֿער פֿון גן-עדן... דער חדקל ברענגט-מיט מיט זיך דאָס גאָלד — — דאָס איז דער שלײם, אין װעלכֿען עס שטעקט זײער פּרנסה—אונ די רעשט דרײ טײכֿער ברענגען בלומען — דאָס זעננען די װאַססער-געװיקסען, צװישען װעלכֿע זײ שפּיעלען זיך אין בעהאָלטעניש אין אַ יומא-דפּגרא — פּערל — אַללע זיאַבע-שיססעלעך אונ קרעללען — די פֿערפֿױלטע צװײגלעך"...

„דאָס גרינע הײטעל, די פֿערפֿעצטע יאַרמולקע איבערן געמױזעכֿטס, איז דער **היממעל** איבער'ן ים-הגדול! אײן עקסטראַ בעזונדער הימעל פֿאַר זײער װעלט!"

שטיקלעך אײער-שאָללען, װאָס האָבען זיך דאָרט פֿערבלאָנדזעט, שפּיעלען די

ראָלע פֿון שטערן און מיט אַ פֿערפֿוילטע־דיניע האָט מען יוצא געווען פֿאַר דער זונן...

די שטיינער, וואָס פֿלעגן אַמאָל אַריינפֿאַללען דורך די פֿאַסטובער, זעננען — גאַנץ נאַטירליך — געווען אבני־אלגביש־שטיינער, וואָס דער הימעל וואַרפֿט זינדיגע לייט אין קאָפּ אַריין! און, אַז דער הימעל האָט זיך געשפּאַלטען, און עטליכע שטראַהלען פֿון דער אמת'ער זונן האָבען אָבגעשרפֿעט אַ וואָרעמיגען מח, האָט מען געפֿיהלט און געגלויבט אין גיהנם!

נור — וואהל האָט זיך געלעבט אין געמויזעכטס! ווי יעדער איז געווען פֿון זיך און מיט אַללע צופֿרידען! ווער עס וואהנט אין ים־הגדול איז שוין בטבע אַ פֿיש! איין וואָרמיל פֿלעגט דאָס צווייטע רופֿען: שלייען, העכט! אויף מצבות פֿלעגט מען קריצען: קראָקאָדיל און לויתן! „פֿלאָטקע" אין געווען די גראָסטע בעליידיגונג, פֿאַר „קאַלבקים" האָט מען זיך יום־כפור נישט מוחל געווען! דערביי האָבען געבליהט: אַסטראָנאָמיע, פּאָעזיע און פֿילאָזאָפֿיע ווי די רויזען!

די שטיקליך אייער־שאָלען האָט מען געציילט ביז מען איז דערגאַנגען, אַז מען קענן זיי נישט איבערציילען...

ראָמאַנטיקער האָבען די „פֿמליא של מעלה" אויף טויזענדער אופנים בעזונגען; דערביי פֿלעגט מען פּאַטריאָטען פֿערגלייכען צו שטערן, שטערן צו דאַמען־אויגען און די דאַמען אַליין צו'ם הימעל, אויב נישט גאָר צו'ם גיהנם! די פֿילאָזאָפֿיע האָט בעזעצט די פֿרומע געשטאָרבענע נשמות אין דער פֿוילע דיניע אַריין...

קורץ — עס האָט גאָר נישט געפֿעהלט! דאָס לעבען האָט געהאַט אַללע פֿאַרבען פֿון רעגען־בויגען! מיט דער צייט האָט מען צוגעמאַכט אַ קאָדעקס מיט הונדערטער פירושים, עס האָבען זיך איינגעפֿיהרט טויזענדער מנהגים! און אַז אַ וואָרמיל האָט זיך פֿערגלוסט עפּיס אַ שנוי, איז גענוג געווען, עס זאָלל זיך דערמאָנען, וואָס די „וועלט" וועט זאָגען דערויף — עס זאָלל רויט ווערען, חרטה קריגען! און תשובה טהון!

נור... איין מאָל איז אַ חורבן געשעהען!

עס איז דורך אַ סטאַדע חזירים!

שרעקליכע פֿיס האָבען צוטרעטען דען הימעל, צוקנעטעטען דען שליים, צוריבען די קרעללען, צומאָרשטען די בלומען... און פֿון דער גאַנצער אָבגעזונדערטער „וועלט" אַ תהו ובהו געמאַכט!

טהייל וואָרם זעננען טיעף אונטער'ן שליים געשלאָפֿען (און וואָרם שלאָפֿען לאַנג), זעננען זיי טאַקי נצול געוואָרען... אַז זיי זעננען צוריק ארויף איז שוין דער הימעל צוריק צוזאַממען געשווימען, זיך צוריק צונויף געקלעבט... נור — גאַנצע הויפֿען דערדריקטע, דערשטיקטע און צוטרעטענע וואָרם זעננען געלעגען אָהן

קבורה, אונ טויטערהייט עדות געזאָגט אויפ'ן הרבן!

וואָס איז דאָ געשעהען? פראַגען די פאַפּער דערשראָקען, אונ זוכען אַ לעבענ־דיגע בריאָה, וואָס זאָלל זיי קעננען ערקלערען די סבה פון דער שרעקליכער מגפה. נור נישט לייכט איז צו געפיננען אַ לעבענדיגע בריאָה! וואָרען נישט לייכט איז איבער צו לעבען אַ הימעל! ווער עס איז נישט צוטרעטטען געוואָרען, איז גע־שטאָרבען פאַר שרעק: ווער עס איז נישט געשטאָרבען פאַר שרעק, איז געשטאָרבען פאַר וויטאָג; די רעשט האָבען זיך אליין דאָס לעבען גענוממען... אָהן הימעל איז אָהן לעבען!

איינער איז אפילו יאָ געבליבען לעבען, נור, קוים האָט ער זיי פערציילט, אַז דער הימעל, וואָס זיי זעהען אַצונד, איז גאָר אַ נייער פון דער נאָרעל! אַז יענען הימעל האָבען חיות צוטרעטטען; אַז ער האָט זיי געזאָגט, אַז וואָרמיגע הימעל לעבט נישט אייביג... אַז אייביג, קענן זיין, לעבט נור דער אַלגעמיינער הימעל, — האָט מען באַלד דערקענט, אַז ער איז אַראָב פון זיננען.

מען האָט איהן מיט גרויס רחמנות געקאָוויט אונ אין דולל־הויז אריין געשיקט.

לאָמפּען־מוסר.

עס איז אַ ידוע לכל, אַז קאַנאַניקעס, הבדלות, ליכט, לאַמטערן אונ לאָמפּען פיהרען זיך אַמעריקאַניש: וואַכען, ווען ביי אונז איז נאַכט, אונ שלאָפען, ווען ביי אונז איז טאָג. — נור צו וועט איהר קעננען מודה זיין, אַז קאַנאַניקעס, ליכט, לאַמטערן אונ לאָמפּען האָבען אַ לשון אונ (אויף זייער אופן) אַ ריכטיגען בעגריף פון טוב ורע? אונ דאָך פריוועט, דערמאַנט איך נור, ווי אָהנליך זיי זעננען צו אונז! די כלי, פון וואָס זי איז, שפיעלט די ראָלע פון אַ גוף; דערביי, פונקט ווי ביי אונז, זעננען טהייל גופים נאַקיט, טהייל מיט בלומען, גירלאַנדען אָדער פערשיע־דענע פיגורען פערצירט, מיט גאָלד אונ זילבער בעשיינט. דער בוימעל, אייל, חלב, נאַפט זעננען אַ מין בלוט. דאָס בלוט איז ביי זיי אויך פערשיעדען: טהייל פון גראָססערן, טהייל פון קלענערן יחוס; טהייל גאָר פון עקסטען פאַס! חלב קומט אַרויס פון אַ מיאוס אָרט, בוימעל אונ אייל קעננען זיין כשר אונ טרפה; וואָכס איז גלאַט כשר, נאַפט איז ריין אונ אומריין, טהייל מאָל נאָך מיט אַ שלעכטען ריח! אונ ווי אָהנליך איז די דאָכט — דער פלאַם צו אונזער נשמה!

שלמה המלך זאָגט טאַקי: „נר אלהים נשמת אדם!"

אונ ווי אָהנליך זייער לעבען איז צו אונזער לעבען!

דער קאַגאַניק — אַ שריד ופליט פון אַלטע פרומע דורות — שווימט טאַקי אַרום אויף כשר׳ן בוימעל; ער ברענט טונקעל, ציטעריג און שטילל; פלאַקערט נישט אויף מיט טייוואָלאַנישער גאוה, רעדט זיך נישט איין, אַז ער וועט בעלייכטען און בעשיי־נען די וועלט... נישט זיין וועלט, ער דאַרף זי נישט פערזאָרגען!

זיין אייגען ווינקעלע איז פאַר איהם גענוג, פאַר דאָס מאַכט ער קיין שרפות נישט אָן! איהר וועט ביי איהם נישט געפינגען קיין צייכען פון אַנאַרכישע אידעען!

דערצו ברענדט ער טרויעריג, ווייל קורץ איז דאָס לעבען, קירצער ווי „אַ שאָטען פון ...ייגעל, וואָס פליהט נור א דורך"!

ער איז פולל מיט „מרה שחורה"!

„מה אָנו מה חיינו"? אַ קנייטעל מיט א „טפה־סרוחה" — בוימעל, און מען שטאַרבט יעדע מינוט! ער געדענקט שטאַנדיג אינ׳ם טויט און דעריבער האָבען מיר עס טאַקי פאַר טויטע בעהאַלטען.

הבדלות, חנוכה־ליכט זעננען „דברים שבקדושה", כמעט אָהן גופים! טהייל זעננען כפול־שמונה, נור אַללע פערדרייט און פערפלאָכטען... און דערביי געל — ווי הייליגע דאַרפען אוים צו זעהן! און ברעננען מיט קאָפיטש, אויך ווי הייליגע טהוען; עס שטעקט דערינגען מעהר אמונה ווי חכמה, מעהר התלהבות ווי ליכט, מעהר „לשם מצוה" ווי לתשמיש...

ליכט, לאַמטערן און לאָמפען זעננען וועלט־לייט! לאַמטערן און לאָמפען ווייסען שוין גאַר נישט פון קיין יודישקייט! ליכט ווערען אפילו גענוצט אַלס נשמה־און בענש־ליכט, נור גלייבען טאָר מען זיי נישט...

דאָס איז אין איין וועגס קאָרטען־שפיעלער און דיענען נאָך צו אַללעס ביין, פון וועלכען עס איז בעססער, אַז מען רעדט נישט... ליכט, בפרט סטעאַרין ליכט, כשר׳ע נישט אויסגענוממען, זעננען אָהין און אָהער!

לאָמפען און לאַמטערן; ראַדטשילדס און באָסע־קאָמאַנדע! די ערשטע וואהנען אין שטיבער, סאַלאָנען, טהייל מאָל — צווישען כל טוב; די צווייטע — אין הויז, אין גאַסס צווישען ווינד און שניי...

פון איין מין, ברידער פון איין טאַטע־מאַמע, גופים פון איין גלאָז, איין בלוט — נאַפט, איין נשמה — איינערליי דאָכט, און — בשעת ווען דעם לאָמפס לעבען שיינט רוהיג און שטילל, אָדער פלאַמט מיט אַללע קאָליערען פון רעגענבויגען דורך פערשיעדען פאַרביגע גלאָזער...

בשעת ווען לאָמפען טאַנצען אויף אַללע חתונות און באַללער, שטייען אויבען אָן ביי יעדער פאַמיליען־פערזאַמלונג, בעגלייטען חתן־כלה ביז דער לעצטער מינוט, — שטעהט דער לאַמטער אין הויז פון אַ זאַיאזד. דער צוג פון געגען־איבער־

אָפּענע טהוירען פֿערהאַפּט איהם דען אָטהעם.

דער גוף איז צובראָכען. די זייטען געשפּאַלטען און בעלייגט מיט ברודיגע פּלאַסטער, און ער ברענט און צאַנקט, און גוס'עט צווישען אַ שרעקליכען ריח...

און אויף וואָס פֿאַר אַ ווינטען, שטורמען, רעגען, שנייען, איז אויסגעשטעלט זיין חבר אין גאַס! יעדער רגע ציטטערט ער פֿאַר זיין לעבען, עס ווייזט זיך עמיץ אין גאַסס, — עס קענן זיין א שכור, וואָס וועט איהן מיט א שטיין אויף פּיץ=פּיצליך צו ברעכען.

— נאך וואָס לייכט ער ביינאַכט, אפילו ווען לבנה און שטערן שלאָפען?

איז דאָס אַנדערש ווי אונזער לעבען? און פֿאָר וואָס זאָללען זיי קיין שפּראַכע, קיין ידיעה נישט האָבען?

זיי מוזען האָבען! איך בין שטאָנדיג געוועזען דאַפּיר, אַז אַללעס לעבט, אַללעס פּיהלט, אַללעס ווייסט, וואָס גוט און פֿרום איז, און איינמאָל האָב איך אליין געהערט, ווי מיין גרויסער האָנגעל=לאָמפּ האָט מוסר געזאָגט אַ קליין טיש=לאָמפּעל, וואָס איז גראָד געשטאַנגען נישט ווייט פֿון איהם.

— „יונגעל — מאַכט ער — פּיהר דיך בדרך־הישר! ברענן גלייך ווי אַ ליניע, ברענן ווי אויפ'ן מזבח! ברענן גלייך צו'ם הימעל ארויף און פֿעראייניג דיך מיט יענע גרויסע ליכט, וואָס לעבען אייביג! לאָז דיך פֿון אַ ליאַדע ווינד נישט פֿער=פּיהרען אין אַ זייט אריין! געדענק — אַז דיין זיידע (זכרונו לברכה) איז אַ הייליגער קאַנאַניק געוועזען! דיין פֿעטטער איז איין הבדלה! און חנוכּה ליכט, נשמה ליכט, און שבת ליכט זעננען דיינע נאָהנטע קרובים!"

„האַלט דיך פֿעסט אין דיין דרך, פּיהר דיך נישט ווי די באָסע=קאָמאַנדע אין גאַסט=הייזער און אין אַללע גאַססען! אַרויף דען קאָפּף! ווייס פֿאר וועמען דו שטעהסט! וועמען דו דאַרפֿסט אָבגעבען דין־וחשבון! געדענק, אַז יעדען פֿריה מאָר=גען פֿליהט דיין דאָכט אין הימעל אַריין צו פֿערשרייבען אַללע דיינע תנועות!"

„פֿערגעסס נישט — אַז אויב דו וועסט דיך פּיהרען אין גלייכען וועג, וועסט דו זוכה זיין צו אַללעם גוטען!"

— „אָמן"! האָט געאָנטפֿערט דאָס קליינע טיש=לאָמפּעל. —

דער דין־תּורה.

חנינא בעל־עגלה האָט געהאַט אַ דין־תּורה מיט דער שקאַפּע; זי האָט גע=טענה'ט: גיב האָבער וועל איך געהן, ער — געה, וועסט דו קריגען האָבער. די

בייטש האָט זיך אַריין געמישט, איינמאָל און דאָס צווייטע מאָל, ביז די קלאַטשע האָט פערשוויגען און אויס-געצויגען די פיס...

חנינא האָט קוים אַהיים געשלעפּט דאָס וואָגעלע, פער-תּב'ליוועט אַ שינדער די הויט, און ער זוכט זיך שוין אַ נייע פערד...

קיין גרויס עגמת-נפש האָט ער נישט דערפון; ער איז שוין געוואוינט מיט אַזוינע זאַכען — ער פלעגט קויפען נור אַזעלכע פערד, מיט וועלכע ער פלעגט האָבען סאַמע דין תּורה'ס, פלעגט שטענדיג רופען די בייטש פאַר אַ בורר, און נאָך דער בייטש איז דער שינדער מעשים בכל יום!

דער קרוג טראָגט אָבער אַזוי לאַנג וואַססער, ביז ער בלייבט אָהן אויערען, און קוים האָט חנינא אַרויס געשיקט דען שינדער נאָך דער פעלל, פערגלייסט ער די אויגען, פאַלט אַרונטער מיט'ן קאָפּ, פון מויל שפּריצט פּיאַנע — ער האָט דען „שלאַג" געקריגען!

דאָס ווייב מיט די קינדער ראַטיוועו; ער מאַכט אַוועק מיט דער האַנד. ער פיהלט, אַז עס איז זיין עק...

פאַר דער גסיסה איז ער אַ ביסל צו זיך געקומען און געזאָגט, אַז די שקאַפּע רופט איהן צו'ם בית-דין של מעלה.—

קיין גרויסע מורא דערפאַר האָט ער נישט.

חנינא איז געוועזען אַ שטיקעל בקי אין משפּטים! —

דורכפאָהרענדיג נעבען אַ סטויג היי צו אַ פעלד מיט קאָניצינע, פלעגט ער שטאָנדיג, מ'כלומר'שט, איינדרימלען, דאָס הונגעריגע פערד זאָלל באַלד אַראָב אין אַ זייט און אונטערלעהנען זיך מיט פרעמדער פּראַצע. דאָס דרימלען בשעת הכּושר האָט איהם נישט איינמאָל געפיהרט אין סאָנד אַריין, נור ער האָט זיך שטאָנדיג אויסגעדרעהט.

זיין צו-שפּרונג צו דער פּרנסה אין געוועזען מעקלעריי ביי אַדוואָקאַטען. נו, אַביסעל האָט ער געגנאַשט און אַביסעל איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז די גאַנצע מעשה איז חוזק; פאַרען אָרגסטען פאַלל, האָט ער געוואוסט, איז פערהאַנען אַ פּשרה!

דערווייל האָט ער מיטגענוממען פערשווינען!...

אַז דעם סאָנד איז שוין נמאס געוואָרען דאָס דרימלען בשעת הכּושר, און דער צד שכּנגדו האָט פערלאַנגט שרפ"ט פאַר דער פּשרה, איז ער באמת אָבגע-זעססען אַ צייט, האָט ער זיך באמת אויסגערוהט די ביינער, האָט זיין זוהן געמוזט זיך צוגעוואָהנען צו דער מלאכה! טאַקי אַ שאָד בטול תּורה (זיין זוהן האָט געלערנט אין אַ חדר), נור סיי ווי סיי — געוואוהנט איז ער געוואָרען מיט משפּטים; קיין מורא האָט ער נישט געהאַט! מיט'ן ווייב וויל ער דערפון נישט רעדען,

וואָס ווייסט אַ יודענע? נור דעם נושאים־מאַנן זאָגט ער: איך האָר זי ווי די קאַטץ! אין וועלל מאַכען אַ בעססערען אָטוואָד. פאַר פלוידערמאַנן פּיאַניצע! נור אַ שאָד, וואָס איך קענן אַהין נישט מיטנעהמען קיין פערשוינען...

גיט מיר (מאַכט ער שפּעטער) האָט מיט די בייטש, אָהן איהר וועלל איך גאַר זיין ווי אָהן אַ האַנד...

פאַר׳ן בית־דין של מעלה.

אונזער חנינא איז טאַקי באַלד ארוים מיט איין אָטוואָד; פאַר אַ שקאַפּע — זאָגט ער — איז גענוג אַ גמיינע סאָנד.

— זעהט, חנינא — זאָגט דער פּרעזעס — זאָלסט געוועזען שבת וויינינגער שלאָפען אונ האָרען בעססער די סדרא אין שוהל׳כיל, וואָלסט דו געוואוסט, אַז אַ שור הנסקל געהער אויך צו׳ם סנהדרין!

— עט — האַקט איבער חנינא — אין שוהל׳כיל האָט מען נישט די סדרא, נור אַלשיך, געלערנט! קיין מוסר בין איך נישט געקוממען האָרען, אונ דעם אָטוואָד — בין איך מודה — האָב איך געמאַכט נור פאַר שיינקייט וועגען, איך זאָג מיך פון׳עם אָב!

דער בית־דין גיט דער שקאַפּע דאָס וואָרט.

עס האָרט זיך אַ יאָמערליך געוויין:

— ער האָט מיך דערהרגיט, מיט דער בייטש דאָס לעצטע ביסעל כח פון לייב ארויסגעיאָגט.—

נור חנינא לאָזט נישט רעדען.— „די שקאַפּע— שרייט ער— איז דאָך מיין! איך האָב זי פון שינדער דאָך מציל געוועזען; מען האָט זי לעבעדיגער הייט געוואָלט פּטור ווערען! אַ שינדער האָט 2 רובל געגעבען אונ איך האָב אַ צענערעל מוסיף געוועזען... אונ געיאָגט האָב איך זי אויך נור פאַר איהר טובה וועגען... אין דער היים וואָלט איך איהר אַ היי געוויזען, נישט פון סדור׳ל... וויצעלט ער.

— נור כח, וואו נעהמט מען כח?— צוגיעסט זיך די שקאַפּע.

— איך פערשטהע נישט — בייזערט זיך חנינא — ווער דען האָט כח? איך האָב כח? איך האָב נור צו שאַפען! אונ אָהן אַ בייטש וואָלסט דו געגאַנגען? אונ אַ טריט געמאַכט וואָלסט דו יאָ? ווי קענן זיין אַ בעל־עגלה אָהן אַ בייטש?

דאָס בית־דין של מעלה קלערט אַ וויילע אונ גיט ארוים אַ פּסק.

— „אַזוי ווי דאָס בית־דין קענן נישט משנה זיין סדרי בראשית... אונ לויט סדרי בראשית מאַכט קיין פערד קיין טריטט נישט כמעט אָהן אַ בעל־עגלה, מוז בשעת הדחק דעריבער זיין אַ „בייטש״; נור פון צווייטען צד — וויל כל זמן

אז פערד זעננען פערד, איז פארט א יושר גדול, אז עס זאָלל זיין מעהר רחמנות צווישען די „צדדים" על כן —

„זאָללען ביידע צוריק מגולגל ווערען אויף יענער וועלט".

„חנינא זאָלל אריין אין א שקאפע אונ די שקאפע זאָלל ווערען א בעל-עגלה"!

מיט דער צייט, הייסט עס, וועללען זיי זיך אויסגלייכען אונ, צייט צו ווארטען פעהלט נישט דעם בית-דין של מעלה!

פון קבר.

אז א מענש שטארבט, לעגט מען איהם שערבליך אויף די אויגען אונ מען פערשיטט איהן מיט ערד... מיר — חאטש מיין ווייב פלעגט זאגען, אז איך בין גאר קיין מענש נישט, אונ חאטש איך האב קיין קינדער נישט געהאט — האט מען דאס אייגענע געטהון.

איך האב אלס געפיהלט, נור עס האט מיר ממש נישט וועה געטהון. איך האב פראסט קיין צייט נישט געהאט צו דער ווייטאג! ערשטענס האב איך געהאט ביים גאנצען רחמנות א שטיקעל נקמה אויף מיין ווייב, וואס איז געגאנגען נאך דער מטה, אונ מיט איהר אייגען מויל געשריגען: אזא מענש! אזא מענש!

צווייטענס האב איך מיר גע'חזר'ט מיין פסוק!

אונ איך האב גלייך געטהון, דער מלאך דומה איז געקוממען טאקי ווי א לייב, נור — אז איך האב איהם געזאגט: אדם כבהמות... אונ ווי ווייטער שטעהט, וואס מיין פסוק איז, איז ער אוועק געגאנגען כאחד האדם, טאקי ווי א לאמאלע.

אויך בין איך צופריעדען געוועזען פונ'ם קבר, וואס מען האט מיר אויסגעקליבען... ממה-נפשך, לעבט מען אין קבר, דארף מען דארט אויך האבען גוטע שכנים; הארען=אונ זאגען א גלייך ווארטיל! אונ דא האר איך — וועל איך האבען רעכטס ר' מנחם זאסיש אונ לינקס — ר' יוסיל דוואשים! אויף בעססערע שכנים האב איך מיר נישט געקענט ריכטען!...

קוים מען האט אבגעזאגט קדיש, מען קלאפט פון דער רעכטער זייט:

— ר' מנחם? פראג איך.

— יא, אונ איהר ווער זענט?

איך זאג איהם.

— געלויבט איז גאטט — מאכט ער -- טאקי — ברוך דין אמת! איך האב פון יענער זייט (נישט פאר קיין יוד געדאכט) א רופא, זאָלל גאטט שומר ומציל זיין!

ערשטענס שמייסט מען איהן יעדע נאַכט, ווייל ער געדענקט נישט דעם נאָמען, ממש קיין אויג נישט צו צומאַכען, און צווייטענס רעדט ער אַ גאַנצע טאָג עזות'קייטען ער מוז האָבען היץ, צו וועלכע שווארצע יאָהר, נור אַזאַ טרפה מויל! צונד — חאַטש היימישע מענשען.

— איהר האָט לינקס — מאַכט ער ווייטער — ר' יוסלען. דורך אַ ליידיגען קבר קען מען נישט רעדען; דאָס קול ווערט פֿערלוירען. צונד פריווט איהן נור וועקען, אפשר איז ער נאָך נישט אין גאַנצען פֿערפֿוילט.

איך קלאַפּ אָן — ר' יוסיל האַלט זיך נאָך, און מיר האָבען שוין, ב"ה, „מזומן" צו'ן אַ רעכט וואָרט... ביידע פֿראַגען, וואָס עס האָרט זיך אויף יענער וועלט, און איך האָב זיי פֿערציילט דאָס לעצטע נייעס, הן פֿון דער היים, הן פֿון בית-המדרש, הן פֿון פּאָליטיק און דערנאָך געפֿרעגט פֿון מיין צד, וואָס עס האָרט זיך אויפ'ן עולם-אמת.

— גאָר נישט — זאָגען זיי — שטילל! דער מלאך דומה הייסט נור געשווינדער פֿוילען; טהוט ער נישט קיין שלעכטס! מען דאַרף נור וויססען ווי מען הייסט, וואָרען אַז נישט, קענן ער נישט פֿערשרייבען אין מתים-פּנקס, איז מען ווי דאָרטען אויף יענער וועלט אָהן אַ פּאַספּאָרט; בייזוערט ער זיך און שמייסט!

— און מכּח גיהינום? פֿראָג איך.

— אַל תפתח פה לשטן — וואונדערן זיי זיך — פֿאַר וואָס?

זיי פֿראָגען גאָר: פֿאַר וואָס?! מילא פֿון מ י י נ ע חטאים וויל איך נישט רעדען; וואָרען טאַקי, אַ פּראָסטער מענש, איז קיין חידוש נישט. נור אויף ר' יוס... האָט מען געמומעלט, אַז ער שינדט די הויט ביי הלוואות, און, אַז עס לאָזט זיך, איז ער זיך נאָך טועה אין השבון אויך.. עפּים איין אלמנה האָט געזאָלט דורך איהר שטאַרבען, באשר-בכן, ער האָט איהר עפּים אַ פּקדון בעהאַלטען. איך וויל נישט מיין מויל אין קבר צו קיין בייזען ברענגען, נור געמומעלט האָט מען; ווער שמיעסט — ר' מנחם! אויף איהם זאָגט מען אפילו, אַז ער האָט אויפ'ן לענטשנער יריד אַ סוחר, פשוטו כמשמעו, ביי נאַכט די קעשענעס אויסגעשניטען און דערנאָך אין טלית און תפלין אָבגעלייקענט שטייף און בּיין... זיי זעננען דערביי אפילו געוועזען גאַנץ אָרנטליכע מענשען, בני-תורה, מיט שוחת חולין קיין מעשה ניט, אָבער „אַל תפתח פה לשטן", עס פֿאַלט זיי גאָר נישט איין, גאָר נישט! -

מילא, טראַכט איך, זאָלל זיין אַזוי!

— און מכּח גן-עדן? פֿראָג איך ווייטער.

— גן-עדן, קרעכצט מנחם פֿון איין זייט און יוסיל פֿון דער צווייטער זייט, גן-עדן... צו גן-עדן, ברידער, מוז מען שוין זיין רעכט טויט, דורך און דורך גוט פֿערפֿוילט! עס איז אַ סברא, אז כל זמן עס איז דאָ אַ לעק מח, איז נישט; אַ אגיף

וואָס צו האָפּפּען! אונ מאַקי נישט אומזיסט שרייט דער מלאך דומה: פּוילט, ברידערלעך, פּוילט, לאָמ'איך אייער פּטור ווערען! נור, בטחון אין גאָטט! די וואָרים רוקקען זיך ווייטער אונ ווייטער, פון הארץ בין איך שוין כמעט פּטור...

אונ יוסיל זאָגט:

— דאָס הארץ, זעהסט דו, האָט מיר אפילו נישט וועה געטהון...

— צו מייגעם, זאָגט מנחם, האָט פריהער קיין וואָרם ניט געוואָלט שמעקקען! דער מלאך דומה האָט מיר נאָך פריהער געזאָגט, אַז דאָס אָרגסטע איז דאָס הארץ ביי צדיקים! קיין וואָרם וויל זיך נישט צוריהרען דערצו!... נור יענעם חדש האָט מיך אַ גליק געטראָפּען, עס איז גראָד קיין פרישע מתים נישט געוועזען, האָב איך מיינס פערצוקערט!...

עס הייבט מיך אָן קיצלען אונטער די אָרים; איך פראָג מיינע שכנים, וואָס דאָס בעטייט.

— געלויבט איז גאָטט — אָנפערן זיי — אַ סימן פון אַ צדיק, אַז די וואָרים קיצלען אונ טהוען נישט וועה! די רשעים, זעהסט דו, שפּרינגען באַלד ארוים דער הויט!

— סימן טוב ומזל טוב! — זאָגען זיי ווייטער — נור פאַר דאָס, וועסט דו אויך לאַנג ליגען אין קבר... וועסט דיך אָפשר גלייך מיט אונז זיך אויף תחית המתים דערוואַרטען. נור רשעים האָבען קיין געדולד נישט! באַדיי אין גיהינם אַריין — שרייען זיי — אַבי נישט צווישען וואָרים!

וואָס קומט מיר אָבער אַרויס פון אַללע נחמות, איך בין פאָרט קיין צדיק נישט, איך פיהל פאָרט, אַז די וואָרים זעננען שוין ביי מיר אין אַללע אָברים; עס קיצעלט שוין גישט! איך פיהל שוין, אַז דאָס הארץ ברעכט, די לעבער פּוילט, אונ דער מח — אָ! דער מח קנאַקט אונ קנאַקט!

זאָלל איך אויך אָפשר רעדען עזות'קייט?

בוימער.

אין אַ ברייטע אַלטע שטעהען ווי-זאַ-ווי צוויי ביימער. עס קומט דער פריהלינג מיט גאָטס זעגען, מיט פריש לעבען, מיט בלומען, טהוי אונ געזאַנג... עס קומט דער פריהלינג אונ די טרויעריג-געבויגענע בוימער גלייכען זיך אוים! עס ווערט אַלס וואַרימער אונ וואַרימער; די שמעקענדיגע ווינטליך בלאָזען לייכטער, לוסטיגער אונ פרעהליכער; די זונן ווערט מילד אונ פערשווענדעריש; גאַנצע בינטען ליכט פליהען אין די לופטען, די צווייגען ווערען גרין אונ גרינער, זיי וואַקסען זיך אין אַללע זייטען אונ ווערען מיט בליטהען אונ בלאַטטער בעדעקט.

און די רייפֿע גליקליכע ביימער בייגען זיך צו איינם צום צווייטען; עס מישען זיך אוים די צווייגען, עס האַלזען זיך די בלאָטטער, עס קושען זיך די בליטהען! פֿוןביידע דערווייטערטע שטאַממען טרייבט זיך אַרויף די שֶׁפע ביז דער קְרוין פֿון לעבען און ליעבע, וואָס האָט זיי אַצונד צוזאַממען געפּאָרט!

גליקליכע ביימער! גליקליכע ליעבע! דער בלאָהער הימעל איז איבער זיי די חופה, די געפֿליגעלטע קאַפּעללע שלאָפֿט זיי איין מיט זיססע טרעלן, זיי חלומט זיך איביג גליק און פֿערגעססען זיך איינם אינ׳ם צווייטענס אָרים...

עס בלאָזט אַ קאַלטער ווינד... עס פֿאַללען אַראָב די בליטהען און די נאַקעטע בלאָטטער טוליען זיך דערשראָקקען איינם צום צווייטען... עס בלאָזט נאָך קאָלטער... די פֿייגעל געזעגענען זיך טרויעריג און פֿליהען אַוועק... זיי קאָננען אָהן ווארים און ליכט ניט זינגען, ניט לעבען... עס בלייבען נור קראַנקע, וואָס דער שניי וועט בעגראָבען...

דער הימעל בעדעקט זיך מיט אַ גראָהען וואָלקען, עס הייבען אָן פֿאַללען די בלאָטטער; גאָלע, טרויעריגע צווייגען חאַפּען זיך אויף פֿון זיססען שלאָף, עס פֿערשווינדען די זיסע חלומות... זיי ציהען זיך איין, זיי ווערען קירצער און קירצער...

עס פֿאַלט דער ערשטער קאַלטער שניי, — די ביימער האָבען זיך צוריקגעצויגען איינער פֿון צווייטען, זיי שטעהען שוין צוריק אָבגערוקט וועיט מיט די שטאַממען צוגלייך... זיי האָבען שוין איינם דאָס אַנדערע פֿערגעססען... אָט, שטעהען זיי שוין פֿרעמד, קאַלט, קוקען אויף זיך מיט בייזע אויגען .. און אונטען געהט אַ מאָרדערישע מלחמה צווישען די וואָרצלען איבער אַ טראָפּפּען זאַפֿט...

צו וועט נאָך צוריק זוממער ווערען?

— איך וועלל איהן שוין ניט דערלעבען! צאַפּעלט און גס׳עט איין איבערגעלאָזטע שוואַלב אין שניי.

— קראַ — קראַ — קראַ! רופֿט לוסטיג די שוואַרצע גַנב׳טע, די קראָה, עס וועט שוין קיינמאָל קיין זוממער ניט זיין — און לאָזט זיך אַראָב מיט׳ן שאַרפֿען שנאָבעל צו דער פֿערפֿרוירענ׳ער ערד.

— פֿההי! אוים זוממער! בלאָזט דער קאַלטער ווינד...

דער גולם.

גרויסע לייט פלעגען אמאל בעווייזען גרויסע נסים... אז מען איז אין פראג א מאל בעפאללען דען געטטא אונ מען האט געוואלט מטמא זיין די ווייבער, אבּ-בראטען די קינדער אונ אויסקוילען די רעשט; אז עס איז שוין געוועזען „כּלו כּל הקצין", האט דער מהר"ל אוועקגעלעגט די גמרא, ארויסגעגאנגען אין גאסס, צו-געגאנגען צו'ם ערשטען בעסטען בארגיל לעהם פאר א מלמד'ס טהיר, אונ האט אויס-געקנעטטען א לעהמינען גוף. — דעם גולם האט ער אריינגעבלאזען אין דער נאז — אונ דער האט זיך אנגעהויבען ריהרען; דערנאך האט ער איהם איינגערוימט אין אויער אריין א שם, אונ אונזער גולם איז ארויס פון געטטא. — דער מהר"ל איז צוריק געגאנ-גען אין ביהמ"ד אריין לערנען, אונ דער גולם איז בעפאללען אונזערע שונאים, וואס האבען דען געטטא בעלאגערט, אונ האט געדראשען ווי מיט צעפים... מענ-שען זעננען געפאללען ווי די פליגען!

פראג ווערט פולל מיט הרוגים... אזוי האט עס — דערצאהלט מען — גע-דויערט מיטוואך, דאנערשטיג; עס איז שוין פרייטיג, עס שלאגט שוין צוועלף דער זייגער, אונ דער גולם טהוט אלס ווייטער דאס זייניגע.

— רבי! האט זיך קהל געבעטען, דער גולם הרגיט אויס גאנץ פראג! עס וועט נישט בלייבען, ווער עס זאלל שבת די אייווען הייצען, די לייכטער אראב-נעהמען!

דער מהר"ל האט ווייטער מפסיק געוועזען פון לערנען, געשטעלט זיך צו'ם עמוד אונ אנגעהויבען: „מזמור שיר ליום השבת"!

דער גולם האט אויפגעהערט צו טהון זיין מלאכה. ער איז צוריקגעקוממען אין געטטא, אין ביהמ"ד אריין, אונ איז צוגעגאנגען צו'ם מהר"ל. דער מהר"ל האט איהם ווייטער עפּיס איינגערוימט אין אויער; עס האבען זיך דעם גולם די אויגען צוריק-פערמאכט, די נשמה איז פון איהם ארויס אונ ער איז צוריק לעהמינער גולם געווארען...

דער גולם ליגט עד היום בעהאלטען אין פראגער שוהל אין דער הייך, בע-דעקט מיט'ן שפינוועבס, וואס וועבט ארויס פון אללע פיער וואנד, אונ פערשפרייט איבער דער גאנצער ארקאדע, עס זאלל איהן, דען גולם, קיין אויג נישט זעהען, בפרט טראגענדיגע ווייבער פון עזרת-נשים! דעריבער טאקי טאר מען דאס שפינוועבס נישט ריהרען, אונ ווער עס ריהרט עס אן — — שטארבט!.. די אלטסטע מענ-שען געדענקען שוין נישט דעם גולם, נור דער חכם צבי, דעם מהרל"ס אייניקעל קלערט נאך: צו מען מאג אזא גולם מצרף זיין צו'ם מנין אדער צו מזומן...

דען גולם, זעהט איהר — האט מען דאך נישט פערגעססען... ער איז דא! נור דער שם, ווי אזוי מען זאלל בשעת הדחק דען גולם לעבעדיג מאכען, דער שם איז ווי אין א

גוואַססער אַריין! און דאָס שפּינוועבס וואַקסט און וואַקסט און מען טאָר עס נישט רירען! טהו עפּים!

~~~~~~~~

מיסט-חלומות.

פון אַלטע שטיוועל און קאַמאַשען מאַכט מען פאַנטאָפעל, און די אויסגעשניטענע פּשישוועס און די אָבצאַססען פערקויפט מען אַ שוסטער אויף לאַטקעליך!

אין פערמאָגליכערע הייזער, וואו פאַר 3 גראָשען איז נישט כדאי צו רעדען מיט אַ שוסטער, וואַרפט מען זיי אַרויס אויפ׳ן מיסט. איז זיי אייגענטליך בעססער, וואָרען, אַז זיי קוממען צוריק אין שוסטערישע האָנד, ווערען די שטיקקער פשישוועס נאָך אויף קלענרע שטיקליך צושניטטען און די אָבצאַסען צוגלידערט; פון יענע ווערט לאַטקעס צו פשישוועס און האָליוועס, אינ הזבען מיט נאָל און דראַטווע צו טהון; און פון די אָבצאַסען ווערט לאַטקעס צו פאָדעשוועס און זיי בעגעגנען זיך נאָך אַ מאָל מיט נאָל, שטיפט און האַממער. און אַזוי ווערען ביידע געשטאָבען, געלאַטעט און דערנאָך ווייטער געטרעטטען... נור דאָס טרעטטען און שטעבען איז נאָך גאָלר געגען דעם מאָראַלישען אומגליק! יעדער אָבצאַס, שוין יאָהרען לאַנג פון כמעט גלייבע שטיקליך צוזאַממען געשלאָגען, און בפרט אַ פשישווע „מעור אֶחד", האָבען זיך שטענדיג געפיהלט גוט צוזאַמען, צונד ווערען זיי צוטהיילט און צודראָבעלט און זיי צופאַללען זיך אין פרעמדע שטיוועל אַריין! אויפ׳ן מיסט האָבען זיי חאָטש מנוחה... אמת, זיי פוילען, נור ערשטענס — פוילט זיך יעדערער אין גאַנצען, נישט געבענקט, אָהן אַ צוריססען האַרץ; און צווייטענס, איז לעדער אַזוי האַרט און האַרט-נאָקיג, און זיי פוילען אַזוי לאַנגזאַם, אַז זיי פיהלען עס נישט כמעט! און, אַז עס טרעפט יאָ, אַז איינער דערפיהלט, טראַכט ער דאָך: עט! איידער עס וועט מיך אין גאַנצען דורכנעמען, קענן נאָך אַ מלחמה ווערען... משיח קוממען!

און דערווייל איז חאָטש וואַרים! קיינער טרעט נישט, ווייל קיינר ווילל קיין שטיוועל אין מיסט אַריין נישט שטעקקען... עס טרעפט זיך, עס פאַלט אַמאָל אַרויף אַ שכור, שלאָפט ער זיך אוים — ואיננו! מען ציטטערט נור פאַר די שמאַצסיאַרקים!..

דאָס איז אַמאָל אַ לוסטיג פאָלק געוועזען, גאַנצע שיך אַוועק געוואָרפען, היינט קלויבען זיי שטיקלעך און טראָגען זיי צו׳ם שוסטער! אָט, דעריבער טאַקי בעגראָבען זיי זיך טיעף און טיעפר אינ׳ם בערגיל מיסט... און טיעף אין מיסט איז וואַרים און דושנע... די אַלטע אָבצאַסען און שטיקער פשישווע קריגען אַ ביסעלע היץ און פלוידערן פון וועג, און אַז מען ספּלאַוויעט דאָס מיסט אין קאַנאַל אַריין, חלומט זיך זיי — גלגול מחילות... און זיי וואָלטען אַזוי גליקליך חלום׳דיג דערפוילט זייערע יאָהרען, ווען נישט דער שטן — דאָס מחלוקת... זיי האָבען קיין אחדות נישט
~~~~~~~~

אין מיטט: פשיטשוויע מיט קנאפל ווילען זיך נישט קענגען, צוויי אבצאסען פון איין שטיוועל בלאזען זיך אודאי — דער רעכטער שרייט, אז ער איז דער רעכטער, אונ דער לינקער — אז ווען פיס זאללען תפילין לעגען, וואלט ער געהאט בלאהע צייכען פון דער רצועה! פון פערשיעדענע שטיוועל איז פונקט איינער א שפיציגער פראנצויז אונ דער צווייטער א פלאך־שטייפער ענגעלנדער; אונ, טרעפפען זיך שוין צוויי פראנצויזען אדער צוויי ענגלעדער, בעקוקט מען זיך א האלבע שעה פון אללע זייטען, אונ אז איינער דערזעהט, אז דער צווייטער איז מעהר אבגעשליפען, מאכט ער פליטה פון קבצן. אונ דעריבער פוילען זיי אין דער מאססע אין מיסט, אונ דאך איינזאם אונ טרויעריג. יעדער פוילט, אונ יעדען חלומ׳ט זיך בעזונדער... אונ אזוי שווימען זיי אב זייער בעשערטען גלגול מחילות...

נור יעדען פרייטאג צו נאכטס, ווען דער חזן זאגט „לכה־דודי” אונ זינגט: התנערי, מעפר קומי! דערפיהלען זיי א ציטטערניש אין די ביינער אונ ווילען זיך אויפהעבען! נור יעדעס שטיק בעזונדער איז פערפוילט אונ אהן כח, אונ זיך צוזאממענגעהמען איז נישט מאגליך...

אונ אזוי פוילען זיי ווייטער משבת לשבת.

העכט.

לכבוד יום־טוב האט מען לעבעדיגע פיש געקויפט. אין א גרויסע, גרינגלאזערנע שיססעל, אנגעפילט מיט וואססער, ליגען צוויי גרויסע העכט, אונ א ביסל ווייטער, אין א שווארצע ערדערנע שיססעל ליעגען א פאר קליינע קארפען.

דער עולם קומט נ י ש ט פין ים ארויס, נור דאך פון א גערוימיגען טייך, אונ עס איז זיי ענג אין שיססעל.

די ארעמע קליינע קארפען אין דער שווארצער ערדערנער שיססעל האבען שוין לאנג פון איהר געוואוסט! זיי ליעגען שו ן א גוטע שעה אויפ׳ן זייגער אונ קלערען, וואס דאס קענן זיין פאר א תפיסה, אונ זיי האבען צייט צו קלערען! איידער די קאכין וועט צוריק קוממען פון גאסס מיט כל־טוב אויף יו״ט, קענן נאך לאנג דרויערען, עס קענן נאך א קארפ צו׳ם שכל קוממען!

נור די העכט אין דער ג ל א ז ע נ ע ר שיססעל בעמערקען נישט איהרע וואנד, זיי צולאזען זיך אללע ׳מאל מיט א כח אונ טרעפפען מיט די קאפף אין הארטען גלאז! העכט האבען אייזערנע קאפף נור שטומפיגע מחות! עס האט יעדערער פון די צוויי געפאנגענע גבורים צו הונדערט קלאפף געקריגען אויף יעדען פונקט פ׳ן שיססעל, איידער עס איז זיי איינגעפאללען צו קלערען, אז זיי זעננען פערמאכט פון אללע זייטען!

זיי פיהלען שוין די וואנד, נור די שוואכע העכטיגע אויגען זעהען זיי נאך

נישט!... דאָס גלאָז איז גרין, עס איז גאַנץ אָהנליך צו קליין־טייך־וואַסער... און דאָך קאָנן מען נישט אַרויס!

— עס איז אַ כּשוף! מאַכט איין העכט צו׳ם צווייטען.

— אַ כּשוף! איז דער צווייטער מודה. מאָרגען איז אַ ליציטאַציע אויף פלאָט־קעס, האָבען אונז די קאָנקורענטען פערכּשופט...

דאָס האָט אַוודאי אַ ראַק אָדער אַ פראָש געטהון!

. . . .

עס איז נישט לאַנג, אַז די נעץ האָט זיי פון וואַססער אַרויסגעצויגען... אַז זיי זעננען אַרויף אויף דער לופט, זעננען זיי פּלוצלינג חלשות געבליבען! זיי זעננען צו זיך געקוממען שוין אין אַ פערהאַממערט פאַסס.

— ווי פריה היינט איז נאַכט געוואָרען! האָבען דעמאָלט ביידע צוזאַממען בע־מערקט. אין פאַסס איז ענג געוועזען, קוים זיך אוים צו דרייען. עס האָט קוים וואַססער אויף אָטהעם געניעגט. פון דעם פריהערדיגען חלשות און שפּעטרן שלעכ־טען אָטהעמען זעננען זיי ביידע פערדרימעלט געוואָרען. עס האָט זיך זיי פון אַללעס, אפילו פון יריד, טעאַטער און באַלעט געחלומט, נור קיין פאַסס האָט זיי דער מלאך פון שלאָף נ י ש ט געוויזען...

זיי האָבען נישט געהערט — נישט דאָס פאַסס אָפּפענען, נישט דאָס גערויש אין מאַרק! זיי האָבען נישט געמערקט דאָס ציטערן פון דער וואָג, אויף וועלכער זיי האָבען זיך געוואַקעלט בשעת ווען די פישערין האָט זיך מיט דער קאָכין געדונגען... נישט געהערט ווי דאָס שאַרפע צינגעל האָט זיי פאַרגעזאָגט די ודוי!

טיעפער נאָך זעננען זיי איינגעשלאָפען ביי דער קאָכין אין קויבער. זיי האָבען זיך אויפגעחאַפּט ערשט אין שיססעל, אונטער דען שטראָם פריש קאַלט וואַססער. אַ גוטע שטונדע האָבען זיי נישט־וויללענדיג געשלאָגען קאָפּף אין וואַנד, צונד ערשט רעכנען זיי אויף כּשוף...

— וואָס טהוט מען? פרעגט איינער דען צווייטען.

די קאַרפּען ווייסען, אַז זיי זיצען תּפוּס... זיי ווייסען אויך, אַז עס איז עפּיס געוועזען אַ לאַנגע נאַכט און זיי האָבען זיך אופגעחאַפּט אין שיססעל. מן־הסתם — טראַכטען זיי — האָט מען אונז פאַלשע באַנקאָצעטיל אונטער געוואָרפען. עס וועט זיך אויסווייזען — קלערען זיי — מען דאַרף נור מיט עמיצין אַ קלוג ערנסט וואָרט רעדען!

זיי גיבען זיך אַ קליינעם וואָרף אין דער הייך, דערזעהען די העכט און — פאַל־לען צוריק נישט טויט, נישט לעבענדיג.

— זיי וועללען אונז אויפפרעסען! ציטטערן זיי. זיי האָבען זיך אַ ביסל בע־רוהיגט, ערשט דעמאָלט, ווען זיי איז איינגעפאַללען, אַז די העכט מוזען אויך זיין אין תּפיסה...

— דאָס האָבּען זיי אוודאי — מאַכט איינער צו'ם צווייטען — מיט פאַלשע באַנקאָצעטיל געהאַנדעלט!

— יאָ, ענטפערט דער צווייטער, נור פון זיי קאָנן פאָרט די ישועה קוממען! זיי וועללען נישט שווייגען... אונ מען וועט אונז צוזאַממען ארויסלאָזען מיט גאָטס הילף.

— אונ זיי וועללען אונז בעמערקען — אונ... אויך (מיט גאָטט'ס הילף) איינ־פלינגען! זיי האָבּען זיך מיט די זייטען פעסטער צוגעדריקט צו דער דנאָ פון שיססעל.

אויף דער פאָדלאָגע איז געשטאַננען אַ קויבער מיט ציבּעלעס.

— ווען מיר נעהמען דען פאָדראַד אונ רייניגען אוים די פלאָטקעס, וואָלטען מיר אַזוינע גאָלדענע אָרדער געקריעגען, — מיינט אַ העכט.

— מיר וועללען נאָך, אי"ה, קריגען, — ענפערט דער צווייטער, עס איז טאקי אַ כשוף, נור...

— וואָס נור?

— עס איז דא איין עצה!

— זאָג...

— עס איז אפילו אַ בושה... נאָר... איך מוז דיר זאָגען... מען דארף — דאַווינען... שטאַממעלט ער ארוים — דאָס איז די בעסטע רפואה געגען כשוף!

— דאַווינען?! אָפשר!

אונ ביידע העכט דערמאַהנען זיך, אַז זיי האָבּען שוין יאָהרען לאַנג נישט גע־דאַווינט... זיי געדענקען נישט אַ וואָרט.

— אַשרי... הייבּט איינער אָן.

— אַשרי... זאָגט דער צווייטער נאָך, אונ שטעה! מעהר נישט אַ וואָרט.

— אוי, ווילט זיך מיר דאַווינען — קרעכצט הויך דער ערשטער.

— מיר אויך, — איז מודה דער צווייטער, וואָרען סוף כל סוף זעננען מיר דאָך אויך נור פיש!...

* * *

עס אָפענט זיך אַ טהירל אין וואַנד אונ צוויי קאָפּף ווייזען זיך אינ'ם חלול. איינער אַ פערטרונקענער מאָננער־קאָפּף אונ דער צווייטער אַ פרויען־קאָפּף אין פאַפילאָטען.

— אָה! פרייט זיך דער מאָננער־קאָפּף, עס וועט זיין אַ פריילּיכער יום־טוב! העכט... קאַרפּ... אַל־דאָנו גוטס...

— ווי דענן! איך האָבּנאָך נאָך פלייש געשיקט!

— מיין קלוג ווייבעל! שמייכעלט דער מאָננער קאָפּף.

— גאָ! גאָ! נור אָהן דעם...

און די קאָפּ פֿערשווינדען.

— האָרסט — מאַכט איין העכט — עס זעננען דאָ קאַרפּען אויך!

— זיי איז בעססער פֿאַר אונז!

— מיט וואָס?

— ערשטענס, האָבען זיי דאָ קיין פּאָדראַדען נישט, און זעננען פֿרייע פֿייגעל; צווייטענס — קאָנען זיי זיך וואַרפֿען... ווען זיי גיבען זיך אַ גוטען וואָרף, וואָלטען זיי אַהיים אין טייך צוריק!

— אמת!

— און עס וואָלט אָפּשר פֿון דאָרט אונז אויך אַ טובה אַרויס געקוממען. זואַרט; מיר וועללען פּריוען!

— קאַרפּען! רופֿט אויס דער העכט. ביידע קאַרפּען זעננען פּלוצליג אַרויסגעשווימען און האָבען אַרויסגעשטעקט די קאָפּ איבער דער שיססעל.

דער העכט האָט זיך אַרויסגערוקט אַקעגען —

— שלעכט ברידער! מאַכט ער.

— שלעכט! ענטפֿערן די קאַרפּען.

— ביטטער?

— ביטטער!

— ווייניג וואַססער?

— אוי, ווייניג!

— און פֿערשטונקען?

— עפּוש!

— נישט מאָגליך דאָ צו לעבען?

— נישט מאָגליך!

— מען דאַרף צוריק אַהיים, אין טייך אַריין!

— מען... דאַרף!

— מען האָט גאָר אין טייך פֿערגעססען!

— פֿערגעססען!

— אַ זינד!

— אַ רציחה!

— לאָ׳מיר זיך קלאַפּען על־חטא!

די העכט גלעטען די בייכער אויפֿ׳ן ראַנד פֿון שיססעל; די קאַרפּען שלאָגען זיך ערנסט קאָפּ אָן וואַנד, אַז עס הילעכט!

— מען דאַרף אַהיים שפּרינגען — מאַכט וויטער דער העכט.

— שפרינגען!

— נו!

דער העכט קאָמאַנדירט און די קאַרפּען זענען אַרויס פון שיסעל אויף דער פאַדלאָגע... און זיי ליגען נישט טויט, נישט לעבענדיג.

— איך האָב גאָר נישט געוואוסט, מאַכט דער צווייצער העכט, אַז דו ביסט אַזא בעל־דבר'ן, עס רינט דאָך דיר האָניג פון מויל! —

די קאַרפּען דערווייל קראַכצען —

— רוקט אייך! קאָמאַנדירט ווייטער דער ערשטער העכט.

די קאַרפּען גיבען נאָך אַ קליינעם שפרונג.

— אוי, — קרעכצען זיי, — מען זעהט נאָך נישט קיין טייך, און די ביינער ברעכען, און אָטהעם פעהלט...

— רוקט אייך, נעהמט צוזאַממען די רעשט כחות! עס איז שוין נישט ווייט, נאָך אַ שפרונג!

נור די קאַרפּען הערען שוין נישט.

די קאַרפּען גוססען אויף דער פאָדלאָגע, און די העכט שפּאַרען זיך; ביידע זענען מודה, אַז ביי'ן אַ רעכטען שפרונג קאָנן מען קוממען צוריק אין טייך אַריין; נור איינער זאָגט, אַז מען דאַרף דערצו אַנדערע פיש, נישט קיין פאַדלע קאַרפּען, וואָס קאָננען נור שפרינגען אין וואססער, וואָס קאָננען נישט אויסהאַלטען אַ פאָר שעה אָהן אָטהעם און עססען, אַז מען דאַרף דערצו — — עלעקטרישע פיש!..

און דער צווייטער מיינט, אַז דייקא נור קאַרפּען! נור מען דאַרף אַ סך, אַ סך קאַרפּען! און אויב 100,000 וועללען שפרינגען, וועט איינער טרעפען, און אַז איינער וועט טרעפען, האַ! האַ!

אַ קאַלבענער קל וחומר.

— דער דין איז: הכל שוחטין — זאָגט איך אַ קאַלב — על־פי־דין מאָגען אַללע שעכטען; מען דאַרף קיין סמיכה נישט פון גאונים, קיין בריעף פון רבנים, מען דאַרף גאָר נישט, — ווער עס וויל מאָג שעכטען.

— שקר — אָנטפערט מיר דאָס קאַלב — מען דאַרף זיין דערצו אַ יוד אַ למדן, מען דאַרף גוט קעננען הלכות שחיטה, מען דאַרף קעננען פּריוּוען דעם חלף אויף דער צונג... נאָך מוז מען זיין פרום, אויסגעווייקט אין מקוה, דערצו ערנסט מאַכען

די ברכה און פֿערגלייסען די אויגען.

— האָסט אַ טעות, קאַלב, עס איז אַ בפירוש'ע משנה: הכּל־שוחטין —

— ניין — האַלט זיך דאָס קאַלב שטאָהל און אייזען ביי זיינעם, — נור איין אמת'ער שוחט און — דוקא נור איין שעכט־הויז!

עס איז קיין וואונדער נישט, וואָס ער זאָגט; ער האָט עס פֿון דער מוטטער גע'ירש'נט, מיט דער מילך געזייגט; איך האָב זיין מוטטער, די צנועה, געקענט; אַ חנ'ודיגע בריאָה, און אַ פֿרומע; זי האָט שטאַרק געגלויבט אין השגחה פּרטית... איך האָב געזעהען ווי זי איז, געהענדיג אין גאַסס, גלייך אויף אַ דישעל אַרויף גע־קראָכען, ווי דער דישעל האָט איהר די געדערם דורך דער פלייצע אַרויסגעזעצט; איך האָב געזעהען, ווי זי האָט געגוסעט הענגענדיג אויפֿ'ן דישעל, און געהערט, ווי זי האָט ביי יציאת־נשמה געזאָגט: —

— אָרימער דראַנג! צו ווייסט דו נישט, אַז מען טהאָר נישט שלאָגען?!

נור איהר קלוג קאַלב זאָגט נאָך, אַז עס איז אַ קל־וחומר, און דאָס ווייס איך שוין נישט, ביי וועמען ער האָט גענוממען; און ער מיינט עס ערנסט מיט'ן קל־וחומר:

— מה־דאָך — זאָגט ער — מה־דאָך אַ הונד, וואָס מען קאָנן נישט קוילען אויף כּשר, וואָס איבער זיין פֿלייש מאַכט מען נישט קיין ברכה, וואָס פֿון זיינע ביי־נער מאַכט מען נישט קיין גאָלדינע יאָיך, וואָס פֿון זיין פֿעטס מאַכט מען נישט קיין קוגעל, וואָס פֿון זיין פֿעלל מאַכט מען נישט קיין יריעות צו'ן אַ ספר־תּורה, בפרט קיין תּפילין מעור־אֶחד... מה־דאָך — זאָגט ער — אַ הונד, וואָס טויג אין גאַנצען נור אויף ריצען־אייל, טהאָר איהן קיינער נישט אָנריהרען, נאָר א י י ן היצעל און דוקא פֿאַר טאָג, ווען דער עולם שלאָפֿט נאָך, איך — על אַחת כּמה־וכמה?!

חוזק.

(אַ שמועס).

— איהר קענט חוזק'ן?

— אַודאי!

— וואו געפֿינט מען איהן?

— וואו נישט? אין גאַסס, אין הייזער, אין שוהל, אין בית־המדרש, אָפֿט זיצט ער התּפוּס!

— אַ שאָנער פֿערשוין!

— ער וועט דען שטאַרבען אויף זיין בעט;

— ווי זעהט ער אויס?

— ווי חוזק! הויט און ביין; אַ הויט פֿון פּאַרמיט מיט לאַבענדיג־וויינענדיגע וואָרצעל, האַפּטען און שראַמען. אויגען האָט ער אויך משונה'נע; זיינס אַ בליק קאָנן קיין בעל־בית'ישער מענש נישט אויסהאַלטען. ליפּען האָט ער פֿערברענטע, דיננע, צוזאַמען געפּרעסטע; עס דאַכט זיך, ער אָפֿענט זיי ניט און דאָך שיטטען זיך איהם נאָדלען פֿון מויל, אַז עס שטעכט יעדען אין אַללע אבֿרים.

— ווי אַזוי קליידט ער זיך?

— קריעה־בליעה; וואָס קלאָרט איהר! אַ טוץ בגדים, נור סאַמע לאַבער און חוזק שטאַרט פֿון אומעטום אַרויס...

— פֿון וואַננען לעבט ער?

— פֿון צרות, בויך־ציין־לעבער־ און האַרץ־ווייטאָג! פֿון וואַננען זאָלל ער לעבען? אַז אַ מענש איז אַ לא יצלח! ער איז אפּילו בקי אין די קליינע אותיות, נור טויגען — טויג ער צו גאָר נישט. איידער מען האָט איהן דערקענט, האָט מען אויף איהן רחמנות געהאַט, טאַקי, אַ תּלמיד חכם, פֿאַר וואָס נישט! האָט מען איהן געמאַכט פֿאַר אַ מגיד. העלפֿט גאָטט — שטאַרבט אַ ראש־הקהל, אַ יוד אַ גביר, אַ ראָדעל־פֿיהרער, — מאַכט ער אַזאַ הספד, אַז דער גאַנצער עולם איז שיער ניט צוקנאַקט געוואָרען פֿאַר געלעכטער; די ווייבערישע שוהל האָט געלאַכט, איהר פֿערשטעהט?! אַז אַזוי, אויס מגידות! מען מאַכט איהן פֿאַר אַ בדחן; מאַכט זיך ווייטער אַ גבירישע חתונה, שי"ן אלף רו"כ נדן... איז ער אַזוי משמח חתן כלה, אַז מען ווערט צו־גאָססען פֿאַר געוויין! און דער הספד איז דוקא וויינענדיג, דאָס בדחנות לאַבענדיג, נור דאָס פּנים, די גרימאַססען ברענגען אַרויס פֿון די כלים. אַז מען שמיעסט אַ לא יצלח! אַ פֿערשאָלטענער מענש!

— פֿערשאָלטען?

— אמת פֿערשאָלטען! וואו ער ווייזט זיך, קומט אַריין די קללה! וויין אין אין קעללער ווערד זויער, מילך אין שטוב — גערינגען, שאָנע מיידלעך און הנ'ודיגע ווייבליך ווערען נמאָס ומאוס; פֿון בעלי־צדקות — שווינדלער, נישטען — פֿון די גראָסטע בעלי־בתים! פֿון גבאַי'טעס — ר"ל, וואָס עס ווערט! למשל — מען מאַכט אַ חשבון פֿון צדקה געלד, מתּן בסתר, מאיר בעל־נס, אַזוי אַ חברה, עס דאַרף זיין עודף! די פּושקע האָט אַ שלאָסס, די גבאים קאָנן מען פֿאַר פֿיינע לייט, הוצאות זעננען קליינע, הכנסות — די והותר. חוזק קומט אַריין — פֿעהלט שוין $^3/_4$ געלד! עס ווערט אונטער די האַנד פֿערשוואונדען! וויל ער, ווייזט ער נאָך זיינע שוואַרצע קונצען און געפֿינט דאָס געלד ביי'ם רב אָדער ביי'ם גבאי אין שטיוועל! אַז ער איז דאָ, געהט אפּילו אומגעצעהלט געלד לאבוד! וואו ער שטעקט אַריין די נאָז, איז אויס אמונה, אויס בטחון, אויס קרעדיט!

— ווי לאָזט מען אַזינס אַריין אין אַ יודיש הויז?

— מען לאָזט טאַקי נישט, ער גנבית זיך דאָך אומעטום אַריין... וואָס קלאָרט איהר, מען היט זיך פֿאַר איהן ווי פֿאַר פֿייער. דער רב ענטלויפֿט כּמטחוי קשת, דיָנים חלשין, בעל בתּים'ס בייכער טרעסלען זיך ווי אין אַ פֿיעבער, די גראָסטע משׂכּילים פֿערגעססען די צונג אין מויל, בעלי צדקה לאָזען די אויגען אַראָב ווי די גראָסטע גנבים, אונ נשים — רחמנא־ליצלן — זענגען מפּיל פֿאַר שרעק! אפילו בתולות...

— פֿון וואַננען קומט איהר צו דער סחורה?

— ווייסט איין בורא עולם! וואו מען זייעט איהן נישט קומט ער אַרויס! דאָ פֿון אונטער דער ערד, דאָ פֿאַלט ער אַראָב פֿון הימעל, דאָ יאָגט איהן אָן דער טייוועל ערגיץ פֿון אַ זייט... ער אַליין ווייסט נישט, פֿון וואַננען ער נעהמט זיך.

— אונ איינער אַליין?

— עלענד ווי אַ שטיין! קיין קרוב, קיין גואל.. אונ עס איז קיין וואונדער נישט: קיינער וויל זיך צו'ן איהם נישט דערקענען, אונ ער אַליין וואָלט זיין אייגענעם טאַטען נישט דערקענט...

— אַ כּשוף?

— אַ כּשוף!

די רויז.

(אַ זוממער ערצאָהלונג).

עס געהט צו פּסח, עס איז פֿריהלינג, אונ אין זאַקסישען גאָרטען וועללען זיך באַלד די רויזען בעווייזען.

איהר האָט עפּים ליעב רויזען? אין אייער שמייכעל אַרום די ליפּפּען דערקען איך, אַז יאָ! איי, וואָס פֿאַר אַ ליכטליך עס האָבען זיך אין אייערע אויגען אָנגעצונדען! לאָזט נישט אַראָב די ברעמען! בהן צדקי — איך וועלל קיינעם נישט אויסזאָגען! גור, אַז איהר האָט ליעב, וועלל איך אייך טאַקי פֿערציילען אַ מעשה פֿון אַ רויז...

אַ מאָל איז געוועזען אַ רויז.

געוואַקסען האָט זי אין איין אָפּפֿענטליכען (אֶפשר אין זאַקסישען) גאָרטען, אויפֿ'ן טראַוניק, נאָהנט צו דער אַלעע, אויף אַ שטעכעדיגען שטרויס.

בשעת ווען איהרע שוועסטער האָבען שוין לאַנג אינ'ס בליהען פֿערגעססען, איז זי נאָך יונג אונ גרין געוועזען. זי האָט נאָך דעמאָלט אויף אַנעמיע געליטטען: וועניג, אָרים בלוט געהאַט, אונ האָט זיך געשאָמט פֿאַר דער וועלט צו ווייזען.

זי האָט זיך בעהאַלטען ווי אַמטיעפֿסטען צווישען די שטאָב־נאָדל.

נור אין שטיללע נאַכט האָט זי זיך אַמאָל אַרויס גערוקט, איין אויג געוואָר־פֿען אויף איהרע שוועסטער, אויף אַללע ראָמאַנטיש גליקליכע בלומען, אונ פֿון זיי אויפֿגעהויבען דען טרויעריגען בליק צו׳ם בלאָהעס, קלאָרען הימעל מיט אַ שטיללע, נור אַ וויינענדיגע פּרעטענסיע צו גאָטט, פֿאַר וואָס ער האָט אין איהר א י י נ ע ר פֿערגעססען, זי א י י נ ע פֿערטהיילט, איהר א י י נ ע ר אַזאַ טרויריגע, איינזאַמע, עלענדע יוגענד געגעבען...

דאָס פֿלעגט אָבער נישט לאַנג דויערן. זי פֿלעגט זיך גיך אונ באַלד פֿאַר עפּים דערשרעקקען, אונ, פֿערציטטערט, זיך צוריק בעהאַלטען אין שטרויס. אַמאָל דאַכט זיך איהר — מען שיעסט; דאָס האָבען ערגיץ, למזל טוב, עטליכע קנאָספּען געפּלאַצט. אָט האָרט זי זיפֿצען — דאָס גוסעט נור ערגיץ אין זאַנד אַ צוטרעטענע בלום... עס האָרען זיך עטליכע האַלז־אונ־נאָז טאָנער — אַ פֿערשפּאָטיגער קאָרטען־שפּיעלער געהט, זינגענדיג אַ היים, אונ לאָזט זיך האָרען אין גאַסס.

דאָך איז זי נישט זיכער, צו זי זעהט עס אונ האָרט עס וואַכענדיג אָדער נור אין חלום. טהייל מאָל דאַכט זיך איהר, אַז איהר גאַנץ לעבען איז אַ חלום... אַז זי איז גאָר אַ געוואָהנליכער דאָרן, אונ אַ רויז נור אויפֿ׳ן עולם־הדמיון! אַז זי וועט זיך גיך אונ באַלד אויפֿחאַפּען שפּיציג אונ פֿערקרומט אונ פֿולל מיט ברעננעדיגען, גיפֿטיגען זאַפֿט!

* * *

מיט דער צייט איז דער רויז בעססער געוואָרען. איהר דאָקטאָר איז געוועזען די וואַרעמערע זונן אונ עטליכע טראָפּפען זוממעררעגען... זי איז אַללע מאָל גע־זונדער אונ פֿוללער געוואָרען. דאָס עדעלסטע רויזן־בלוט האָט איהר אָנגעהויבען צו קרייזלען אין די אָדערן, זי ווערט רויט אונ רויטער, מיט יעדער מינוט שאָן אונ שאָנער. דערביי ווערט זי אויך מוטהיגער אונ שטאַרקער ביי זיך!

אונ וואָס רויטער אונ געזונדער זי ווערד, הייבט זי זיך אַלס האָכער אונ האָכער, אונ קוקט אַללע מאָל זיכערער אונ לעבענדיגער אַרויס אויף דער פֿרייער וועלט. דערנאָך איז געקוממען די האָכסטע צייט, זי איז שוין אין גאַנצען צ י י ט י ג, פֿולל מיט ז אַ פֿ ט אונ שאַרלאַך־רויט! צינד הייבט זי זיך אויף אין גאַנצען, שטרעקט אַרויס דאָס גאַנצע קאָפּעל הויך איבערן שטרויס, אום אַללעם מיט אָפֿפֿענע אויגען צו בעטראַכטען, אונ פֿון אַללעם בעטראַכט צו ווערען!

* * *

קוקט זיך אום אונ פֿערוואונדערט זיך! אַללע איהרע שוועסטער זעננען שוין פֿערשוואונדען געוואָרען; זי איז געבליבען איין רויז אין גאָרטען, איינע אַליין. עס פֿראָהט אונ שרעקט זי צוזאַממען!... אונ חאָטש זי האָט אַללעם נור ווי אין חלום

געהערט אונ געזעהן, ווייסט זי דאָך, וואָס דאָס פֿערשווינדען בעטייט! זי ווייסט, אַז איהרע שוועסטער זעננען פֿון די שטרויסען אַראָב אין דער וועלט אַריין זוכען גליק. וואָס דאָס „גליק" אַליין איז, דאָס ווייסט זי נישט, נור עפּיס טרייםט איהר, אַז עס איז אַ גליק פֿערהאנדען, אַז דאָס גליק וואַקסט נישט אויפֿ'ן שטרויס, אַז צוליעב איהם מוז מען אַרוים פֿון דער שטאָבעדיגער אָרימער היים אין דער פֿרייער וועלט אַריין, צו געזעצט צו עמיצענס אַ ברוסט!

זי שרעקט דאָס געחלומטע גליק אונ דאָך ציהט עס זי ווי אַ מאַגנעט... זי דערמאָנט זיך, אַז איינמאָל האָט זי געהערט אַזוי זיעס מוזיקאַליש רעדען פֿון גליקליך זיין אונ גליקליך מאַכען... מענשען האָט זי נישט איינמאָל געזעהען אונ געהערט בעהאַלטען אין שטרויס... טהייל עלענדע, טרויעריגע, פֿערקרומטע מענשען... נור טהייל פֿריילינבע, גליקליכע מיט רויזען אויפֿ'ן האַרץ! אונ די האָבען געשמייכעלט, אונ דאָס פּנים האָט זיי געשטראַהלט מיט גליק! זי וויל אויך אויסגלייכען, בלאַנק מאַכען אַ זויער-טרויעריג פּנים, זי וויל אויך ליכט אָנציגדען אין האַלב פֿערלאָשענע אויגען...

זי וויל זיך אַליין אָברייסען פֿון שטרויס אונ צו-קאַלערן זיך צו דער אַללע, וואו מענשען וועללען באַלד אָנהייבען שפּאַצירען... עס „פּאַסט" דאָך ניט; זי ווייסט שוין, אַז דער סדר עולם איז נישט, רויזען זאָללען זיך אָברייסען אַליין... מען מוז וואַרטען... אויך אונטען וועט מען זי ניט בעמערקען! עס קאָנן דורכגעהן אַ פֿערטראָגענער סוחר, אַ פּראַצענטניק, וואָס לויפֿט נאָך זיין אָפּפֿער אָדער וואָס ענט-לויפֿט פֿאַר'ן געזעטץ... אַ טראָגער מיט אַ שווערע לאַסט אויף די פּלייצעס, וואָס וועט אויף איהר גאָר קיין מבין ניט זיין אונ ניט אָבטרעטען פֿון וועג... אונ אונ-טער אַזוינע פֿים וויל זי אַוודאי ניט שטאַרבען. זי מוז בלייבען אויפֿ'ן שטרויס, האָטש אַזוי איינזאַם אונ טרויעריג!

— מען וועט דאָך באַלד קוממען! טרייסט זי זיך! מיינע שוועסטער זעננען דאָך אויך ניט זיצען געבליבען!

* * *

עס איז אַ קלאָרער, העללער פֿריהמאָרגען; זיי וועללען זיך באַלד בעוויזען! דער הימעל איז אַזוי העלל-בלאָה, אַזוי צוזאָגענדיג, אַזוי שמייכעלדיג, אַזוי גוט! אין אַזאַ שאָנעם העללען טאָג מוז איהר גליק געבאָרען ווערען, אונ — ווי אַ זיל-בערנע שטראַהל פֿון הימעל, ווי אַ ברכה פֿון גאָטט, אַראָבפֿאַללען אויף איהר! זיי וועללען זיכער קוממען אונ איינער פֿון זיי... איינעם פֿון זיי וועט זי בעגליקקען!

זי הייבט זיך נאָך האָכער איבערן שטרויס. זי גלייכט אוים אונ צולייגט איהרע רויטע קליידערליך, מיט די חנ'ודיגע טהוי-ברילליאַנטען בעשיטט. זי לייגט דאָס קאָפּעל אַביסל אין אַ זייט; אַזוי פֿיהלט זי זיך שאָנער אונ נאָהנטער צו דער שמאָלער אַלעע.

עמיץ געהט!

עס הייבט אָן ציטטערן דאָס קליינע רויזען־האַרציל. זי וויל זיך שוין צוריק בעהאַלטען, זי האָט חרטה... נור דער, וואָס קומט אָן, האָטש ער זעהט זי נאָך נישט, ציהט זי שוין צו ווי אַ מאַגנעט.

עס געהט אַ יונגער מאַנן מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען...

— אַח! ער וועט מיך נישט דערזעהן! טרייסט זי זיך און שרעקט זיך צוזאַממען!

דער יונגער מאַנן קומט נאָהנטער. זי האָט נאָך אַזא טרויעריג פּנים נישט געזעהען! אַ דיננער ביטטערער שמייכעל בלאָנדזיט אַרום אַ פּאָר קליינע בלאַססע ליפּפּען... דער יונגער שטערן איז גערונצעלט, אויף די בלאַססע באַקקען איז שוין לאַנג, אַ פּנים, קיין פריידיגער שטראַהל נישט געפאַללען... זיינע אויגען זעהט זי נישט, נור זי פיהלט, אַז זיי מוזען זיין בלאָה און שאָן ווי דער הימעל, נור טרויעריג — ווי עס קאָן נור זיין אַ הימעל אָהן זונן!

— און קיין איינציגע פון מיינע שוועסטער — וואונדערט זי זיך — האָט זיך פאַר אַזוינעם נישט געאָפּפערט?

דער יונגער מאַנן הייבט פּלוצלינג אויף די אויגען; זי האָט געטראָפּפען! דאָרט קאָנן זיין אַ הימעל, נור דערווייל איז אַים פון לייד! ער דערזעהט זי אויך; רייבט זיך מיט דער האַנד דען שטערן, ווי איינער וואָס דערמאַנט זיך עפּיס; זיין פּנים ווערט בלאַססער, און דער דיננער ביטטערער שמייכעל ווערט ברייטער און ברייטער און פערשפּרייט זיך אַלס העכער און העכער ביז די אויגען צו... נור באַלד פאַלט דערויף אַ געדיכטער שאָטטען פון ווייטאג! ער פערברעכט די האַנד:

— אַ רויז — ציטטערן זיינע ליפּפּען — אַ רויז! — ווען יענע האָט מיר „יאָ" געזאָגט, האָט זי אַ רויז געטראָגען... נור דאָס אייגענע צירונג האָט זי געהאַט אויף דער ברוסט, ווען זי האָט מיך אָבגענאַרט... די אייגענע רויז!

— אַח, דאָס נאַרישע האַרץ! בייזערט ער זיך אויף זיך אליין — עס קאָנן נאָך אין איהר און אין רויזען נישט פערגעססען!

— מאַרש! קאָמאַנדירערט ער זיך, און רייסט זיך אַוועק מיט געוואַלד, און פערשווינדט אין איין אַנדערער אַלעע.

ד'אַח, גאָטט, גאָטט, קלאָגט זי די רויז — וואָס מיינע שוועסטער קאָננען!

אָה! זי וועט עס נישט טהון... ביז'ן לעצטען אָטהעם, ביז'ן לעצטען הויך!

אָה ניין! אינם טרייעם אָפּפערן זיך איז דאָס העכסטע גליק פון אַ רויז!

עס קוממען אָן צוויי אַלטערע דאַמען; געהענדיג, בעטראַכטען זיי אַללע שטרויסען; אַללע זעננען לעער!

— זיי מוזען דערוואַקסענע זיהן האָבען! טראַכט זיך די רויז.

— נור פאַר וואָס קומען זיי נישט אַ ל ל י י ן — זעהט עס איהר ווינדערליך אוים.

— מיר האָבען זיך פערשפּעטיגט — מאַכט איין דאַמע צו דער אַנדערער.

— איך זעה שוין — ענטפערט די צווייטע — עס וועט שוין דאָס יאָהר קיין רויזען נישט זיין!

די רויז וויל דאָך, מען זאָל זי בעמערקען, אָבוואָהל דאָס רחמנות אויף יענעם קלינגט איהר נאָך אין הערציל. זי בעוועגט זיך און עס געראָטה איהר!

— אָט, אַ רויז! מאַכט איינע.

— איך זעה שוין — זאָגט די צווייטע — „קיין מעשה נישט" פון אַ רויז, נור איינע איז קיינע! פאַר מיינע געסט דאַרף איך וועניגסטענס — אַ טאָפּ איינגע־מאַכטס... נאַכט אויף נאַכט וויין און קאָרטען, דאַרף דאָס אויך נישט פעהלען.

— איך — וועניגסטענס איין איימער זאַפט...

די אָרימע רויז דאַנקט גאָטט, אַז די דאַמען זעננען פאַרבייגעגאַנגען. זי שטויסט זיך אפילו נישט, ווי אַזוי מען דריקט אַרויס דען זאַפט פון רויזען, ביי וואָס פאַר אַ פייער עס פרעגלען זיך קאָנפיטורען... נור די דאַמען אַליין זעננען איהר נישט געפאַללען; אַזוינע דיקקע, שמאַלציגע פנימער...

אַ רויז איז פון נאַטור צו עדעל, עס זאָל איהר אַזוינס געפאַללען!

* * *

מיט אַ גראָהעס פאַראַסאָל אין דער האַנד, מיט גרויסע קאַלאָשען אויף די פיס, מיט אַ דיקקען פאַלעטאָט, פערמאַכט אויף אַללע קנאָפּ, מיט אַ ווייס טוך פערבונדען די צאָהן, מיט אַ הויכען צילינדער אין דער לינקער און אין דער רעכטער האַנד אַ דיקקען וויין־שטאָק, איבער וועלכען דער גאַנצער קאָרפּער בייגט זיך אינ'ם גאַנג; מיט אַ גאָלען קאָפּ און דאָפּעלטע ברילען אויף דער דאַרער, געגאָרבעט, שפּיציג־ביינינער נאָז, קומט אָן — שלעפּענדיג אַ פוס נאָך אַ פוס — איין אַלטער „דייטש"!

די רויז האָט זיין שטיללען גאַנג נישט דערהאָרט, און קיין צייט נישט געהאַט זיך פאַר איהן צו בעהאַלטען.

ער שטעלט זיך פאַר איהר אָב, שלעפּט צו איין פוס צו'ם צווייטען, מאַכט צורעכט די דאָפּעלטע ברילען און בעטראַכט די פרישע בריאה...

ער רונצעלט דאָך די נאָז; זי איז איהם נישט געפאָללען.

— פהי! — בלאָזט ער אַרוים פון צווישען די בלאָהע ליפּען, און דערפון ווערט אַ ריח און אַ געריש, גלייך אַ פויל בלאַטט וואַלט געפלויגען אין דער לופט.

— פהי! שוין נישט פאַר מיר! צו פיעל ענטוויקעלט... צו אַלט! איך דאַרף

יונגער, פרישער; נאָך גרינליך, עפּעס אַזוינס — — —
ער לייגט צו צוויי פינגער צו די ליפּפען, וויל ענדיגען מיט אַ וואָהל־ יונגערישען פייף, נור עס קומט אַרוים קוים אַ צישען פון אַ שלאַנג — — און געהט ווייטער.
—ברעך די פיס! קאָנן זיך די רויז נישט איינהאַלטען.

* * *

אַ, עס קומט אָן אַ מענש אין די מיטלערע יאָהרען. עלעגאַנט געקליידט, דער איבערציהער מיט דער העללער אונטערלאַג אויף'ן אַקסעל, מאָדישע זאָקק אַלס ביינקליידער. איין אָפּפענער זיאַקעט, פון וועלכען עס קוקט אַרוים אַ גאָלדען (אָדער אַ געגילדט) קייטעל, און ענדיגט זיך נאָכלאָססיג, אַראָבפּאַללענדיג מיט אַ גרויסען פערדס קאָפּף אין אַ ראָם פון אַ קליינער פערדס פּאָדקאָווע; איבער דער ברוסט טאַנצט אין דער לופט אַ גאָלדענע פּאַנסנעע אויף אַ דינן־זילבערנע האָהר; אַ יאָגער־הוט, און— אַ פּנים, צו וועלכען מען האָט זיך געמוזט גוט און שאַרף צו קוקקען, מען זאָלל דערזעהן, אַז דאָס לעבען האָט שוין לאַנג דען פרישען הויך דערפון אַראָבגעבלאָזען...
נור די אויגען זענען רויטליך־מיעד, און אַרום געפּאַסט מיט בלאָהע ראָנדער.
די רויז בעמערקט ער באַלד, נור ער בלייבט אפילו נישט שטעהן אַ רגע.
— פאַר איין אַנדערער — טראַכט ער — איז אַ רויז גענוג. איך וואָלט גע־ שיקט אַ רויז מיט דער פרישער טהוי, אַ שמעקענדיגען ביללעט מיט פלאַממענדיגע ריימען אונטער אַ דורכגעשטאָכען האַרץ... זי וויל אָבער בריליאַנטען!

* * *

עס קומט אָן אַ בלאַססער יונגער מאַן, לאַנגע, נאָכגעלאָסטע, פּאָעטיש־ פאַנטאַסטיש צושויבערטע האָהר. די אויגען פערזונקט אין הימעל, גלייך ביידע בלאָהע פאַרבען ווילען זיך צוזאַממען גיסען! אין מויל מיט גוט געריימטע לופּפען— אַ זיעס זוממער־ליעדעל אָהן ווערטער, און אויף'ן בלאַסליכען, מיט גאָלדענע זונן־ שטראַהלען לייכט געדויטעלטען פּנים איז אויסגעגאָססען אַ פאַרביג־פּאָעטישער חלום.
די רויז דערפיהלט אַ שטאָך אין האַרץ, גלייך עס האָט זי אַ פייל געטראָפען.
עס טהוט איהר וועה, נור די וועהטאָג איז אַזוי זיס, אַזוי עדעל־זיעס! איהר ציטטערט דאָס קליינע רויזען־האַרץ און צאַפּפעלט ווי אַ יונג־פייגעלע אין שטייג, עס וויל זיך אויס רייסען!
— אָט — דאָס איז דער — צאַפּעלט עס און רייסט זיך — וואָס עס האָט זיך מיר אַזוי לאַנג געחלומ'ט! וואָס גאָטט האָט מיר געוויס בעשערט! גליק איז אויף זיין ברוסט! אָה! ער זאָלל מיך נור זעהען! ער זאָלל מיך נור זעהען!

און איהר היים געבעט איז ווייטער געהאָרט געוואָרען; ער האָט זי דערזעהען! ער בלייבט שטעהן ענטציקט! די בלאָהע אויגען ווערען איהם גראָססער און די שטראַהלען אין זיי — ליכטינגער און וואַרימער!

ער געהט צו, און בעריהרט זי זאַכט מיט די ציטטערדיגע פינגער, ער לייגט צו זיינע ליפּפען צו איהרע ערדלע בלאָטליך... זיי טרינקען פון איהר טהוי... ער קושט זי.

— אָ, דו שאָנע, זיסע, הימלישע רויז! זינגט פון איהם אַרוים — דו גאָטטעס זיסער שמייכעל! דו בעסטער שטראַהל פון זיין אויג! ווי ליעב האָב איך דיך! ווי דו ציהסט מיך צו דיר!

ער קושט זי נאָך אַ מאָל... און זיינע ליפּפען דערפיהלען, אַז די רויז וויל זיך אָנקלעבען אין זיי... אַז זי אין גאַנצען ציטטערט און וויל זיך אָברייסען פון שטרויס...

און ער ציטטערט אויך! נור אַ טרויעריגער וואָלקען ציהט זיך פלוצלינג איבער זיין פּנים. ער רוקט זיך אָב.

— ניין — ציטטערן זיינע ליפּפען, בשעת ווען ער האַפּט די האַנד צו זיך, גלייך ער וויל זיי נישט געטרויען —

— דאָס נישט! איך ווער דיר פאַר דיין גוטס מיט קיין שלעכטס ניט צאָהלען...

„צו געשווינד וואָלסט דו פערוועלקט אין מיין נאַססער שטוב... דערנער־היערט — וואָלט איך דיך נאָך בעליידיגט, און דערנאָך — מיר אין קאָפּף אַ קייל אריין געיאָגט..."

אָ, ניין! בליה ווייטער, בליה! דו וועסט בלייבען די קאָניגען פון אַללע מיינע חלומות... וואו איך וועל זיין, וועל איך אַלץ שיקען מיינע זיפצען און מיין געבעט צו דיר... נור בליהען זאָלסט דו ווייטער.."

„בליה!"

און ער געהט אַוועק...

בעטויבט, בלייבט די רויז אויפ'ן שטרויס און בעמערקט נישט, אַז מיט דער אַללע קומט אָן אַ שכור.

ער וואַקעלט זיך אַהין און אַהער, זינגט עפּעס אונטער דער נאָז און פאַלט גלייך אויפ'ן שטרויס אַרויף.

אַז די פּאָליציי האָט'ן שפּעטער־צו אויפגעהויבען, האָט זיך דער שטרויס צוריק אויסגעגלייכט, נור די רויז איז שוין אויף איהן ניט געוועזען. —

מעשה'ליך פון דולל־הויז.

I. עולם הבא.

אָ — ניין! מיך וועט איהר נישט איינרעדען! די וועלט איז נאָך קיין וועלט נישט!

וואָס מיינט איהר? עס צינדט זיך אָן אַ ליכט, עס ברענט העללער אָדער טונקעלער — לויט דען חלב, לאַנגער אָדער קירצער — לויט דער לאַנג און דער דיקק — עס ברענט, צאַנקט און ווערט פערלאָשען מיט אַ קלענערן אָדער אַ גרעסערן ריח — און שוין! דאָס איז עס אין גאַנצען?

איך — וואָלט אַזאַ לעבען נישט בעשאַפפען!

פראַגט אַ גימנאַזיסט פון 5טען קלאַסס, וואָס עס ווערט פון איין אויסגעברענט ליכט! ער וועט אייך זאָגען, אַז עס איז נישט צו נישט געוואָרען! ער וועט אייך אויסווייזען מיט אותות ומופתים, אַז די נאַטור איז אַ ווירטשאַפט, וואו עס ווערט גאָר נישט פערלוירען, קיין שטויב, קיין האָהר... „פון אויסגעברענטען ליכט ווערען גאַזען; מען זעהט זיי נישט, די גאַזען, נור דאָ זענען זיי; זיי שוועבען אַרום אין דער לופט.

אַ חלב'ן ליכטל פאַר אַ גראָשען ווערט אין דער נאַטור נישט פערלוירען, נור איך, איך מיט מיין שכל, מיין ווילען, מיין יושר, מיין צער, מיינע טרערען — איך וועך פערלוירען, פון מיר בלייבט גאָר נישט!

און זיי זאָגען, אַז איך בין משוגע!

רייסט דאָס אַ וועלט?

יושע זייגער־מאַכער איז קיין גרויסער מייסטער נישט, און דאָך וועט פון זיין שטוב נישט ארויסגעהן אַ זייגעריל, וואָס זאָלל יעדער רגע וואָללען צוזעצט, צוקלאַפט און צושפרונגען ווערען; וואָס זאָלל האָבען אין זיך איין אייביגע, בעשטאַנדיגע מלחמה; איין ראָדעל זאָלל רייבען, שלייפען און דריקקען דאָס צווייטע, איין צאָהנדיל זאָלל ציפפען, רייסען און בייסען דאָס אַנדערע; און דאָס האָהר, אָדער ווי ער זאָגט — די פעדער, זאָלל אַלץ אַרומנעהמען און שטיקקען און וואָרגען,

עס זאָלל קיינער קיין אָטהעם נישט קאָננען חאַפּען!

צו האָט איהר געזעהען אַ מאָל אַ דרעשמאַשין, וואָס דרעשט זיך אַלליין? צעפּים, וואָס רייסען פון זיך אַלליין אָב די הויט?

ניין! דאָס איז קיין וועלט נישט! איין ערב־רב איז עס. אַ דולל־הויז איז עס! געקוילעטע האָהנער לויפען אַרום און חאַפּען קאָרנדליך, דאָס בלוט רינט און זיי וואָרגען זיך! אַ דולל־הויז איז עס, אַ מבול דאַרף עס, — קאַלט, קאַלט וואַססער!

און ווער וואָלט פאַר אַזאַ פינסטערע וועלט אַזוי פיעל ליכטיגע, גאָלדענע שטערן בעשאַפען?

גלייך זי וועיסט דענן, פינסטערע ערד, וויפיעל שטערן זי האָט?

„מען קאָנן נישט איבערצאָהלען!“ זאָגט זי...

וואָלט עס נור מטבעות געוועזען, זילבערנע, גאָלדענע מטבעות, וואָלטען שוין אַללע, אַללע געצאָהלט, נישט ווי היינט, נור אַ מנין געלעהרטע בטלנים, אַללע וואָלטען געצאָהלט און מען וואָלט שוין איבערגעצאָהלט!

ניין, דאָ איז נאָך דאָס רעכטע לעבען נישט! דאָ לעבט מען נאָך דערוויל, אין ערב־רב, אָהן אָרדנונג, אויסגעמישט: לייבען, טחוירען, באָרען, וואָרם און פאָגעל, און אַלל־די־שוואַרצע יאָהר צוזאַממען... עס טרעפט זיך אַ מענש אויך... נור — אַז מען דערזעהט איהן, פּאַקט מען איהן אין דולל־הויז אַריין...

עס איז געווען איין אויג צו וואַרפען אויף די ליכטיגע, קלאָרע, זאַנפטע, מילדע, ריינע שטערנדליך, כ׳ען זאָלל איינזעהען, אַז דאָרט איז ערשט דאָס רעכטע לעבען... נור דאָס א מ ת׳ע לעבען שטראַהלט אַזוי רוהיג, אַזוי זיכער!

און דאָרט לעבען די מינים בעזונדער, יעדער שטערן האָט זיין מין און דריבער שטראַהלען זיי מיט שלום, מיט עולם הבא!

דאָרט האָרט מען נישט אַלס־אין־איינעם: „מיין טוידט אָדער דיין טוידט!“

אויב אַ שטערן ציטטערט אין הימעל, איז עס פאַר רחמנות אויף אונזער פינסטערער ערד! אַז איינער פון זיי טרעפט זי פלוצלינג אויפ׳ן וועג, דערשרעקט ער זיך און פאַלט... די זונן קאָנן נישט צוקוקען, ווי עס לעבט זיך ביי אונס, פערשטעללט זיך טהייל מאָל דאָס פנים און עס ווערט לקוי חמה... די לבנה איז נאָהנטער, זי זעהט בעססער, רייסט זי פון זיך פאַססען און מען מוסס יעדען חודש מאַכען אַ נייע לבנה!

טויזענד אויגען האָט דער מלאך המות!“

עס איז קיין וואונדער נישט. ער דאַרף די מינים סאָרטיערען און יעדען שיק־קען אויף זיין שטערן אַרויף; און דאָ איז אַ מאַסקאַראַד, אַ פּורים־שפּיעל, סאַמע פֿערשטעלטע, עס איז קיינער נישט אין זיין אייגענער הויט!

אַם אָרגסטען איז מיט די כל־בו־ניקים;...

II. כל־בו.

„אַמאָל — האָט מיר מיין באָבע, די ערענדאַרקע, פֿערצאָהלט — האָט זיך בעוויזען אַ כל־בו׳ניק". דאָס איז געווען ביים פריץ אויפֿ׳ן הויף, וואו זי האָט די פּאַכט געהאַלטען, דעריבער ווייס זי די מעשה. —

פֿון וואַנען ער האָט זיך גענומען? ווייסט מען נישט.

איינער האָט געזאָגט, אַז זיין מוטטער איז אַ באָקקערין געוועזען און האָט׳ן אויסגעקראַצט פֿון אַללע מולטער — אַ וויסקראָביק, רחמנא לצלן!

אַנדערע פֿערצאָהלען אַנדערש: אויפֿ׳ן הויף אונטער דער שאָפּע איז אַ קאָסטעל געשטאַנען, וואו אַללע פֿון הויף האָבען וואַססער געגאָססען — הינד אויך! דערפֿון איז אַרויס אַ שוואָם... נישט קיין הונדשוואָם, נור אַ שוואָם „מכל המינים שהוא"...

דערנאָך האָט זיך עפּיס אַ ווינטעל געמאַכט, די שוואָם האָט זיך אָבגעריססען, אַ וועקגעקאָללערט און האָט זיך שפּעטער אויפֿגעהויבען, אַלס אַ לעבענדיגער כל־בו׳ניק...

סיי ווי סיי קומט ער אַרויס פֿון פריץ׳ס הויף!

און אַ וואונדערליך חיה׳לע איז דער כל־בו׳ניק געוועזען!

אָהן ביינער, פֿון סאַמע ווייך פֿלייש, און דאָס קאָפּעל האָט זיך לויז געדרעהט אויפֿ׳ן האַלז, ווי אויף אַ גוט געשמירט שרייפֿעל! ער האָט זיך נישט גערירט פֿון אָרט און מיט׳ן קאָפּעל געדרעהט קיין מזרח, קיין מערב, קיין צפון, קיין דרום — וואו איהר ווילט נור אַלליין! און וויל ער האָט יעדעם צוגעשאָקקעלט מיט׳ן קאָפּף, האָט ער מיט אַללע בשלום געלעבט, און פֿון קיינעם און מיט קיינעם גלייך — נישט געליטטען!

עס שלאָגען זיך צווי האָהנער; איינער שרייט: קוקעריקו, דער צווייטער וויל דוקא: קיקעריקי! דער כל־בו מישט זיך נישט אַריין. נור, אַז דער הויף איז שוין בעדעקט מיט פֿעדערן, און די האָהנער צופֿאַללען זיך אָהן כח, געהט ער צו און זאָגט: איהר האָטביידע רעכט: דער „באור" זאָגט: „קיקעריקי!" און די שבעים־זקנים: „קוקעריקו!", און ביידע האָהנער בלייבען זיך שונאים און איהם גוטע פֿריינד!

עס איז קיין שטיללער הויף נישט געוועזען... דער הונד האָט געביססען דעם

חזיר ביים אויער, די קאַץ האָט געשפּיגען אויפ'ן הונד, אונ איין אָדלער מיט איין אונטערגעשאָססענען פליגעל איז אַרומגעגאַנגען אונ אַללע געוואָרפען אין זיעבטען הימעל אריין; נור דער כל־בו'ניק האָט זיך מיט אללע געחברט: ער האָט זיך געהאַלטען, אַמאָל ביים רעכטען, אַמאָל ביים לינקען אויער אונ דער חזיר האָט געמיינט, אַז ער איז אויך אַ געביססענער! דעם הונד האָט ער איינגערוימט: „בררר... סאַמע גנבים, איין עהרליכער מאַנן ביסט דו!" דערנאָך איז ער אַרויפגע־שפּרונגען אויפ'ן צוים אונ געוואַשען זיך מיט דער קאַץ צוזאַממען פאַר'ן רעגען...

פלוצלינג גאָר האָט ער דען אָדלער דערזעהן! ער ציהט אויף זיך אַ באַנגשאַפט, אין אויג ווייזט זיך אַ טרער: נישט גוט, ברודער, דעם אונטערגעשאָססענעם! ער זיפצט אונ דער אָדלער מיינט, אַז ער בענקט אויך נאָך די הויכע וואָלקען, אונ געהט אַוועק מיט איין אַראָבגעלאָזטען קאָפּף נור מיט אַ וויי האַרץ... „אויך איין אונגליקליכער!"...

אונ אַז קיינער זעהט נישט, שפּרינגט ער גאָר אַריין אין שטאַלל צום קליינעם עזעלע אונ רוימט איהם איין: ווייסט, קאַנסט העבט מיר אויך נישט אָן צו געפאַללען!

אונ אויף דער וועלט פו... פו...! — אויפ'ן פּריץ'ס הויף, מיין איך — איז איהם גאָר נישט שלעכט געוועזען... ער האָט מיט אַללע גוט געלעבט, מיט אַללע זיך געחברט, ביי יעדען עפּיס געחאַפּט...

יעדער האָט איהם געדענקט אַ זכות פון אַ שאָקקעל אויף זיין זייט! אונ, חאָטש קיינער האָט איהן נישט ליעב געהאַט, האָבען איהן אַללע פערבעטען: ווער אויף פרישטיק, ווער אויף מיטטאָג — אונ ער האָט אַללע מאכלים געגעססען.. אונ יעדער'ער האָט זיך איהם געגריסט אונ דערביי זיך אין האַרץ געוואונדערט: פאַר וואָס האָב איך איהן נישט גערן?

נור אייביג לעבט נישט קיינער, אפילו נישט קיין כל־בו! עס איז געקוממען זיין צייט, אונ דער רוח האָט איהן פערטראָגען אין אַ מדבר אַריין, אויפ'ן זאַממעל־פּלאַץ, וואו די נשמות פון אַללע חיות, בהמות ועופות געהמען זיך צוזאַממען, אונ דער מלאך המות סאָרטירט זיי, באַנדראָליערט אונ פערשיקט אויף יענע וועלט.

ווענן דער כל־בו איז אָנגעקוממען, איז שוין די סטעפּ בעדעקט געוועזען מיט אָבגעטיילטע מחנות, וואָס האָבען איינס אויפ'ם אַנדערע געקוקט צום לעצטען מאָל, אונ שאַרף בעטראַכט! זיי וויללען געדענקען אויף יענער וועלט, וואָס פאַר אַ מינים דאָ זענען געוועזען. די עופות זעננען אונגעדולדיג געשטאַנען אויף איינציגע פיס; פון די אינדיקים שניידט זיך אָב אַ בלוט־רויטע שאַרפע אויף אַ מייל; ווי דינגע

זילבערנע נעבעל הוידען אונ וויעגען זיך די טויבען אין דער לופט; שטאָלץ אונ ערנסט האַלטען זיך די אָדלער אין אַ זייט; אַ גאַנצע באַנדע עזעל האָבען זיך צו־זאַממענגעשלאָגען מיט די קעפּ אונ קלערען, וואָס פאַר דאַרנער עס קאָננען וואַקסען אויף יענער וועלט.

אונ דער מלאך המות האָט שוין גענומממען דאָס פייפער׳ל צום מויל, אַ צייכען צו געבען צום אַוועקפליהען... ער האָט שוין אויפגעהויבען די האַנד, יעדען צו ווייזען זיין וועג, נור ער האָט די האַנד אַראָבגעלאָזט, דאָס פייפער׳ל פערגעססען— ער האָט דען כל־בו בעמערקט.

— ווער ביסט דו? פראַגט דער מלאך המות, וואָס האָט נאָך אַזאַ ברואה נישט געזעהן.

כל־בו שווייגט; ער ווייס אַלליין נישט, ווער ער איז!

טויזענד אויגען האָט דער מלאך המות, אונ מיט יעדען אויג זעהט ער אינ׳ם כל־בו איין אַנדער בעשאַפעניש.

— צו וועט זיך קיינער נישט דערקעננען צום נייען גאַסט? וואַנדט ער זיך צו די אַללע מינים, וואָס זעננען שוין אויסגעשטעלט גרייט צום פליהען.

נור קיינער ענטפערט נישט, יעדער מין זעהט אינם כל־בו אַ קליין פיצל זיינס, נור אַזוי פיעל פרעמדס!

עס דויערט אַ ווייל, אונ דער מלאָך המות נעהמט זיך צוריק צום פייפער׳ל... ער וויל אַ צייכען געבען: זאָללען זיך די מינים פליהען יעדער אין זיין וועג, זאָל דער כל־בו בלייבען אין סטעפּ!

דעמעלט אָבער האָט דער כל־בו אַרויסגעלאָזט אַ שרעקליך געוויין, אין וועלכען עס האָבען זיך געהאָרט אַללע יללות פון אַללע מינים חיות אונ עופות! ער איז צו־געפאַללען צום מלאָך המות׳ם קניע אונ האָט איהם די פיס געקושט.

— וואו לאָזט דו מיך איבער, דו באַרמהערציגער מלאָך!

דער מלאָך המות ווערט גערירט פון זיינע טרערען, נור וואָס צו טהון ווייס ער נישט!

— אויף יעדען שטערן — זאָגט ער דעם כל־בו — שטעהט אַ מלאָך ביים טויער אונ קוקט נאָך אַ מאָל דורך דעם גאַנצען טרנאַספּאָרט... מען וועט דיך אין ערגיץ נישט אַריינלאָזען; אונ קיין עקסטראַ וועלט פאַר כל־בו׳ניקים האָט נאָך גאָט נישט בעשאַפען...

— באַרמהערציגער מלאָך! דאָ בלייבען וויל איך נישט, קאָגן איך נישט, איך געהאָר דאָך שטיקליך־ווייז צו אַללע מינים, זאָל יעדער מין זיך צו־נעהמען זיין חלק!

— ערליך! זאָגט דער מלאָך—, דיין פּסק זאָל מקוים ווערען;

און, אַז יעדער מין האָט זיך אויסגעצופּט זיין חלק איז ביי יעדען מין אַ דינן האָהר'ל געבליבען, און ביים ערשטען ווינד האָבען זיך די האָהר אָבגעריססען און געבליעבען דערנאָך האָנגען אין דער לופט...

מיט דער צייט האָבען זיך אויף דער וועלט די כל-בו'ניקים געמעהרט, נור אַללע האָבען אַזאַ סוף.

און ענדע זוממער, אויב דו זעהסט שפּינוועבס האָנגעז איז דער לופט, זאָלסט דו וויססען, אַז דאָס זעננען כל-בו'האָהר!

אַזוי האָט מיר מיין באָבע פערצאָהלט...

III. א חלום.

איהר ווילט וויססען, פון וואַננען איך קים אַהער?

איך וועלל אַייך פערצאָהלען; איך האָב קיין סודות נישט.

אַ מאָל בין איך גאָר אַ געזונדער געוועזען; אייגענטליך פערקערט, איך האָב געליטען; נור אויפ'ן מאָגען, אויף די פיס, אויף נאָך אנדערע קראָנק אין לייב, אַ נשמה אָבער האָב איך געהאַט אַ געזונדע — זי האָט אפילו פרי-מגדים פערדייעט; אַ מוח — אַיין אַייזערנעם; אַ קלייניגקייט דעם פּאַרציוועער רב'ס אייניקל!

פאַר מיין קאָפּעל האָט מען מיר אַיין אשה צנועה געגעבען — איהר קענט זי אפשר? ביילע די שטריקען-מאַכערין, אַ וואהלע יודענע! נדן אויך, ווי דענן! איך האָב ווייטער געלערנט, נור געהאַנדעלט אויך! יש מקום בראש... מיט איין זייט האָב איך געזופּט ש"ס ופוסקים, מיט דער צווייטער „קאָנדיציעס" געמאַכט: מכלומרשט ווייץ געקויפט און אָבגענומען געלד מיט פּראָצענט...

הכלל — איך בין געוועזען אי אַ למדן, אי אַ סוחר און האָב טאַקי מיט די קינדער גוטע שדוכים געטהון... אויף אַייך אַזאַ יאָהר!

עס געהט זיי אפילו נישט גוט די קינדער, נור אַיינגעטונקט אין יחוס האָב איך זיי!

דעמעלט האָב איך געדאַרפט חתונה-מאַכען אַ טאָכטער, דער מחותן האָט דוקא געוואָלט באַארעס געלד און איך בין געפאָהרען מאָהנען ביים פריץ...

מאַכט זיך אַיין עסק, האָט דער פריץ צו טהון מיט סערוויטוטען, די פויערען האָבען איהן געוואָלט שלאָגען, רייצט ער מ י ר אָן אַ הונד — אויך אַ יושר!

נור דערווייל מוז מען ענטלויפען.

איך לויף, לויף... און קום אין גאָרטען אַריין... זאָלל זיין אין גאָרטען, אַבי איך האָר שוין נישט דען כלב'ס ביללען, עס פעהלט מיר אַ פּיענטע פון זאָק,

א שטיק פּאָלע, מיין דאגה, ביילע וועט צונאָהען...

נור הונגעריג בין איך געוועזען, דאָס האַרץ האָט אין מיר געחלשט.

אונ דאָ, זעה איך, א גאָרטען, אַ גן עדן! טרויבען ווי אין אָרץ ישראל. אָפּפּעל־באָלדענע, באַרנעס — געשפּרענקעלטע, גרויסע. דער זאַפט, דאַכט זיך, טריעפט פון זיי אַראָב. איך שטרעק אויס אַ האַנד — רבונו של עולם! — די טרויב ענטלויפט, דער אָפּפּעל רוקט זיך אָב, די באַרנע בייגט זיך אוועק אין אַ זייט...

אונ, האָרט א מעשה, אַללע רעדען.

— נישט דו — זאָגען זיי מיט א כעס — נישט דו האָסט אונס געפלאַנצט...

איך ווער באַז. מיר קומט פּראָצענט, דו הונד האָט מיך געביססען, פאַר שרעקק ציטטערן מיר נאָך די קניע אונ פאַר זיי איז נאָך ווענינ! איך מוז דאָך עססען!

איך טאַנץ אונ טאַנץ אַרום בוים; איך וואַרף מיט די האַנד, איך צאַפּפּעל, א פיעבער וואַרפט מיך פאַר צאָרן, דער זיעבעטער שוויים בעדעקט מיך — אונ קיין איינציגע פרוכט לאָזט זיך נישט חאַפּען. זיי האָבען נאָך גאָר אָנגעהויבען צו זינגען, ווי א חזן מיט משוררים:

נישט דו האָסט אונס געזיעצט,

נישט דו האָסט אונס געפּלאַנצט,

נאָך אַמאָל דאָס איינענע:

נישט דו האָסט אונס געזיעצט,

נישט דו האָסט אונס געפלאַנצט!

האָרסט אַ מעשה? אונ נישט איבערצושפּאַרען! דאָס גאַנצע בלוט האָט אין מיר אויפגעקאָכט, אונ איך האָב מיך אַזוי לאַנג געוואָרפען אונ געוואָרפען, ביז איך בין אַנידער געפאַללען אויף דער ערד מיט שוים אין מויל.

איך ליג אונ דערזעה, נישט ווייט פון מיר, אַ געלען קאַפּעלויש, פונקט אַזוינעם ווי דער פריץ טראָגט, נור אַ קלענערן, ווי פאַר אַ נֵפל'ע וועגען! איך חאַפּ אַ ציטטער! וואָס איז דאָס? אין מיט'ן דערמאַנן איך מיר, אַז מיין ווייב האָט אַמאָל אַזוינע קאַפּעלויש-ען אַהיים געבראַכט אונ דערפון אַ וויעטשערע געקאָכט, מיט קליסקאַלעך... אַהאַ! דערמאַנן איך מיך, אַ שוואָם איז עס, ווי איך בין אַ יוד — אַ שוואָם, זאָלל זיין! רויהערהייט!

אָפּשר אַ הונדס שוואָם, אָפּשר סם?

ניין, אַז גאָטט ווילל נישט, סמט מען זיך נישט; איך שטרעק אויס די האַנד, נור די חצופה רוקט זיך אויך אָב מיט אַ גאוה, זי טאַנצט אונ היפּעט אַוועק אויפ'ן דינגעם שטעקעלע „איך האָב דיך אַ סך געקאָסט?״ פּראָגט זי. מילא, איך וועל דאָך נישט געהען טענ'ן מיט אַ חצופה. „וואַקס אין ד'רערד אַריין!״ טראַכט איך...

וואָס טהוט מען? הונגער, ממש הונגער!

זאָלל זיין גראָז! פֿאַלט מיר איין. הלמאי אָדם הראשון האָט קיין פֿלייש נישט געגעססען! ער איז פֿרומער געוועזען פֿאַר מיר אונ דאָך יוצא געוועזען מיט „רק עשב״! אונ איך ליעג אויף הערליך, אויף אמת געשמאַק גראָז. נור אַביסל, טראַכט איך, מיט׳ן מויל אָנצוחאַפּען, אַבי צו זיך צוקוממען אונ פֿון גאָרטען אַרויס; וועט עס מיר שאַדען, וועט מיר מיין ביילע מאַכען אַ „וויענער טראָנקל״... אַ דאגה דאָס איז — האַם! נור איך נעהם אָן אַ פֿולל מויל מיט קליינע שאַרפֿע שטיינדלעך; איך האָב מיר דאָס גאַנצע מויל צובלוטעט אונ דאָס גראָז — „ואיננו״! איך ליעג אויף אַ גאָל שטיקל ערד, כלחוך השור!

אָה, שלעכט! איך זעה בחוש, אַז דער פריץ איז אַ מכשף אונ זיין גאָרטען איז אַ כשוף! אַ שווינדלער — אַ כשוף מאַכער! ער האָט אָפשר גאָר קיין גאָרטען, קיין פֿעלד, קיין וואַלד נישט; עס איז אין גאַנצען נור אַ כשוף, אַבי ביי׳ן איין עהרליכען יוד איין הלואה׳לע צו מאַכען... פּראָצענט שרייבט ער צו, וואָס שאַדט עס?!

אונ מיט אַ האַרץ, וואָס קלאַפּט ווי ביי׳ן אַ גזלן, שפּרינג איך אויף, אונ לויף מיט די לעצטע כחות פֿון גאָרטען אַרויס.

אָט, בין איך אויפֿ׳ן פֿעלד...

אַי — זאַנגען ווי גאָלד, זיי שאָקלען זיך ווי עהרליכע יודען ביי שמונה עשרה.. זיי פֿערבעטען מיך: קום, יוד, מאַך אַ ברכה; קום, דעם פּאַרציוועער רב׳ס איניקעל אונ בייג צו די כשר׳ע ליפּפּען...

איך לויף צו מיט איין אָפּפֿען מויל. נור דאָס פֿעלד לאָזט אַרויס אַ געלאָכטער! אונ לאַכענדיג זינגט עס, דאָס פויערישע פֿעלד זינגט:

וואו ביסט דו געוועזען,

ווענן דער פויער האָט געאַקערט?

וואו ביסט דו געוועזען,

ווענן דער פויער האָט געזייט?...

אַ רעכטע שאָנע, ריינע כפרה! ווי הייסט! וואו איך בין געוועזען? איך ב׳ן געזעססען אונ האָב געלערנט, תהלים געזאָגט, געדאַווענט; מעשיות פֿון זיידען, עליו השלום, פֿון פּאַרציוועער רב, דערצאָהלט... אַ דאגה, וואָס אַ יוד טהוט?

וואָס קומט אָבער אַרויס, וואָס איך ווייס דען אמת, אַז די זאַנגען זינגען אונ רוקקען זיך אָב. איך פּריוו זיי שוין גאָר נישט יאָגען, איך ווייס שוין, וואָס כשוף בעטייט!

נור, ניין! נישט קשה! פֿאַר הונגער וועלל איך דאָך נישט שטאַרבען! עטליכע געוויקסען, זעה איך, שטעהען אין דערמיטט אונ ריהרען זיך נישט פֿון אָרט; זיי ווייסען, אַז איך בין דעם פּאַרציוועער רב׳ס איניקעל, אַז איך זיץ אונ לערן, אונ, אַז דאָס האַרץ איז מיר אוועק, איז אַ מצוה איך זאָלל עפּיס טועם זיין. איך רוקק מיך

צו, זיי שטעהען; נאָהנטער — זיי ריהרען זיך נישט פֿון אָרט! האַם! געוואַלד! עס ברענט, פֿייער האָב איך אין מויל, פֿייער, פֿייער! פּאָקשיווע איז עס געוועזען!

איך בין אַנידערגעפֿאַללען...

זכות אָבות האָב איך געהאַט, אַז איך בין נישט געבליבען אויפֿ׳ן אָרט...

און אַז איך האָב מיך אויפֿגעחאַפּט, בין איך געלעגען אין בעטט, ביילא מיינע האָט געוויינט און אויפֿ׳ן קאָפּף האָט מיך געדריקט אַ זאָקקעל אייז.

— וואו איז שׂרה? די כּלה, וואו איז? פֿאַלט מיר פּלוצלינג איין צו פֿראָגען.

מיין ביילא צו וויינט זיך ערשט אויף אַ קול:

— זי איז אַוועק — זאָגט זי — עפּיס אין אַ פֿאַבריק אריין, אַרבייטען וויל זי...

וואָס קלערט איהר? ! גאָר נישט!

איך בין ענטשלאָפֿען געוואָרען און האָב מיך אויפֿגעחאַפּט שוין דאָ.

באַנצע שווייג.

דאָ, אויף דער וועלט, האָט באָנציע שווייג׳ס טויט גאָר קיין איינדרוק נישט געמאַכט! פֿראָגט עמיצין בחרם: ווער באָנציע איז געוועזען, ווי אַזוי ער האָט געלעבט, אויף וואָס ער איז געשטאָרבען! צו האָט אינ׳ם דאָס האַרץ געפּלאַצט, צו די כּחות זעננען איהם אויסגעגאַנגען, צו דער מאַרך־ביין האָט זיך איבער געבראָכען אונטער אַ שווערער לאַסט... ווער ווייסט? אָפּשר איז ער גאָר פֿאַר הונגער געשטאָרבען!

אַ פֿערד אין טראַמוויי זאָלל פֿאַללען, וואָלט מען זיך מעהר אינטערעסירט. עס וואָלטען צייטונגען געשריבען, הונדערטער מענשען וואָלטען פֿון אַללע גאַססען געלאָפֿען און די נבלה בעקוקט; בעטראַכט אפילו דעם אָרט, וואו די מפּלה איז געוועזען...

נור דאָס פֿערד אין טראַמוויי וואָלט אויך די זכיה נישט געהאַט, עס זאָלל זיין אַזוי פֿיעל פֿערד ווי מענשען — טויזענד מיליאָן!

באָנציע האָט שטילל געלעבט און איז שטילל געשטאָרבען; ווי אַ שאָטטען איז ער דורך — דורך אונזער וועלט!

אויף באָנציעס ברית האָט מען קיין וויין נישט געטרונקען, עס האָבען קיין כּוסות געקלונגען! צו בר־מצוה האָט ער קיין קלינגענדיגע דרשה נישט געזאָגט... געלעבט האָט ער ווי אַ גראָה קליין קאָרנדיל זאַמד ביי׳ם ברעג פֿון ים, צווישען מיליאָנען זיינס גלייכען; און אַז דער ווינד האָט׳ן אויפֿגעהויבען און אויף דער אַנדערער זייט ים אַריבער געיאָגט, האָט עס קיינער נישט בעמערקט!

ביים לעבען האָט די נאַססע בלאָטע קיין צייכען פון זיין פוס נישט בעהאַלטען; נאָכ'ן טויט — האָט דער ווינד דאָס קליינע בראָטיל פון זיין קבר אומגעוואָרפען; דען קברן'ס ווייב האָט עס געפונען וויים פון קבר אונ דערביי אַ טאָפּיל קאַרטאָפעל אָבגעקאָכט... עס איז דריי טאָג נאָך באָנציעס טויט, פראָגט דען קברן בחרם, וואו ער האָט'ן געלייגט!

וואָלט באָנציע אַ מצבה געהאַט, וואָלט אָפשר איבער הונדערט יאָהר איין אַלטערטהומס־פאָרשער זי געפונען, אונ דער נאָמען „באָנציע שוויינ" וואָלט נאָך אַ מאָל איבערגעקלונגען אין אונזער לופט!

אַ שאָטטען! זיין פאָטאָגראַפיע איז נישט געבליבען ביי קיינעם אין מח, ביי קיינעם אין האַרץ; עס איז פון איהם קיין זכר געבליבען!

„קיין קינד, קיין רינד"; עלענד געלעבט — עלענד געשטאָרבען!

ווען נישט דאָס מענשליכע גערודער, וואָלט אָפשר עמיצער אַמאָל דערהאָרט ווי באָנציעס מאַרכביין האָט אונטער דער לאַסט געקנאַקט; וואָלט די וועלט מעהר צייט געהאַט, וואָלט עמיצער אָפשר אמאָל בעמערקט, אז באָנציע (אויך אַ מענש) האָט לעבענדיגערהייט צוויי אויסגעלאָשענע אויגען אונ שראָקליך איינגעפאַללענע באַקקען; אַז אפילו ווען ער האָט גאָר שוין קיין לאַסט נישט אויף די פּלייצעס, איז איהם אויך דער קאָפּ צו דער ערד געבויגען, גלייך ער וואָלט לעבענדיגערהייט זיין קבר געזוכט! וואָלטען אַזוי ווענינ מענשען ווי פערד אין טראַמוויי געוועזען, וואָלט אָפשר אַמאָל עמיצער געפראָגט: וואָ איז באָנציע אַהין געקוממען?!

ווען מען האָט באָנציען אין שפּיטאָל אריין געפיהרט, איז זיין ווינקעל אין סוטערינע נישט לעדיג געבליבען — עס האָבען דערויף צעהן זיינס־גלייכען געוואַרט, אונ צווישען זיך דען ווינקעל „אין־פּלוס" ליציטיערט; ווען מען האָט'ן פון שפּיטאָל־בעטט אין טויטען שטיבעל אַריין געטראָגען, האָבען אויפ'ן בעטט צוואַנציג אָרימע קראַנקע געוואַרט... ווען ער איז אַרויס פון טויטען־שטיבעל — האָט מען צוואַנציג הרוגים פון אונטער איין איינגעפאַללען הויז געבראַכט — — ווער ווייסט ווי לאַנג ער וועט רוהיג וואהנען אין קבר? ווער ווייסט וויפיל ער וואַרטען שוין אויף דעם שטיקל פּלאַץ...

שטילל געבוירען, שטילל געלעבט, שטילל געשטאָרבען אונ נאָך שטיללער בעגראָבען.

. . . .

נור נישט אַזוי איז געוועזען אויף יענער וועלט! דאָרטען האָט באָנציעס טויט אַ גרויסען איינדרוק געמאַכט!

דער גרויסער שופר פון משיח'ס צייטען האָט געקלונגען אין אַללע זיבען הימלען: באָנציע שוויינ איז נפטר געוואָרען! די גראָסטע מלאָכים מיט די ברייטסטע

פליגעל זעננען געפלויגען און איינער האָט דעם אַנדערן איבער געגעבען: באַנציע איז „נתבקש געוואָרען בישיבה של מעלה״! אין גן עדן איז אַ רעש, אַ שמחה, אַ גע־רודער: „באַנציע שווייג! אַ שפּאַס באַנציע שווייג!!!״

יונגע מלאָכים׳לעך מיט בריליאַנטענע אייגעלעך, גאָלדענע דראָט׳אַרבייטענע פליגעלאך און זילבערינע פאַנטאָפעלאך זעננען באַנציען אַקעגען געלאָפען מיט שמחה! דער גערויש פון די פליגעל, דאָס קלאַפּפען פון די פאַנטאָפעלאך און דאָס פריילינע לאַכען פון די יונגע, פרישע, רויזיגע מיילעכליך האָט פערפולט אַללע הימלען און איז צוגעקוממען ביז צו׳ם כסא הכבוד, און גאָטט אַליין האָט אויך שוין געוואוסט, אַז באַנציע שווייג קוממט!

אַברָהם אָבינו האָט זיך אין טויער פון הימעל געשטעלט, די רעכטע האַנד אויסגעשטרעקט צום ברייטען שלום עליכם!״ און אַ זיסער שמייכעל שיינט אַזוי העלל אויף זיין אַלטען פנים!

וואָס רעדעלט אַזוי אין הימעל?

דאָס האָבען צוויי מלאָכים אין גן עדן אַריין פאַר באַנציעס וועגען אַ גינגאָלדענע פאַטערשטוהל אויף רעדלעך געפיהרט!

וואָס האָט אַזוי העלל געבליצט?

דאָס האָט מען דורכגעפיהרט אַ גאָלדענע קרוין מיט די טהייערסטע שטיינער געזעצט! אַלץ פאַר באַנציען!

— נאָך פאַר׳ן פסק פון בית דין של מעלה? פראַגען די צדיקים פערוואונדערט און נישט גאָר אהן קנאה.

— אָה! ענטפערן די מלאָכים, דאָס וועט זיין אַ פראַסטע פוסטע פאָרמע! גע־גען באַנציע שווייג וועט אפילו דער קטיגור קיין וואָרט אין מויל נישט געפיננען! די „דיָעלע״ וועט דויערן פינף מינוט!

— איהר שפּיעלט זיך מיט באַנציע שווייג?—

אַז די מלאָכים׳ליך האָבען באַנציען געהאַפּט אין דער לופט און אָבגע־שפּיעלט איהם אַ זמר; אַז אברהם אָבינו האָט איהם ווי איין אַלטען קאמראַד די האַנד געשאָקעלט; אַז ער האָט געהערט, אַז זיין שטוהל איז גרייט אין גן־עדן; אַז אויף זיין קאָפּף וואַרט אַ קרוין, אַז אין בית דין של מעלה וועט מען איבער איהם קיין איבריג וואָרט נישט רעדען — האָט באַנציע, גלייך ווי אויף יענער וועלט, געשוויגען פאַר שראַק! עס איז איהם דאָס האַרץ ענטגאַנגען! ער איז זיכער, אַז דאָס מוז זיין אַ חלום, אָדער אַ פראַסטער טעות!

ער איז צו ביידע געוואָהנט! נישט איינמאָל האָט איהם אויף יענער וועלט געחלומט, אַז ער קלויבט געלד אויף דער פּאָדלאָגע, גאַנצע אוצרות ליעגען... און

אייפגעחאַפּט האָט ער זיך נאָך אַ גראָסערער קבצן ווי נאָכטען... נישט אײנמאָל האָט איהם עמיץ פער טעות צו־געשמייכעלט, א גוט וואָרט געזאָגט און איבער־געדרעדט זיך און אויסגעשפּיגען...

— מיין מזל — טראַכט ער — איז שוין אזוי!

און ער האָט מורא די אויגען אויפצוהייבען, דער חלום זאָלל נישט פערשווינ־דען; ער זאָלל זיך נישט אויפחאַפּען ערגיץ אין אַ הייל צווישען שלאַנגען און עגדיסען! ער האָט מורא פון מויל אַ קלאַנג ארויס צו לאָזען, מיט אַ גליעד אַ ריהר צו טהון — מען זאָלל איהן נישט דערקענענען און אַוועק שליידערן אויף כף־הקל *)...

ער ציטערט און האָרט ניט די מלאָכים׳ס קאָמפּלימענטען, זעהט נישט זייער טאַנצען אַרום איהם, ער אָנטפערט נישט אַברהם אָבינו אויף׳ן הערצליכען „שלום עליכם”, און — געפיהרט צו׳ם בית־דין של מעלה — זאָגט ער איהם קיין „גוט־מאָרגען” נישט...

אויסער זיך איז ער פאַר שראָק!

און זיין שראָק איז נאָך גרעסערער געוואָרען, אַז ער האָט, נישט ווילענדיג, דערזעהן די פּאָדלאָגע פון בית־דין של מעלה! סאַמע אַלאַבאַסטער מיט בריליאַנטען! „אייף אַזאַ פּאָדלאָגע שטעהען מיינע פיס!” — ער ווערט אין גאַנצען פער־שטאַרט! „ווער ווייסט וועלכען גביר, וועלכען רב, וועלכען צדיק מען מיינט... ער וועט קוממען — וועט זיין מיין פינסטערער סוף!”

פאַר שרעק האָט ער אפילו ניט געהאָרט ווי דער פרעזעס האָט בפירוש אויס־געדופען: „די דיעלע פון באָנציע שווייג!” און, דערלאַנגענדיג דעם מליץ יושר די די אַקטען, געזאָגט: לעז, נור בקצור!”

מיט באָנציען דרעהט זיך דער גאַנצער סאַלאָן, עס רוישט איהם אין די אויערען. אינ׳ם גערויש הערט ער דאָך אַללע מאָל שאַרפער און שאַרפער דעם מלאך־מליץ׳ס זיס קול ווי אַ פידעל:

— זיין נאָמען — הערט ער — האָט איהם געפּאַסט ווי צו׳ן אַ שלאַנק לייב אַ קלייד פון איין אַרטיסט אַ שניידערס האַנד”.

— וואס רעדט ער? — פרעגט זיך באָנציע, און ער הערט ווי איין אומגעדולד קול האַקט איהם איבער און זאָגט:

— נור אָהן משלים!

— ער האָט זיך קיינמאָל — הייבט ווייטער אָן דער מליץ יושר — אויף קיינעם נישט געקלאָגט, נישט אויף גאָטט, נישט אויף לייט; אין זיין אויג האָט קיינמאָל

---

*) כף הקלע

נישט אויפגעפלאַמט קיין פונק פון האַסס, ער האָט עס קיינמאָל נישט אויפגעהויבען מיט אַ פּרעטענזיע צום הימעל.

באָנציע פערשטעהט ווייטער נישט אַ וואָרט, און דאָס האַרטע קול שלאָגט ווייטער איבער:

— אָהן רעטאָריק!

— איוב האָט נישט אויסגעהאַלטען, ער איז אומגליקליכער געוועזען — —

— פאַקטען, טרוקענע פאַקטען! רופט נאָך אומגעדולדיגער דער פּרעזעס.

— צו אַכט טאָג האָט מען איהם מל געוועזען —

— נור אָהן רעאַליזם!

— אַ מוהל אַ פושער האָט דאָס בלוט ניט פערהאַלטען — —

— ווייטער!

— ער האָט אַלס געשוויגען (פיהרט ווייטער דער מליץ יושר) אפילו ווען די מוטטער איז איהם געשטאָרבען און ער האָט צו דרייצעהן יאָהר אַ שטיפמאַמע בעקוממען... אַ שטיפמאַמע אַ שלאַנג, אַ מרשעת...

— מיינט מען דאָך אָפּשר פאָרט מיך? טראַכט באָנציע —

— אָהן אינסוניאַציען *) אויף דריטטע פּערזאָנען, בייזערט זיך דער פּרעזעס.

— זי פלעגט איהם קאַרגען דען ביססען... אייער־נאָכטיג פערשימעלט ברויט... האָהר־פלאַקס פאַר פלייש... און זי האָט קאַווע מיט שמעטען געטרונקען —

— צו דער זאַך! שרייט דער פּרעזעס.

— זי האָט איהם פאַר דאָס קיין נאָגעל נישט געקאַרגט און זיין ברוין־און־בלאָה לייב פלעגט אַרויסקוקען דורך אַללע לאָכער פון זיינע פערשימעלט־צוריססענע קליידער... ווינטער אין די גראָסטע פראָסט האָט ער איהר באָרוויס אויפ׳ן הויף האָלץ געהאַקט, און די האַנד זעננען צו יונג און צו שוואַך געוועזען, די קלאָצליך צו דיק, די האַקק צו שטומפּיג... נישט איינמאָל האָט ער זיך די האַנד פון די געלענקען אויסגעריססען, נישט איינמאָל האָט ער זיך די פיס אָבגעפרוירען, נור געשוויגען האָט ער, אפילו זיך פאַר׳ן פאָטער —

— פאַר׳ן שכור! לאַכט אַריין דער קטיגור, און באָנציען ווערט קאַלט אין אַללע אברים —

— נישט געקלאָגט, ענדיגט דער מליץ יושר דען זאַץ.

— און שטאָנדיג עלענד — פיהרט ער ווייטער — קיין חבר, קיין תלמוד תורה, קיין חדר... קיין גאַנץ בגד... קיין פרייע מינוט — —

— פאַקטען — רופט ווייטער דער פּרעזעס.

---

*) מלשינות.

— ער האָט געשוויגען אפילו שפּעטער, ווען דער פֿאָטער האָט׳ן, שכּור׳ערהייט, אַמאָל אָנגעחאַפּט ביי די האָהר און אין מיטען אַ שנייענדיגער ווינטער־נאַכט אַרויסגעוואָרפֿען פֿון שטוב! ער האָט זיך שטילל אויפֿגעהויבען פֿון שניי און איז ענטלאָפֿען וואו די אויגען האָבען איהן געטראָגען...

אויפֿ׳ן גאַנצען וועג האָט ער געשוויגען... ביי׳ם גראָסטען הונגער האָט ער נור מיט די אויגען געבעטעלט!

ערשט אין אַ שווינדעלדיגע, נאַססע פֿריהלינג־נאַכט, איז ער אין אַ גרויסע שטאָט אַריין געקוממען; ער איז אריין ווי אַ טראָפּפֿען אין אַ ים און דאָך האָט ער די אייגענע נאַכט אין אַרעסט פֿערבראַכט... ער האָט געשוויגען, נישט געפֿרעגט פֿאַר וואָס, פֿאַר ווען? ער איז אַרוים און די שווערסטע אַרבייט געזוכט! נור ער האָט געשוויגען!

שווערער פֿאַר דער אַרבייט איז געוועזען זי צו געפֿיננען — ער האָט געשוויגען!

באָדענדיג זיך אין קאַלטען שוויים, צוזאַממען געדריקט אונטער דער שווערער לאַסט, ביי׳ם גראָסטען קראַמפּף אין לעדיגען מאָגען — האָט ער געשוויגען!

בעשפריצט פֿון פֿרעמדער בלאָטע, בעשפּיגען פֿון פֿרעמדע מיילער, געיאָגט פֿון טראָטואַרען מיט דער שווערסטער לאַסט אַראָב אין גאַססען צווישען דראָשקען, קאַרעטען און טראַמוויים, קוקענדיג יעדע מינוט דעם טויט אין די אויגען אַריין — האָט ער געשוויגען!

ער האָט קיינמאָל נישט איבער גערעכענט, וויפֿיל פּוד לאַסט עס קומט אוים אויף אַ גראָשען, וויפֿיל מאָל ער איז געפֿאַללען ביי יעדען גאַנג פֿאַר אַ דרייער, וויפֿיל מאָל ער האָט שעור נישט די נשמה אויסגעשפּיגען, מאָהנענדיג זיין פֿערדיענסט; ער האָט נישט גערעכענט, נישט זיין, נישט י ע נ ע מ ס מזל, נור געשוויגען!

זיין אייגען פֿערדיענסט האָט ער אויך נישט הויך געמאָנט! ווי אַ בעטלער האָט ער זיך ביי דער טהיר געשטעלט, און אין די אויגען האָט זיך אַ הינטישע בקשה געמאָלט! „קום שפּעטער” און ער איז פֿערשוואונדען שטילל ווי אַ שאָטטען, כּדי שפּעטער נאָך שטיללער אוים צו בעטלען זיין פֿערדיענסט!

ער האָט אפילו געשוויגען, ווען מען פֿלעגט איהם אָברייסען פֿון זיין פֿערדיענסט אָדער אַריינוואַרפֿען אַ פֿאַלשע מטבע...

ער האָט אַללעס געשוויגען...

— מיינט מען דאָך טאַקי מיך! טרייסט זיך באָנציע.

— איינמאָל — פֿיהרט ווייטער דער מליץ יושר נאָך אַ טרונק־וואַססער — איז אין זיין לעבען איין אָנדערונג געשעהען... עס איז דורכגעפֿלויגען אַ קאָטש אויף גוממענע

ראָדער מיט צו־פלאָשעטע פערד... דער שמייסער איז שוין לאַנג פון ווייטענס גע־לעגען מיט אַ צושפּאַלטענעם קאָפּף אויפ׳ן ברוק... פון די דערשראָקענע פערדס מיילער שפּריצט דער שוים, פון אונטער די פּאָדקאָווים יאָגען זיך פונקען, די אויגען בלישציען ווי ברענענדיגע שטורקאַצען אין אַ פינסטערער נאַכט — און אין קאָטש זיצט נישט טויט, נישט לעבענדיג אַ מענש!

און באָנציע האָט די פערד פערהאַלטען!

און דער געראַטעוועטער איז געווען אַ יוד אַ בעל צדקה און האָט באָנציען די ט׳בה נישט פערגעססען!

ער האָט איהם דעם געהרגעטענעם בייטש איבערגעגעבען; באָנציע איז אַ שמייסער געוואָרען! נאָך מעהר — ער האָט איהן חתונה געמאַכט, נאָך מעהר — — ער האָט איהם אפילו מיט אַ קינד פערזאָרגט —

און באָנציע האָט אַ ל ץ געשוויגען!

— מיך מיינט מען, מיך! בעפעסטיגט זיך באָנציע אין דער דעה, און האָט דאָך די העזה נישט איין אויג צו וואַרפען אויפ׳ן „בית דין של מעלה״...

ער האָרט זיך ווייטער איין צו׳ם מלאך מליץ:

— ער האָט געשוויגען אפילו ווען זיין בעל טובה האָט אין קורצען באַנקראָ־טירט און איהם זיין לוין נישט בעצאָהלט...

ער האָט געשוויגען אפילו ווען דאָס ווייב איז איהם ענטלאָפען און איבער־געלאָזט איהם אַ קינד פון דער ברוסט...

ער האָט געשוויגען אפילו מיט פונפצעהן יאָהר שפּעטער, ווען דאָס קינד איז אויפגעוואַקסען און גענוג שטאַרק געוועזען — באָנציען אַרויס צו וואַרפען פון שטוב...

— מיך מיינט מען, מיך! פרייט זיך באָנציע.

— ער האָט אפילו געשוויגען — הייבט אָן ווייכער און טרויעריגער דער מלאך מליץ — ווען דער אייגענער בעל טובה האָט זיך מיט אַללע אויסגעגלייכט, נור איהם קיין גראָשען שכירות נישט צוריק געגעבען — און אפילו דעמעלט, ווען ער איז באָנציען (ווייטער פאָהרענדיג אויף אַ קאָטש מיט גומענע ראָדער און פערד ווי לייבען) איבער געפאָהרען...

ער האָט אַלץ געשוויגען! ער האָט אפילו דער פּאָליציי נישט געזאָגט, ווער עס האָט איהן צו רעכט געמאַכט...

ער האָט געשוויגען אפילו אין שפּיטאָל, וואו מען מאָג שוין ש ר י י ע ן!

ער האָט געשוויגען אפילו ווען דער דאָקטאָר האָט אָהן פונפצעהן קאָפּייקעס

נישט געוואָלט צוגעהן צו זיין בעטט, אונ דער וואַכטער, אָהן פינף קאָפּ׳ — טווישען איהם די וועש!

ער האָט געשוויגען ביים גוס׳ען — ער האָט געשוויגען ביי׳ם שטאַרבען...
קיין וואָרט געגען גאָטט, קיין וואָרט געגען לייט!
— דיקסי!

באַנציע הייבט אָן ווייטער צו ציטטערן אויפ׳ן גאַנצען לייב. ער ווייסט, אַז נאָכ׳ן מליץ יושר געהט דער קטיגור! ווער ווייסט וואָס דער וועט זאָגען! באַנציע אליין האָט זיין לעבען נישט געדענקט. נאָך אויף יענער וועלט האָט ער יעדע מינוט די פריהערדיגע פערגעססען... דער מלאך־מליץ האָט איהם אַלם דערמאַנט... ווער ווייסט וואָס דער קטיגור וועט איהן דערמאַנען!

— רבותי! הייבט אָן אַ שאַרף־שטאָכענדיג־בריהענדיג קול —
נור ער האַקט אָב —
— רבותי! הייבט ער נאָך אַמאָל אָן, נור ווייכער אונ האַקט ווייטער אָב.
ענדליך האָרט זיך, פון דעם אייגענעם האַלז אַרוים, כמעט אַ ווייך קול:
— רבותי! ער האָט געשוויגען! וועלל איך אויך שווייגען!

עס ווערט שטילל — אונ פון פאָרינט האָרט זיך אַ נייע ווייכע ציטטערדיגע שטימעמע:

— באַנציע, מיין קינד באַנציע! רופט עס ווי אַ האַרפּע... מיין האַרציג קינד באַנציע!

אין באַנציען צו־וויינט זיך דאָס האַרץ... ער וואָלט שוין צינד די אויגען געעפענט, נור זיי זענען פערפינסטערט פון טרערען... עס איז איהם אַזוי זיעס־וויינענדיג קיינמאָל נישט געוועזען... „מיין קינד", „מיין באַנציע" — זייט די מוטטער איז געשטאָרבען, האָט ער אַזאַ קול אונ אַזוינע וואָרטער נישט געהאָרט —

— מיין קינד! פיהרט ווייטער דער אַב־בית־דין — דו האָסט אַלם געליטטען אונ געשוויגען! עס איז נישט דאָ קיין גאַנץ גליעד, קיין גאַנץ ביינדיל אין דיין לייב אָהן אַ וואונד, אָהן אַ בלוטיג אָרט, עס איז נישט דאָ קיין איין בעהאַלטען אָרט אין דיין נשמה, וואו עס זאָלל נישט בלוטען... אונ דו האָסט אַלץ געשוויגען...

דאָרט האָט מען זיך נישט פערשטאַנען דערויף! דו אַלליין האָסט גאָר אָפשר נישט געוואוסט, אַז דו קאָנסט שרייען אונ, אַז פון דיין געשריי קאָננען יריחו׳ם מויערן ציטטערן אונ איינפאַללען! דו אַלליין האָסט פון דיין פערשלאָפענעם כח נישט געוואוסט...

אויף יענער וועלט האָט מען דיין שווייגען נישט בעלוינט, נור דאָרט איז דער עולם השקר, דאָ אויפ׳ן עולם אמת וועסט דו דיין לוין בעקוממען!

דיך וועט דאָס בית־דין של־מעלה נישט משפט׳ן, דיר וועט עס נישט פסקינען,

דיר ווערט עס קיין חלק נישט אויס און נישט אבטהיילען: נעהם דיר וואס דו ווילסט! אַ ל ע ס איז דיין!

באַנציע הייבט דאס ערשטע מאל די אויגען אויף! ער ווערט וויא פערבלענדעט פון דער ליכט פון אללע זייטען; אַללעס בלאַנקט, אַללעס בלישצעט, פון אַללעס יאָגען שטראַהלען: פון דיא װענד, פון דיא כלים, פון דיא מלאכים, פון דיא דיינים! סאמע ענגלען!

ער לאזט דיא מידע אויגען אַראָב!

— טאַקי? פרעגט ער מסופק און פערשעהמט!

— זיכער! ענטפערט פעסט דער אַב־בית־דין! זיכער זאָג איך דיר, אַז אַללעס איז דיין. אַללעס אין היממעל געהער צו דיר! קלויב און נעהם וואס דו ווילסט, דו נעהמסט נור ביי ד י ר אליין!

— טאַקי? פרעגט באַנציע נאָך אַ מאל, נור שוין מיט אַ זיכערער קול.

— טאַקי! טאַקי! טאַקי! ענטפערט מען איהם אויף זיכער פון אַללע זייטען.

— נו, אויב אַזוי — שמייכעלט באַנציע — וויל איך טאַקי אַלע טאָג אין דער פריה, אַ הייסע בולקע מיט פרישער פּוטטער!

דיינים און מלאכים האבען אַראָב געלאָזט דיא קעפּ פערשעהמט; דער קטיגור האט זיך צו לאַכט.

דָאס שְׁטְרַייְמֶעל

זיין בין איך אַ קירזשנער, נור דער עיקר — אַ שטריימעלמאַבער. אמת איז, אַז דאָס רוב פרנסה האָב איך פון פּויערשע סיערמיענגים און טראָגערפּעלצלעך.

עס פאַלט אויך אַ מאל אַריין ליב־מילנער מיט׳ן שאפּפּען־פּעלץ...

אמת איז, אַז אַ שטריימעל טרעפט זיך זעלטען, זעהר זעלטען; ווארים — ווער טראָגט היינט אַ שטריימעל? אַ רב! און אַ שטריימעל לעבט איהן שטאָנדיג איבער...

אויך איז אמת, אַז ווענן עס טרעפט זיך שוין אַ שטריימעל, מאַך איך עס ערשט אומזאָנסט, אָדער האַלב אומזאָנסט. לכל הפחות — לייג איך מיין אַרבייט צו. דאָס אַללעס בין איך מודה, און דאָך בין איך דער עיקר אַ שטריימעלמאַכער, וויל אַ שטריימעל האָב איך ליב צו מאַכען!

אַז עס קומט מיר אין די האַנד אַריין, איז „אחרי בלותי״ — פיהל איך ערשט וואָס איך בין, און וואָס איך קאָנן!

פון וואָס דענן — זאָגט אַליין — זאָל איך הנאה האָבען?

איך פֿלעג אַ מאָל נחת האָבן פֿון פֿויערישע סיערמיענגים...

ערשטענס: פֿאַר וואָס ניט?

צווייטענס: האָב איך מיר געטראַכט: „דאָס פֿויעריל גיט אונז ברויט, ער אַר־בייט זוממער אַזוי שווער און ביטטער, און איך קאָנן איהן ניט שיצען פֿאַר דער זונן, וועל איך חאָטש ווינטער, ווענן ער רוהט, איהן אָבהיטען פֿון קאָלט!"

און דריטענס האָב איך געהאַט אַ פֿיין ליעדעלע דערצו!

אַ יונגער מאַן בין איך געווען, אַ קול האָב איך געהאַט ווי אַ גלאָק, און איך פֿלעג נעהען און זינגען:

„שטיך נאָדעל, שטיך,
אַ לעדער ווי אַ בלעך,
„אַ פֿוטטער ווי אַ באַרשט!
„ס'מאַכט זיך אַ סיערמיענגע פֿיין
„ס'ועט דעם פֿויעריל וואַרעם זיין...
„מרים־לעב, מיך דאַרשט!"

און אַזוי ווייטער, נאָך עטליכע סטראָפֿען... און דאָס גאַנצע ליעדעל, פֿער־שטעהט זיך, איז נור געמאַכט געוואָרען פֿאַר'ן „מאמר המוסגר'ס" וועגען, עס זאָלל אויס קומען דער — „מרים־לעב, מיך דאַרשט!"

ווייל, איהר מוזט וויססען, אַז די היינטיגע אשה־צנועה מרת מרים דבשה, איז דעמאָלט נאָך קיין גבאי'טע ניט געוועזען; זי האָט מיך ניט גערופֿען ווי היינט „בעריל קאָלבאַס", נור „בערעלע", און איך פֿלעג זי רופֿען „מרים־לעב!" און עס איז, בעוונותינו הרבים, געוועזען אַ גרויס ליעבשאַפֿט צווישען אונז, און קוים האָט זי דער־האָרט דען „מאמר המוסגר"— אַז מיך דאַרשט, האָט זי מיר באַלד דערלאַנגט אַ ביסעל וויינשעל־שנאַפּס! שנאַפּס האָט אַ גרויסע פּעולה אויף'ן כח הדם, און איך פֿלעג זי טאַקי תוך כדי דבור אָנחאַפּען ביים קלייד, דערלאַנגען אַ ברענענדיגען קוש אין די רויטע קירשען אַריין... און דאָפּעלט דערפֿרישט נעמען זיך צוריק צו דער סיער־מיענגע!

היינט — אויס קירשען!

א י ך היים „בעריל קאָלבאַס", ז י „מרים דבשה"...

אויך בין איך געוואָהר געוואָרען, אַז ערד איז דאָ וועניג, פֿויערין — אַ סך... מען זאָגט: צופֿיעל... אַז די „איבריגע" פֿויערין ליידען הונגער; אַז אפילו פֿון זעקס מאָרג ערד קאָנן מען אויך ניט לעבען, אַז ווינטער, דעריבער, רוהט דאָס פֿויעריל ניט.

עס געהט ערשט אַ „זוואָזקע"!

אַ שאָנע רוה האָט ער עס ווינטער! גאַנצע טאָג און נאָכט פֿיהרט ער ווייץ

אין לייבּיל׳ס מיהל אַריין!

וואָס קלערט איהר? איך קאָנן אַ סך נחת האָבּען, אַז מיין סיערמיענגע, מיין פּראַצע, ווערט אַ גאַנצען ווינטער אויסגעווייקט, נאָכקריכענדיג אַ פּאָר פּגירה׳שע פּערד, וואָס שלעפּען לייבּיל מילנער׳ס תּבואה פאַר 13 גראָשין פּער זאַק, פאַר 5 מייל וועגס!

פּיש! און וואָס האָבּ איך פאַר אַ נחת פון אַ טראָגער־פּעלצעל?

אַ גאַנצען ווינטער טראָגט עס זאַק מיט מעהל אין לייבּעל מילנער׳ס מיהל אַריין און אַ גאַנצען זוממער ליגט עס פערזעצט אין שענק פאַר ח״י גראָשען.

אֶלול־צייט, אַז מען ברענגט עס מיר אויפצוריכטען, ווער איך נאָך שכּור פון ריח פון שלעכטען בראַנפען!

און אַז לייבּעל מילנער׳ס שאָפּפענפּעלץ, בּכבודו ובעצמו, פאַלט מיר אין די האַנד אַריין, ווי מיינט איהר, האָבּ איך נחת דערפון?

עס איז טאַקי אַ שאָפּפענפּעלץ, עס איז טאַקי אַ כּבוד, מען האָט טאַקי דער־פאַר דרך־אֶרץ אין שטאָדטיל; נור מיר קומט דערפון קיין גוטס ניט אַרוים.

איך האָבּ אַ מאוס׳ע טבע געקריגען; איבּער וואָס איך זעה, האָבּ איך ליעבּ צו קלערען: פון וואַנּנען עס קומט? פאַר וואָס עס איז אַזוי? צו קאָנן ניט אַנדערש זיין? און אַזוי ווי איך קריעג לייבּעל מילנער׳ס פּעלץ אין דער האַנד אַריין, הייבּ איך אָן צו קלערען:

רבּונו של עולם! נאָך וואָס האָסט דו בּעשאַפען אַזוי פיעל מינים פּעלצען? פאַר וואָס האָט איינער אַ שאָפּפענפּעלץ, דער צווייטער אַ טראָגער־פּעלצעל און דער דריטער אַ סיערמיענגע און אַ פּירטער גאָר ניט?

און קוים הייבּ איך אָן קלערען, פערטראַכט איך מיך, די נאָדעל בּלייבּט שטעהן, און האשה־צנועה מרת מרים תּחיה וואַרפט מיר, וואָס עס קומט איהר אונטער דער האַנד, אין קאָפּף אַריין...

זי ווילל גלייך מיט אַללע, אַז „בעריל קאַלבּאַס" זאָלל ווענעגער קלערען און מעהר אַרבּייטען...

נור וואָס זאָלל איך טהון, אַז איך מוז קלערען! אַז איך וויים פאָרט, אַז לייבּעל מילנער לאָזט זיך ניט פריהער איבּערשטרייכען דען שאָפּפענפּעלץ, בּיז ער רייסט ניט אָבּ אַ גראָשען פון זאַק דער סיערמיענגע, און דען אייגענעם גראָשען פּער פוד דעם פּעלצעל...

נו, זאָלל איך פון דעם נחת האָבּען?

אַה, איך האָבּ שיער ניט פערגעסען!

אַ וואָך פאַר סליחות האָט זיך מיר שיער ניט געמאַכט אַ נייע מאָדנע אַרבּייט...

וואָס ווייבּער קאָנגען! עס קומט אַריין פריידעל די גבּאי׳טע מיט שרעקליך גרויסע

האַנדשוה אויף די האַנד — איך קוק מיך צו, עס איז אַ פּאָר פויערישע שטיפעל — איך האָב געמיינט, אַז איך פלאַטץ פאַר געלעכטער.

— גוט מאָרגען! מאַכט זי צו מיר מיט איהר זיסס־אָבגעריססען קול'עכעל, גוט מאָרגען! בערעלע!

זי איז מיין ווייב'ס חברת'ע, אונ איז זיך נוהג, פּונקט ווי די גאַנצע שטאָדט, אונ רופט מיך שטאַנדיג „בעריל קאַלבאַס"; היינט: בערעלע! אונ אַזוי זיסס; איינ־געמאַכטס דערפון צו פרעגלען! פערשטעהע איך שוין, אַז זי דאַרף עפּים צו מיר...

איך קלער, אַז זי האָט די פויערישע שטיפעל פון אַ וואָגען „אראָבגעצויגען" (עס איז דאָך ניט אַרגער פאַר קליין געלד פון—צדקה פושקע) אונ וויל ביי מיר די סחורה בעהאַלטען! — פראַג איך זי שטרענג:

— וואָס ווילט איהר?

— באַלד מיט'ן „ירגזון", ענטפערט זי נאָך זיססער, האָניג רינט איהר פון אַלטען מויל אַרויס, — באַלד „וואָס ווילט איהר?" אונ וואו איז דער „גוט יאָהר"!

— זאָל זיין „גוט יאָהר", נור איין עק —

וואָס איילסט דו דיך, בערעלע — שמייכעלט זי נאָך זיססער — אָט, איך בין געקוממען דיך פראַגען, אויב דו האָסט ניט עטליכע שטיקלעך פוטער —

— אונ וואָס איז אַז ד'האָב?

— וואָלט איך דיר אָנגעשלאָגען איין עסק — מאַכט זי —

— נו? אַרויס דער מיט! רעדט!

— דו זאָלסט זיין אַ גוטער „בערעלע", וואָלסט דו מיר אויסגעבעטעט אָט די שטיפעל מיט שטיקלעך פוטער! איך וואָלט געהאַט אין וואָס צו גייהן צו סליחות, אונ דו וואָלסט דיר גאָר וואָלוועל אַ מצוה געקויפט!

איהר פערשטעהט אַ מסחר? אַ „וואָלוועלע מצוה!"

— איהר ווייסט דאָך — זאָג איך איהר — אַז בעריל קאַלבאַס איז ניט קיין בעל-עסקן אויף מצות?

— נור וואָס? פון איין אָרימע יודענע וועסט דו געלד נעמען?

— נו, ניט קיין געלד! איך וועלל אייך עס טאָן פאַר גאָר אַ קלייניגקייט! איך וועלל אייך אויסבעטטען די שטיפעל, אונ איהר וועט נור מיר פערציילען אייערע חטאות נעורים...

וויל זי ניט, האָב איך זי אָבגעשיקט צו'ן איין איינבינדער!

בעטט איך ניט קיין שטיפעל אוים! עס איז מיר אַזוי אויך נמאָס ומאוס פאַר'ן לעבען! איהר לאַכט? אונ דאָך, אַז איך האָב נישט קיין שטריימעל, איז מיר אַלל־עס נמאָס ומאוס! וואָר'ן וואָס? אויף וואָס אַרבייט איך? אַלץ דען שטיק חומר אָנצולייגען! אונ מיט וואָס? מיט ברויט אונ מיט קאַרטאָפעל, ברויט אָהן קאַר־

טאָפּעל און גאַנץ אָפּט נאָך מיט קאַרטאָפּעל אָהן ברויט! כּדאַי?

גלויבט מיר, אַז אַ מענש אַרבייט 50 יאָהר און עסט 50 יאָהר טאָג־טעגליך קאַרטאָפּעל, מוז איהם נמאס ומאוס ווערען דאָס לעבען! מוז איהם דאָך אַ מאָל איינפאַללען — זיך, אָדער לייבעל מילנער, אַ מעשה צו טהון! און אויב איך עסט ווייטער רוהיג מיינע קאַרטאָפּעל, און אַרבייט ווייטער, האָב איך עס נור דעם שטריימעל צו פֿערדאַנקען!

אַז איך קריעג אַ שטריימעל אין דער האַנד אַריין, ווערט מיר אויפֿגעפֿרישט דאָס בלוט אין די אָדערן! ווייס איך נאָך וואָס איך לעב!

. . . .

מאַבענדיג דאָס שטריימעל, פֿיהל איך, אַז איך האַלט אַ פֿויגעל אין דער האַנד, און אָט, וועלל איך זי אָפּפֿענען, וועט דער פֿויגעל אַרויף פֿליהען הויך, הויך! קוים מיט'ן אויג צו דערזעהן!

און איך וועלל שטעהן און קוקען אין קוועללען: דאָס איז מיין פֿויגעל, איך האָב'ן געמאַכט, איך האָב'ן אַרויפֿגעשלאָגען אין דער הויך!

אין שטאָדט, ברוך השם, האָב איך קיין דעה ניט, צו קיין אסיפה רופֿט מען מיך ניט, אַליין געהן, בין איך קיין שניידער ניט, איך קום ניט כּמעט אַרויס אין גאַס אַריין! איך האָב קיין שטאָדט ניט, ניט אין שוהל, ניט אין בית המדרש, ניט ביי'ן אַ מנין! איך האָב אויף גאָר ניט, אין ערגיץ ניט צו שאַפֿען... אין דער היים איז מרת מרים די רייטערקע! איידער איך פּרוב אָפּפֿענען דאָס מויל צו רעדען אַ וואָרט, בעהאָגעלט זי מיך שוין מיט קללות! זי ווייסט שוין וואָס איך וויל זאָגען, וואָס „בעריל קאָלבאָס" מיינט, און עס קאָכט!

נו, וואָס בין איך? אַ גאָר ניט! און דאָך, לאָז איך אַ מאָל אַרויס אַ שטריי־מעל אויף קהל — בייגט זיך קהל אין דרייען!

איך זיץ אין דער היים און שוויג, און מיין שטריימעל שאָקקעלט זיך אויבען אָן אויף אַ חתונה, אויף אַ ברית, אויף אַ סעודת מצוה... עס הוידערט זיך איבער'ן גאַנצען עולם ביי דער קלפֿי, ביי'ן אַ דין תורה!

און אַז איך דערמאַנן מיך אָן דער גדולה, וואַקסט מיר טאַקי ד'ים האַרץ...

* *
*

קעגען־איבער מיר וואָהנט אַ שמוקלער... איך בין איהם אָסור נישט מקנא!..

זאָל זיינער איין עפּאָלעט, אָדער אַ שליפֿע, זאָגען אויף איין אָקס „טרפה!" און אויפֿ'ן צווייטען „כשר!" אדרבא לאָמיר זעהן! און אַז מיין שטריימעל זאָגט אויף 4 אָקסען דורך איינאַנד: טרפה!", ווערט דער קצב אויסגעריססען; די העקקער־יונגען בעהאַלטען די צייהן אין ביימעל, דאָס גאַנצע שטאָדטיל האָט נייע

„ניין־טאָג“, אַ גאַנצע סאָטניע קאַאַקען קריגט פֿאַר זעקס גראָשען אַ פֿונט פֿלייש, און פֿערפֿאַללען! עס רעדט קיינער ניט אַ וואָרט!

אָט, דאָס הייסט אַ גבורה!

איך געדענק דענן נישט? פֿאַר אַ יאָהרען איז געווען אַ פּגירה אויף שאָף.

עפּים, זאָגט מען, מאַכען די שאָפֿעלעך אַזוינע מאָדנע הקפות, ביז זיי פֿער־דרעהען די קאָפּלעך און פֿאַלען אַנידער טויטע! איך בין נישט געווען דערביי; „הקפות“ איז „הקפות“, נור מן הסתם האָט שוין יענקעל קצב געהאַט וואָלוועל שאָפּען־פֿלייש!

דער וועטערינאַר איז געקוממען און געזאָגט: טרפה! מען האָרט איהן ווי די קאַץ!

ער האָט אַראָב געבראַכט פֿיערערליי עפּאָלעטען, אַ פּאָר שליפּעס; מען האָט זיי אַלע אוועקגע׳גנב׳עט דאָס פֿלייש פֿון אונטער די האַנד, און נאָך אויפ׳ן דריטטען טאָג האָט דאָס גאַנצע שטאָדטיל געהאַט וואָלוועל כשר פֿלייש אויף וועטשערע!

ביי מיין שטריימעל גנב׳עט מען נישט! עס דאַרף קיין שליפּעס, קיין עפּאָלע־טען ניט, ער אַליין ריהרט זיך אויך נישט פֿון אָרט! און כל זמן מיין שטריימעל זאָגט נישט: עסס! אָפּפּענט זיך אין שטאָדטיל קיין מויל נישט אויף!

איהר מיינט אפשר, אַז די גבורה שטעקט אין דעם, וואָס איז אונטערן שטריימעל? אכור חזיר!

איהר ווייסט אפשר נישט, וואָס דערונטער איז?

איך, ב״ה, ווייס!

די בריאה איז, ב״ה, פריהער אין נאָך אַ קלענער שטאָדטיל אַ מלמד גע־וועזען, און מיין טאַטע עליו השלום, איידער ער האָט געזעהען, אַז עס וועט שוין פֿון מיר קיין לייט נישט זיין, האָט ער מיך אַהין געשיקט צו דער בריאה לער־נען! עס איז געוועזען רחמנא ליצלן אַ שלים־מזל, וואָס די וועלט פֿערמאָגט עס נישט! אַ זעלטענער מלמד!

די בעלי הבתים האָבען געזעהן, אַז ער קענן זיך ניט אויף קיין „צורת מטבע“, האָבען זיי איהם באַלד אָבגעריססען אַ האַלפּט שכירות, און די צווייטע האַלפּט גע־צאָהלט מיט אָבגעריבענע צוויי׳ערס פֿאַר דרייערס, אָדער מיט בלעכענע פֿערציגערס; די רביצין האָט געזעהען, אַז זי וועט מיט איהם מיט גוטען ניט אַרוים, פֿלעגט זי איהם טאָג טעגליך דאָס באָרדיל אויסצופּפען!

און איהר האָט איהר ניט וואָס פֿעראיבעל צו האָבען!

ערשטענס האָט געפֿעהלט פּרנסה; צווייטענס האָט אַ יודענע ליעב צו צופּען; דריטענס, האָט ער שוין אַזאַ באָרדיל געהאַט, וואָס האָט זיך געבעטען, כמעט

געחליש׳ט מען זאָל עס צופּען! עס האָט אַזוי בעשיינפּערליך געבענטשן, אַז מיר תּלמידים האָבען זיך אויך ניט געקאָנט איינהאַלטען, אונ אַללע מאָל האָט זיך איין אַנדערער געמוזט אַראָבלאָזען אונטער׳ן טיש, צוכאַפּען זיך צום רבין׳ס באָרדיל אונ אויס־רייסען אַ האָהר!

נו זאָגט אַליין! קאָנן אין אַזאַ בריאה שטעקען אַ גבורה?

אָפּשר מיינט איהר, ער איז מיט דער צייט אַנדערש געוואָרען?

אָסור חזיר! עס איז אין איהם קיין שום אָנדערונג ניט געשעהען! די אֵייגענע קליינע, פּערלאָשענע, מיט אייטער פּערגאָססענע, בטל׳נישע, שטאָנדיג דערשראָ־קענע אויגען!...

אמת, פֿאַר דחקות איז איהם דאָס ערשטע ווייב געשטאָרבען, נו וואָס איז? מאי נפקא מינא? צופּט איהם די צווייטע דאָס באָרדיל! ווי באַלד עס בעט זיך, עס חלש׳ט, מען זאָל עס צופּען, אַז מען קאָנן עס ניט אָבזאָגען! אונ איך אַליין, ווענן איך זעה עס, קומט מיר אויך דאָס וואַססער אין מויל אַריין, אַ צופּ צו טהון!

נור, וואָס דענן איז געשעהען? ניט מעהר נור וואָס איך האָב איהם אַ שטריי־מעל געמאַכט!...

איך בין מודה ומתודה, אַז ניט מיין עצה איז עס געוועזען! מיר וואָלט עס גאָר ניט איינגעפֿאַללען!

קהל האָט בעשטעלט אונ איך האָב געמאַכט; נור קוים איז דאָס אייגענע קהל געוואָהר געוואָרען, אַז דאָס שטריימעל, וואָס זיי האָבען ביי מיר בעשטעלט, וואָס איך אָרימער „בעריל קאָלבאַס" האָב געמאַכט, קומט צו פֿאָהרען אונ איז שוין אַ וויאָרסט אונטער דער שטאָדט, איז עס אַרויסגעלאָפֿען מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה! קינד־אונ־קייט איז אַרויס געלאָפֿען, קראַנקע זענען פֿון די בעטטען אַרויס! מען האָט אויסגעשפּאַנט די פֿערד אונ גאַנץ קהל האָט זיך אויף איינמאָל געוואָלט איינשפּאַננען אונ שלעפּען מיין שטריימעל! גאָט ווייסט, וואָס פֿאַר אַ מחלוקת עס וואָלט דערפֿון אַרויס! וואָס פֿאַר פּעטש, וואָס פֿאַר אַ מסירות... ווענן ניט וואָס אַ חכם האָט איין עצה געגעבען: מען זאָל מאַכען אַ ליציטאַציע!

אונ לייבעל מילנער האָט געגעבען ח"י מאָל ח"י זהובים, אונ ער איז געווע־זען דאָס ערשטע פֿערד!

נו, שטעקט ניט אַ גבורה אין מיין שטריימעל?

* * *

מיין אשה צנועה רופּט מיך (אַ חוץ בעריל קאָלבאַס) נאָך בעל תּאוה׳ניק, עזות־מחוצף׳ניק, נבול־פּה׳ניק, כל בו׳ניק, אונ וואָס דאָס וואַססער ברענגט איהר אין מויל אַריין...

עס איז אמת, אַ מענש איז קיין חזיר ניט! איך האָב הנאָה פֿון אַ גלייך וואָרטיל; איך האָב אַמאָל ליעב לייביל מילנער, אין די אויגען אונ אונטער די אויגען, אַריינצוזאָצען אַ שפּילקע.

אויך, — וואָס וועל איך דאָ לייקענען? — די דיענסט־מיידליך, וואָס נעמען וואַססער געגענאיבער אין הויף ביים פּלומפּ, זעננען ח"ו קיין כהנים אונ דוכענען ניט, — האָב איך ליעב אַ קוק צו טהון...

נור, גלויבט מיר, אַז ניט דאָס דערהאַלט מיך ביים לעבען!

מיך דערהאַלט ביים לעבען איין זאַך: איך ווייס, אַז איך לאָז איין מאָל אין אַ יובל אַרויס איין עבודה זרה'לע אויף קהל, אונ דער גאַנצער עולם בוקט זיך צו איהר, צו מיין „מעשי ידי"!

איך ווייס, אַז ווענן מיין אשה צנועה וואַרפֿט מיר די שליססעליך איבער'ן טיש, אַז דאָס האָט זי מיין שטריימעל אזוי געהייסען! מיך האָרט זי ווי די קאַטץ, אָבער מיין שטריימעל מוז זי פֿאָלגען!

ווענן זי קומט אַהיים ערב שבת ויום טוב פֿון יאַטקע אָהן פֿלייש, אונ שילט דען קצב — ווייס איך, אַז דער קצב איז אַ מכה שולדיג, אַז מיין שטריימעל לאָזט זי היינט קיין קוגעל ניט מאַכען!

איך ווייס, אַז ווענן זי נעמט נאָך גאָר אַ גוטען טאָפּף אונ וואַרפֿט איהן אַרויס אין גאַסס אַריין, אַז דאָס האָט ניט זי, נור מיין שטריימעל דען טאָפּף אַרויס־געוואָרפֿען! אַז ווענן זי נעמט אונ קנייפּט אויס פֿון ראָשטשינע אַ שטיק טייג אונ וואַרפֿט עס אין פֿייער אַריין, אונ הייבט אויף די האָנד אונ פֿערגלאָצט די אויגען צום באַלקען, ווייס איך גאַנץ גוט, אַז דער באַלקען הייבט דערפֿון גאָר ניט אָן צו וויססען, — אַז דאָס האָט גאָר מיין שטריימעל דאָס שטיקעל טייג פֿערברענט!

* * *

אונ דערביי ווייס איך, אַז מיין אשה צנועה איז ניט קיין בת יחידה ביי קהל, אונ קהל איז ניט קיין בן יחיד ביי גאָטט; אַז קהל האָט אַ סך אַזוינע נשים צדקניות, אונ גאָטט ב"ה, האָט אַ סך, אַ סך אַזוינע קהל'ס, אונ אַז מיין שטריימעל האָט איבער אַללע מיליאָנען מיליאַססען נשים צדקניות צו שאַפֿפֿען!

מיליאָנען שליססעל ווערען געוואָרפֿען, מיליאָנען ווייבער מאַכען ניט קיין קוגעל, מיליאָנען טאָפּ פּלאַצען אויף די שטיינער אין גאַסס, אונ פֿון דעם חלה־נעהמען וואָלט איך מיך אונטער געננומען מפרנס צו זיין אַ פֿאָלק אֶביונים!

אונ ווער טהוט דאָס אַללעס? אַלץ מעשי ידי! אַלץ מיין שטריימעל!

* * *

ווייטער דער שמוקלער! אָט זיצט ער געגענאיבער דעם פֿענסטער; זיין פּנים

גלאַצט, גלייך מען וואָלט עס מיט שמאַלץ בעשמירט.

וואָס גלאַנצט עס? וואָס פינקלען איהם די לופענדיגע אייגעלעך?

ער האָט אָנגעדרעהט אַ פּאָר גאָלדענע שליפעס!

ערשטענס, ווייסען מיר וואָס גאָלד און וואָס מישורא איז! און צווייטענס, ווייס איך, אַז אַ פּאָר שליפעס מוזען 10 מאָהל מעהר זעלנער האָבען אונטער זיך אלס ייבעל'ס שאָפּפענפּעלץ — סיערמיענגעס און טראָגערפעלצליך! און היינט זאָלל רובען די גראָסטע גאָלדענע שליפע אַרויסגעבען אַ פּריקאַז: „10 אָקסען זאָלסט דו אוילען און אַ האַלבען קאָבען!" „קראַנק זאָלסט דו קייען, פּיערליי געפּאָסס האָבען און די מילך עססען אויף דער לינקער זייט טעללער!"; „פון יעדען ביססען זאָלסט דו האַרפּען אַ שטיק אין פּייער צו אין וואַססער אַריין!" אָדער: „יעדער חתן מוז מיר פריהער ווייזען זיין כלה, און יעדע כלה איהר חתן!" „מיט מיר — אַללעס, אפילו צו-זעצטערהייט, אָהן מיר — ניט אַ לעק!"

די גראָסטע גענעראַלסקי שליפע וועט גאָר די פאַנטאַזיע, די העזה דערצו ניט האָבען! און ווענן יאָ, וואָלט זי געמוזט פערזייען מיט נייע זעלנער די גאַנצע מדינה: ביי יעדען בעטט אַנידערשטעללען חאָטש אַ פּאָר קאָזאַקען, איינער זאָלל היטען דעם צווייטען, און ביידע — דאָס בעטט!

און וויפיעל וואָלט דערביי נאָך גנבות געשעהען, וויפיעל קאָנטראַבאַנדע! וויפיעל וואָלט מען אָבגענאַרט! רבונו של עולם, ווי פערמאָגט מען דאָס!

און מיין שטריימעל טהוט דאָס אַללעס, און שטיל און פיין, אָהן נאַהייקעס, אָהן קאָזאַקען!

איך זומץ מיר גאַנץ שטיל אין שטוב און וויים, אַז אָהן מיין שטריימעלס ווילן, וועט זיך קיין משה'לע צו קיין חנה'לען ניט צוריהרען, קיין אויג ניט וואַרפען!

חם ושלום!

אין פערקעהרט, אַז מיין שטריימעל האָנגט אָן אַזאַ משה'לען אָדער אַ חנה'לען לונג-און-לעבער אויף דער נאָז, איז — צום טוט! קאָנסט דו פון איהר ניט אַנדערש פטור ווערען סיידען מיט'ן לעבען צוזאַממען! און, ווילסט דו אַזוי לאַנג נישט וואַרטען, מוזט דו קומען בעטען, חלש'ן פאַר'ן אייגענעם שטריימעל: שטריימעלע, ראַטעוועט! שטריימעלע אָפּפען מיר אויף די קייטען! לאָז מיך אַרויס פון תפיסה!

* * *

אין עק גאַסס איז דאָ אַ שענק.

זייט מיין אשה צנועה איז אַ גבאי'טע געוואָרען, אין גיסט מיר אויף ווייגשעל קיין שנאַפּס נישט אויף, חאָטש איך מיך דאָרט אַ מאָל אַריין, דאָס האַרץ צו

ד׳רוח ‎‏געוען, בפרט אין אַ תענית... על כל פנים בין איך דאָך ניט מחויב פאַס־טען; עס איז דאָך פאָרט מיין אייגען שטריימעל!

דען שענקער קענן איך שוין פון לאַנג... ער לעבט אויך ניט פון מצות און מעשים טובים... נור ניט אין דעם בין איך אַצונד אויסען...

צוויי טאָכטער האָט ער געהאַט! צוויי שוועסטער פון איין טאַטע־מאַמע! וואָס זאָג איך, אַ צווילינג! ווי איך בין אַ יוד. —

עס איז דען מאָגליך געוועזען איינע פון דער צווייטער צו אונטערשיידען? און אַ חן׳עווריגער צווילינג, אַ ברכה צו מאַכען!

פנים׳לעך — ווי שמחת־תורה־אֶפּפּעלעך פון אַ פּאָהן אַראָב! בעשמעקט — ווי בשמים־שקעטאָליך; אויפגעוואַקסען ווי לולב׳ן, און צוויי פּאָר אויגען, זאָלל גאָטט שומר ומציל זיין! אַז איינע ווארפט אַ בליק, דאַכט זיך — אַ בריליאַנט האָט געבליצט און אָרנטליכע קינדער! אין שענק און דאָך וויט פון שענק!

אין ארון קודש אַלליין וואלט מען זיי ניט בעססער און עהרליכער ערצויגען!

* * *

אין שענק געבאָרען און דאָס זעננען מלכות געוועזען! עס האָט קיין איינ־ציגער שכור פּאַר זיי קיין שלעכט וואָרט ניט גערעדט... קיין סטראַזשניק, קיין אַקציזניק! עס זאָלל געוועזען דער גראָסטער מאַנן אַריינקומען, וואָלט ער אויך, דאַכט זיך, די העזה ניט געהאַט, איינער אַ קניפּ צו געבען אין באָקיל: ניט מיט די האַנד, ניט מיט׳ן אויג, ניט אפילו אין געדאַנק! איך האָב שיער, שיער ניט געזאָגט: אַז אין זיי שטעקט מעהר גבורה ווי אין מיין שטריימעל! און איך וואָלט אַ גראָבען טעות געהאַט!

דאָס שטריימעל, האָט זיך אויסגעוויזען, איז שטאַרקער, טויזענד מאָל שטאַר־קער פּאַר זיי!

* * *

אַ צווילינג! איינע אָהן דער אַנדערער האָט זיך ניט געוויזען. אַז איינער האָט עפּיס וועה געטהון, האָט די צווייטע דען אייגענען שמערץ געפיהלט... און דאָך — ווי געשווינד האָבען זיך זייערע וועגען צושיידט...

דאָס אייגענע געטהון, קוים עטוואָס אַנדערש, און דאָך!...

ביידע האָבען זיך פלוצלינג פּעראָנדערט: טהייל מאָל זעננען זיי פרייליכער טהייל מאָל טרויעריגער און פערטראַכטער געוועזען ווי פריהער! — איך קאָנן אייך נישט אויסמאָלען, וואָס מיט זיי איז געשעהען. די רעכטע ווערטער ליגען מיר אויף דער צונג, נור איך קאָנן זיי נישט אַראָבשאַרען... אַ מענש האָט נישט געלערנט... נור אין זיי איז עפּיס

טיעפֿער, פֿעסטער און צוגלייך טרויעריגער און זיסער געוואָרען...

און מען האָט געוואוסט, ווער עס איז שולדיג דעריננען; מען האָט געטייט מיט די פֿינגער אויף צוויי משה׳לעך, וואָס האָבען ביידע חנה׳לעך נאָך שאָנער, נאָך בעססער, נאָך חן׳עוודיגער, נאָך עפּיס האָבער געמאַכט!...

עט! עפּיס האָב איך איין אַנדער לשון בעקוממען, עס פּאַסט גאָר ניט פֿאַר אַ קירזשנער! אַ טרעהר האָט זיך מיר אין די אויגען פֿערדרעהט נישט פֿאַר מיינע יאָהרען.

מיין אשה צנועה וועט ווייטער זאָגען: בעל תאוה־ניק..

איך וועל אייך שוין לאַנג ניט ברייען:

ביידע שוועסטער האָבען דאָס אייגענע געטהון, כהויה דאָס אייגענע, ניט אומזיסט זעננען זיי דאָך אַ צווילינג געוועזען!

ביידע האָבען משה׳לעך בעקוממען, און ביידע האָבען געמוזט אין אַ קורצע צייט אַרום, אריינזעצען קלינעם אין די קליידערלאַך!

שאָמט אייך נישט, דער כדר עולם איז אַזוי; גאָטס וויללען איז עס, וואָס איז די בושה?

און דאָך ווי אַנדערש איז ביי יעדערער געשעהען!

איין שוועסטער האָט געטראָגען פֿראַנק און פֿריי: פֿאַר גאָטט אין שוהל, פֿאַר לייט אין גאַסס, פֿאַר׳ן סטראַזשניק, אַקציזניק און אַללע גאָסט אין שענק!

די אייגענע שוועסטער האָט זיך דערנאָך אין דער ווייט פֿון די שכּורים, אין אַ שטיללע שטוב, אין אַ וואָרימע שטוב, און אין אַ ווייס בעטט אריינגעלייגט:

מען האָט די פֿענסטער פֿערהאַנגען, די גאַסס מיט שטרוי אויסגעלעגט, עס איז אַ באָבע געקוממען; מען האָט נאָך אַ דאָקטאָר געשיקט... דער נאָך איז אַ שמחה געוועזען... און ווי הייסט אַ שמחה!

און עס האָט אָנגעהויבען וואַקסען אַ נײַ קליין משה׳לע — לתורה, לחופּה ולמעשים טובים! און, אַז זי האָט געזעהען ווי גוט עס איז, שיטט זי שוין יאָהר ביי יאָהר קליינע משה׳לעך, און איז אַ בעל־הבית׳טע עד היום הזה...

אָבער די צווייטע האָט געטראָגען בסוד סודות, וועהען געקריגען אין אַ קעל־לער, דאָס קינד האָט אָבגענוממען אַ שוואַרצע קאַץ...

איהר קליין משה׳לע ליגט שוין לאַנג ערגיץ אונטער אַ צוים, מעהר וועט שוין קיין משה׳לעך ביי איהר ניט זיין! און איין גאָטט ווייסט, וואו זי אַליין איז אַהין געקוממען! — זי איז אַוועק!

מען זאָגט, אַז זי דיענט ערגיץ אויף דער ווייטער וועלט, אַז זי לעקט אָב פֿון פֿרעמדע טעללער... אַנדערע זאָגען, אַז זי לעבט שוין נישט מעהר...

אַ שלעכטען סוף געהאַט!

און דער גאַנצער חלוק איז געוועזען, וואָס דאָס ערשטע איז געשעהען אויף׳ן שוהל־הויף, אויף׳ן אַלטען באַרגעל מיסט, אונטער אַ ברודיג שטיק וואַללענצייג מיט בעזילבערטע אותיות... נור מ י ט׳ ן שטריימעל, — און דאָס צווייטע איז געשעהען ערגיץ אין אַ זינגענדיגען וואַלד, אויף פרישען גראָז מיט פרישע בלומען, אונטער נ אָ ט ט ס בלויען הימעל, אויסגעצייעט מיט זיינע שטערען, נור — אָהנ׳עם שטריימעל:

עס העלפען ניט קיין שמעקעדיגע בלומען, קיין זינגענדיגער וואלד, ניט גאָטטס הימעל, ניט זיינע שטערען, ניט גאָטט אַלליין! —

ניט אין ז י י אַללע שטעקט די גבורה; אין שטריימעל שטעקט זי! ניט אין פאַגאָ־נעס, ניט אין שליפּעס, ניט אין טויזענד־מאָל שאָנערע חנה׳לעך, נור אַלץ אין שטריימעל, אין דעם שטריימעל, וואָס איך „בעריל קאָלבאָס" מאַך!

און דאָס נור דערהאַלט מיך ביים נאררישען לעבעז פון קארטאפעל!

וְוענוּס און שוּלַמִית.

אין קלויז אונטערן אויווען זענען געזעססען צוויי ישיבה־בחורים, ח י י ם און ז ע ל י ג. ח י י ם האָט געלעזט הויך פון אַ געשריבען בִּיבַל, און זעליג האָרט צו און פעריכט אַ שוך מיט אַ פּראָסטער נאָדעל־פאָדם.

„... און שאָן איז חנה געוועזען ווי וו ע נ ו ס..."

— זאָג מיר, זעליג, איך בעט דיך, וואָס מיינסט דו מיטן וואָרט וו ע נ ו ס? — האָט חיים אַ פרעג געטהון

— ווענוס איז אַ מיטהאָלאָגישער גאָט — האָט איהם זעליג געענטפערט שטאָכענדיג אין שוך אַריין.

— וואָס איז אַזוינס מ י ט ה א ל אָ ג י ע?

— דאָס ווייסט דו אויך נישט, חיים?... דו געדענקסט, יענע וואָך איז גע־קומען צו פאָהרען אַ משוגה׳דיגע בריאה מיט אַ לאַנגען פאַרטוך און מיט אַ רויט מיצעל, און האָט פערקויפט בזול־הזול לאַקרעץ־פלעצעל מיך נאָך אַנדערע זיססע זאַכען?

— אַהאַ!

— דאָס איז געוועזען אַ גרעק. און עס איז דאָ אַזאַ גאַנץ פאָלק, וואָס הייסט מיט׳ן נאָמען „ג ר ע ק ע ן".

— און אלע פערקויפען לאקרעץ־פלעצעל?

— געה, דו נארר, זיי האבען זייער אייגען לאנד—„גריכענלאנד"... די גרעקען זענען איין אלט פאלק... זיי ווערען דערמאנט אין תנ"ך. זייער לאנד הייסט „ארץ יון", זיי אליין — „יונים".

— וואס'ער יון? נישט פון דעם קומט ארויס „איוואן"?

— חס ושלום! יונים זענען נאר גרעקען — „מלכות יון". אט די יונים זענען אמאל געוועזן זעהר א שטארק און א געבילדעט פאלק... דו האסט אוודאי געהערט: אריסטו, סאקראט; זיי ווערען דאך געבראכט פון אונזערע חכמים, ווי פונ'ם רמב"ם... אריסטו, למשל, האט געגלויבט, אז די וועלט איז א קדמון... דאס אלץ זענען גרעקען, נאר די גרעקען, כאטש זיי זענען געוועזען געבילדעט, געקאנט מאהלען, זעגען, שניצען און אלע שאנע מלאכות, זענען זיי פארט געוועזן פראסטע גאצען־דיענער, האבען זיי פראסט געדינט עבודה זרה.

— או — וואַ!

— זעהסט דאך! און אט די מעשיות, די ספורים פון די גאצען, פון די אבגאטער, הייסט מיטהאלאגיע.

— אהא! נו, און וואס איז ווענוס?

— אין דער מיטהאלאגיע איז ווענוס די גאטין פון שיינקייט...

— וואס הייסט גאטין?

— פערשטעהסט דו: ביי זיי האט יעדער פאך, יעדע מלאכה א בעזונ־דער'ן גאטט, ווי, למשל, מען זאגט ביי אונז, אז יעדע אומה האט איהר שר... למשל שניצעריי, פאעזיע, שאנהייט, געזונדהייט, גבורה...

— האט דאס אלץ גאטער? נור וואס מיינט מען גאטין? א קליין גאטיל?

— ניין, גאט איז איין „ער", גאטין איז א „זי".

— הא? נקבות? זיי האבען ארייגעזעצט אין הימעל אריין נקבות?

— ע, חיים, פארוואס מאננער יא און נקבות נישט?

— אמת; איך האב אבער געמיינט, זעליג, אז גאטער דארפען זיין נישט זכרים און נישט נקבות...

— דו מוזט וויססען, חיים, אז די גרעקישע גאטער זענען גלייך צו מענשען, דער חלוק איז נור דאס, וואס זיי לעבען אייביג. דערפאר האבען זיי גלייך ווי מענשען קינדער, ווייבער און פלגשים, נור שטארבען קאנען זיי באין אופן נישט! אט, למשל, דער העכסטער פון זיי, יופיטער אליין, דער גרעסטער גאט, וואס האלט דען דונער אין דער האנד און אללע גאטער ציטער'ן פאר איהם אימת מות; ער אליין איז פון דעסטוועגען א פאנטאפעל, א גאר נישט ביי זיין ווייב יונאנא, ווי

א פראָפעסער מלמד ביי דער רבי׳צען. איך האָב דיר שוין אַ מאָל דערצעהלט פֿון דעם פלוסוף סאָקראַטעס׳עס ווייב, פֿון דער מרשעת קסאַנטיפּע; זי איז געוועזען אַ הונד דער געגען יונאָנאַ! היינט שטעל דיר פֿאָר, וואָס פֿאַר אַ צרות יופּיטער האָט געליטטען; ער האָט זיך אוודאי צעהן מאָל אין טאָג געווינשען דען טויד... נור ניין, שטאַרבען קאָן ער נישט!

— הכלל — ווענוס?

— אָט ווענוס איז די גאָטין פֿון דעם שאָנקייט! צונד וועלל איך דיר פֿאָרלעזען איהר געשיכטע.

זעליג האָט אַוועקגעלעגט דען האַלב פֿערריסענעם שוך, אַרויסגעשלעפּט א כרוריג פּאַפּיר בין בוזעם און אָנגעהויבען לעזען:

— ווענוס, אַפראָדיטאַ, אַפּאָגענעאַ, פּאָנטאָגענעאַ, אַנדיאָמענאַ...

— דאָס איז דייטש? איך פֿערשטעה דאָך נישט קיין וואָרט — האָט זיך חיים געוואונדערט.

— נאַרעלע, דאָס זענען די נאָמען, וואָס ווענוס האָט געהאַט אין פֿערשידענע אָרטער אין גריכענלאַנד און דערנאָך אין רוים.

— זי האָט מעהר נאָמען, ווי יתרו; וואָס טויגען מיר די נאָמען, לייען די מעשה בעסער!

זעליג לעזט:

„אונטער די פֿערשידענע נאָמען איז ווענוס געוועזען הייליג אין די פֿערשידענע שטעדט, אַלס גאָטין פֿון דער ליעבע".

— שוין נישט שאָנקייט?

— אַלס איינס! „זי איז נישט געבאָהרען געוואָרען פֿון אַ מאַמען, זי איז אַרויסגעשפּרונגען פֿון ים. זי איז אַ בילד שאָנע נקבה, זעהר אַ רייצענדע..."

— אַ רייצענדע? וואָס הייסט דאָס?

— דאָס הייסט זי האָט יעדען גערייצט, אויפגעקאָכט דאָס בלוט, וכדומה.

— אַהאַ!

— „זי האָט מען פֿאָרגעשטעלט גאַנץ אָדער האַלב נאַקעט..."

— פֿע!

— „איהר מאַנן איז געוועזען בולקאַן..."

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מין חיה?

— אויך אַ גאָטט, דער גאָטט פֿון פֿייער... אָהנליך צו אונזער תובל־קין; ער האָט ערפֿונדען די מלאכה פֿון אייזען קאָוועו, דאָס הייסט אויף דייטש די „שמיעדע־קונסט", פֿערשטעהסט?

— אַ ביסעל.

— „נור מיט איהם האָט זי קיין קינדער נישט געהאַט..."

— גאָטער גט'ן זיך נישט אונ האָבען חתונה אָהן חופה וקדושין. „דערפאַר אָבער האָט זי געהאַט קינדער מיט אַנדערע גאָטער אונ מיט מענשען אויך".

— ווי הייסט? גלאַט אַזוי, ממזרים הייסט עס?

— זייזשע נישט קיין שוטה, חיים! אַז גאָטער זענען פּטור פון חופה, קדושין אונ גט, איז ביי זיי נישט דאָ קיין ערוה אונ קיין ממזרים...

— יאָ, אוודאי, אַז מען וואַשט זיך נישט, דאַרף מען נישט בענשען, דו זאָגסט דאָך אָבער מיט מענשען אויך?...

— נו, וואָס־זשע איז? הלמאי אונזערע בני־אלהים, וואָס זענען דערמאַנט אין פסוק...

— נו, נו, לייען ווייטער.

„מיט מאַרסען האָט זי געהאַט צוויי קינדער..."

— ווי זאָגסט דו? מֶרם צו מרסנאָ?

— נישט מרם, נישט מרסנאָ, נאָר מיט מאַרס'ן, מיט'ן גאָט מאַרס, דאָס איז דער „איש מלחמה", דער גאָט פון מלחמות, דער קריעגסגאָט...

— „צוויי מיט באַקכוסען, מיט'ן גאָט, וואָס האָט צו שאַפען איבער וויין אונ אַנדערע משקאות".

— דאָס מוז זיין אַ מין לוט, אַ גוטער שכור!...

— „צוויי מיט מערקור"...

— ווער איז דער?

— מערקור איז דער גאָט פון גנבים, כוחרים, משולחים!

— זעהר אַ געמיינער שדוך.

— מיט איינעם אַ נחיזעם, אַ פּראָסטען בשר ודם, האָט זי זיך געטראָפען ערגיץ נעבען אַ טייך, זייענדיג פערשטעלט אין אַ פּאַסטושקע; פון דער וויזיט איז געבאָהרען געוואָרען אַ יונגעל... אַ מאָל האָט זיך איהר געטראָפען אַזאַ מעשה: עס האָט זי נאָך געיאָגט אַ חברה רוצחים — האָט זי זיך בעהאַלטען אין אַ הייל אונ האָט גערופען הערקולעסען".

— ווער איז דאָס?

— דאָס איז אַ שטאַרקער גאָט, נישט אפילו אַ גאַנצער, נור אַ האַלבער גאָט; איינער אַליין האָט ער אויסגעריינוגט אין איין טאָג 36 פערדשטאַלען...

— ווייטער, ווייטער, זעליג; עס העבט שוין אָן צו נודען אונ קאַפּויער צו געהען, ד'לעבען.

— „הערקולעס איז געקומען אין דער הייל אַריין, ער האָט אַריינגעלאָזט די

רוצחים איינציג־ווייז, איינעם נאָכ׳ן אַנדערען, מע האָט זיי צורעכט געמאַכט..."

— פֿע, חלשות!

— „די ווענוס פֿלעגט זיך שטאַרק נוקם זיין אין די, וואָס האָבען געלאַכט אויס דער ליעבע. איינוואָהנער פֿון שטאָדט האָט זי פֿערוואַנדעלט, דאָס הייסט מגלגל געווען, אין אָקסען".

— געגוג! — האָט חיים אויסגעשריען, אויפֿשפּריגענדיג, — עס קעהרט זיך די גאַל! ווענוס, אַ גאָטין, חאַ, חאַ, חאַ! געהאַט טויזענד מאַננען, גע׳הרג׳ט, געשטאָכען, געקוילעט — נאוף, זנות, רציחה, פֿע!

חיים האָט אויסגעשפּיגען און זעליג איז או פֿגעשטאַנען אין איין צאָרען.

— ע! — האָט זיך זעליג אָנגערופֿען בעליידיגט — דו ווייסט וואָס דו רעדסט און וואָס דו שפּייסט!... דו נעמסט אַ טהייער, שאָן מלבוש און טהוסט עס אָן אויף דער לינקער זייט, דרעהסט איבער דעם ספּאָדיק און מאַכסט אַ פּורים שפּיעל!... ווענוס איז נור אַ משל, אַזאַ מין אידעאַל, אויף אַזאַ־נ־אַרט, למשל, ווי אין שיר השירים שולמית...

— אַקוראַט! חאַ, חאַ, חאַ! שאָמען מאָגסט דו דיך, זעליג! פּונקט גלייך! שולמית אין שיר השירים איז אַ געזונדע, אַ פֿרישע, אַ שטיק אייזען! די ברידער האָבען איהר געהייסען היטען זייערע וויינגאָרטנער, האָט זי איהר וויינגאָרטען נישט געהיט; דאָס פּנים איז איהר אָבגעברענט, נאָר זי איז נישט קיין ציגיינערין; דער האַלז איז וויים ווי מירמעלשטיין; זי שמעקט מעהר, ווי אַלע פֿעלדער, וועלדער און גאָרטנער צוזאַמען! זי קוקט נישט אַראָב פֿאַר בושה און בלאָזט זיך נישט, ווי אַ אינדיק; זי קוקט גלייך, זי האָט זיך נישט וואָס צו שאָמען. זי האָט אַזוינע גופֿע, וואַרעמע, האַרציגע אויגען, ווי צוויי גוטע טויבען! און ליפּען האָט זי — צוויי דיננע, רויטע פֿאָדעם. און זי שנירט נישט דאָס פּיסקעל און מאַכט נישט קיין מאוסע היוות; זי רעדט גלייך, און האָניג גיסט זיך איהר פֿון מויל!... אַז דו זעהסט זי, קומט דיר קיין שלעכטער געדאַנק נישט אַריין אין קאָפּ; גאָר פֿאַרקעהרט: דו פֿערלירסט גאָר די געדאַנקען. זי גיט אויף דיר אַ קוק מיט איין אויג, לאָזט דו דיינע אַראָב ווי אַ גנב; דיין האַרץ אין דיר העבט אָן ציטערען און צאַפּלען, ווי אַ געקוילעטער האָהן. זי איז איינפֿאַך, ריין און ציכטיג, ווי ערשט געפֿאַללענער שנעי! אָט קומט אָן דער זוממער, אַ ניי לעבען אויפֿ׳ן פֿעלד און אינ׳ם גאָרטען, די טו: קעלטויב העבט אָן צו ברומען, די בלומען העבען אָן שפּראָצען, דער פֿייגענבוים בליהט, די ווייגטרויבען בלישציען! אַלץ ווערט אויפֿגעלעבט, אַלץ האָט זיך אויפֿגעכאַפּט צו נייעם לעבען און איהר האַרץ האָט ערפֿילט אַ ניי געפֿיהל! פּלוצים איז דאָס געפֿיהל געקוממען און באַלד מיט׳ן גאַנצען שרעקליכען כח! שטאַרקער ווי דער טוידט איז איהר ליעבע טיעפֿער ווי דאָס גיהנום איז איהר קנאה. און איהר ליעבע איז עביג, טייכען וועלע

זי נישט פֿערפֿליסען, דער ים אַליין וועט זי נישט פֿערלעשען... אונ ליעב האָט זי נור איינען: אַ יונגען, שיינען פאסטוך; זי ווייסט נישט, אז דער פּאַסטוך טראָגט אַ קרוין אויפֿ׳ן קאָפּ, אַז ער איז דער גראָסטער מלך אויף דער וועלט! זי איז פּראָסט, אָפֿען אונ עהרליך, זי קאָן נישט שפּיעלען קיין ראָמאַן, קיין „טשיטשיבאַבע", איהר טהוט וועה, וואָס ער איז נישט איהר ברודער פֿון איין טאַטען אונ פֿון איין מאַמען, זי זאָל איהם קאָנען קושען פֿראַנק אונ פֿריי אין אַלע גאַססען! אָט! דאָס איז שולמית! דאָס איז, ווי דו זאָהסט, איין אידעאל פֿין איין אמת׳ער יודישער טאָכטער, וואָס האָט אַ טאַטען אונ אַ מאַמען, נישט ווי דיין וועגוס די אויסגעלאַססענע.

— דו פֿערגעסט אָבער איין זאַך — האָט איהם איבערגעשלאָגען זעליג — דו פֿערגעסט, אַז דאָס אַלץ, דאָס הייסט די מיטהאָלאָגיע איז נאָר משלים; דערווּנטער שטעקען פֿילאָזאָפֿישע אונ רעליגאָזע געדאַנקען.

— אדרבא, פֿערקעהרט! גאָר פֿאַרקעהרט די כברא! ווי פֿערקליידט מען הויכע געדאַנקען אין נידריגע משלים? ווי פֿערבינדט מען בריליאַנטען אין אַ ברודיגע שמאַטע? אונ וואָס הייסט? צו איז דענן ביי אונז יודען שיר השירים נישט קיין משל? איז דענן נישט של מ ה דער רבונו של עולם אַלליין, דער מלך שהשלום שלו? אונ שולמית איז דענן ניט די כנסת ישראל? די ריינע, נור פֿערשוואַרצטע כנסת ישראל?! נאָר סודות אהין, סודות אהער, שולמית איז טאַקי שולמית, אונ וועגוס, להבדיל אלף אלפי אלפים הבדלות, איז אַ זונס, וואָס איז נישט ווערטה די דייך! האָרסט דו, זעליג? יכח שמה!!! מעק אוים איהר נאָמען פֿון דיין ספר, אונ שרייב — ווי הייסט דאָס מיידעל, וואָס דו בעשרייבסט? חנה, דאַכט זיך?

— חנה.

— נו, שרייב, אַז זי איז אזוי שאָן געוועון. ווי... אָדער ניין, שרייב נישט! האָרסט דו! זאָלסט דיך נישט דערוועגען, עס וואָלט געוועון אַ העזה פֿון דיר; לאָז דיין חנה מיט די פּיסלעך, ווי די שפּילקע־קאָפּלעך גלייך זיין צו וועמען דו ווילסט, צו מ ר י ם׳ן מיט דער פויק, צו א ב י ג י ל׳ן, צו ר ח ב׳ן, צו ד ל י ל ה׳ן, לאָז זיין צו וועמען דו ווילסט, אפילו צו אסתר המלכה, נאָר נישט צו שולמית, קיינע קאָן נישט גלייך זיין צו איהר, קיינע נישט, האָרסט?!..."—

דער חעלמער מלמד.

„אמאל איז די וועלט אזוי פערפלייצט געוואָרען מיט תאוות" — דערצעהלט שכנא פאר א גאנץ רעדעל יודען אין בית המדרש — אז מען האט מורא געקריגען דער רבונו של עולם זאָלל נישט, כביכול, פערגעססען פאר גרויס גרימצאָרען די שבועה אונ נישט אָפּענען די טויערען פון הימעל אונ ברענגען אמבול, גאָר אָהן נח'ן אונ אָהן דער תיבה. עס איז רחמנא ליצלן, געווען באו מים עד נפש — ווי זאָגט ער, ביז אהער! עס איז אזוי ווייט געקוממען, ביז די למ"ד ואָ"ו צדיקים האבען מורא געקריגען פאר זיך אַלליין אונ זענען זיך צוזאַמענגעקוממען אויף איין אסיפה קיין בראטקעוו. זיי זענען געזעסען אונ האבען געקלערט זיבען טאָג אונ זיבען נאַכט; עס איז שוין ביי זיי געווען א סברא, מען זאָלל מאַכען כלו חייב, לאָז משיח קומען וועט נעמען איין עק. ס'איז אָבער אין מיטען געווען א פראָסטער יוד, א וואַססערטראָגער; ער האָט זיך איינגעשפּאַרט: ניין אונ ניין! ס'איז אראָבגעקוממען א בת־קול, דער מלאך גבריאל האָט זיך בעוויזען; מע האָט געזאָגט, אז ...ען ווילל אזוי אויפ'ן הימעל, אין די עולמות העליונים; אונזער וואססערטראָגער קוקט נישט אויף די אַללע זאַכען, ער וויל נישט קיין עבירה טהון! מע האָט זיך אזוי לאַנג געהאַמפּערט, ביז עס איז געבליבען, מען זאָלל צורעכט מאַכען דען יצר הרע.

אַללע למד א"ו צדיקים, זענען געווען פראָסטע אָרימע יודען; א חוץ וואַססערטראָגער זענען נאָך געווען שוסטער, האָלצהאָקער, שטיינערקלאָפּער וכדומה. באָר איינער פון זיי האָט פונקט פאר א קורצע צייט אָבגענומען א גרויסע ירושה פון א מוהמע, וואָס איז געשטאָרבען אין אַלכסנדריא של מצרים אונ ער האָט נאָך קיין צייט נישט געהאַט נכשל צו ווערען אינ'ם גאָלדענעם עגל. אָט פאַר זיין געלד האָט מען אראָבגעבראַכט, אונ טאַקי פון מצרים, א סריס.

מען האָט אַראָבגעבראַכט א קָרים, מען האָט איהן פערשטעלט פאַר א גובען יודען, מיט באָרד אונ פאות, מיט א קאַפּטאַן מיט סטראָקים, שיך אונ [illegible], מיט איין אָפּפען האַרץ אונ מען האָט זיך אָנגעהויבען רייצען מיט'ן יצר הרע: אָט דאָ, ביי דעם צדיק, וועיז דיין גבורה!

דער יצר הרע איז געקוממען, וואָס זאָלל ער וויססען? ער זעהט א יוד מיט באָרד אונ פאות אונ צולאַכט זיך אויף א קול: חאַ, חא, חא! א גרויסע זאַך [illegible] צו ברענגען צו איינע'עבירה.

איהם איז גאָר נישט איינגעפאַלען אז דאָס איז א סרים. ער [illegible] זיך [illegible]

איהם אַנידער, הייבט זיך אָן מיט איהם צו וואָרטלען, רעדען אַ ביסעל חנופה, חכמה׳לעך, עזות׳קייט, נבול־פּה; דער סרים אָבער פערשטעהט נישט קיין וואָרט אונ גיט אפילו נישט קיין שמייכעל. דער יצר הרע איז אַזש הייזעריג געוואָרען: דאָס ערשטע מאָל טרעפט זיך איהם אַזוי פיעל ארבייט ביי איין גוטען יודען. ער גיט אַ פייף; רחמנא ליצלן, עס בעוויזען זיך אַלערליי נשים: גבאי׳טעס, פראָסטע ווייבער, יונגע ווייבלעך אונ אַזוי נקבות. זיי קומען אָן פּאָרלעך־ווייז, ווי די עופות טמאים אין נח׳ס תיבה אריין, אָנגעטהון אויף פערשיעדענע אופנים: מיט קרינאָלינעס, אָהן קרינאָלינעס, פערהאַנגענע, פערשטעלטע, האַלב־נאַקעטע, אונ מיט פערשיעדענע מדות: לאַבענדיגע, וויינענדיגע, שעלטענדיגע, שרייענדיגע — אָבער עס העלפט ווי איין ארבעס אין דער וואַנד! אַ טייך מיט שוויים האָט שוין דען יצר הרע בעגאָסען, ער איז אַזוי מיעד געוואָרען, גלייך ער וואָלט אַ גאַנצע וואָך האָלץ געהאַקט. אונ דער סרים ריהרט זיך אַלץ ניט! דער יצר־הרע גיט נאָך אַ פייף אונ ברענגט אַרויף ר ח ב ־ ה ז ו נ ה — עס געהט נישט, האָטש צוריים זיך! „איך וועל נאָך מאַכען די לעצטע פּראָבע — זאָגט דער יצר־הרע — מאַססאַזש! איך וועל נאָך פּריווען איהם אַביסעל איינרייבען!“ ער האַפּט דעם סרים אונ קנייטשט איהן, בייגט איהן, רייבט איהן אינ גליהט איהן. וואָס? ווער, דער יצר־הרע האָט אַזוי לאַנג אומזיסט גע־ארבייט איבער׳ן סרים, ביז ער האָט אָנגעהויבען סאַפּען ווי אַ גאַנז, עס האָבען איהם געבראָכען האַנד אונ פיס אונ האָט פּלוצים אָנגעהויבען צו חלש׳ען.

די למד־וא״ו צדיקים האָבען נור דאַרויף אַרויסגעקוקט. זיי האָבען גענומען דעם יצר־הרע, געבונדען מיט דרייסיג בינטלעך כפול־שמונה ציצית, געקוילעט מיט אַ מוהל־מעסער, אריינגערוקט אין אַ הייסען באַק־אויווען אונ פערברענט אויף קאהל. נאָכדעם האָבען זיי גענוממען דאָס אַש, אונ, אַז עס איז געוואָרען אַ שטאַרקער שטורם-ווינד, האָבען זיי עס פערשפּרייט אונ צוזייט אויף די פיער ווינקלען פון דער וועלט.

אין הימעל איז געוואָרען אַ גרויסע שמחה, אויף דער ערד אַ גוט יאָהר; אַ לעבען, ווי אונטער דער זונן: די אומות העולם האָבען אויפגעהערט צו האַלטען מלחמה; מאַנן אונ ווייב האָבען זיך נישט געקריגט אונ די קאָטשערעס מיט די לאָ־פּאַטעס האָט מען נור בענוצט צו חלה באַקען; אַללע מלכים האָבען אַהיים געלאָזט דאָס חיל, די ביקסען האָט מען אַוועקגעשענקט קליינע קינדער אויף ל״ג בעומר, אונ די אַרמאַטען האָט מען גענומען אין די דאָרפער אַריין אונ געשטעלט פאַר סטראַשאַקעס אויף די פעלדער. דעמאָלט האָט מען געמאָגט טייטען מיט די פינגער אויף יעדער אַרמאַט, לאַבען אונ הזיק מאַכען, וויפיעל עס וועט אַריין. עס איז געווען אויף דער וועלט שלום ושלוה, לעבעדיג, פרעהליך.

עס וואָלט אַלץ גוט געוועזען, נור די חופה־שטאַנגען, אַזוי ווי זיי זענען

געשטאַנגען אין שוהל אין איין ווינקעלע, אַזוי האָט זיי קיינער נישט געריהרט, אַללע מאַנסבילן זענען געוואָרען פּרושים, אַללע ווייבער גבאי'טעס און צנועות — אַ גאַנץ יאָהר ימי הגבלה! רבנים, שמשים, חזנים, שדכנים און כלי־זמר זענען אַרומגעגאַנגען פוסט־און־פּאַס: אוים חתונה־הוצאות, אוים חתונה־קליידער, אוים נדן, אוים חופות — הכלל, נור מען זיצט און מען לערנט!

די וועלט האָט זיך פערזאָרגט: ס'טייטש? שטאַרבען שטאַרבט מען און קיינער ווערט נישט געבאָהרען! עס איז אַזוינס נאָך נישט געהערט געוואָרען! — און גאָטט ווייסט, וואָס עס וואָלט געווען, ווען נישט דער העלמער מלמד!

אָט הערט אוים אַ מעשה:

נאָך פאַר די למד־וא"ו צדיקים'ס אסיפה האָט אַ העלמער מלמד דער־פיהלט, אַז דער יצר־הרע דלובעט איהם שטאַרק דעם מוח... ער האָט איהן גע־שלעפּט אין בית־המדרש אַריין — אָח איז מיר! — ער געהט מיט; ער איז מיט איהם געפאָהרען צו אַ גוטען יוד, מהיכי־תיתי, ער פאָהרט גאַנץ גערן; ער געהט מיט איהם אין מקוה אַריין, דער ימח־שמו'ניק הילט צו די נאָז — נור געהן געהט ער. דער מלמד האָט געזעהען, אַז עס איז שלעכט, ער קאָן פערלירען דאָס מלמדות, האָט ער זיך מישב געווען און איז ענטלאָפען העט, העט אין וואַלד אַריין...

זיבען יאָהר איז ער געווען אין וואַלד, געשלאָפען אויף דער גאָלער ערד, געגעססען פוילע וואָרצעל און געזאָגט תהלים מיט זוהר. ער איז אַזוי אויסגעדאַרט געוואָרען, אַז מען האָט איהם געקאָנט דורכציהען דורך איין אויער פון אַ נאָדעל, און אַזוי דורכזיכטיג, אַז מען האָט איהם גאָר נישט געזעהען. ער איז פּראָסט גע־וואָרען אַ רואה ואינו נראה, איהר פערשטעהט?

אַז ער איז געקומען צו דער מדרגה, האָט ער זיך אויפגעהויבען צוריק צו געהן אין ישוב אַריין; איהם האָט זיך געדאַכט, אַז אַצונד איז ער שוין אויף עביג בע־פרייט פונ'ם יצר הרע, אַז ער מאָג שוין פאָהרען אַהיים.

נור קוים ער איז אַרוים פונ'ם וואַלד — חאַפּט זיך אויף פלוצים אַ שטורמווינד, און קעהרט איבער וועלטען! דאָס איז געוועזען פונקט דעמאָלט, ווען די למד־וא"ו צדיקים האָבען צושפרייט דעם יצר־הרע'ס אַש אויף אַללע פיער עקען פון דער וועלט, און עס האָט איהם, ניט פאַר אייך געדאַכט, אַריין געפּרושעט אַ שטויב אַש אינ'ם לינקען אויג. אַ שיינע מעשה! דאָס לינקע אויג האָט אָנגע־הויבען צו זעהען אַזוינע זאַכען וואָס, רחמנא ליצלן, מען זעהט עס נישט אויף דער גאַנצער וועלט. פונ'ם לינקען אויג האָט זיך באַלד אָנגעשטעקט דאָס רעכטע אויג, באַלד איז עס איהם געקראָכען אין מוח, נאָכדעם אין האַרצען אַריין; איך וועל אייך

נישט לאַנג בּרייען — דער חעלמער מלמד איז געוואָרען פֿולל מיט יצר־הרע, אונ אַז ער איז געקומען צוריק אין ישוב אַריין, האָט ער, וואָס טויג אייך מעשיות, צוריק אָנגעשטעקט די גאַנצע וועלט.

מיין זיידע, עליו השלום, וואָס האָט מיר דערצעהלט די מעשה, פֿלעגט אַלץ זאָגען, אַז ווען נישט דער חעלמער מלמד, וואָלטען מיר שוין לאַנג נישט געווען אויף דער וועלט! אונ ווען ער, דער זיידע עליו השלום, האָט געזעהען אַ חתונה, אַ ברית, אָדער אַ פדיון הבן, פֿלעגט ער אַלץ זאָגען: „דאָס איז דעם חעלמער מלמד'ם מלאכה; אין יעדען פֿון אונז שטעקט אַ שטיק חעלמער מלמד!...״—

אַלְטְוַוארְג.

ערצֶאהלְט פֿון אַ פּוּרים רָב.

(מיט אַ קליינע הקדמה).

1.

איהר האָט מיך געמאַכט פֿאַר אַ פּורים רב*), — בּין איך! וואָלט איהר מיך אויסגעקליבּען אַלס שתדלן אין וואָס עס איז פֿאַר איין עסק, אַלס גבאי אין אַ חברה של צדקה, אַלס רעדעל־פֿיהרער אָדער קאָבער־לעפֿעל פֿון אַ פּאַרטיי, וואָלט איך אַלץ געקענט זיין! אפּילו, ווען איהר מאַכט מיך פֿאַר אַ גוטען יוד פֿאַר איין עולם חסידים, וואָלט איך אויך געוועזען! איך בּין קיינמאָל נישט געגען קהל, געגען חברה, געגען פּאַרטיי אונ, וואָס מען וויל, בּין איך. איהר מיינט, מען דאַרף זיין פֿעהיג דערצו? אַז אסור! נישט אינ'ם אויסגעוואָהלטען שטעקט די קראַפֿט! ווען מען וואַרפֿט „הורראַ״! דער פֿליהט; ווען מען שטעלט זיך אויפֿ'ן קאָפּ, דער איז הויך; ווער עס טראָגט דאָס שטריימעל דער איז רב! צו ווען מען פֿאָהרט, ווען מען גיט פּדיונות, — דער מאַכט אָן התלהבות אונ דבקות, דער פֿיהרט דאָס רעדעל! יעדער איינציגער פֿון דער חברה האָט אַ קליין בּיסל אמונה, אַ קליין פּיצעל בּטחון, אַ שטיקעלע וויללען. אונ, אַז מען לעגט דאָס צוזאַממען אין איין בּוזעם־טאַש אַריין, ווערט דער בעל־הבית פֿון בּוזעם־טאַש אַ גרויסער מאַנן, אַ פֿייערדיגע זייל;

---

*) אין ליטא אונ פּוילין איז אין חסידים שטיבּליך אַ מנהג אויסצוקלייבּען אויף פּורים, אַ פּורים־רב, וואָס איז מחויב אַלעמען פֿרעהליך אונ לוסטיג צו מאַכען.

אַ זונן, און שטראַהלט אַרוים פֿון זיך אמונה און בטחון, אויך קריגט ער שוין איין אייזערנע גבורה מויערן צו ברעכען.. אַ זהאָ ראיה צערפֿאַלט זיך די חברה, ווערט דער גרויסער צוריק קליין, נישט אָנזעהעוודיג; ער ווערט אין גאַנצען פֿערלאָרען.

דאָס זעלבע איז מיט אַ פּורים־רב. מיינט נישט, אַז ער דאַרף זיין בטבע אַ לץ, אַז ער מוז שטען מיט גלייך־וואָרטליך און וויצען! אויב דער עולם ווילל און קענן, איז געננג, אַז דער פּורים־רב זאָלל טייטען מיט אַ פֿינגער, דער עולם זאָלל פֿאַללען אונטער די באַנק פֿאַר געלעכטער; אויב נישט, העלפֿט קיין חכמה און קיין קונצען. און דאָך, מודה מוז איך זיין, אַז איהר האָט געטראָפֿען מיט דעם, וואָס איהר האָט מיך געמאַכט פֿאַר אַ פּורים־רב! וואָרום דען אמת זאָגענדיג, אַביסל ליצנות שטעקט שוין אין מיר בטבע: אפֿילו אַז איך בין שוין גאָר ע־נסט, אַז איך רייט שוין גאָר מיט גרוים דלות אויפֿען בעזעם, אַז איך בלאָז מיך שוין גאָר אָן, ווי ממש עפּיס רעכטס, — זיצט אויך עפּיס אין מיר און לאַכט... און ווער איך אַמאָל גאָר אין כעס, איך שיט שוין מיט פֿייער און שריי: רוצחים! הינדשלעגער! וכדומה, לאַכט אויך עפּיס אין מיר... עס לאַכט, אפילו ווען איך וויין; ווען דאָס הארץ, דאַכט זיך, וויל צוברעכען ווי אַ שאַרבען... עס איז אַ ביטער געלעכטער, נאָר עס לאַכט... „עס איז דאָך נור — לאַכט עס אין מיר — עס איז דאָך נור אַ פּורים שפּיעל"! און צוויישענס וועט איהר ביי מיר ווירקליך נישט וויסען, בין אָרור המן לברוך מרדכי, ווייל — ווייל איך אַליין וויים נישט! כל זמן איך קוק מיט מיינע אייגענע אויגען אין דער מגילה אַריין, זעה איך; כל זמן ער קורא לייענט, זינגענדיג־שנאָרבענדיג, האָר איך; לעג איך אָבער אַוועק די מגילה, אָדער דער קורא בלייבט שטיל, פֿערגעס איך און וויים ווייטער נישט! דאָס קומט דערפֿון, וואָס מען האָט, בעוונותינו הרבים, אָבגעשטעלט די זונן און געהייסען זיך דרעהען דער ערד. פֿון דעמאָלט אָן דרעהט זיך מיר אין מח!.. אַז אַ מענש פֿיהלט נישט קיין פֿעסטען באָדען אונטער די פֿים! דער בעל־הבית פֿון קליינסטען שטעדטיל איז שוין נישט ווי פֿערזעססען אויפֿ'ן אָרט, שוין נישט אַזוי פֿערשטאַרט און פֿערגליווערט ווי אַ מאָל... דער וואָס פֿון ווייגע ביז'ן קבר איז שוין נישט אַזוי קורץ, שוין נישט איבערצוזעהן: אַ מענש ווערט געבוירען אין מערב, גיט זיך מיט'ן ווייב אין צפון, באַנקראָטירט אין דרום און מאַכט גלגול מחילות קיין מזרח אָדער פֿערקעהרט! און געה וויים אויפֿ'ן כף הקלע, ווער המן ווער אחשורוש און ווער, להבדיל, מרדכי איז? אין אויסגעמישטע וועלט.. ווי גלעזערנע פֿעריל אין קאַלעידאָסקאָפּ, מישען זיך איבער די פֿערשיעדען פֿאַרביגע, פֿערשיעדען־פֿאָרמיגע אידען; די ליניען ברעכען זיך, די ראָדער וויקלען און פֿלאָנטען זיך און געה וויים, וואָס גוט און וואָס שלעכט איז...

נור, איך בעט אייך, שלאָפֿט נישט איין... איך ענדיג שוין די הקדמה... נעמט דערווייל אַ ביסל בראָנפֿען... אייגענטליך אָבער, וואָס

דערצעהלט מען אייך? איך פלעג אייך דערציעהלען ווייטיגינס, הארצרייסענדיגס און איהר האָט געלאַכט; מיך האָט אַ וואָרם אין מח געביססען, מיך האָט אין האַרץ דער טייוועל מיט אַללע זיינע משרתים געריססען, אין איהר פלעגט פּלאַצען פאַר געלעכטער. זאָלל איך ווייטער פּרוּווען?

איך קוק אַרויס דורך די פענסטער און זעה גאַנצע לאָנקעס, בעוואַקסען מיט בלומען און דאָרנער. די בלומען זענען די גוטע, הערצלאַבענדיגע מעשה׳ליך, און די דאָרנער זענען מעשה׳ליך, וואָס שטעכען און ברענען! וואָס זאָלל איך אויסרייסען פאַר אייך? אַ בלימיל? געוויכס! ווי הייסט עס אינ׳ם בעקאַנטען ליעד? — דער רבי האָט געהייסען לוסטיג זיין! איך שטרעק אויס די האַנד, נאָר צו וועל איך טרעפען? עס איז דאָך פּורים, אַ ביסל האָב איך געטרונקען, דאָס אויג איז נישט זיכער, די האַנד איז נישט פעסט... איך זאָל נור קיין טעות נישט האָבען...

2.

איך שטרעק אויס די האַנד, די לאַנגע האַנד פון אַ פּורים-רב אין דער פּורים-וועלט אַריין און טרעף קיין חינא, און רייס אויס אַ בלימעלע — אַ מעשה׳לע האָרט! אַ מאָל איז געוועזען אַ חינעזישער חכם; ער האָט דורכגעמאַכט אַללע עקזאַמענס, דורכגעלעזען און אויסווענדיג געקענט אַלע ספרים, געדרוקטע און געשריבענע, הייליגע און „וואָכענדיגע", מיט איין וואָרט — אַלץ, וואָס אַ חינעזער האָט אַ מאָל אַריינגענאַרט אין אַ טרוקען חינעזיש וואָרט און פערקלאַפּט און פערהאַמערט אויף טויט! ער האָט נור געדאַרפט אָפּעפענען דאָס מויל, עס זאָללען זיך אַרויסקאָלעטשען גאַנצע מגלות, גאַנצע ספרים; מיט׳ן שער, מיט׳ן „תם ונשלם", מיט אַלע ציטאַטען און אַלע בעמערקונגען פון בחור הועצער, וואָס זענען נאָך אין חינא אין דער מאָדע, ווי ביי אונז מיט אַ יאָהר פופציג צוריק... האָרען האָט ער שוין נישט געקענט, עס איז שוין פאַר איהם קיין נייעס נישט געוועזען: זעהן האָט ער שוין נישט געהאַט וואָס — אין חינא זענען זיך „מאָרגען", „נעכטען" און „היינט" ענליך ווי צווילינגס-ברידער — האָט ער זיך טאַקי געלעגט שלאָפען! ער האָט זיך מיטין גרויס געלעהרטען מונדיר, ווי דער שטייגער איז אין חינא, געוואָרפען אין בעט אַריין, געמאַכט די שלאָפמיץ איבער די אויערען און אויגען און שלאָפט... פון צייט צו צייט שנאָרכט ער. עס טרעפט, אַז ער רעדט חכמות פון שלאָף, נאָר עטליכע מאָל אין טאָג עפענט ער דאָס מויל, מען זאָל איהם אַריינשטעקען עטליכע קערנדליך רייז, אַריינגיסען עטליכע טראָפען טהע פון פייגעל-נעסט... און עפענט אפילו דערביי די אויגען נישט אויף...

ער איז אַזוי געשלאָפֿען אַ יאָהר, צוויי צו דריי און אפשר הונדערט יאָהר... אין אַ לאַנד, וואָס האָט אַ געשיכטע פֿון הונדערט טויזענד יאָהרען איז אַ יאָהר און הונדערט יאָהר כּמעט אַלץ איינס... נור פּלוצים איז ער, ווי אַ געביססענער אַרויסגעשפּרונגען פֿון בעט. אַ צוועלף־פֿונטיגע יאַפּאָנישע האַרמאַט האָט איהם אויפֿגעוועקט... אין דער צייט, וואָס דער חינעזישער געלערנטער איז געשלאָפֿען, האָט יאַפּאָניען שטודיערט! עס איז געגאַנגען צו דער קלוגער מאַדאַם אייראָפּא אין שוהלע אַריין און — האָט זיך אויסגעלערנט — שיסען! און עס שיעסט... פּיף־פּאַף־טראַך! פּיף־פּאַף־טראַך! דאָס האָט ער נישט פֿאָרגעזעהן; דאָס האָבען איהם הייליגע און וואָכעדיגע ספרים פֿריהער נישט געזאָגט, און קיינער האָט עס איהם, ביי דער גאַנצער צייט, וואָס ער איז געשלאָפֿען, אין חלום נישט ענטפּלעקט... ער רייסט אַראָב די שלאָפֿמיץ: בים־באָם־טראַך; די אַרמאַטען קלינגען נאָך האָבער, נאָך שראָקליכער! ער קוקט זיך אום — אין שטוב איז קיין נפש נישט דאָ.. דאָס הויזגעזונד מיט דער גאַנצער דינערשאַפֿט זענען ענטלאָפֿען ווי פֿון אַ שרפה און האָבען דען שענסטען, און בעסטען, דען גרויס געלערנטען — גאָר פֿערגעססען... ער לויפֿט צו צום פֿענסטער, קוקט אין גאַס אַריין! זאָל גאָט שומר ומציל זיין! צי איז ער שכּור? צי איז ערד־ציטערניש? הייזער, שטאַרקע, פֿעסטע הייזער און פּאַלאַצען, וואָס מען האָט געבויט אויף אייביג, — אויף חינעזישען אייביג — הוידען זיך, וויעגען, ציטערן, פּלאַצען און פֿאַללען... ער פֿאַלט אויך אום פֿאַר שרעק... ער ליעגט און קלערט, אפשר דאָס ערשט מאָל אין לעבען. ווארום זייט ער לעבט, האָבען איהם קאָנפֿוציוס מיט זיינע מפרשים געגעבען יעדע רפואה פֿאַר דער מכּה, יעדע אַנטוואָרט פֿאַר דער פֿראַגע; מען האָט נור געדאַרפֿט אַריין קוקען און זעהען, און וויססען! ערשט היינט קלערט ער; היינט, ווען די יאַפּאַנער באָמבאַרדיערען דאָס האַרץ פֿון חינא! — גאָטט, גאָטט! — וויינען די אַלטע אויגען פֿערצווייפֿעלט, — אַ נייע חכמה אַ שיס־חכמה... ווי קאָן מען רעטען זיך און גאַנץ חינא צוזאַמען! נאָר לאַנג קלערען איז דעם געלעהרטענס מח נישט אימשטאַנד, און דער חינעזישער חכם בלייבט ליגען אויף דער ערד פֿערחלשט, פֿערשמאַכט...

ער ליגט און איך זעה, אַז דאָס מעשה'לע געפֿאָלט אייך נישט!.. ווי הייסט, היינטיגע צייטען און אַ מעשה'לע פֿון דער פֿרעמד, נישט פֿון אונזער וועלט!

וואַרט, בייסט ווייטער, עס וועט זיין אַ יוד אויך!

איהר האָרט ווי עס קלינגט: — האַנדעל! האַנדעל! פּרנסה דאַרף דאָס יודעלע, זאָל זיין אייראָפּא, זאָל זיין חינא, זאָל זיין וואו עס איז; אַ וועלטשטאָדט אָדער אַ קרעהווינקעל: האַנדעל! האַנדעל! אונטער דונגער און בליץ, אונטער יאַפּאַנישע קוילען, זאָל זיין דערביי ערד־ציטערניש — האַנדעל. מען מוז עססען און חדר־געלד צאָהלען! אַלט־וואַרג קויפֿט אַ יוד, דאָס, וואָס אַלע וואַרפֿען שוין אויפ'ן מיסט אַרויס, דאָס,

וואָס מען מוסט זיך שוין אין האַנד אַריין צו נעמען; דאָס פֿערשמוצטע, צוריססענע, צופֿליקטע, דאָס קויפֿט ערשט אַ יוד און פֿערקויפֿט! אַבי געהאַנדעלט!

נור אין חינא, וואו דאָס אַלטוואַרג איז אַזוי היילּיג, שטעהט דאָס געשעפֿט נישט גוט; מען פֿערקויפֿט זעלטען, פֿאַר פּקוח־נפֿש, אָבער ווייטער נישט! איינינקליך טראָגען דאָס, וואָס די באָבע און דער זיידע האָבען שוין בירושה בעקומען; זעלטען עס טרעפֿט זיך אַ שטיקיל סחורה!

דער יוד דאָך טהוט זיך זיין'ס און פֿערלאָזט זיך מיט דער רעשט אויף דעם, וואָס שפּייזט דען וואָרם אויפֿ'ן פֿעלד און דעם האָז — אין וואַלד, און שרייט אין אַללע גאַססען: — האַנדעל! האַנדעל; און דער הייזעריג, דין אויסגעפּיפּענער „האַנדעל", שניידט זיך דורך דורך די גראָבע באַססען פֿון די 12 — פֿונטיגע אַרמאַטען און פֿערדרעהט זיך ביז צום אויער פֿון פֿערחלשטען חינעזישען חכם.

דער שפּרינגט אויף: אַ יוד רופֿט! אַ יוד איז דאַ! אַ יוד, וואָס איז נישט קיין פֿראַנצאָזישער, דייטשער, יאַפּאָנישער אָדער חינעזישער חכם, נור אַ וועלט־חכם! אַ יוד, וואָס האָט שוין פֿון יעדען אויבען ברויט געגעססען און איז אויף יעדער באַנק געשמיססען געוואָרען... דער וועט איין עצה געבען! מיט אַלעם האַנדעלט ער, אַלץ ווייסט ער!

— יוד! שרייט דער חינעזער, צושפּרינגענדיג צום פֿענסטער פֿון שטוב

— איך בין דאָ, חינעזישער חכם! ענטפֿערט דער יוד, צושפּרינגענדיג צום פֿענסטער פֿון דער צווייטער זייט, פֿון גאַסס; און ווען נישט די שויב אין דער־מיט, וואָלטען זיך וועניגסטען ביידע נאָז געקושט!

— האָסט אַלט־וואַרג? פֿראָגט דער יוד.

— אַסך, אַסך...

— וועסט פֿערקויפֿען..

— ניין, נישט פֿערקויפֿען, נישט פֿאַר געלד, חלילה! נור אַוועק געבען, אויסטוישען.

— אויף אַנדער אַלטוואַרג? טויש איז אויך אַ מסחר, טראַכט דער יוד.

— ניין, נור אויף אַ חכמה! אויף אַ חכמה, פֿין וועלכער די יאַפּאָנישע תלמידים און אייראָפּעאישע מלמדים ווייסען נישט. חינא מוז מען רעטען. מיט חכמה רעטען.

— חכמה אויפֿ'ן לאַגער, — ענטפֿערט דער יוד, — האָב איך נישט.

— נור וואו בעקומט מען זי? וואו? שרייט דער חינעזער.

— די אַדרעס ווייס איך! מעקלעריי טראַכט דער יוד, איז אויך אַ געשעפֿט; זאָג!

— און וואָס וועל איך בעקומען דערפֿאַר?

— וואָס די ווילסט, מיין גאַנץ אַלט־וואַרג

— מאַכט חווק?

— אַ וואָרט אַ מאַן, אַ חינעזיש וואָרט!

נור דער יוד גלויבט נישט אויפ'ן וואָרט; פריהער וויל ער דאָס אַלט־וואַרג, דערנאָך ערשט וועט ער געבען די אדרעס.

— און וועסט מיך נישט נאַרען? האָט ווייטער דער חינעזער מורא.

— איך שוואָר ביי גאָט!

— ווענינ.

— ביי דער תורה!

— עט!

— ביים פאָלק ישראל! דער חינעזער דערקרימט זיך.

— ביי באָרד און פאות.

די שבועה נעמט אָן דער חינעזער פאַר וויכטיג און — דער יוד איז שוין אין שטוב, דער זאַק זיינער איז שוין אָפען און דאָס קליי־בית מיט'ן ביסיל קליידער, וואָס די הויז לייט און דינערשאַפט האָבען איבערגעלאָזט זעננען שוין פערשוואונדען אין זאַק.

— אַצונד זאָג! — שרייט דער חינעזער.

— נאָך נישט, ענטפערט דער יוד.

ער וויל נאָך די שלאַפמיץ, זי איז אַלט! ער וויל נאָך דען מורדיר פון לייב, ער איז נאָך עלטער! ער איז מיט עטליכע דורות עלטער פאַר דער שלאַפמיץ.

נאָכ'ן אויסטהון דעם מונדיר, בעווייזט זיך ערשט, אַז די וועש פון לייב איז אויך אַלט־וואַרג! ער איז אַזוי לאַנג געשלאָפען און די וועש נישט געטוישט!

און דער חינעזער גיט אַוועק די שלאַפמיץ, טהוט אויס דעם מונדיר, די וועש קריעכט איהם אַליין אַראָב פון לייב.

— שוין? פרעגט ער נאַקעט און פערצווייפעלט.

— נאָך נישט, — ענטפערט קאַלט־בלוטיג דער יוד.

— דער צאָפ דיינער איז אויך מיין! ער איז אַזוי אַלט ווי גאַנץ חינא!

דער חינעזער לאָזט זיך פערצווייפעלט אָבשניידען דען צאָפ און דער צאָפ שווינדט אויך אין יודישען זאַק —

— אַצונד וועל איך דיר געבען די אַדרעס, מאַכט דער יוד, נאָר געדיינק, אַז איך בין דיר נור ערב, אַז דאָרט, וואו איך וועל דיר אָנווייזען, איז דאָ די סחורה, וואָס די דאַרפסט! נור איך בין נישט מחויב צו ווייזען דיר דען וועג אַהין דאָרט, און בין נישט ערב דערפאַר, אַז מען וועט די סחורה געבען!

— גוט, נור אהער די אדרעס!

— אין גן עדן, אויפ'ן עץ הדעת! ענפערט דער יוד און שפרינגט אין איין

איילעניש אַרויס דורכ'ן פענסטער.

דער חינעזער איז געפאַלען חלשות.

דער וועג אין גן עדן, געפינט זיך אין אלע היילינע ספרים; די מלאכים, וואָס היטען דעם גן עדן, וואָלטען זיך אפשר געלאָזט איבערקויפען, נאָר ווי קומט מען אין גן עדן אַריין אָהן אַ צאָפּ?

. . . .

בכאן, ברידערליך, לאָמיר לאַכ'מען! איז אייך ווייניג, נעמט נאָך אַ טרינק בראָנפען... איז לעער די פלאַש, שיקט אין מאָנאָפּאָל...

אויב איהר ווילט וועל איך אייך דערצעהלען נאָך אַ מעשה, אפשר וועט זי בעססער געראָטען! ווייניגסטענס, וועט איהר געוואָרען ווערען, וואָס עס ווערט פון אַלט־וואַרג.

3.

און די מעשה האָט זיך מיר שוין אַליין געטראָפען... נישט אין חינא נאָר אין וואַרשוי! געשטאַנען בין איך ביי דער ברודיגער ווייכסעל, וואו עס וואַקסען די בערגער מיסט, וואָס די קלוגע און פיין־געלערנטע שטאָדט וואַרפט פון זיך אַרויס, און וואו זי אַלטע, אויסגעדיענטע ווייבער קלויבען אַלט־וואַרג: שטיקליך אייזען, קופער, נישט דורכגעברענטע קוילען צווישען אַרויס געוואָרפען אַש פון פאַבריק, ווי אויך אַללערליי שמאַטעס.

עס איז אונטערגעגאַנגען די זונן, און דער שוואַרץ־גראָהער טאָג, די קוימענס און ווייכסעל מיט'ן ברוינע־בלאָה־פערווינטען הימעל האָבען זיך צוזאַמענגעגאָסען אויף אַ וואונדערליך חלשות'דיגען פּאָן, אויף וועלכען עס האָבען זיך אַרומגעדרעהט איינציגע, ביינעריגע ווייבער־שדים און געגראָבען אינ'ם מיסט מיט שטיקליך אייזען; מאַנכע מיט די בלויסע פינגער.

נאָר יעדע ווייבערישען שד איז געלעגען איין אָפענער זאַק, וואו, דאָס אַלט־וואַרג איז פערשוואונדען געוואָרען...

עס פאַלט צו די נאַכט, איין שד נאָכ'ן צווייטען נעמט דען זאַק אויף די פּלייצע און געהט אין דער בעלייכטעטער שטאָדט אַריין. איינע נור בלייבט, איינע די מאוס'טע, די שרעקליכסטע...

עס שווימט אַרויס אַ פערנעלטע לבנה, עס צינדען זיך אָן צוויי שורות ליכט, וואָס קוקען מיט ציטערניש אין דער ווייכסעל אַריין — און זי שטעהט, און קלויבט, און קלויבט...

איך בעמערק ערשט, אַז זי קלויבט נישט ווי אַללע פרויען; אַז נישט אַלט,

זוֹאַם עס קוּמט איהר אין דער האַנד אַריין, לעגט זיך אין זאַק. זי ,קלויבט קיין מעטאַל, קיין קוילען, נאָר שטיקליך שמאַטעס, שטיקליך קאָליערטע שמאַטעס.

איך געה צו און פרעג:

— אַלט-ווייב, וואָס זאָללען דיר די קאָליערטע שמאַטעס ?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, וועסט דו זעהען! אָנטפערט זי מיט אַ וואונדערליך האַרט קול. און אין די אַלטע פערטיעפטע אויגען, בעווייזט זיך ווי אַ בליץ פון צאָרן און חוזק צוזאַמכוען.

זי האָט געענדיגט; פערבינדט דעם זאַק און וואַרפט איהן אַרויף אויף די אַקסעל.

— וואו אַהין געהסט דו, אַלטע ?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, אָנטפערט זי, וועסט דו זעהען.

איך געה איהר נאָך...

נאָך וואָס ? גאַנץ איינפאַך, ווייל איך האָב דעמאָלט נישט געהאַט ערגיץ אַנדערש וואו צו געהן...

איך געה איהר נאָך און פלוצים אָנדערט זיך אַלץ אַרום... אויס וואַרשוי, אויס וויכיסעל — אַ זאַנד, אַ זאַנד אָהן אַ קאָליער, אַ מדבר... און איבער דער מדבר — אַ וויסטער הימעל, אָהן לבנה, אָהן שטערן, און פאַר מיר געהט מיט קליינע טריט דער אַלטער ווייבערישער שד, מיט'ן שוואַרצליכען זאַק אויף די אַקסעל... שטיל, איך הער מיינע אייגענע טריט נישט אין קוילערדיגען זאַנד. צייטענווייז דאַכט זיך מיר דאָך, אַז דער ווייבערישער שד קוקט אויף מיר פון הונטען, אַז זי לאַכט שטיל, שטיל פון צווישען די ברוינע-בלאָהע, פערברענטע ליפען, פון אָפענעם מויל אָהן צעהן!

איך געה איהר נאָך, איך געה אין פיהל מיך זעהר שלעכט; מיר דאַכט זיך, אַז איך געה נישט, נאָר זי שלעפט מיך! זי ציהט מיך, חאָטש איך זעה נישט דען שטריק...

פלוצלינג ווערט מיר די אַלטע כשוף-מאַכערין פערשוואונדען, אין דער ערד פערפאַללען... וואָס איז? איך מאַך עטליכע טריט ווייטער און בעמערק ערשט אַ הייל, אין וועלכער זי האָט זיך אַראָב געלאָזט. פאַר אָין ברירה, ווייל אַלליין בלייבען אין דער גראָה-וויסטער נאַכט וויל איך נישט, שפרינג איך איהר נאָך אין דער הייל אַריין. אין הייל איז פינסטער, און שרעקליך לייכט אין דער פינסטערניש דער אַלטערס געזיכט. עס לייכט געל און אינ'ם געלען, ליכטיגען פלעק ציטערן אַרום עטליכע העלערע שטראַהלען ביי זייער שיין. זעה איך, וואָס די אַלטע טהוט, זי וואַשט די שמאַטעס, וואָס זי האָט צוזאַמכען געקליבען אויפ'ן מיסט אין צוויי איימער — איך קוק מיך שטאַרקער צו און דער זעה, אַז איין איימער איז פולל מיט אַ רויטער און דער צווייטער מיט אַ דורכזיכטיגער פליססיגקייט...

— נאָך וואָס וואַשט דו די שמאַטעס? פֿרעג איך.

— וועסט זוכה זיין, וועסט דו זעהען! ענטפֿערט די אַלטע.

— וואָס האָסט דו אין דעם איימער? פֿרעג איך, אָנווייזענדיג אויפֿ'ן איימער מיט דער דורכזיכטיגער פֿליסיגקייט.

— טרעהרען, — ענטפֿערט די אַלטע, — טרעהרען, פֿון דיינע גלייבען, מענשליכע טרעהרען!

און האַלב זינגענדיג גיט זי צו:

טרעהרען געפֿאַללענע, טרעהרען געגאָססענע, טרעהרען פֿערשלונגענע, דערשטיקטע און דערוואָרגענע...

— אַ ל ל ע טרעהרען?

— אָה, ניין! עס וואָלטען ימים געוועזען... דאָס זענען נור ריינע טרעהרען, נור ריינע טרעהרען... טרעהרען פֿון אָרימע לייט, טרעהרען אויף גלות השכינה, טרעהרען אויף אַללעם, וואָס איז לעבענדיגערהייט פֿערשטאַרט, פֿערגליווערט און שטומפּיג געוואָרען...

— און אינ'ם צווייטען?

— בלוט... רויט, ריין מענשען בלוט... מענשען בלוט, פֿערגאָסען פֿאַר דער צייט, פֿערגאָסען אומזיסט... אַזאַ בלוט, וואָס די ערד וויל דערווייל נישט איינזאַפּען, ווייל זי קאָן נאָך דערפֿון נישט פֿרוכטבאַר ווערען!... ריין בלוט, הייליג בלוט, יונג בלוט...

— און אין דעם אַללעם וואַשט דו...?

— די אַלטע שמאַטעס, ווי דו זעהסט!...

און וויטער אָנדערט זיך אַלץ אין מיינע אויגען... די שמאַטעס, געוואַשען אין טרעהרען און אין בלוט, ווערען וואָס אַ רגע ריינער, בלאַנקענדיגער, ליכטיגער... ליכטיגער אויך ווערט אין דער הייל... ליכטיגער און יונגער דער אַלטערס פנים... עס איז שוין נישט אַזוי שאַרף־ביינעריג ווי פֿריהער... דאָס רויטקייט אַרום די אויגען פֿערשווינדט, אַ לייטזעליגער שמייכעל בעווייזט זיך איהר אויפֿ'ן פּנים און צושפּרייט זיך פֿון אויער צו אויער, און די אויגען אַלליין, די אַלטע אויגען, הייבען אָן לייכטען מיט אַ ווייך סאַמיטענען בליק... און וואָס ריינער עס ווערען די שמאַטעס, העללער ווערט אין דער הייל; ליכטיגער דאָס פּנים, ווייכער און שטראַהלענדיגער די אויגען! און יונגער ווערט זי אין גאַנצען, יונגער און שלאַנקער... פֿון קערפּער פֿאַללען אַראָב די אַלטע שמאַטעס... עס בעווייזט זיך אַ וואונדערליך געטליכע שאָנהייט אָהן איין אייגהיל —

— גאָטט! שריי איך אויס, ווער ביסט דו?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, וועסט דו וויסען...

געענדיגט די וועש... די אַלטע שמאַטעס זענען אין גאַנצען ריין, זיי שיינען, בלאַנקען אין לייכטען מיט טויזענד'ר קאָליערען... און די געוועזענע מכשפה איז יונג! יונג... גלייך זי געהט ערשט אַקעגען דעם יונגען, זאַפטיגען לעבען... און די יונגע גאָטליכע שאָנהייט נעמט די קאָליערטע שטיקליך און מאַכט פון זיי, מיט דער הילף פון קליינע האָלצליך, גאַר קונציגע, פיינע פאָהנדליך... צעהן, צוואַנציג, פערציג קליינע פאָהנדליך! און זי אַרבייט אַלץ ווייטער און ווייטער. — אָט האָט זי שוין גאַנצע בינד פאָהנדליך אין דער האַנד און געהט מיט זיי אַרויס פון דער הייל! איך געה איהר נאָך... און געהען געה איך שוין נישט ווי פריהער, ווי אַ קאַלב צו דער שחיטה, ווי געצווינגען אויף אַ שטריק; אַצינד געה איך, ווי מען געהט אין אַ מדבר נאָך אַ ליכטיגער זייל; ווי מען געהט נאָך אַ גאָלדענעם שטערן, ווי מען געהט נאָך אַ גליקליכען מזל...

און ווייטער אַ ניי בילד:

— דער זאַנדיגער סטעפ ווערט וואָס אַ מאָל העללער, גאַר טונקעלע שאָטטען וואַרפען און וויקלען זיך איבערן זאַנד אין אַלערליי וואונדערליכע, העסליכע געשטאַלטען!

איין אויסגעשטערנטער בלאָהער הימעל, נור אין דער הייך, אין דער מיטט צווישען הימעל און ערד, ציטערן און וואַרפען זיך מיליאַרדען דינגע, שנייענע בלאַטליך...

און די גאָטליכע שאָנהייט מיט די טויזענדער בינטליך פאָהנדליך אין האַנד, שטעהט און קוקט צום הימעל אַרויף...

— וואָס איז דאָרט אויבען, — פרעג איך, — צווישען הימעל און ערד?

— דאָס זענען, — ענטפערט זי, — נשמה'ליך!

— פאַר וואָס פליהען זיי נישט אין הימעל אַריין?

— ווייל גאָט שיקט זיי אַראָב אויף די ערד!

— פאַר וואָס דען פאַללען זיי נישט אַראָב?

— ווייל זיי וויללען נישט פאַללען... עס שרעקען זיי די שאָטען, וואָס קאַללערן און וואַלגערן זיך אויפ'ן זאַנד, און וואַרטען אויף זיי...

— נאָך וואָס?

— זיך מיט זיי צו פעראייניגען!... אַ נשמה, מוסט דו וויססען, איז אַ ריינער שטראַהל פון הימעל. און ערשט פון אַ שטראַהל מיט אַ שאָטטען צוזאַממען, ווערט אַ מענש...

— און זיי וועללען נישט אַראָב?

— זיי מוזען!

אין איהר'ע אויגען בעווייזט זיך אַ שטאָהלערנער בליק...

און אזוי רעדענדיג, ווארפט זי אין דער הייך ארויף א פאָהנדיל... דאָס פאָהנדיל פליהט ארויף און איינע, א נשמהילע, חאַפּט עס אונטער און שיעסט דערמיט אראָב צו דער ערד... זי ווארפט א צווייט, א דריט פאָהנדיל און יעדעס ווערט אויפגעחאַפּט! און וואָס מעהר פאָהנדליך עס פליהען ארויף, מעהר נשמות חאַפּען זיי אויף און שיעסען אראָב צו דער ערד.

און ארום יעדע נשמה מיט א פאָהנדיל, פליהען צוזאממען און שיעסען אראָב צעהנדלינגע און הונדערטע קלענערע נשמה׳ליך... און יעדעס נשמה׳לע, וואָס קומט אראָב ציהט אין זיך אריין א שאָטטען!

און עס ווערט וואָס אמאָל ווענינער שניי-בלאָטליך אין דער הויך און וואָס אמאָל ווענינער שאָטטען אויף דער ערד... די נשמות מיט די פאָהנדליך און די נשמה׳ליך, וואָס פליהען ארום זיי, שלינגען איין יעדערע א שאָטטען פון דער ערד און צופליהען זיך אויף אלע זייטען פון דער וועלט אלס פארטייען...

און זי בלייבט מיט לערע האָנד אונטער א ריין אויסגעשטערנטען הימעל, אויפ׳ן געל-זאַנדיגען סטעפּ. א פיין דינגער שמייכעל לעגט זיך איהר איבער די פיין דינגע ליפּפּען, און פערשפרייט זיך סעקונדען-ווייז איבער׳ן גאַנצען געזיכט; אין די אויגען בעוויזט זיך א בייזער בליק.

— ווער׳זשע ביסט דו? פראָג איך דערשראָקען.

— דאָס לעבען! אָנטפערט זי.

— וואָס איז דאָ דיין טהון?

— איך טרייב מיין טאָגליך פורים שפיעל... אָנטפערט זי הארט און פערשווינדט אין דער לופט.

„צום ווידער זעהען, פארנאַכט אויפ׳ן מיסט"!... שיקט זי מיר צו פון דערהייך!

. . . .

אזוי, אזוי ליעבע פורים-לייט... דאָס לעבען פיהרט אויך א פורים-שפיעל.

דאָס לעבען איז איין אלטע וועשין; זי וואַשט טאַג-טאָגליך איבער דאָס אלט-ווארג... דערפון מאַכען זיך נייע פאָהנדליך, נייע פארטייען... איין נשמה חאַפּט, זיי אויבען איז געשטאַנגען, א פאָהנדיל, א שטיקל שמאַטע, אויסגעוואַשען אין טרעהרען און בלוט, שלינגט איין א שאָטטען, און ווערט א מענש, א ראָדעל-פיהרער! אנדערע ווייטער שלינגען איין נור שאָטטען, בלויס שאָטטען און ווערען פארטיי-לייט! און דאָס פורים שפיעל דויערט אייביג, אייביג...

„עס איזט איינע אלטע געשיכטע, און בלייבט דאָך איממער ניי"...

מיינט נור נישט, אז שמאַטעס אליין זעננען אלט-וואַרג, עס איז פערהאַנען אלט-וואַרג פון שטיינער, אייביג אלט-וואַרג, נישט איבער צו וואַשען... עס העלפען קיין טרעהרען, קיין בלוט...

האָרט נאָך אַ מעשה! שוין די לעצטע!

אַ מאָל איז געווען אַ שטעטל, אַ וואונדערליך שטעטל, איין אָפּפענס, אָהן מויערען, אָהן טויערען...

אַ ביסל קליינע ווייסע הייזליך, צוזוואָרפען אויף אַ גרינער לאָנקע, וואָס האָט זיך געבאָדען אין גאָלדענע שטראַהלען פֿון דער זונן און אַרויסגעגעבען דאָס פֿיינסטע, גרינסטע גראָז מיט די שאָנסטע, האָטש נישט געקינסטעלטע, בלומען...

יעדען פֿאַרנאַכט פֿלעגט דאָס יונג-וואַרג נאָך דער אַרבייט אַרויס געהען אויף דער לאָנקע, אויפֿ'ן גרין פֿערבלימטען מאַרק, צווישען די הייזליך, און זינגען, און טאַנצען, און פֿריי, און פֿרעהליך, און לוסטיג זיין.

די אַלטע פֿלעגען זיך זעצען אויף די גראָז-באָנק פֿאַר די הייזליך און צוזעהן, ווי דאָס יונג-וואַרג לעבט, און אין זכרון נאָך אַמאָל איבער לעבען די יונגע יאָהרען...

אַזוי האָט זיך געפֿיהרט אַ צייט...

וויפֿיל יאָהר, צי וויפֿיל הונדערטער יאָהר, ווייס מען נישט; וויל עס איז אַ פֿערוואָרפֿען ווינקל געווען; אַ ווינקעל אָהן אַ געשיכטע. מען האָט נור געאַרבייט און געפֿרעהט זיך; געאַרבייט און דערנאָך געזונגען און געטאַנצט, און עס איז גאָר נישט געווען וואָס צו פֿערשרייבען! עס איז אין גאַנצען שטאָדטיל קיין קאַלענדאַר נישט געווען, און איך ווייס נישט, צו עמיץ האָט גאָר אַ זייגער געהאַט...

איינמאָל האָט זיך געטראָפֿען און אין דעם שטאָדטיל איז געבוירען געוואָרען אַ געניע, אָדער ווי מען זאָגט אויף לשון קדש: אַ גאון! אַ מענש, וואָס האָט געהאַט מעהר פֿון אַללע אַ לויט האַרץ און אַ קוינט מוח! און, אַז ער איז אַ פֿערוואַקסען, האָט ער איבערגעמאַכט דאָס גאַנצע לעבען אין שטאָדטיל — ער האָט געזעהן, אַז מען גראָבט קאַרטאָפֿעל מיט דער האַנד, האָט ער ערפֿונדען אַ גראָב-אייזען... צום הילצערנעם אַלטען פֿלוג האָט ער צוגעמאַכט איין אייזערן שנייד-מעסער.. עס איז שווער געווען אויסצולערנען די קינדער אלף-בית, האָט ער ערפֿונדען אַ נייע מעטאָדע אפילו צום טראַף! ער האָט אויך ערפֿונדען אַללערליי ניי עססענוואַרג; נייע זופּען צו די אַלטע מאַכלים, און רעפֿאָרמירט אפילו די ט נין... צו דער פּאָעזיע האָט ער צוגעגעבען ריימען, צו דער מוזיק — דען רעפֿרען... מיט איין וואָרט — ער האָט אַלץ פֿערבעססערט, פֿערפֿיינערט; דאָס לעבען שאָנער און לייכטער געמאַכט! נישט אומזיסט איז ער דאָך אַ גאון געווען...

און אַז דער גאון איז גלייך מיט אַללע מענשען מיט דער צייט געשטאָרבען, האָט איהם דאָס דאַנקבאַרע שטאָדטיל געוואָלט אַ דענקמאָל — אַ גרויסע מצבה — אַ מאָנומענט, הייסט עס — שטעללען; אַ מאָנומענט אין מיט'ן גאַס, איין אייביג געדעכעניש... זאָללען אייביגע דורות וויססען, אַז דאָ איז אַמאָל אַ גאון געווען; זאָלען טראָגענדיגע ווייבער פּיקקען זיך און האָבען גאונים! זאָללען לעהרער און

אָלטערן טייטען מיט די פֿינגער אויפֿ׳ן מאָנומענט אין זאָגען שילער און קינדער: זעהט, גאונים זאָלט איהר זיין! וועט מען אייך אויך מאָנומענטען שטעללען! און הויך זאָלל זיין דער מאָנומענט... זאָלל די וועלט אַרום און אַרום זעהען, און נאָכ־פֿראָגען זיך, און וויססען...

און מען האָט געשטעלט..:

מען האָט אויף אַ צייט מבטל געוועזען דאָס טאַנצען און זינגען יעדען פֿאַר־נאַכט, און, נאָך דער אַרבייט, האָט מען זיך גענוממען צום מאָנומענט...

און עס איז מיט דער צייט געוואָרען אַ מאָנומענט, וואָס האָט מיט׳ן קאָפּ גערעדט שטאָלץ מיט די שטערן פֿון הימעל, און האָט אויף דער ערד פֿערנוממען אַ גרויס שטיק פּלאַץ אויף אַ פּיעדעסטאל...

און אַז מען האָט דעם מאָנומענט געענדיגט און געוואָלט צוריק אַיינפֿיהרען דעם מנהג פֿון זינגען און טאַנצען פֿאַרנאַכט, האָט מען דעמאָלט ערשט בעמערקט, אַז מען קאָן שוין ניט פֿריי זיך אַרומיאָגען אויף אַלּלע זייטען, אַז מען קאָן נור טאַנ־צען אַ ראָד אַ ר ו ם מאָנומענט!

די אַלטע האָבּען פֿון זייער זייט בעמערקט, אַז דער מאָנומענט פֿערשטעלט זיי די זונן; אַז ניט אויף אַללע גראָז־בּאָנק קאָן מען שוין זיצען; אַז פֿון מאָנומענט לעגט זיך אַ שאָטטען איבער די שטאָדט... אַז אונטערן מאָנומענט איז קאַ־ט פֿאַר די אַלטע ביינער...

דאָך האָבּען אַללע מיט׳ן מאָנומענט שטאָלציערט; מיט׳ן מאָנומענט אַלליין בּכלל און מיט דער לאַנגיאָהריגער אַרבּייט, וואָס מען האָט אין איהם פֿערשטיינערט, בּפרט! און אויבּוואָהל עס האָבען זיך, דורך פֿערקוקעניש פֿון טראָגענדיגע ווייבער, ווי פֿון מוסר זאָגען פֿון אָלטערן און לעהרער, קיין גאונים נישט געמעהרט, האָבּען זיך דאָך געמעהרט די מאָנומענטען...

נישט מיט אַ מאָל, נור ביסליכווייז; שוין נישט אַזוינע גרויסע — קלענערע, קליינע און גאָר קליינע, ביז צו איינפֿאַכּע מצבות, נור אַלץ אין מיט׳ן מאַרק!...

עס איז מיט דער צייט אַ מאָנומענטען־קראָנק געוואָרען — איין אונטערגאַנג...

האָט עמיץ ערפֿונדען אַ נייע אַרט קאַרטאָפֿעל־שיילען, האָט עמיץ ערפֿונדען אַ נייע רעטעניש, ווער שמועסט, אַז עמיץ האָט עמיצען אַ גראָססערע טובה געטהון, אַ היבשע נדבה געגעבען, אָדער: איין אַלט בעט פֿון פֿייער אַרויסגעשלעפּט, מיט אַ שטאָקקען אַ שלאַנג געטייט, האָט מען איהם שוין אַ מאָנימענט געשטעלט...

רייכּע לייט האָבען פֿאַר׳ן טוידט אָבגעשיירט אַ טהייל פֿון דער ירושה פֿאַר זיך אויף אַ מאָנומענט; די, וואָס האָבען קיין גרויסען צוטרויען צו די יורשים נישט געהאַט, האָבען זיך אַלליין לעבּענדיגער־הייט מאָנומענטען געשטעלט... מיטלערע לייט האָבען אויף מאָנומענטען די הייזער פֿערקויפֿט, דאָס בעטגעוואַנד פֿערזעצט... פֿאַר אָרימע

קרובים האָט מען נדבות געמאַכט, מצבות צו שטעללען... עס איז געקוממען דער־צו, אז אַללע האָבען געמוזט האָבען מאָנומענטען, און פאַר גאָר געמיינע לייט, וואָס האָבען אפילו קיין רייכע קרובים נישט געהאַט, האָט קהל געגעבען אַ מאָנו־מענטיל...

אויס גראָז, אויס בלומען, אויס געזאַנג און טאַנץ — דורכאויס מאָנומענטען, סאַמע מצבות...

און די מענשען האָבען מעהר פון טוידט און מאָנומענטען געטראַכט ווי פון לעבען... לעבענדיגער־הייט האָט זיך יעדערער שוין פאַרגעשטעלט אַלס טויטער, און בעמיהט זיך אויסצוזעהען שטייף. און פעסט ביים לעבען ווי דער מאָנומענט נאָכ'ען זיינעם טויט!

און אין די שטייפע, מאָנומענטען־אָהנליכע קאָרפּער, זענען שטייף און פער־שטיינערט געוואָרען די נשמות...

נישט פלאַץ צום טאַנצען און זינגען האָט שוין געפעהלט; דער חשק דערצו איז שוין אויסגטריקענט געוואָרען... געלעבט האָט מען נור אויף נאָכ'ן טוידט!... געהאָפט האָט מען נור אויף מאָנומענטען!...

און עס איז געקוממען אַ צייט, ווען די גאַנצע שטאָדט איז פולל געוואָרען מיט שטיינערנע מאָנומענטען, ווי אויך מיט מאָנומענטען פון פלייש און בלוט, וואָס האָבען גאָר קינסטליך געמאַכט די שטיינערנע, אַז עס איז צווישען זיי נישט געוועזען צו דערקעננען!

און מיט דער צייט האָבען די גרויסאַרטיגע שטיינערנע מצבות ווי געלעבט, און לעבענדיגע מענשען זעננען געוואָרען פערשטיינערט ווי טויטע מצבות...

שטאַרק איז דאָך די לוסט צום לעבען אפילו אין האַרץ פון פערשטיינערטע מענשען! עס וועקט זיך אַללע מאָל שטאַרקער דאָס באַנגשאַפט צום פרייען לעבען! צום פרייען זינג־און טאַנץ־לעבען!

פערבאָרגענער־הייט האָבען אַללע געגלוסט און געבענקט נאָך דער אַלטער צייט, ווען דער פערבלומטער מארק האָט זיך געבאָדען אין דער ליכטיגער זונן, ווען דאָס יונג־וואַרג האָט געזונגען און געטאַנצט אין מיט'ן מאַרק, און ווען דאָס אַלט־וואַרג איז געזעסען אַרום, אויף די גראָז־באַנק, און, צוקוקענדיג, נאָך אַ מאָל דורך גע־לעבט אַ לעבען...

און מען האָט שטיללערהייט אַזוי לאַנג געבענקט, ביז מען האָט אַ שטיקעל עצה געפונגען!

מען האָט צונויפגעקליבען אַללע פונקען פון לעבען און פרייד, וואָס האָבען זיך געוועקט איבער אַ גאַנץ יאָהר, און צוזאַממענגעלעגט אויף איין טאָג! דען טאָג האָבען די לעבענדיגע מאָנומענטען אראָב געוואָרפען פון זיך די שטייפקייט, דאָס

פֿערגליווערקייט, און געפֿריפֿט לעבען, ליעבען, זינגען און טאַנצען...

דאָס איז געוועזען — פורים! אַללע ימים טובים זענען בטל געוואָרען, פורים — נישט!

נישט אַללע דאָך איז געראָטען!

מאַנכע האָבען, ביים בעסטען וויללען, געטהון עס אַזוי אומגעלימפּעוועט, אַזוי אומנאַטירליך, אַז, קוקענדיג אויף זיי, האָבען אַנדערע געפּלאַצט פֿאַר געלעכטער, און אַ פֿריילּיכען פורים געהאַט...

איהר ווילט לאַכען, ברידער? קוקט אין שפּיגעל אַריין; זעהט ווי איהר זעהט אויס, ווי אייער פורים זעהט אויס און — פּלאַצט פֿאַר געלעכטער!

פּרינצעססין קוניגונדאַ און פּרינץ פּראָש.

אָדער

ווי פֿון אַ בְּרָכָה ווערט אַ קְלָלָה.

געשעהן איז די מעשה אין אַללערלייבורג.

וואו אַללערלייבורג ליעגט, פֿרעגט אַ געאָגראַף; ווען די מעשה איז געשעהן, וויים געוויס אַ היסטאָריקער...

איך וויים נאָר די מעשה אַליין, נאָר פֿאַר דאָס פֿון דער ערשטער האַנד.

און די מעשה הייבט זיך אָן זעהר אינטערעסאַנט: די פירשטין פֿון אַללערלייבורג ריכט זיך אין בעט אַריין.

געהן צו קינד איז ניט קיין קלייניגקייט; ביי׳ן אַיין ערשטלינג הענגט דאָס לעבען אויף אַ האָאר; בפרט, אַז עס געהט דאָס ערשטע מאָל צו קינד איין עדעלע, פּאָעטישע פֿירשטין! — גאַנץ אַללערלייבורג איז פֿערנומען דערמיט, ווייבער זיפֿצען, מענער שאָקלען מיט די קאָפּ און דער פֿירשט — —

אויף׳ן פֿירשט, מוז איך אייך זאָגען, פּלעגט מען אַ ביסעל רעדען; שטילערהייד, זאָגט מען, אַז ער האָט אַ האַרץ אַזוי גרויס, אַזוי ברייט ווי דער קעניגליכער פּאַלאַץ, און אַז אַללע הויף־דאַמען וואָהנען גאַנץ בעקוועם אין בײדע.

„אַללע" איז אייגענטליך איבערטריבען; ניט אַללע הויפֿדאַמען זיינען יונג און שאָן; נור די הויפֿמײַסטערין איז, אַז דער פֿירשט איז ניר אַ שאָנגייסט געווען; אַ בעלן אויף אַ חן־גריבעלע, אַ פֿעפֿעריל, אויף עפּעס גאַנץ פּיקאַנטעס, אָבער ווייטער ניט, אין הויפֿדאַמע, צ. ב. ש. האָט איהם געקענט געפֿאַלען מיט גאָר אַ קליינגקייט:

מיט אַ קליין, שקאצערישראויפגעריססען נאזעל; נו, פלעגט ער ליעב האבען אין דעם נאזעל אַריינצושנעלען, אונ צו צאהלען אין געלאַכטער אַ טאלער פאַר אַ שנעל, נאַטירליך אויף האהר־נאדעל! אַ צווייטע האט געהאַט אַ וואונדערליך דין־דורכזיכטיג־רויזיג אויערל, פלעגט דער פירשט ליעב האבען עפעס דערינען איינצורוימען; וואס? וויים איין גאט, זיי האבען עס שוין ביידע פאַרגעסען; נור בשעת מעשה פלעגט די דאַמע רויט, אונ די פירשטין בלאַס ווערן. ביי אַ דריטער צ. ב. האט ער בעמערקט אויגען ווי בלאהע בלימעלעך אונ ער איז גראד געווען אַ ליעבהאבער פון בלומען, פלעגט ער שטונדען־לאַנג אין זיי אַריינצוקוקען אונ דערווייל פערהארען, וואס דער מיניסטער דאַפארטירט. ער פלעגט מעכאַניש נאכזאגען דאס לעצטע ווארט: העגגען — העגגען, קאפען — קאפען! אונ דערנאך זיך וואונדערן: איך האב געהייסען? אַזוי אויך פלעגט ער אַ מאל אונטערן טיש דערטאַפען אַ דינן פיסעל, אונ קיין איינציגע הויפדאַמע האט נישט געטארט האבען קיין היהנער אויגען, זי זאל נישט אַמאל אויפשרייען אונ בעאונרוהיגען דען גאַנצען טיש... סיי ווי סיי, זעהט איהר, אַז אין די הויפדאַמען זיינען איהם געפאלען נור קליינגקייטען; ווען מען לייגט זיי אַללע צוזאַמען, פערנעהמען זיי אַ גאר נישט; בשעת ווען אין דער פירשטין האט ער געהאַט אונ פערגעטערט — גאַנצע צעהנדליגער מיילען גיטער אונ שלאסער מיט לעבענדיגען אונ טויטען אינווענטאַר!

עס איז דעריבער קיין וואונדער נישט, אַז דער פירשט אַליין האט זיך אויך בעאונרוהיגט אונ בעשעפטיגט מיט'ן וויכטיגען צופאַל. אונ וויל עס האט זיך דעמאלט אין הויף קיין ניי פעפערל נישט בעוויזען, קיין מרידה איז אין דער לופט נישט געהאנגען, — פון קריעג־פיהרען איז אויך קיין רעדע נישט געוועזען, האט דער פירשט זיך גענומען גאַנץ ענערגיש צו דער זאַך. ערשטענס האט ער גערופען דען הויף־שניידער אונ געהייסען זיך פארבערייטען: 1) אַ גאַלאַמונדיר, אויב די פירשטין וועט בשלום איבערקימען, 2) אַ טרויער־מונדיר אין גאַנצען מיט קרעפע בעדעקט — אויב נישט; אונ דערנאך בעפאהלען מען זאל צוזאַמענרופען אַללע מיניסטארען, סענאַטארען אונ געהיים־ראטע, צו קלערען וואס צו טהון.

עס זיינען געפאַלען פערשידענע דעות, נור דער פירשט האט געהייסען יוצא זיין לכל הדעות. מען האט דעריבער בעשטעלט אַלע בעריהמטע אַקושערען אונ בעפאהלען יעדער פון זיי זאל גרייט האבען אַ גאלדענע צוואַנג, טאמער וויל דער פרינץ נישט גערנוויליג ארוים אויף דער ליכטיגער שיין. אויך האט מען בעשטעלט צום אויספריווען אַללע היימישע מיטעל. אויסער דעם האט מען געוואלטיג געקלונגען אין אַלע קלויסטער, בשעת ווען אין מעטשעטען האט מען געשריען: אַללאַה! אַללאַה! אין אַללערלייבורג איז אַ קליין מניז געצענדיענער געוועזען, האבען זיי

גרוים פאַלאַץ הקפות געמאַכט מיט די שטיינער און ביינער אין די האַנד. אין יודען אפילו האָט מען נישט פאַרגעסען, אַלע מוזען גאָט בעטען, און ווער עס איז נישט געלאָפען אין שוהל אַריין, דעם האָט מען מיט בלייערנע רעמעטליך אונטערגעשמיסען... אַ ציגיינער האָט מען אויך בעשטעלט, אפשר וויל גאָט ניט העלפען, זאָל ער ביים טייוועל פועל׳ן!

דער הויף־נאַר (אָהן וועלכען דער פירשט מאַכט ניט קיין שריט, ער זאָל נישט אַריינפאַלען אין מרה שחורה) איז אויך דערביי געווען, הינטער דעם פירשטס שטוהל געשטאַנען, ער האָט אפילו איין אַדערע עצה געגעבען. בשעת מעשה, — האָט ער גערעטהען, — זאָל עמיץ איינרוימען דער פירשטין אין אויער אַ וואָרט אמת; דער פרינץ וועט דערהערען און אַרויסשפּרינגען פון דער הויט! ליידער אָבער האָט מען געזוכט אין אַללע הייזער און לאַדען אַ וואָהר־וואָרט פאַר׳ן פירשט און נישט געפונען. טהייל האָבען קיינמאָל די סחורה נישט געהאַלטען, אַנדערע האָבען שוין לאַנג אַרויסגעוואָרפען דען בבל אויפ׳ן מיסט. מאַנכע האָבען אפשר געהאַט, נור געלייקענט שטיין־און ביין, טראַכטענדיג: אָדער מען מאַכט חוזק, אָדער מען וויל עפּעס געוואָהר ווערען!

פאַר דאָס האָט מען בעקוממען שטרוי אין די מאַססען, און אַלע גאַססען אויסגעלעגט, די פירשטין זאָל רוהיג שלאָפען און נישט הערען וואָס אין דרויסען טהוט זיך.

ענדליך איז די פירשטין איבערגעקוממען!

ווער אייגענטליך עס האָט געהאָלפען, ווייס מען נישט ביז׳ן היינטיגען טאָג: אפשר די מעדיצין, אפשר עמיצענס אַ גאָט און אָפשר להבדיל דער ימח שמוניק...

געשווינדער דער ימח־שמוניק — ווייל ווי אויף להכעיס איז געבאָרען געוואָרען נישט קיין פרינץ נור אַ פרינצעסין! אַזאַ שפּאָס פּאַסט פאַר אַזאַ פאַרשוין!

מען האָט זיך אין הויף געווינשען, געזונגען, געשפּיעלט, געטרונקען און געטאַנצט, אפילו גאָט געלויבט; מען האָט דער פרינצעססין אַ נאָמען געגעבען — קוניגונדא. נור צופרידען אין קיינער נישט געוועזען! די מעדיציינער, די גייסטליכע מיט׳ן ציגיינער האָבען זיך געקריגט, געשאָלטען און די האָר אויסגעריסען — יעדעדער האָט זיך צוגעשריבען דעם גאַנצען פערדיענסט אין דער זאַך. דער פירשט האָט, נאַטירליך, געוואָלט אַ פרינץ און גערעכענט אַז די פירשטין האָט עס איהם צו להכעיס געטהון! ווי אַזוי? אַ קשיא אויף ווייבער! נור דער עיקר אונצופרידען איז געוועזען גאַנץ אַלערלייבורג. עס האָט אַזוי פיעל געקאָסט — דער גאַנץ יאָהריגער שטייער פון זאַלץ — און צום סוף אַ פרינצעסין! דער פירשט איז נאָך אפילו יונג, האָט אַפּעטיט, אויפ׳ן פנים — אַ מאַנספּערזאָן, נור ווער ווייס! ער צעוואַרפט זיך אויף פּעפּערליך

אונ אַלערליי קליינינקײַט אונ ווערט נישט צוזאַמענעמען די כחות אויף אַ פּרינץ! אונ מאַכט ער חלילה צו איין אויג, ווערט רעגיערען אַ נקבה — אַ שאַנד פֿאַר אַזאַ לאַנד!— אָדער די זעקס אונ דרייסיג קיניגליכע פֿעטער ווערלען צערייסען אַללערלייבורג ווי די וואָלף!

מיט דער צייט איז דאָך שטיל געוואָרען. די נויט־העלפֿער זענען זיך צופֿאָהרען, דער פֿירשט האָט זיך געטרייסט מיט'ן הויף־נאַרר אונ מיט אַ נייַ פֿעפֿערל ביי אַ נייע הויף־דאַמע. אַללערלייבורג האָט בעקוממען אַ וויכטיגער געשעפֿט צום זאָרגען: עס איז געוואָרען אַ גזירה אויף שאָף, אונ אַללע האָבען ... דער פּרינצעסין קוניגונדא פֿערגעססען!

געדענקט אָן איהר, האָט די פֿירשטין אַלליין.

ערשטענס: אַ מוטטער בלייבט מוטטער, אונ צווייטענס די פֿירשטין אַלליין איז אויך פֿערגעסען געוואָרען, אונ די פּרינצעסין איז געוואָרען איהר איינציגע טרייסט.

אונ זי האָט זיך מיט איהר גאַנץ ערנסט פֿערנוממען, מיט'ן גאַנצען האַרץ!

אונ דער פֿירשטין איז איין מאָל איינגעפֿאַלען, אַז מען דאַרף זעהען די פּרינצעסין קוניגונדא זאָלל גליקליך זיין.

פֿון זיך אַלליין האָט זי געוואוסט, אַז אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ איז נאָך גאָר קיין גליק נישט פֿאַר'ן האַרץ! גאַנץ אָפֿט האָט ביי איהר אייגענעם מאַנן דאָס איינפּאַכסטע הויף־פֿרייליין, מעהר גליק געהאַט פֿאַר איהר! אויך טרעפֿט זיך, אַז אין גאַס לאַכט מען אונ מען פֿרעהט זיך פֿיעל מעהר ווי אין פּאַלאַץ! זי האָט, דורכפֿאָהרענדיג, געזעהען נאַקעטע אונ באָרוויסע לאַכען! פֿון הונגער אויסגעדאַרטע שמייכלען, בשעת ווען זי האָט געשניידט די ליפּען מיט כח, זיי זאָללען ניט ציטערן אונ אין די אויגען האָבען איינגעהאַלטענע טרערען ווי פֿייער געברענט!

—גליק, — טראַכט די פֿירשטין, — מוז זיין ביי גאָטט אין די האַנד, פֿיללייכט דאָס איינציגע, וואָס ער האָט זיין שטעלפֿערטרעטער אויף דער ערד — דעם פֿירשט — נישט איבערגעגעבען! ווייל דער פֿירשט אַלליין איז אויך ניט גליקליך, טהייל־מאָל שלאָפֿט ער ניט! אונ זי האָט ער קוים אַכט צו צעהן טאָג געקאָנט גליקליך מאַכען.

„גליק איז ביי גאָטט אין דער האַנד!” אונ אויף דער פֿירשטינס בעפֿעהל האָבען זיך נאָך אַ מאָל פֿערזאַממעלט די אַללע, וואָס האָבען, לויט זיי אַלליין אָדער אַנדערע זאָגען, אַ דעה ביי גאָטט!

בענשען די פּרינצעססין זענען געקוממען דערווישען, גלחים אונ רבנים...

אונ זיי האָבען איינער נאָכ'ן צווייטען זיך ביי דער וויעג געשטעלט; אַראָבגעלאָזט די פֿרומע אויגען צום פֿרישען פּאָמידאָרען קאָפּיל אין וויעג, אויפגעהויבען

יי צום בלאַנקען גאָלד־קריסטאָלען הענגלייכטער אין דער הויך; געבלאַנקיט זיך מיט'ן בליק אויף אַללע פערציערטע פיער ווענד, אָדער אַרויסגעשיקט דעם בליק דורכ'ן פענסטער אונ נאָכגעיאָגט אַ לייכטען נעפעל אין בלויען הימעל. דערביי האָט מען געמורמעלט דען שפּרוך...

דערפאַר האָט זיי די פרינצעססין טייערע גאַרטלען געשענקט; אונ געשטיקטע! — פאַר די גלחים מיט בריליאַנטען, פאַר די דערווישען מיט פערל אונ פאַר די רבנים — מיט גאָלדענע פאָדעם.

די פירשטין איז ניט צופריעדען געוואָרען! זיי האָבען גריכיש, לאַטיין. טירקיש אונ העבּ־אֶיש געמורמעלט; אַלץ אויף פרעמדע, אויף טוידטע שפּראַכען, וועד ווייס צו האָבען זיי געבענשט צו געשאָלטען? ווער ווייס?

זי האָט קיין איינציג וואָרט ניט פערשטאַנען!

אונ די אַם, — די שאָהנסטע אונ געזונדסטע פויערטע פון גאַנצען לאַנד, — איז אויך ניט צופריעדען פון גייסטליכען שפּרוך! זי רעדט אוים איהר האַרץ פאַר דער פירשטין:

זי גלויבט אין גאָטט, זי גלויבט שטאַרק אין גאָטט! אַז גאָטט וויל, — זאָגט זי, — קאָן ער אַללעס. נור צו קאָן ער אַזוי פיעל וואָללען? ער איז צו אַ גרויסער פריץ אין זיינע הויכע הימלען אונ האָט צו פיעל צו טהון! ווענן ער מוז אַלץ שפּייזען! פון שוואַכסטען גראָזיל, וואָס ציהט זיך קוים לעבענדיג פון אַ טראָפּען בלאָטע אַרוים, ביז דעם האָכסטען בוים, וואָס שפּאַרט זיך מיט געוואַלט אין הימעל אַריין! ער מוז שפּייזען די לייכטע פייגעל אין דער לופט, די פראָססיגע פיש אין וואַססער, די חיות אין וואַלד אונ אויסער דעם אַללע, אַללע מענשען! טהייל געבען דאָס שאָהנסטע אונ דאָס בעסטע, אַנדערע חאָטש אַ שטיקעל דאַר ברויט אויף אַ מעת לעת; וויפיעל פויערן אונ פויערטעס, וויעפיעל יודען אונ פריצים, וויפיעל גלחים אונ גרויסע לייט! ווען רוהט ער? ווען האָט ער צייט צו בעטראַכטען?

זי ווייס! טהייל מאָל איז ער זיך טועה פאַר איילעניש, אונ שפּריצט מיט רעגען, ווען מען דאַרף עס זאָלל טריקענען דאָס היי, אונ דאָס פיה נעביך פייגערט אונ פייגערט! איין אַנדערס מאָל חאַפּט ער אונ שיט פייער פאַר וואַסער אונ פערברענט די תבואה אויפ'ן פעלד אונ מענשען עססען קלייהען, קאַרטאָפעל־שאָהלען אונ פלאַנצען, אונ לעהם, אָדער שטאַרבען פאַר הונגער! זי אַלליין האָט זיך פריהער געהאַלטען אָן גאָטט; שטאָנדיג פאַר איהם געוויינט אונ געבעטען זיך, נור זעלטען האָט עס איהר געהאָלפען... נור עפּים אַנדערש איז זיין געגנער, דער טייוועל, ימח שמו. (דער „ימח שמו" איז אונזער, די פויערטע קריעגט דאָס פיעבער ביי זיין נאָמען). ער איז שוין, זאָגט זי, אַ זיכערער פּאַטראָן! ער איז אויך גרוים, ער האָט אויך אַ פּאַלאַץ פון פייער אונטער דער ערד, נור ער פיהרט קיין וועלט נישט; ער

האָט צייט! און דערצו איז ער אַ לעב־קינד, אַ פרייליכע זאַך, און איז קיינמאָל נישט שטאָלץ ביי זיך. טהייל מאָל חאַפּט ער זיך אפילו אַריין אין קרעצשמע און טאַנצט מיט'ן ערשטען בעסטען פויערן־מיידעל, אַז עס פליהען פונקען! גאַנץ אָפּט פערשטעלט ער זיך אין אַללערריי מענשען, חיות און עופות און בעווייזט זיינע קונצען! אַ פרייער פויגעל איז ער, און דעריבער קאָנן מען אַ מאָל ביי איהם מיט אַ גראָשענדיג ליכטעל מעהר פועלן, ווי ביי גאָטט מיט וואָקסענע ליכט און שטורקאַצען!

— על כן, — ראָט די אַמם, — זאָלל די פירשטין ביי איהם בעטען גליק פאַר דער פרינצעסין קוניגונדאַ! זאָללען זיך אויף איהר בעפעהל פערזאַממלען אַללע כשוף־מאַכערינס פון גאַנץ אַללערלייבורג און ווינשען און בענשען דאָס קינד. און וועלכע עס וועט זאָגען דען בעסטען וואונש, די זאָלל בעקומען דאָס שענסטע און טהייערסטע געשענק.

דער פירשטין איז אַ ביסעל אונהיימליך געוואָרען, דאָך האָט זי, אום ליעבע צו דער פרינצעססין קוניגונדאַ, איבערגעדייבערט די שרעק און געהייסען אויפזוכען אַללע אַלטע מכשפות.

דערביי, פאַר דאַנקבאַרקייט צו דער אַמם, האָט די פירשטין בעפוילען, מען זאָלל אויסזוכען דאָס בעסטע ערדענע פייפערל און שיקען איהר קינד אין דאָרף אַריין — אַ מתנה פון דער פירשטין.

די געשיכטע שווייגט, צו דאָס פייפערל איז אָנגעקוממען גאַנץ אין דאָרף אַריין, נור דאָס איז זיכער, אַז גאַנצע זיעבען אַלטע, איינגעשרומפּענע מכשפות האָבען זיך אויפגעקליבען אין אַלערלייבורג. אַז זיי זענען אַריינגעקוממען, איז פינסטער געוואָרען אין צימער, און אַ שאָטטען האָט זיך געלעגט אויף דער פרינצעסינס וויעג. די פירשטין האָט געפיהלט, אַז די שרעק פּרעסט איהר צו דאָס האַרץ, נור עס איז שוין צו שפּעט געוועזען זיך צוריק צו ציהען; דען טייוועל בעליידיגען טאָר מען אודאי נית! זי האָט זיך געמאַכט אַ האַרץ און האָט צו די כשוף־מאַכערינס אַזוי געזאָגט:

— אָט, דאָ אין דער גאָלדענער וויעג, ליגט די פרינצעסין קוניגונדאַ, מען זעהט עס איהר דערווייל נישט אָן, דאָך אַז זי וועט אויפוואַקסען מיט גאָטס הילף, און ערצויגען ווערען אונטער מיין אויג און אונטער דעם אויג פון אונזער הויף־צערעמאָניע־זינג־שפּיעל און־טאַנץ מייסטערין, און וועט נאָך רעדען אַ ביסל פראַנצאָזיש, וועט זי זיין פרינצעסין אין יעדען צאָלל. ווער שמועסט, אַז זי וועט אָנטהון אַ גאָלדען־געשטיקט קלייד, גאַרניערט מיט טהייערע שטיינער און אַרויף לעגען אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ — וועט עס אַ בלינדער זעהען! נור דאָס, אייגענטליך, ווייסט איהר אלליין! — — אַצונד האָרט: מיט אַללעם גוטען — רייכטהום, עהרע, אַ פרינץ, און פיללייכט אַ פערט'גען פירשט, פאַר אַ מאַנן, וועלל'ען מיר, דאָס הייסט דער

פירשט אונ איך, די פרינצעססין שוין פערזארגען! נור פון מעהר האבען, טהוט דער קאפ נישט וועה!— ווינשט מעהר, ווינשט וואס איהר קאנט, אונ איך וועלל אייך רייך בעלוינען.

— גוט, האבען געאנפערט די זיבען אלטע שווארצע ווייבער אונ געצוויגען קניפליך אין וואס פאר איין ארדנונג זיי זאללען צוגעהן צו דער וויעג.

די ערשטע כשוף־מאכערן האט געזאגט:

— גליקליך קינד! א פרינצעססין ביסט דו שוין געבוירען! גיטער אונ שלאססער אונ א געקרוינטען מאנן, וועללען דיר דער פירשט מיט די פירשטין מן השמים געבען! די פירשטין אלליין זאגט! איך פון מיין זייט ווינש דיר געזונד!

די פירשטין האט זיך דערפרייט. איהר קינד וועט נישט מאזלען, נישט פאקען, נישט ליידען אויף צאהנדלעך! עס וועט זיך איהר אפילו פון אויערל ניט גיעסען! פריהער איז עפים א שפרענקעלע געשטאנען אויף דעם נאזעל ביי דער פרינצעססין, ביים שפרוך איז עס פערשוואונדען געווארען!

— אונ לאנג זאלסט דו לעבען! איז דערוויל צוגעגאנגען אונ געזאגט די צווייטע.

— אויך א גוטע זאך, — טראכט די פירשטין, — אלטע ווייבער האט אפילו די וועלט נישט ליעב, נור אלטע פרינצעססינען מוז מען שוין ליידען; איהר וועט מען אייביג קושען די האנד!

די דריטע האט געוואונשען: אונ שעהן זאלסט דו זיין ווי די וועלט!

די פירשטין האט זיך נאך מעהר דערפרייט!

אין דער זעלבער מינוט, איז די קליינע רויטליכע פרינצעססין געווארען ווייס ווי אלבאסטער. בעשיינפערליך האבען איהר אנגעהויבען זיידענע הארעליך צו שפראצען! אה, פון אללע עקקען אין דער וועלט, וועללען פרינצען אונ פירשטען קוממען אונ קניען אונ בעטען איהר האנד!

— אונ קלוג, — האט די פיערטע געזאגט, — זאלסט דו זיין ווי די וועלט!

— וואול! רופט אוים די פירשטין. זי וועט זיי רעטענישען שטעללען; קלוגע, טיעפע רעטענישען, אונ ווער עס וועט טרעפען, וועט זיין איהר מאנן!

די פינפטע האט געוואונשען: ליעבע צום מאנן.

די זעקסטע: ליעבע פון מאנן צו איהר.

ענדליך איז צוגעגאנגען די זיבענטע אונ געזאגט

— דו האסט שוין אללעס, פרינצעססין.

מיר בלייבט ניר צו ווינשען דו זאלסט קיין מאל נישט פערלאנגען וואס נישט דיין איז, נישט וואללען וואס פרעמדעס איז.

— וואס? האט אויסגעשריען די פירשטין פערוואונדערט, נור די אם האט דערוויל אנגעהויבען ארומטאנצען אין שטוב פאר פרייד אונ צוזינגען:

— אה! אה! ווי גוט אונ פרום וועט זי זיין! מיין פרינצעססין וועט שוין

גוט אונ פֿרום זיין!

מיט איין אַמם טאָר מען שוין זיך ניט שפּאַרן, אונ די פֿירשטין האָט געמוזט דער זיעבּעטער כּשוף־מאַכערין, אויסער אַללע מתּנות נאָך צוגעבען אַ פּאָר גאָלדענע פּאַנטאָפֿעלעך, אין וועלכע די פֿירשטין האָט געטאַנצט צו די תּנאים...

אונ עס איז געשעהען אַזוינס, וואָס צייט די וועלט שטעהט איז נאָך נישט געשעהען. ווייבּער האָבען אמת געזאָגט! שוין אין וויעג האָט די פּרינצעססין געבּליהט ווי אַ רויז, אונ דערבּיי האָט זי זיך אַזוי קלוג געוויזען, אַז מען האָט זי באַלד פֿעררעכענט אין סענאַט אַריין! אָבּער באַלד דערנאָך האָט זיך אויסגעוויזען, אַז נישט אַלץ איז גאָלד, וואָס עס גלאַנצט, אונ אַז אַ כּשוף־מאַכערין טאָר מען פֿאָרט ניט טרויען.

איינמאָל, שטעלט איך פֿאָר, זעצט זיך אויף די פּרינצעססין אין וויעג אונ זאָגט:

— וויעגט מיך נישט, פֿעררדרעהט מיר נישט דעם קאָפּ!...

מען האָט איהר צוליעב געטהון.

דערנאָך האָט זי בּעפֿוילען:

— וויקקעלט מיך נישט! וואָס בּינדט איהר מיך? לאָזט מיך פֿריי!

עס איז אפילו אַ מנהג פֿון קדמונים, נור מען האָט איהר דאָס אויך נאָכגעגעבּען.

אָרגער איז געוועזען, אַז די פּרינצעססין האָט זיך איינמאָל אויפֿגעוועקט אונ געפֿראָגט די פֿירשטליכע מוטער, פֿאַר וואָס איהרע בּריסטען האָבּען קיין מילך נישט

פֿייער־רויט איז די אָרימע פֿירשטין געוואָרען אונ איז אַרוים פֿון שטוב.

די אַמם אָנטפֿערט נעמט מיט כּעס:

— אַ פֿירשטין איז נישט קיין געוועהנליכע פֿרוי, זי זאָל זויגען ווי אַ קוה מיט מילך...

— אונ די הויפֿדאַמען? פֿראָגט ווייטער די פּרינצעססין.

— דאָס זענען דאָך מאַמזעלן! — שרייט אויס די אַמם, פֿערגעסענדיג, אַז זי רעדט מיט אַ קינד, — דאָס זענען דאָך מאַמזעלן, זיי פּאַסט גאָר נישט צו האָבען אַ קינד, אונ מילך בּעשערט גאָט נאָר דער מוטטער פֿאַר איהר אייגען קינד!

— בּין איך דיין קינד? פֿראָגט די פּרינצעססין שאַרף.

היים אונ קאַלט איז דער אַמם געוואָרען.

— מיין קינד, — אָנטפֿערט זי, אונ פּלוצלינג האָט איהר אַ קוואַל טרעהרען

געשפריצט פון די אויגען, — מיין קינד איז אין דארף געבליבען, פייכט ברויט זויגט עס... איך בין אהער געקוממען דיך, פרינצעססין, צו ערנאהרען! א גרויסער כבוד, א גרויס גליק האט מיך געטראפען!

— אונ פאר וואס וויינסט דו?

— פאר פרייד! שרייט אוים פערצווייפעלט די אם.

נור עס האט נישט געהאלפען:

— וואס נישט מיין איז, וויל איך נישט! זאגט די פרינצעססין אונ האלט זיך דערביי שטאהל אין אייזען; מען האט זי געמוזט ענטוויינען.

נור דאס איז נאך וועניג. שפעטער ווערט זי געוואהר, אז זי טראגט, וואס פרעמדע האבען אויסגעארביים, וואוהנט אין פאלאץ וואס פרעמדע האבען געבויט, אונ עסט, וואס פרעמדע האבען געזייעט, געשניטען, געמאהלען אונ געבאקען.

דאס וויל זי נישט!

— וואס דען ווילסט דו, פרינצעססין?

כל זמן זי קאן אליין נישט ארבייטען, וויל זי אין וואלד אריין, אונטער גאטס הימעל וואוהנען, פרוכטען פון פרייען בוים עססען אונ קליידען זיך ווי די מוטטער חוה מיט בלעטער.

— איז דיר אונזערס פרעמד? פראגען דער פירשט מיט דער פירשטין.

— עס איז נישט אייער! ענטפערט די פרינצעססין אונ טופעט מיט׳ן פוס.

נאטירליך איז זי גיך אונ באלד פערשוואונדען געווארען.

. . . .

אין געהיים האט אללערלייבורג געטרויערט, נור אזוי האט קיינער אפילו נישט דעם מוטה געהאט צו פראגען, וואו זי איז אהינגעקוממען, איז זי אנטלאפען אדער פערשיקט געווארען, אויף דער, צו אויף יענער וועלט? ביינאכט, ביי זיך אין דער פינסטער אויפ׳ן בעט, האט נישט איינער געזיפצט. נור אזוי—שא!

אונ פון דער בשוף־מאכערינס ברכה איז א קללה געווארען!

היהנערישע חלומות.

א מאל איז געוועזען א הוהן, א גרויסע הוהן און א מיוחסת, דעם גרויסען קוקוריקוס א קעבס-ווייב און א חכמה דערצו. און די גרויסע הוהן, די מיוחסת זיצט (פערשטעהט זיך, ניט, חס ושלום, אין תפיסה), נאר אויף דער „שאדאלע" — אודאי אויף פיערציג אייער.

אז מען רייבט זיך ניט אן דער וואנד און מען האט ניט אין זינן קיין פאליטיק— העלפט גאט.

און די אייער זענען דעריבער גרויסע און, מן הסתם, פוללע; פון די איי״ר וועט ארויס — —

נאר וועגען דעם חלום'ט מאקי די הוהן.

זי זיצט מיט פערמאכטע אויגען און דאך זעהט זי, ווי פון די אייער טרעט ארויס א שטיק פיערציג האהנער —

האהנער, קיין איינציגע הוהן! און איינס אויף איינס האהנער פון האהנער־לאנד, גרויס-געוואקסענע, שטארק געבויטע, אויף קופערנע פיס, מיט שארפע קרעל־לען; פליגעל ווי ביי אן אדלער, און רויטע, וואס רויטע? — פלאממענדיגע קאממען!...

מען זאלל זיי נור קיין עין-הרע ניט געבען!

און גלייך פון די אייער טרעט ארויס די מחנה גבורים און לאזט זיך געהן איפ'ן הויף... זי געהט נאך, און דאס הארץ אין איהר וואקסט און וואקסט, עס וואקסט ווי אויף הייוועז. ארויסשפרינגען ווילל עס, זאלל עס שפרינגען!

— קוקוריקו! שרייט דער עולם — אזא קול האט נאך די וועלט ניט געהערט!

— קוקוריקו! דאס בארגעל מיסט אין דער זייט ביי דער קיך שאקעלט זיך און פאלט. אין גאנצען הויז ציטערן די שויבען.

— קוקוריקו!

און, אללע, אללע ארום בלייבען שטעהן ווי פערשטיינערט!

ווער זענען די גבורים?!

דער אלטער קודלאטער הונד קריכט ארויס פון זיין שטיבעל, און בלייבט אויך שטעהן פערגאפט — ער האט די צונג אין מויל פערגעססען, ער בילט נישט

די חברה קאץ האבען זיך אויסגעזעצט אויפ'ן פלאט, וואס צוימט ארום דעם הויף, און קוקען זיך די אויגען אויס..

מויל-וואָרף קריכען פון אונטער דער ערד אַפער; האָזען האָבען בעוויזען זיך אין
ע׳ן וואלד — פערקוקט, פערגאַפט, האָטש האַפּ זיי מיט דער האַנד!

אונ ער, וואָס וועט ער זאָגען? ער, דער גרויסער זאַנד-גריבלער, דער גרויסער
קאָרן-שלינגער, איהר מאַן?! צו וועט ער נאָך קוקען אויסער איהר אויף א הוהן?!
ניין!

אונ דעמאָלט, דעמאָלט וועט זי שוין זיין אויפ׳ן שפּיץ פון איהר גליק. אז
ער וועט וויססען אונ זעהען, וואָס זי קען, אַז די וועלט וועט געוואָהר ווערען, וואָס
זי האָט איהם געגעבען, דעמאָלט — וועט זי שוין מעגען שטארבען! דעמאָלט וועט
זי אַליין צוגעהען צו דער ברייטער קאָבין, אונ אויסשטרעקען דען האַלז.

— נעהם, וועט זי זאָגען, אונ קאָך וויעטשערע!

עס פּיקט אונטער דער הוהן, נור זי האָרט נישט. טרויעריגע געדאַנקען זאַמ-
לען זיך אין קאָפּיל —

„נעהם אונ קאָך וועטשערע!"

נור — פאַר וואָס? פאַר וואָס מוז זיך אַלץ ענדיגען מיט׳ן מעססער? פאַר וואָס
זאָללען מענשען עססען איהר פלייש, דער הונד — די ביינער אונ פון די פעדערן זאָלל
מען מאַכען בעט-געוואַנד?

צו איז אויף דער וועלט קיין רחמנות נישט דאָ, קיין יושר? פאַר וואָס זאָלל
מען נישט וויססען אויף דער וועלט איין אונטערשיעד פון א הוהן ביז א הוהן, פון
אַ לייפּערקע, אַ מויל-מאַכערין, איין אינטריגאַנטקע אָדער אַזוי אַ שלימזל אַ הוהן,
ביז אַ הוהן אַ מיוחסת, אַ הוהן, וואָס שטעלט צו דער וועלט אַ זוינע האָהנער, אַזוינע
העלדען, ווי איהרע וועללען זיין?!

— פּיק! פּיק! פּיק!

נור זי האָרט נישט.

האַלב פערשלאָפען ציהט זי וויטער איהרע טרויעריגע חלומות, — אונ נאָכ׳ן
מעססער? צו איז שוין איין עק פון אַללעם? צו אויף יענער זייט צוים איז שוין גאָר
נישט דאָ?

נאָכ׳ן צוים איז באַלד דער וואַלד, אונ דערנאָך, נאָכ׳ן וואַלד וואָס איז?

צו זאַמלען זיך נישט דאָרט די נשמות פון פרומע היהנער אונ פּיקקען האָבער,
גערשטען אונ ווייץ פראַנק אונ פריי אונ אָהן אַ שרעק פאַר׳ן מעססער?

— פּיק, פּיק, פּיק!

זי האָרט נישט...

זי איז אַ מאַמע, אונ אַ מאַמע מוז אָן זיך אַליין פערגעסען! נישט אין איהר
לעבען געהט עס, נור אין זייער לעבען!

געזונד אונ פריש מוז זי זיי אַרויסגעבען דער וועלט!

האָטש אין אַ צייט אַרום וועלען זיי די אייגענע מוטטער ניט דערקענען! די אייגענע מוטער אַוועקטרייבען פון אַ פעטטער בערגעל מיסט.

נור זי וועט איהר'ם טאָן...

פיק־פיק־פיק! פיק־פיק־פיק!

זי דערהאָרט!

נור אַזוי געשווינד אויפהייבען וועט זי זיך נישט!

זי ווייסט, אַז אין דרויסען איז אַ ווינד, אַ שטורם־ווינד, און די גבֿירים איהרע וועללען זיך נאָך יונגערהייט פערקיהלען!

— וואָס פיקט איהר? צו איז אייך נישט גוט אונטער דער מוטטער שוים? נישט וואַרם, נישט זיכער אונטער איהרע פליגעל!

וואַרט קינדערלאַך, וואַרט!

ניט אייביג וועללען בלאָזען שלעכטע ווינטען, ניט אייביג וועללען זיין די וואָלקען אין הימעל...

גאָט וועט זיך ערבאַרמען, גאָט וועט זיינע האָהנער נישט פערגעסען! ריינינגען וועט זיך דער הימעל, שיינען וועט די זונן, און עס וועט זיין אַ וועטטער, אַ וועטטער!

עטליכע היהנער, וואָס האָבען שוין לאַנג אַרויסגעפיהרט זייער פֿאַרג אויפ'ן הויף, קוממען צו דער פערשפּאָטיגטער יולדת.

— מזל־טוב, מזל־טוב! ווערט אַ געפּיקעריי.

נור זי אָנטפערט נישט, זי וועט מיט זיי נישט פיקען... זי בייגט איין דאָס קאָפּיל און בעהאַלט עס צווישען די פעדערן אויף דער ברוסט...

די היהנער ענטלויפען פערשאָמט און זי הייבט צוריק אויף דאָס קאָפּיל מיט חכמה און גאוה צוזאַממען...

זי דאַנקט גאָט, וואָס מען האָט זי אַלליין געלאָזט, אַלליין מיט איהרע געדאַנקען, מיט איהרע גבֿירים...

און דאָס האַרץ צוגעהט אין איהר אין נחת; וואָס פאַר אַ פיינע קינדער זי האָט, זיי זענען אַודאי גראָססער ווי אַנדערע קאַפּהאָהנער, נור אַז די מאַמע הייסט, ליגען זיי שטיל, וואַרטען זיי, קיין איינציגער פיקט שוין נישט!

קלוגע קינדער, זיין גבֿירה, און איהר עדעלקייט, איהר גוטקייט!

און גאָט ווייס ווי לאַנג די קלוגע הוהן וואָלט געזעססען אויף איהרע גבורים, ווען נישט די קאָבין וואָס האָט זיך אָן איהר דערמאָנט און איז אַריין ווי אַ בליץ צו אַראָבצוויאָגען פֿון דער שאדאלע...

און אַז מען האָט די „מוטטער" אַראָבגעיאָגט פֿון דער שאַדאַלע, האָבען זיך בּײַוויזען קליינע, שוין לאַנג דערשטיקטע, איינגעפֿאַבע היהנ־לעך...

בּעניַיט אַ תּליה.

(נאַכאַהמונג.)

אין אַ געוויסער מדינה זענען געוועזען, ווי געוואָהנליך, מענשען, ניט אין גאַנצען גוט און פֿרום, ניט גאָר אין גאַנצען שלעכט, נור אַזוי — מיטעל־מאָסיג; איינער אַ ביסעל אָרגער, איינער אַ ביסעל בעססער, ווי אַ מענש און ווי אַ מאָל.

און דער מלך פֿון דער מדינה איז געוועזען זעהר אַ קלוגער שופט, וואָס האָט פֿערשטאַנען, ווי אַזוי שלום צו מאַכען צווישען גאָט און לייט, צווישען לייט און לייט, און עס איז קיינמאָל ניט געקוממען צו קיין שאַרפֿע שטראָפֿען. ער האָט שוין אין זיך אַ כּח געהאַט צו שטיללען דען כּעס פֿון מענשען. איינצוהאַלטען דען בייזען, אָדער צו ריידען דען איינגעשפּאַרטען, און ניט נור וואָס אין זיין צייט האָט מען קיינעם ניט געקאָפּט, ניט געהאַנגען, נור פֿון תּפיסה אפילו האָט זיך די מלכּה געמאַכט אַ היהנער־שטייג — קיינער איז ניט געזעסען. ער פֿלעגט הייסען אַ זינדיגען מענש, צוריינוואַרפֿען אין פּושקע פֿאַר אָרימע לייט, שענקען אויפֿ׳ן שפּיטאָל און — גענוג.

— עס וועט קוממען אַ צייט, האָט דער מלך געזאָגט, ווען מענשען, קוקענדיג אויף דער תּליה, וואָס שטעהט אין מיטען מאַרק, וועלען בשום אופן ניט פֿערשטעהן נאָך וואָס מען האָט אַריינגעשטעקט אין דער ערד אַזאַ קלאָץ!

נור דאָס זאָגענדיג, האָט דער מלך אָבגעקרעכצט, און קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס דער קרעכץ בעטייט.

דאָס האָט אָבער בעמערקט די בת מלכּה, דעם מלך׳ס איין־איינציגע טאָכטער, און האָט זיך איינגעשפּאַרט, דער פֿאָטער זאָלל איהר אויסזאָגען וואָס ער מיינט מיט׳ן קרעכץ.

און דער מלך האָט איהר נישט געקאָנט אָבזאָגען און האָט איהר אויסגעזאָגט בכּבוד סודות, אַז ער קרעכצט, ווייל ער האָט מורא פֿאַר צוויי מענשען! די גאַנצע מדינה, זאָגט ער, קאָן מען פֿיהרען, ווייל דאָס זענען מענשען, וואָס

אין זיי איז דאָס גוטע מיט דעם שלעכטען אייסגעמישט, און ווען זיי קוממען צו איהם, פֿאַלט דאָס שלעכטע אַראָב און דאָס גוטע קומט אַרויף... צוויי מענשען אָבער האָט ער אין דער מדינה, וואָס איינער האָט אין זיך סאַמע גוטעס אלליין און דער צווייטער רשעות אלליין. אז די ביידע — האָט דער מלך מורא — וועללען זיך אַמאָל צוזאַממענטרעפֿען, וועט זיין גאַנצע חכמה ניט העלפֿען, וועט מען ווייטער הענגען און קאָפּפען.

די בת מלכּה האָט זיך פֿערטראַכט, געקלערט און געקלערט און ניט פֿערשטאַנען וואָס דער מלך מיינט.

— עט, מאַכט זיי אַוועקוואַרפֿענדיג מיט דער האַנד, פֿאָרט איין אַלטער!

איינמאָל איז אין דער עיר־המלוכה, אין דער רעזידענץ, געוועזען אַ גרויסער יריד און עס זענען זיך צוזאַממענגעפֿאָהרען און צוזאַממענגעקוממען אַללע מענשען פֿון דער מדינה. צווישען זיי זענען אויך געוועזען די צוויי מענשען, פֿאַר וועלכע דער מלך האָט מורא געהאַט; דער גאָר גוטער, און דער גאָר שלעכטער.

און עס געשעהען אַזאַ מעשׂה:

אַז דער גאָר שלעכטער האָט דערזעהען די לעערע תּליה אין מיטען מאַרק, האָט ער געזאָגט הויך פֿאַר אַללע:

— עולם, עס איז אַ רחמנות אויף אַייך! איהר האָט שוין לאַנגע יאָהרען נישט געזעהען דאָס נחת, ווי פּושעים הענגען און דריגען זיך אין דער לופֿטען...

— אמת, אמת! האָט אָנגעהויבען דער עולם צו מורמלען.

דאָס האָט געהאָרט דער גאָר גוטער און האָט זיך אָנגערופֿען:

— עולם, מזל מיט ברכה איז מיט אייך, גאָט און שאָנע מלאָכים זענען מיט אייך; איהר לעבט [illegible]ט און אַזוי פֿרום, אַז קיינער פֿון אייך האָט נישט פֿערדיענט מען זאָלל איהן הענגען.

— אמת, אמת! האָט דער עולם ווייטער געמורמעלט.

— ניין, האָט זיך אָנגערופֿען דער גאָר שלעכטער, די וועלט איז קיין הימעל נישט, דאָ וואָהנען קיין מלאָכים נישט! עס איז בלוים זינד; נור דאָ זענען אַזוינע פּושעים, אַזוינע רשעים, אַזוינע זינדיגע פֿאַר גאָטט, אַז איינער האָט מורא דעם צווייטען צו פֿערקלאָגען, עס זאָללען זיינע אייגענע זינד נישט אַרויס אויף דער זונן און דעריבער שטעהט די תּליה ליידיג!

דער עולם שווייגט, און איז אפילו אַביסעל אין כּעס.

דער גוטער וויל אָנהייבען צו רעדען, נור דער שלעכטער לאָזט איהם ניט קוממען צום וואָרט...

— רבּותים! האָט ער ווייטער אויסגעשריען, — אויב איך זאָג נישט אמת,

בעווייזט! לאָמיך זעהען, עמיץ פֿון אײַך זאָלל זיך פיהלען אַזוי גוט, אַזוי פֿרום און אַזוי ריין פֿאַר גאָטט און פֿאַר לייט, ער זאָלל קיין מורא נישט האָבען און אָנווייזען מיט׳ן פֿינגער, וועמען מען דאַרף הענגען! מען זאָלל קיינען נישט דאַרפֿען הענגען איז אונמאָגליך!

דער עולם ריקט זיך צוריק ווי דערשראָקען.

— איהר זעהט, פושעים! שרייט דער שלעכטער, איהר זעהט, ווי אמת מיינע וואָרטער זענען! הא! נו, וועלל איך אייך בעווייזען, אַז איך בין ריין! אַז איך האָב קיין מורא נישט!

— אָט דען דאַרף מען הענגען! און ער האָט אָנגעוויזען אויף גאָר דען גוטען.

דער עולם האָט זיך נאָך מעהר דערשראָקקען.

דער גוטער וויל ווייטער רעדען, נור דער שלעכטער לאָזט איהן ווייטער נישט קוממען צום וואָרט.

— נישט אומזיסט האָט ער אייך געלויבט! נישט אומזיסט! די תליה וויל ער אונטערברענגען! די תליה אָהן וועלכער איהר וואָללט אַראָב פֿון גוטטען וועג און אייערע קינדער וואָלטען אָן גאָט פֿערגעססען. וועדגט איהם! ווער וויל בעווייזען, אַז ער איז נישט זיין קרוב, ניט זיין גואל — ניט זיין שותף, ניט זיין גלייכען, — ווער עס וויל נישט פֿערדעקקען פֿרעמדע זינד, כדי מען זאָלל זיינע אויך פֿער־דעקקען, דער זאָלל העלפֿען הענגען!

און אַז דער שלעכטער האָט אַרויסגענוממען אַ שטריק פֿון בוזעם, האָבען זיך אויסגעשטרעקט הונדערטער האַנד צו הילף און אין אַ רגע אַרום איז דער גאָר גוטער געהאַנגען...

ניט אומזיסט האָט זיך דער מלך געשראָקען — מען האָט די תליה בענייט..

דֶער אֶפְּפֶעל.

(אַ מאָנאָלאָג פֿון אַ באַנקיער).

די אַלטע פֿאָלקער פֿלעגען זיך פֿאָרשטעללען וואונדערליך צוזאַממענגעזעצטע בּרואים, האַלב מענש האַלב פֿיש, אַ פֿערד — מיט פֿליגעל פֿון איין אָדלער, אַ קאַלבערינען קאָפּ מיט אַ שלאַנגען־עק... צו ווערט היינט אַנדערש געפּאַרט?

צום ביישפּיעל, איך און מיין וויב פֿילאָמענע!

איך בין בריק=באַק עט קאָמפּ. און זי — פּי=לאָ=מע=נע! דער נאָמען אַליין איז געננג!

מיט אַ וואָרט, מיט אַ מאַך מיט דער האַנד, מיט איין שטרייך מיט דער פּע־דער, טראָג איך איבער טויזענדער קאַרץ ווייצען, טויזענדער צענטנער מעטאַלען, טויזענדער וואַגאָנען קוילען פון איין עק וועלט אין דער צווייטער! איך זיץ דאָ און מיין נעץ איז פערשפּרייט אויף בערלין, פּאַריז און לאָנדאָן; אין נויאָרק אפילו קלינגט מיין נאָמען! אַז איך גיב אַ טופּ מיט'ן פוס, ציטערט די בערזע, פאַללען באַנקיערס ווי פוילע אָפּפּעל, דאָס בין איך, און זי קושט בלומען און וויינט פאַר דער לבנה!

אמת אַ פּאָר!

און ווער האָט אונז געפּאָרט? אַ בערלינער פּראָפעססאָר האָט מיר געזאָגט, אַז יעדער מענש בעזונדער, ענטוויקעלט זיך פּונקט אַזוי, ווי די גאַנצע מענשען=וועלט. דעמאָלט האָב איך געלאַכט: פון וואַנעט ווייסט דער פּראָפעססאָר, ווי אַזוי די מענשען וועלט האָט זיך ענטוויקעלט? היינט זעה איך — עס איז אמת... מיט 15 יאָהר צוריק ביך איך באמת אַ ווילדער מענש געוועזען...

איהר וועט גלויבען? איך האָב אפילו פּאָעטיזירט... אייגענטליך האָב איך אַרויסגעשלעפּט אַ ביסעל פון דאַנען אַ ביסעל פון דאָרט, נור פּאָעטיזירט האָב איך... „אויגען ווי שטערן, ווי בלומלעך, ליפּען ווי קאַרמעלקים" און נאָך אַזוינע נאַריש־קייטען... איך האָב אפילו איבער'ן בעט מיר אויפגעהאַנגען אַ פּיסטאָלעט, וואָרום טאָמער זאָגט זי „ניין"? נו, ווי אַזוי לעבט מען, ווי אַזוי ווייזט מען זיך אויף דער גאַסס!

און היינט? זעה איך אַ קניפּל צוואַהרענע נערווען, קאַלבערנע גרויסע אויגען... מיט דער צייט איז נאָך צוגעקוממען אַ ביסעל רויטס און ווייסס אויפ'ן פּנים, אַ ביסעל גאָלד אין די צאָהן אריין — און דאָס אַלץ צוזאַממען איז פּ י ל אָ מ ע נ ע!

איך האָב דאָך ביי איהר קיין קאָפּיקע נישט גענוממען!...

אַ חלום, נור אַ ט ה י י ע ר ע ר חלום איז עס געוועזען!

פּיו! פּיו!

נור טהייער איז וואַנצען! בריק=באַק עט קאָמפּאַניע קאָנען זיך אַזוינס ערלויבען.

און ווען באמת „א י י ב י ג ע ליעבע", וואָלט עס גאָר קיין שלעכט געשעפּט נישט געוועזען!

פּילאָמענע אַליין אַהרט מיך נישט. איך געה מיר מיין וועג — פּאַרדאָן — איך פּאָהר מיר אויף גומי=ראָדער מיט ווייסע אַראַבער מ י י ן וועג, און זי בלאָזט זיך געגען דער לבנה איהר וועגס! דאַרף מען, מאַכט זי דען האָנעער אין סאַלאָן! און דאָס מאַכט זי פּונקט ווי איין אמת־געבוירענע גראַפין... ביינאַכט, ביי עלעקטרישער בעלייכטונג און נאָך

שאַמפּאַניער, געפינען זי מהייל נאָך היינט פּיקאַנט און נישט איינעם קומט די סלינע אין מויל אַריין!

נור — וואָס וועט אַרויס פון טראַהנפּאָלגער, פון יונגען בריק־באָק עט קאָמפּ.?

וואָס פאַר אַ בריאה וועט אַרויס פון אַלטען בריק־באָק עט קאָמפּאַניע מיט דער אייביג יונגער פילאָמענע?

הו! אַ קאָלט געהט מיר דורך די ביינער, אַז איך דערמאָן מיך, ווען איך לאָז איבער דאָס הויז! נישט איינמאָל חלומט זיך מיר, אַז אַלץ פאַלט צוזאַממען, אַלץ, אַלץ, און איך חאַפּ מיך אויף בעדעקט מיט׳ן קאַלטען שוויים!

נעכטען האָב איך איהם אַ נאָוואַליע געברענגט, אַ שאָנעם אָפּפעל.

— אָח, ווי שאָן איז דער אָפּפעל! צאַפּעלט ער.

איך דערצאָהל איהם, אַז ער איז געברענגט פון איטאַליען און קאָסט 30 קאָפּ.

ער הערט מיך נישט; רופט די מוטטער און ווייזט איהר „וויא שאָן, ווי פראַכטפאָל שאָן דער אָפּפעל איז״.

הונדערט וואָרטער האָט ער געהאַט פאַר׳ן שאָנעם אָפּפעל; די אויגען האָבען איהם געגלאַנצט, געפלאַקערט!

— ווירקליך שאָן, מאַכט פילאָמענע מיט איהר זיסער־גוטס שטיממע;

נו —, עסס! זאָג איך.

— ניין, מאַכט ער! ניין!

דער אָפּפעל איז צו שאָן, דער אָפּפעל, זאָגט ער, לעבט. עס וועט איהם וועה טהון, אַז ער וועט אַריינבייסען!

— נאַרר — ווער איך בּאָז, — דער אָפּפעל לעבט ניט, עס וועט איהם ניט וועה טהון.

— ניין, ער לעבט!

ער האָט אלליין געזעהען, ווי אָפּפעל וויינען, אַז מען בייסט זיי, אָדער אַז מען שניידט זיי מיט אַ מעססער! דעם אָפּפעל, וועט ער עס נישט טהון!

— נאַרר, עסס! ווער איך בּאָזער.

— ניין, ניין, ניין!

ער וועט דען אָפּפעל קיינמאָל ניט בייסען! אייביג, אייביג וועט ער איהן האַלטען ביי זיך (ער האָט איהם צום הארץ צוגעדריקט). ער האָט דעם אָפּפעל ליעב בעקוממען! אייביגע ליעבע!

— נאַרר, אַז דו וועסט איהם צו דער צייט נישט אויפּעססען, וועט ער פֿער־פֿוילט ווערען!

די ווערטער האָבען איהם שווער געטראָפֿען! ער האָט אַ ציטער געטהון, איז בלאַס געוואָרען און מיט טרעהרען אין די אויגען צוגעלאָפֿען צו דער מוטטער, בע־האַלטען דאָס בלאַססע געזיכט אין איהר שויס.

— אמת, שטאַממעלט ער, וויינענדיג, — אמת... דער אֶפּפּעל לעבט שוין ניט... מען האָט איהם אָבגעשניטטען פֿון בוים...

און זי האָט אויך טרעהרען אין די אויגען... זי גלעט איהם די האָר און די האַנד ציטערט איהר...

— גאָטט, טראַכט איך, זאָלל איך אַ סקאַנדאַל מאַכען?!

— נאַרר, שריי איך אין איין כעס; מען זאָלל דעם אֶפּפּעל ניט אָברייסען, וואָלט ער אַלליין אַראָבגעפֿאַללען!

און ער האָט זיך ערשט צעוויינט אויף אַ קול!

ווייס איך וואָס זי טהוט מיט איהם? וואָס זי זאָגט איהם? וואָס זי רעדט איהם איין? וויל איך איהם אוועקשיקען — חלש'ט זי!

גאָטט, גאָטט, וואָס וועט אַרויס פֿון איהם!

פֿילאָמענע האָט מיר אָבגעשטאַט אַ וויזיט אין קאַבינעט.

וואָס איך האָב פֿון איהר געמאַכט, זאָגט זי, איז שוין פֿערפֿאַללען, זי וויל, איך זאָלל וועניגסטענס אויפ'ן קינד רחמנות האָבען!

געפֿאַלט אייך דער פּלאַן?!

מיר האָבען זיך צורעדט...

— האָסט חרטה? פֿראַג איך זי.

— וואָס העלפֿט חרטה? אָנטפֿערט זי טרויעריג און פֿער'חלש'ט, האָסט דאָך אַלליין געזאָגט, אַז דער אֶפּפּעל מוז שטאַרבען, מוז אָבגעריססען ווערען פֿון בוים...

— דאָך וואָלסט דו געוואָלט אַנדערע האַנד --

זי האָט נישט געענטפֿערט, איז אַרויסגעשווממען פֿון שטוב און איבערגעלאָזט עפּעס אַ מאַטטען זיס־זויערן ריח...

נור וואָס וועט זיין פֿון איהם? פֿון טראָהן פֿאָלגער? פֿון יונגען בריק־באַ־עט קאָמפּאַניע?

בײ'ם פּאַקיער.

צו'ן אַ פּאַקיער קומט אַרײַן אַ מענש, װאָס לאָזט זיך זעהר שװערליך בעשרײַבען: באָרפוס, מיט אַלט־צעריססענע קלײדער אויפ'ן דאַרען לײב, און דאָך איז יעדע בעװעגונג זיכער, כמעט שטאָלץ. די גערונצעלטע פּאַרמיט־הויט אויפ'ן געזיכט זאָגט, אַז ער איז אַלט, זעהר אַלט, און דער בליק פון גרויסע שװאַרצע אויגען איז שטרענג און פול קראַפט פון אַ יונגען מאַנן. די ליפּפּען בלאָהליך און צו פלאַצט, און בײ די װינקעל פון שמאָלען מויל בלאָנדזשעט דאָך אַ שמײכעל פון בעננשאַפט, איראָניע און גוטקײט צוזאַממען.

דער פּאַקיער שטעהט אויף און געהט איהם אַקעגען, װאָס ער טהוט זעלטען פאַר רײכע און גרויסע לײט.

— איך האָב צו דיר אַ בקשה; — זאָגט דער גאַסט —

— זאָג װאָס דײן פערלאַנג איז, אָנפערט דער פּאַקיער.

— װעסט דו מיר טהון, װאָס איך װיל?

— אויב איך װעלל װעללען, אָנפערט דער פּאַקיער און גיט צו מיט ענוות: און אויב איך װעלל קאָננען.

— דו קאָנסט, דאָס װײס איך, — זאָגט דער גאַסט און זײן שטיממע קלינגט װאָס אַ מאָל העללער און ערנסטער צוזאַממען. — איך האָב עס פון דיר נישט אײנמאָל געזעהן, נור נישט אומזיסט...

— און דו קאָנסט נישט בעצאָהלען?

— פיללײכט... דאָך...

— מיט װאָס? פראָגט דער פּאַקיער און מוסטערט נאָך אַמאָל דעם אָבגעריססען־שטאָלצען גאַסט... האָסט דו נישט, מײן קינד, ערגיץ...

— געגנב'עט? נײן... נישט מיט געלד װיל איך דיר בעצאָהלען... מיט מײן אײגענער געשיכטע.

— זי איז אַזוי װיכטיג? זי װעט מיר צונוץ קוממען?

— װיכטיג, װי פאַר אײנעם... צו זי װעט דיר צונוץ קוממען, װײס איך נישט... דאָך װעט זי דיך בעפרײען פון מיה און מאַטטער.

— װי אַזוי?

— מײן אַרײנקוממען, מײן פּערזאָן, האָט אויף דיר אײן אײנדרוק געמאַכט. איך האָב דיר פעראינטערעסירט... אַז איך װעלל אַװעק געהן מיט אַ פערשלאָססען מויל, װעסט דו נישט אײנמאָל פערטראַכטען זיך און קלערען: װער איז ער געװעזען?

וואָס האָט ער געקאָנט וואָללען? אונ אַ פּאַקיערס צייט איז טהייער, זיינע געדאַנקען נאָך טהייערער! פון צייט אונ געדאַנקען לעבט אַ פּאַקיער!

דער פּאַקיער האָט געקלערט אַ ווײַלע, ער האָט זיך געפּריפּט, ווי ווייט ער איז ווירקליך פּעראינטערעסירט מיט'ן גאַסט, צו ער וועט ווירקליך דעריבער קלערען.—

די צייט בענוצט דער גאַסט אונ זאָגט ווייטער:

— דו ביסט אַלט, פּאַקיער, זעהר אַלט! אַללע דיינע געפיהלען זעננען אויסגעטריקענט... דיין הארץ געפינט שוין אין גאַר נישט קיין פרייד... מיט'ן קאָפּף לעבסטו דו נאָך... דאָס געהירן איז נאָך דאָס איינציגע גליעד אין דיר, וואָס לעבט, נישט נור אויס לויטער געוואָהנהייט; נור דיין מח האָט נאָך זיינע ליידען אונ פריידען, ער קלערט אונ וויל וויסען... טהו דיין קאָפּף צו ליעב, — זאָלל ער האָבען נאָך איין איינדרוק פון דער וועלט, איידער ער וועט אויך בלייבען מיעד אונ פויל צו שטאַרבען...

— גוט! בעשטעהט דער פּאַקיער.

זיי זעצען זיך, דער גאַסט פּערצעהלט:

—

— קליינערהייט האָב איך אַמאָל שפּאַציערט מיט מיין פּאָטער צווישען די בערג אונטערן שלאָסס...

— איהר האָט אין אַ שלאָסס געוואוינט?

— יאָ. מיר האָבען איבערגעשראָקקען איין אָדלער, אונ ער איז אַרויפגעשאָססען צום הימעל. „איך וואָלט אויך געוואָלט אַזוי פליהען" האָב איך הויך געטראַכט. „דו וועסט עס אויך טהון", האָט מיר דער פּאָטער געאָנטפערט. „נור נישט אין דער לופט. די לופט איז נישט אונזער עלעמענט; מיר קאָננען אין איהר אונ דעריבער פון איהר נישט לעבען"...

„אונ פליהען — יאָגט ער ווייטער — וועסטו צום הימעל — דאָס זעננען די בלאָהע, די זיידענע, בלאָהע, מיט גאָלדענע שטערן אויסגעשטיקטע טאַפּעטען אין אונזער קאָניגליכען פּאַלאַץ... אונ גלייך צו דער זונן — דאָס איז דער קאָניג אַלליין... די שטראַהלען פון זיין גנאָד זעננען ליכטיגער אונ וואַרימער, אונ זיי זעננען נישט פאַר אַללע, נישט פאַר יעדען בעסטען"...

איך האָב די ווערטער דערנאָך איבערגעגעבען מיין לעהרער, אויך אַ פּאַקיער ווי דו. זיין געזיכט האָט זיך דערביי נישט געאָנדערט. קאַלט אונ שטרענג האָט ער מיר געזאָגט: „דער אָדלער, אויב ער וויל לעבען, מוז ער עססען, אונ עססען מוז ער אַראָב אויף דער ערד... עססען־וואַרג ליעגט נידריג, אָפט אין בלאָטע".

— זעהר קלוג.

איך האָב איהן דאָך נישט פֿערשטאַנען און אינם גאַנצען געשפּרעך פֿער־געסען.

צוריק אויף די געדאַנקען זעננען מיר די װאָרטער געקוממען ערשט דעמאָלט, ווען איך בין ערשטער מיניסטער געוואָרען.

— מאַנציפּוצי?

— אַזוי פֿלעג איך הייסען — —

— און היינט?

— האָב איך קיין נאָמען נישט.

— ווענן איז עס געשעהען?

— שוין אייניגע יאָהר... עס פֿריידט מיך פֿאַר דיר, אַז דו האָסט פֿון דעם אללעם נישט געוואוסט... אַז דאָס לעבט אַזוי הויך, אַזוי טיעף אָדער אַזוי וויט פֿון מיין געוועזען לעבען!

איינמאָל בין איך געשטאַנען אַזוי לאַנג און אַזוי טיעף געבויגען פֿאַר דער זונן, אַז עס איז מיר, נישט וויללענדיג, געקוממען דער געדאַנקען אין קאָפּף אַריין, מקנא צו זיין די זיילען אין פּאַלאַץ, וואָס האַלטען איהן אויך אונטער און בויגען זיך נישט..

— דו האָסט עס געזאָגט?

— ניין; מיינע ליפּפּען זעננען נאָך נישט געוואוינט געוועזען דערצו; נור דער מארך־ביין!... איין אונגעדולדיגע בעוועגונג האָב איך געמאַכט... די זונן האָט עס בעמערקט...

— און דו לעבסט?

— גרויס איז געוועזען זיין ליעבשאַפֿט צו מיר; מען האָט מיך נור פֿאַר לבנה געמאַכט, אַ פּראָווינץ איבערגעגעבען...

— ביסט צופֿרידען געוועזען?

— אַ צייט... ביז די זונן איז דורכגעפֿאָהרען און די [illegible] האָט זיך וועניג געבוקט...

— און?

— מען האָט מיך דעגראַדירט אויף אַ שטערן... אַ שמײַדט האָב איך בע־קוממען...

— און האָסט רעגיערט, ביז די לבנה איז געקוממען...

— ריכטיג... דער מארך־ביין האָט וואָס אַמאָל זיך וועניגער געבויגען... איך בין אַריין אין דער מילך־שטראַססע; צווישען מיליאָנען, קליינע שטערנדליך —

— און?

— אַלץ דער מארך־ביין!... מען האָט מיך בעקאַנט געמאַכט מיט׳ן באַמבוס

און אַרויסגעוואָרפֿען פֿון — הימעל!

— און דיין פֿאָטער, דער שטאָלצער שלאָסס־הערר?

— ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטען און האָט מיר אַ גרויסע ירושה געלאָזט; איך האָב מיר געקאָנט פֿאַר זיך אַליין אַ קליינעם הימעל מאַכען...

— האָסט עס נישט געטהון?

— ניין, איך האָב איין אַנדערע ליידענשאַפֿט געהאַט. איך האָב געוואָלט, וואָס אַללע, אייגענטליך, וויללען, אַנדערע זאָללען אָהנליך זיין צו מיר; מען זאָלל זיך אויפֿהערען בוקקען.

— אַ געפֿאָהרליכע ליידענשאַפֿט...

— איך האָב איינגעקויפֿט עססענוואַרג און קליידער, געאָפֿאָנט די טהירען פֿון שלאָסס און אויסגערופֿען אויפֿ'ן לאַנד: ווער עס וויל, זאָלל קוממען נעהמען וואָס ער וויל... נור אַ בעדינג האָב איך געשטעלט: קיינער טהאָר נישט דאַנקען. ווער עס וועט עס טהון, וועט מוזען בעצאָהלען...

— פֿיעל האָבען געקאָנט?

— וועניג. דאָך מיט דער צייט איז די צאָהל פֿון נישט דאַנקענדיגע געוואַקסען, גראָססער געוואָרען, נור מיט דער צייט האָט מען מיך — — —

— ארעטיערט?

— ניין; אין דולל־הויז געשיקט...

— ריכטיג, אלס פֿערשווענדער...

— אַז איך בין אַרויס פֿון דולל־הויז, איז פֿון מיין ירושה קיין צייכען געבליבען... פֿריינד און בעקאַנטע האָבען זיך בעמיהט; שולדען האָבען זיך בעוויזען, דאָס אויפֿהאַלטען אין קאָניגליכען דולל־הויז, איז גענוג טהייער...

„געה ארבייטען" האָט מען מיר ביים אַרויסלאָזען געזאָגט...

— און דאָס איז, נאַטירליך, דעם געוועזענעם מיניסטער נישט געפֿאָללען.

— אימגעגענטהייל, נאָך אַזוי פֿיעל רוהען האָב איך געבענקט נאָך אַרבייט... נור אויסבעטלען זי האָב איך נישט געקאָנט... בעטלען און בוקקען זיך איז מיר שוין אונמאָגליך געוואָרען...

— דער גאַסט שווייגט אַ ווילע און דער פּאַקיער פֿראָגט:

— ווילסט, איך זאָלל דיך אויסלערנען?

— דאָס, — אָנטפֿערט שטאָלץ דער גאַסט, — וועסט דו נישט קאָננען; הונגער און דאָרשט האָבען עס נישט געקאָנט... נור דאָס לעבען איז מיר שוין איבערדריססיג...

— ווילסט איך זאלל דיך דערפון בעפרייען?...

— אָה, ניין! צו דעם דאַרף מען נישט דיין הילף... דאָס ערשטע בעסטע מעססער, די ערשטע בעסטע צוויג... זיי וואָלט איך זאָגאַר נישט געדאַרפט קיין מעשיות צו פערציילען...

— וואָס דענן?

— איך גלויב, פּאַקיער, — יעדער מענטש האָט זיין גלויבען, דאָס איז דער פּאַראַדיז, מיט וועלכען די גאָטער בינדען אונז צו זיך לעבען — איך גלויב, אַז עס וועט קוממען אַמאָל אַ צייט פון גראַדע מענשען, מיט האַרטע מאַרך-ביינער; פון מענשען, וואָס וועללען און נישט קאָננען זיך בויגען... איך וויל עס דערלעבען!

— אַזוי לאַנג לעבען ווילסט דו?

— ניין... פאַר דעם שפּעטרן גליק, וואָלט איך אַזוי פיעל נישט געצאָהלט... שלאָפען וויל איך, איבערשלאָפען!...

דו קאָנסט עס! שלאָף מיך איין, פּאַקיער!...

דער פּאַקיער שווייגט.

— ווילסט דיין וואָרט נישט האַלטען? פרעגט דער גאַסט.

— נישט דאָס, — ענטפערט דער פּאַקיער, — איך קלער נאַר, ווער דיך וועט וועקקען? איך נישט, מיינע קינדער און קינדס-קינדער אויך נישט... ווער וועט דיך געדענקען?

— שרעק נישט... מיך וועט וועקקען די צייט; גאַר שטילל וועט זי נישט קוממען!

משיח'ס צייטען.

אַזוי ווי אין אַללע יודישע שטאָדט און שטאָדטליך אין גאַליציען, איז אויך געוועזען אין דער קהלה, וואו מיינע עלטערן האָבען געוואוינט — אַ משוגענער.

ווי געוועהנליך האָט דער משוגענער פאַר קיינעם נישט קיין מורא געהאַט, נישט פאַר קהל, נישט פאַר'ן רב און דינים, אפילו נישט פאַר דען באָדער מיט'ן קברות־יוד, פאַר וועלכע די גראָסטע גבירים שרעקען זיך. פאַר דאָס האָט דאָס גאַנצע שטאָדטיל, גאַנץ קהל מיט דעם גאַנצען כלי־קדש, מיט'ן באָדער און מיט'ן קברות־יוד, געציטערט פאַר דעם משוגענעם און פערמאַכט פאַר איהם טהיר און טהויער. און איבוואָהל דער אָרימער משוגענער האָט קיינעם נישט

נערעדט קיין שלעכט וואָרט, קיינעם נישט גערירט מיט׳ן מינדסטען פֿינגער; האָבען אויף איהם אַללע געשריגען, מאַנכע געשלאָגען און די גאַססען־יונגען פֿלעגען איהם נאָכוואַרפֿען בלאָטע און שטיינער.

איך האָב תמיד רחמנות געהאַט אויף דעם משוגענעם. עס האָט מיך עפּים צו איהם געצויגען, איך האָב מיט איהם געוואָלט רעדען, איהם טרייסטען, אַ גלעט טהון; נור צוגעהען צו איהם איז געווען אוממעגליך; איך וואָלט בעקוממען אַ טהייל פֿון דער בלאָטע און די שטיינער, מיט וועלכע מען פֿלעגט איהן באָמבאַרדירען. איך בין געווען אַ יונג קינד, איך האָב געטראָגען אַ פֿיינען אנצוג פֿון לעמבערג אָדער פֿון קראָקאָ; און האָב מיר אָבגעהיטען מיינע פּלייצעס פֿון שטיינער און מיין אַנצוג פֿון בלאָטע, און זיך געהאַלטען פֿון ווייטענס.

דאָס שטאָדטיל, וואו מיינע אָלטערן האָבען געוואוינט און איך האָב פֿערלעבט מיינע קינדער־יאָהרען אין אַנציגע פֿון לעמבערגער און קראָקאָווער שניי־דער, איז געווען אַ פֿעסטונג, אַרום־געצוימט מיט גריבער, וואַססער, וואַלען און הויכע מויערן. אויף די מויערן זענען געשטאַנען אַרמאַטען און זעלנער מיט ביקסען האָבען זיי געהיט, מאַרשירענדיג אַיף און אָב ערנסט און שווייגענדיג. קוים איז נור צוגעפֿאַללען די נאַכט, האָט מען אויפֿגעהויבען די אייזערנע בריק איבער׳ן וואַססער, פֿערשלאָססען אַללע טויערן און אָבגעריסען דאָס שטאָטיל פֿון דער רעשט וועלט ביז אין דער פֿריה. ביי יעדען פֿערמאַכטען טהויער איז גע־שטאַנען אַ וואַך, בעוואָפֿענט פֿון קאָפּף ביז פֿוס.

ערשט נישט לאַנג, ביי טאָג, זענען מיר אַללע פֿריי געוועזען, מען האָט געמעגט געהן אַרויס און אַריין, נישט אנגעפֿרעגט צו׳ן ערשט ביים פּלאַץ־מאַיאָר; מען־האָט זיך אייך געמעגט באָדען אין טייך אונטער דער שטאָדט, אפילו זיך אויסציעהען אויף דער גרינער לאָנקע ביים טייך און קוקען אין הימעל אַריין, אָדער ווייט ערגיץ אין דער וועלט אַריין, ווי איינער האָט געוואָלט. קיינער האָט נישט פֿאַר דעם קיין שלעכט וואָרט גערעדט. איז עמיץ אפילו נישט צוריק־געקוממען, האָט מען אויף איהם נישט געפֿראָגט. נור ביי נאַכט, האָט מען געוואָלט, זאָלל זיין שטיל אין שטאָדטיל, מען זאָלל זיך נישט צרויס־און נישט אַריין דרייען. — „אַ גליק“, פֿלעג איך דעמאָלט קלערען ביי מיר, „וואָס מען לאָזט אונז האָטש אַריין די לבנה“...

און אַזוי לאַנג איך וועל לעבען, וועל איך נישט פֿערגעססען דען „בין־השמשות“, דאָס צופֿאַללען פֿון דער נאַכט. צוזאַמען מיט דעם אָבענדליכען שאָטען פֿערשפּרייט זיך אַ שווער איבער דעם גאַנצען שטאָטיל, מענשען און הייזער ווערען פּלוצלינג ווי קלענער, ווי איינגעהויקערטער. מען ציהט די בריק, די אייזערנע קייטען רייבען זיך אָן די אונגעהייערע בלאָקען; דאָס אייזערנע קראַצען, די האַרטע אָבגעריסענע טאָ־נער פֿאָהרען דורך די ביינער. דערנאָך פֿאַלט צו אַ טהויער נאָך אַ טהויער. יעדען אָבענד געשיהט דאָס זעלבע און דאָך ציטערן יעדעם מאָל די פֿיס אונטער דעם

מענש, אַ שטומפּיגע מיעדיגקייט לעגט זיך אויף אַללע פּנימער, אַללע אויגען לעשען זיך אוים ווי ביי טויטע, די ברעמען פֿאַלען אַראָב ווי בלייערנע, דאָס האַרץ בלייבט שטיל אונ מען אַטהעמט קוים. דערנאָך הייבט אָן דער פּאַטרול צו קורסירען אין די גאַסען, עס קלאַפּען די נאָגעלאָזטע שווערטער אונ די גרויסע וואַססער־שטיעפֿעל, די באַגנעטען בלישציען אונ מען שרייט: „ווער־דאַ?” אויף דעם מוז מען ענטפֿערן: „אַ היימישער, איין איינענער!” אַז נישט, ווייס גאָט צו וואָס עס קאָן קוממען. מאַנכע פֿלעגען זיך שוין בעסער פֿערמאַכען אונטער שלאָס אונ ריגעל, זיי האָבען מורא, זיך אפילו אַרויס־צו־ווייזען אויף דער גאַס...

איינמאָל האָט זיך מיר געמאַכט אַ צופֿאַל: איך האָב מיך געבאָדען אונטער דער שטאָדט, איך האָב מיך פֿערקוקט צו פֿערטראַכט, צו גלאַט אַזוי פֿערגעססען, אַז נאָך טאָג געהט נאַכט; פּליצלינג זעה איך, ווי מען הייבט די בריק; עס שניידט אין די אויערן, עס פֿאַללען צו די טהויערן, עס קנאַקט אונ שלאָגט זיך אָב מיר אין האַרץ. פֿערפֿאַללען? איך מוז שוין בלייבען איבער נאַכט אונטער דער שטאָדט... אונ אַ וואונדערליכע זאַך, ליגענדיג אין דער היים, אין וואַרימען בעט, פֿלעגט זיך מיר נאַכט אויף נאַכט חלומען פֿון דער פֿרייער וועלט אויסער דער פֿעסטונג; אונ דאָס ערשטע מאָל, אַז מיין חלום איז מקוים געוואָרען, איז מיך בעפֿאַללען אַ שרעק. עס האָט זיך אָנגעהויבען דער בעוואוסטער שטרייט צווישען קאָפּף אונ האַרץ. דער קאָפּף האָט גערופֿען: רוהיג, געניס אויך אַמאָל די ריינע פֿרייע לופֿט, דען אויסגעשטערנטען פֿרייען הימעל. אונ דאָס האַרץ האָט זיך געטהון זיינס, געוואָרפֿען זיך אונ געצאַפּעלט, צום אַרויס־שפּרינגען. דערנאָך האָט זיך מיר אויפֿגעהויבען ווי אַ דונסט, ווי אַ נעפּעל פֿון שווערען האַרץ אונ איז מיר געשטיגען אין קאָפּף אַריין. דער פֿרייער געדאַנק איז געוואָרען טונקעל אונ טונקלער אונ איז באַלד אונטערגעגאַנגען אונטער דעם וואָלקען. עס האָט מיר אָנגעהויבען צו קלינגען אין די אויערן אונ צו פֿינטלען אין די אויגען. מיט יעדען לייכטען גערויש, פֿון יעדען לייכטען שאָטטען פֿון אַ צווייג, פֿון קלענסטען גראָזיל, האָט זיך מיר אַריין־געזאַפּט דורך די אויגען ווי דורך די אויערן אַ מין שוידער, אַ שרעק, וואָס האָט מיך געוואָרפֿען אויף דער ערד!

איך האָב בעהאַלטען דאָס פּנים אין זאַנד...

צו איך בין געשלאָפֿען צו ניין אונ ווי לאַנג איך בין אַזוי געלעגען, אָסור אויב איך ווייס! נור פּליצלינג האָב איך דערהאָרט, אַז מען אָטעמט נאָהנט נעבען מיר. איך שפּרינג אויף. איך בין נישט אַליין. זייער גוט בעקאַנטע, טיעפֿע, שוואַרצע אויגען קוקען אויף מיר האַרציג אונ געטריי

עס איז געוועזען דער משוגענער.

— וואָס טהוסט דוא דאָ? — פֿראָג איך מיט אַ דומפּיגער שטימע.

— איך שלאָף קיינמאָל נישט אין שטאָדט! — אָנטפֿערט ער מיר טרויעריג, אונ דער בליק זיינער איז אַזוי ווייך, די שטימע אַזוי ברידערליך, אַז איך קום צו מיר אין גאַנצען אונ פֿערגעס מיין שרעק.

אַמאָל, דערמאַן איך מיך פּלוצלינג, פֿלעגט מען האַלטען משוגעים פֿאַר נביאים — אין די מאָרגענלאָנדער איז דאָס נאָך ביז היינט — אונ איך פֿראַג מיך: צו איז ער נישט ווירקליך איינער פֿון זיי? צו יאָגט מען איהם נישט ווי אַ נביא? צו וואַרפֿט מען איהם נישט נאָך קיין שטיינער ווי אַ נביא? צו לייכטען איהם נישט די אויגען ווי די שטערן? צו קלינגט נישט זיין שטימע ווי די פֿיינסטע האַרפֿע? צו ליגט נישט אין איהם דער שמערץ פֿאַר אַללע, דאָס ליידען פֿאַר'ן גאַנצען דור? אָפּשר ווייסט ער טאַקי אויך, וואָס שפּעטער וועט זיין?...

איך פּריוו אונ הייב אָן צו פֿראָגען אונ ער אָנפֿערט מיר אַזוי שטיל, אַזוי זיס, אַז עס דאַכט זיך מיר טהייל מאָל, אַז עס איז נור אַ חלום, אַ זיסער חלום פֿון אַ זוממער-נאַכט אויף יענער זייט פֿעסטונג.

— דו גלויבסט אין משיח'ס צייטען? — פֿראָג איך איהם.

— געווים! אָנפֿערט ער שטיל אונ זיכער — משיח מוז קוממען!

— ער מוז? !

— גאַנץ זיכער! אַללע וואַרטען אויף איהם, אפילו היממעל אונ ערד וואַרטען! ווען נישט, וואָלט זיך נישט קיינעם געגלוסט צו לעבען, צו טהון די האַנד אין קאַלט וואַססער... אונ, אויב מען לעבט אונ מען טהוט, גלייך מען ווילל לעבען, איז אַ סימן, אַז אַללע פֿיהלען, אַז משיח קומט, אַז ער מוז קוממען, אַז ער איז שוין אין וועג...

— צו איז אמת — פֿראָג איך ווייטער — אַז פֿריהער וועללען זיין שרעקליכע מלחמות; איבער פֿאַלשע משיח'ען, די מענשען וועללען זיך אַרום-רייסען ווי ווילדע חיות, די ערד וועט אָנגעזאָפּט ווערען מיט בלוט; טייכער בלוט, וועללען פֿליעסען פֿון מזרח קיין מערב אונ פֿון דרום קיין צפון, אַללע חיות, בהמות וועללען טרינקען מענשען-בלוט; אַללע פֿעלדער, אַללע גאָ-טנער, אַללע טראַקטען אונ אַללע וועגען וועללען פֿערגאָססען ווערען מיט מענשען בלוט... אונ אין מיטען דער צייט פֿון בלוטיגען מבול וועט זיך ערשט בעווייזען דער אמת'ר משיח, דער רעכטער... איז דאָס אמת?

— אמת!

— אונ מען וועט איהן דערקענען?

— יעדער וועט איהן דערקענען. עס וועט קיינער נישט האָבען קיין טעות. ער וועט זיין משיח מיט יעדער מינע, מיט יעדען וואָרט, מיט יעדען בליק. ער

וועט נישט האָבען קיין חילות, ער וועט נישט רייטען אויף קיין פערד און אַ שווערט וועט איהם נישט הענגען אויף די לענדען...

— וואָס דען?

— פליעגעל וועט ער האָבען... משיח וועט האָבען פליעגעל און אַללע וועללען דערנאָך בעקוממען פליעגעל. עס וועט זיין אַזוי: פליצלינג וועט געבוירען ווערען אַ קינד מיט פליעגעל, דערנאָך — אַ צווייטעס, אַ דריטעס און אַזוי וועט עס שוין געהן כסדר... פריהער וועללען זיך די מענשען דערשרעקען, דערנאָך וועט מען זיך צוגעוואָהנען, ביז עס וועט אַרויס־קוממען אַ גאַנץ דור מיט פליעגעל; אַ דור, וואָס וועט זיך נישט מעהר וועללען וואַלגערן אין דער בלאָטע און וועט זיך נישט מעהר רייסען איבער אַ פרנסה־וואָרמיל...

לאַנג נאָך האָט ער אַזוי גערעדט, נור איך האָב איהם אויפגעהערט צו פערשטעהען. זיין שטיממע איז דאָך געוועזען אַזוי אומיטיג־זיס, אַז איך האָב זי איינגעזאַפט אין מיר ווי אַ שוואָם. אַז ער האָט אויפגעהערט צו רעדען, האָט שוין געטאָגט, מען האָט שוין די טויערן געעפענט און די בריק אַראָב־געלאָזט...

זייט יענער נאַכט אויסער דער פעסטונג איז מיר דאָס לעבען אין איהר נאָך שווערער, נאָך אונערטרעגליכער געוואָרען. די אַלטע מויערן, די קראַצענדיגע אויפגעצויגענע בריק, די אייזערנע טויערן, די וואַרטען און פאַטרולען, דער הייזעריג־צאַרניגער: „ווער־דאַ?", דער אונטערטהעניג־פאַלשער: „אַ היימישער, איין אייגענער!"; דאָס אייביגע ציטטערן פון די ליימיגע פנימער, די איבערגעשראָקענע האַלבפערלאָשענע אויגען, דער מאַרק מיט די פערבלאָנקיטע ציטעריג־פוילע שאָטען, — דאָס אַלץ האָט זיך מיר געלעגט ווי אַ בליי אויף דער נשמה, נישט אָבצואָטמען, נישט פריי צו ווערען... עס האָט מיך אָנגעהאַפּט אַ האַרץ־וויימאָג, עס האָט מיך דערינען אַ שרעקליכע בענגשאַפט. און איך האָב בעשלאָססען, משיח׳ן אַקעגען צו פאָהרען...

איך זעץ מיך אויף דעם ערשטען בעסטען וואָגען, דער בעל־עגלה דרעהט זיך צו מיר איבער און פרעגט:

— וואוהין?

— וואו די ווילסט! — אָנפער איך — נור אַוועק, ווייט ווייט פון דאַנען!

— אויף ווי לאַנג?

— ווי לאַנג דאָס פערד וועט אויסהאַלטען!...

דער בעל־עגלה נעמט די לייצען אין האַנד און מיר פאָהרען.

מיר פאָהרען אַלץ ווייטער און ווייטער. אַנדערע פעלדער, אַנדערע וועלדער, אַנדערע דערפער, אַנדערע שטעדט, אַלסדינג אַנדערש: עס איז אָבער גאָר אַנדערש

פֿון אויבען, דער הויך איז שטאַנדיג דער זעלביגער. אַז איך האָב מיך גוט איינגע-
קוקט, איז איבעראַל אונ אויף אַללעס געלעגען די זעלבע מרה־שחורה, יעדער
מענשען־בליק איז געווען ציטערדיג־פֿאַלש, יעדער טאָן איבערגעבראָכען אונ שטאַל-
פֿעריג... אויף אַללעס איז געלעגען אַ טרויריגער נעפּעל, וואָס האָט פֿערשטעלט
יעדען שיין אונ געלאָשען יעדע פֿרייד. אַללעס איז געווען צוזאַממען געדריקט אונ
פֿערשטיקט. אונ איך שריי אַליין אין איינעם: „וויי־טער!"... איך הענג אָבער אָב
פֿון בעל־עגלה אונ דער בעל־עגלה פֿון פֿערד... דאָס פֿערד וויל עססען אונ
מיר מוזען זיך אָבשטעלען.

איך קום אין אַ קרעטשמע אַריין. עס איז אַ גרויסע שטוב, איבערגעטהיילט
אין דער העלפֿט מיט איין אַלטער פֿאָרהאַנג, וואָס געהט פֿון איין וואַנד צו דער
צווייטער. אין דער זייט פֿאָרהאַנג זיצען דריי מאַננער ביי אַ גרויסען טיש. זיי בע-
מערקען מיך נישט אונ איך האָב צייט, זיי צו בעטראַכטען. עס זענען דריי דורות.
דער עלטסטער איז גראָה ווי אַ טויב, דאָך זיצט ער גלייך אונ קוקט מיט שאַרפֿע
אויגען אָהן בריללען אין אַ גרויס ספר, וואָס ליגט פֿאַר איהם אויף׳ן טיש. דאָס אַלטע
פּנים איז ערנסט, די אַלטע אויגען קוקען זיכער אונ דער אַלטער מענש מיט דעם
ספר גיססען זיך צוזאַמען דורך דער ווייסער באָרד, וואָס האָט זיך צולעגט מיט
איהרע זילבערנע עקקען אויף די בלעטער פֿונ׳ם ספר. — נעבען איהם רעכטס זיצט
אַ יונגערער, געוויסס אַ זוהן זיינער: דאָס זעלבע געזיכט, נור יונגער, ריהריוודי-
גער, נערוועזער, סעקונדען־ווייז מיעדער אונ צעגאַסענער. ער קוקט אויך אין
אַ ספר אַריין, נור ער קוקט שוין אויף אַ בריל. דאָס ספר איז קלענער אונ ער האַלט
עס נאָהנטער צו די אויגען, אָנגעשפּאַרט אויפֿ׳ן ראַנד פֿונ׳ם טיש. ער איז אין די
מיטעללע יאָהרען; באָרד אונ פּאות — האַלב זילבערן. ער שאָקעלט זיך אַהין
אונ צוריק. זיין גוף, דאַכט זיך, וויל זיך יעדעס מאָל אָברייסען פֿונ׳ם ספר, נאָר
דאָס ספר ציעהט איהן צו זיך צוריק. ער שאָקעלט זיך אונ די ליפּען ציטערן שטיל.
אַמאָל קוקען די אויגען אַהין צום אַלטען; יענער דאָך בעמערקט עס נישט. —
לינקס פֿונ׳ם אַלטען זיצט דער יונגסטער, דאַכט זיך איין איינינקל פֿונ׳ם אַלטען,
אַ יונגער מאַן מיט שוואַרץ גלאַנצענדיגע האָהר אונ אַ ברעננענדיג צוואָרפֿענעם בליק.
ער קוקט אויך אין אַ ספר אַריין, נאָר דאָס ספר איז קליין אונ ער האַלט עס נאָהנט
צו די לעבעדיגע אויגען. גאַנץ אָפֿט רוקט ער עס אַוועק פֿון זיך, וואַרפֿט אַ בליק,
אויסגעמישט פֿון שרעק אונ דרך־ארץ אויפֿ׳ן אַלטען, קוקט אַריבער צום פֿאָטער מיט
אַ האַלב־איראָנישען שמייכעל אונ בייגט זיך איבער צו הערען, וואָס עס טהוט זיך
אין יענער זייט פֿאָרהאַנג. אונ פֿון יענער זייט פֿאָרהאַנג האָרט זיך קרעכצען, גלייך
עמיץ געהט דאָרט צו קינד...

איך וויל הוסטען, מען זאָל מיך בעמערקען. אין דער זעלבער סעקונדע

פֿערבייגט זיך אַ שטיק פֿאָרהאַנג און עס בעווייזען זיך צוויי פֿרויען. איינע איין אַלטע מיט אַ שאַרף ביינערדיג פּנים און שאַרפֿע אויגען, די צווייטע אַ יונגערע פֿרויא אין די מיטעלע יאָהרען מיט אַ ווייכער אָבגעשמאָלצען פּנים און אַ נישט זיכערן בליק. זיי שטעהען, קוקען צו די מאָננער און וואַרטען, מען זאָל זיי פֿראָגען. דער אַלטסטער בעמערקט זיי נישט. זיין נשמה האָט זיך צוזאַמען־געגאָסען מיט דער נשמה פֿונ׳ם ספר. דער מיטעלער בעמערקט די פֿרויען און קלערט ווי אַזוי דען פֿאָטער צו וועקען; דער יונגסטער שפּרינגט דערוויל אויף...

— מאַמע! באָבע! נו?...

זיין פֿאָטער שטעלט זיך אויף אונרוהיג, דער זיידע רוקט נור אַ ביסל אַוועק דאָס ספר און הייבט אויף די אויגען צו די פֿרויען.

— וואָס טהוט זי?—פֿראָגט ווייטער דער יונגסטער מיט אַ ציטערדיגער שטימע.

— איבערגעקומען! ענטפֿערט די אַלטע רוהיג.

— איבערגעקוממען? איבערגעקוממען? — שטאַממעלט דער יונגער.

— זאָגסט נישט, מאַמע, „מזל־טוב״? — פֿראָגט דער מיטלערער. דער אַלטער קלערט איבער און פֿראָגט:

— וואָס איז געשעהען? און ווען אפילו אַ מיידעל...

— ניין! — ענטפֿערט ערשט אצינד די אַלטע — אפילו אַ יונגעל...

— אַ טויטס?

— ניין, עס לעבט! — ענטפֿערט די אַלטע. אין דעם קול קלינגט דאָך נישט קיין פֿרייד,

אַ קריפּעל? אַ קאַליקע?

— צייכען האָט ער! אויף ביידע אַקסעל...

— וואָס פֿאַר אַ צייכען?

— פֿון פֿליעגעל...

— פֿון פֿליעגעל?

— יאָ, פֿון פֿליעגעל, און זיי וואַקסען...

ז׳ער אַלטער בלייבט זיצען פֿערזאָרגט, דער מיטעלער פֿערוואונדערט, דער יונגסטער נור שפּרינגט אונטער פֿאַר פֿרייד.

— וואויל, וואויל! זאָללען זיי וואַקסען, זאָלל פֿון זיי ווערען עבּטע פֿליעגעל, גרויסע, שטאַרקע פֿליעגעל, וואויל, וואויל!

— וואָס איז די שמחה? — פֿראָגט דער מיטעלער.

— אַ שראָקליכע קאַליקע! — זיפֿצט דער אַלטער.

— פֿאַר וואָס? — פֿראָגט דאָס איניקיל

— פֿליעגעל — ענטפֿערט דער אַלטער שטרענג — הייבען אין דער הייך...

מיט פליגעל קאָנן מען זיך נישט דערהאַלטען אויף דער ערד.

— א וויכטיגע זאך! מאכט דאָס איינינקיל טראָציג — איז מען פטור דאָס מושב, וואַלגערט מען זיך נישט אין דער בלאָטע, לעבט מען אין דער הייך... צו איז דען דער הימעל נישט שאָנער פון דער ערד?

דער אַלטער ווערט בלאַס אונ דער מיטעלער נעמט דאָס וואָרט:

— נאַריש קינד! פון וואָס קאָנן מען לעבען אין דער הייך? לופט שלינגען איז ווייניג... אין דער הייך איז נישט דאָ צו דינגען קיין קרעטשמע, אין דער הייך קאָנן מען נישט איבערנעהמען קיין „פאַדריאַד“... אין דער הייך האָט מען אפילו נישט ביי וועמען אַ האָזען-פּעלעכיל צו קויפען... אין דער הייך...

דער אַלטער שלאָגט איהם איבער:

— אין דער הייך — זאָגט ער פעסט אונ האַרט ווי אייזען — איז נישט דאָ קיין שוהל, קיין בית המדרש, קיין קלויז צום דאַווינען, צום לערנען; אין דער הייך איז נישט דאָ קיין שטעג, אויסגעטרעטען פון קדמונים! אין דער הייך בלאָנקעט מען זיך, בלאָנדזעט מען, ווייל מען ווייסט נישט דען וועג... מען איז טאַקי אַ פרייער פויגעל, נור וועה דעם פרייען פויגעל, אַז עס בעפאַלט איהן אַ ספק, אַ מרה-שחורה!...

— ווי הייסט? — שפרינגט אויף דער יונגסטער מיט היים בלוט אונ ברענענדיגע אויגען.

ליידער קומט ער נישט צום וואָרט, די באָבע האַקט איבער:

— נאַרישע מאַנסבילען! — מאַכט זי — וועגען וואָס זיי קלערען... אונ דער רב? צו וועט איהם דער רב לאָזען מל׳ע זיין? צו וועט ער לאָזען אַ ברכה מאַכען איבער אַ קינד מיט פליגעל?...

איך גיב מיך אַ כאַפּ אויף. מיין איבערנאַכטיגען אויסער דער שטאָדט, די חיה אונ דאָס קינד מיט די פליגעל זענען נור אַ חלום געווען. —

די לְבָנָה פֶּערְצֶעהלט:

— מיעד פון קוקען איף ווייסען מארמאר אונ אויערם ווייסע גאַסס-בעלייכטונג, האָב איך מיך אַוועק געדרעהט אונ געוואָרפען אַ בליק אויף איין אונטערגאַסס.

פון איין איבערגעבויגען הייזעל געהט אַרויס אַ בּאָרוויס יונגעל, שלעכט גע-קליידט (די שמאַטעס האַלטען זיך אויפ׳ן קוים) אונ געגענאיבער, פון אַ צווייט הויז, כּמעט אַ מפּולת, קומט אויך אַרוים אַזאַ יונגעל.

קוים זעננען זיי, איינער צום צווייטען צוגעקוממען, האָב איך שוין נישט געוואוסט, וועלכער עס איז אַרויס פון וועלכען הויז. ביידע אויסגעדאַרט, מיט ברענ-נענדיגע אויגען, ביידע ציטטערן פאַר קאָלט, אָפּשר פאַר הונגער אויך.

איך האָר ווי זיי שמועסען.

— פאַרטיג?

— אונ דו?

— אויך!

— האָסט געגעססען?

— ניין... דער טאַטע האָט נישט געברענגט.

— מיינער — קראַנק; די מאַמע וויינט...

— געה׳מיר?

— בעססער לויפען... ס׳איז קאַלט...

— גיי!

זיי לויפען פייל פון בויגען אין שטאָדט אַריין.

איך קוק זיי נאָך.

ביי׳ן איינעם פון די שאָנסטע הייזער שטעללען זיי זיך אָב.

— זעהסט! מיין פעטערס הויז! מאַכט איינער שטאָלץ.

דער צווייטער ווייזט אויף אַ הויז געגענאיבער:

— דאָס איז מיין פעטטערס!

— מיין פעטטער האָט מען אָבער געברענגט איין אַראַביש פערד׳ל פאַר 16 טויזענד!

— מיינער האָט אַ קאַרעטע מיט 4 פערד ווי די לייבען!

— מיינער האָט אָפּשר טויזענד דאָרפער!

— מיינער — אָפּשר הונדערט שטאָדט!

— שוטה! ביי מיין פעטטער זעהנען די מעבל פון גאלד!
— בהמה! ביי מיין פעטטער — סאמע בריליאנטען!
— אבער מיין מוהמע מיט איהרע פערפומען! די נאז רייסט עס אויף!
— א וואו! מיין מוהמע געהט אללע טאג אין טעאטער אריין...
— אונ אז מיין פעטטער שפיעלט זיינע נאכט אין קארטען — הא?
זיי האבען זיך לאנג געשפארט אונ שער נישט געפאללען זיך אין די האהר אריין...
איינער איז דאך פריהער אבגעשטאנגען.
— קאלט, מאכט ער מיט א ציטטער.
דער צווייטער שטעהט אויך אב:
— איך בין זעהר הונגעריג, זאגט ער, עס נאגט מיך! קלינג אן בײ דיין פעטטער...
— ניין — אנטפערט יענער דערשראקקען — ער האט אנגעזאגט דעם שווייצער, ער זאלל מיר האנד אונ פיס צערברעכען!
— מיין פעטטער — דאס זעלבע! — אנטפערט דער צווייטער
זיי לאזען ביידע טרויעריג אראב די קעפף.
— געה'מיר?
— בעססער לויפען...
אונ אויפ'ן וועג:
— מארגען ביי נאכט נאך א מאל...
— יא... איבערלויפען... איך וועלל געבען א סימן... איך וועלל א קריי שרייען ווי א האהן...
— ... איך וועלל דיר אנטפערן מיט א מיאוק פון א קאטץ.
— גוט...
זיי זעהנען מיד פערשווינדען געוואָרען.

דריי מאל גערופען.

(איבערגעזעצט פון א זייער אלטען, נישט געענדיגטען כתב־יד).

1.

איך בין דערמאָלט געשלאָפען אין פעלד, ווייט פון בגדד, וואו איך בין געבוירען געוואָרען און מיין פאָטערס הויז איז געשטאַנען...

איך זעה זי דאָך, די שטאָדט, פון וויטען... איהרע טויזענדטער ליכטליך שניידען זיך דורך דעם שוועדען, פינקלען נעפיל און קוקען אויף מיר, ווי טויזענדער אויגען, פערפלאָטע, מיט רחמנות מיט זארג...

טרויעריג שווימט איבער איבער מיין קאָפּ די לבנה...

זי האָט אויך רחמנות אויף מיר, אויף אַ קליין שוואַך יונגעל, וואָס האָט זיך ווייט פערבלאָנקעט פון דער היים, איינער אַליין אין'ן פרייען פעלד, וואו עס קאָנן איהם אַ גזלן, אַ חיה רעה טרעפען!

אַנדערש איך קוקען די שטערנליך! דאָס שמייכעלט צו מיר דער הימעל מיט מיליאָנען פריילכע אויגען. דער הימעל ווייסט, אַז איך בין נישט פעראירט, נישט פון דער שטאָדט, נישט פון טאַטעס הויז; אַז איך ווייס, וואו איך בין, וואו אַהין איך גיה און וואָס איך מוז טהון!

איך מוז צוריק אין'ן שפיץ טהורם, איך מוז וויססען דעם אמת! —

אַזוי האָט מען מיך אין חלום געהייסען!

וואונדערליכע מעשיות דערצעהלט מען וועגען דעם טהורם; איינע שענער פאַר דער צווייטער.

טהייל זאָגען, אַז דאָ איז אַמאָל געשטאַנען אַ שטאָדט און אַ פעסטונג; אַ שטאָדט אַ גרויסע, נאָך גרעסער אַלס בגדד, און אַ פעסטונג, וואָס האָט געוואָרפען אַ דיקקען, שווערען שאָטטען פון איהרע מויערען איבער שטאָדט און לאַנדער...

דער טהורם איז געשטאַנען אין דער מיטט פעסטונג, און ביים שפיץ פון טהורם איז געווען אַ באַלקאָן, אויף וועלכען עס איז אַרומגעגאַנגען אַ וואַך.

איינמאָל האָט זיך אַ פיינד פערגנב'עט צו דער פעסטונג, און דער וועכטער איז געשלאָפען און האָט נישט באַמערקט; קיין סיגנאַל געגעבען, האָט פאָלק נישט

געוועקט! דער שונא האָט איינגענוממען די שטאָדט, אויסגעקוילעט דאָס פֿאָלק, איינגעוואָרפֿען די פֿעסטונג... צום וואַכטמע״ס שטראָף איז דער טהורם געבליבען... נאָכט אויף נאַכט געהט ער אַרום אין דער היך, ביז ער ווערט מיעד, שלאָפֿט איין, און חאַפּט זיך אויף און זעהט ווי מען קוילעט זיינע ברידער. דאַנן לאָזט ער אַרויס אַ שרעקליך געשריי און וואַרפֿט זיך אַראָב פֿון טהורם... דערנאָך קוממען שדים, נעמען איהם צו און שטעללען איהן ביי דער נאַכט צוריק אַרויף אויפ׳ן טהורם...

אַנדערע זאָגען, אַז עס איז געוועזען אַ טהורם פֿאַר שטערנזעהער; פֿאַר איינע כשוף־מאַכער, וואָס האָבען מיט אָפֿענע אויגען געקוקט אין הימעל אַריין און אַרויסגעלעזען יעדענס גזר־דין, און יעדען, פֿאַר קליין געלד, געזאָגט, וואָס עס איז איהם בעשערט.

ווער עס האָט געהאָרט, געגלייבט, און, אויב אַ שלעכטער פּסק, תשובה געטהון, מה טוב; אָדער ער איז געשטאָרבען אַ בעל־תשובה, אָדער מען האָט איהם פּראָלאָנגירט נאָך אויף אַ צייט; ווער עס האָט נישט געגלייבט האָט טאַקי אַ מאוס׳ן כּוף געהאַט...

איינמאָל האָבען די מכשפים געשיקט אַ שליח מיוחד מודיע זיין דעם כּליף, אַז זיין צייט איז געקוממען, אַז מען רופֿט איהן אויף יענער וועלט... זיי האָבען מורא געהאַט, ער זאָלל נישט שטאַרבען אָהן אַ צוואָה, ווען ער גיט איבער די קרוין... די 1000 זיהן פֿון עטליכע הונדערט ווייבער זאָללען נישט צעררייסען די מלוכה ווי איין אַלטען מאַנטעל...

דער פֿרומער כּליף האָט געגלויבט. דריי טאָג און דריי נאַכט האָט ער געפֿאַסט, אָבגערייניגט די נשמה פֿון זינד, צוטהיילט די מלוכה בשלום צווישען אַללע פֿרומע קינדער, און, מוכן ומזומן לחיי עולם הבא, האָט ער געהייסען אויסקוילען אַללע מכשפים; אָהן זיי ווילל ער זיך אין גן עדן נישט ווייזען; אָהן זיי וועט ער דאָרט נישט קאָננען קיין מויל אָפֿענען. ער קאָנן זיך בלאמיער טמאַכען מיט וואָס עס איז פֿאַר נאַררישקייט...

נאָכען טויט האָט מען דעם כּליף געקריינט מיט׳ן נאָמען: „חכם״. אַזוי רופֿט מען איהן אין אַללע געשיכטע־ביכער ביז היינט, נור דער טהורם פֿאַר שטערנזעהער איז לעער געבליבען ביז׳ן היינטיגען טאָג...

די מכשפים, וואָס מען האָט נישט געקוילעט, זעננען ענטלאָפֿען אין מדבר אַריין; און מענשען און כּליפֿען לעבען, נישט וויססענדיג, וואָס מאָרגען וועט זיין... זעלבּ איינער טהוט תשובה פֿאַר׳ן טויט...

נאָך אַנדערע זאָגען, אַז דאָס, וואָס אויבען איז געשטאַנען איז „נישט גוט שטויגען, נישט געפֿלויגען״. דען אמת ווייסען זיי...

דאָ ליגט נמרוד, דער גרויסער יאָגער נמרוד, בעגראָבען... דער גרויסער יאָגער נמרוד, פון וועלכען מען רעדט אין בראשית, פאַר וועלכען אַ וועלט האָט גע־ ציטערט!

אַז ער האָט דערפיהלט, אַז עס גערט זיין עקק, האָט ער זיך איינגעשפּאַרט, ער מוז שטאַרבען שטעהענדיג אויף די פיס. ער האָט נאָך געחאַפּט אַ שטיינערנעם טהורם אונ אָנטהון ווי אַ קיווער אויפ׳ן קאָפּף, מען זאָלל איהן אין הימעל דער־ זעהן! מען זאָלל זעהען, ווי נמרוד שטאַרבט, שטעהענדיג אויף די פיס, אָהן פחד!

שטעהענדיג, איז ער ווירקליך געשטאָרבען, דאָס לייב איז פערשטיינערט גע־ וואָרען אונ האָט אָנגעהויבען איינזינקען אין דער טיעף.

טויזענדער יאָהר זינקט ער שוין אונ דער קיווער שטעהט נאָך איבער דער ערד!

מאָדליך אונ יונגע ווייבליך דערצאָהלען פון טהורם נאָך אַ שאָנערע מעשה... אַ בת מלכה שלאָפט אין טהורם... אַ גאָלדענע שטוב איז דאָרט פערהאַנן, אַ גאָלדען בעט שטעהט אין שטוב, אונ אַ גאָלדענע בת מלכה שלאָפט אין גאָלדענעם בעט.

אַ כשוף האָט מען איהר אָנגעטהון, ווייל זי האָט קיין אַלטען מאַנן, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר געגעבען, נישט געוואָלט... פון ליעבע, ריינער ליעבע, האָט זיך איהר געחלומט!

אונ שלאָפען וועט זי אַזוי לאַנג, ביז איהר אויסלייזער וועט קוממען, דאָס וועט זיין אַ פרישער, אונשולדיגער יונגער מאַנן מיט אויגען ווי בריליאַנטען אונ אַ גבורה פון אַ ריעז...

ער וועט אַרויפגעהן, וועט זי דערזעהען אונ צוריהרען זיך צו איהרע ליפּפען אַדי אונשולדיג ווי אַ ברודער, וואָס קושט זיין אייגענע שוועסטער...

פון דעם ריינעם קוש וועט זי זיך אויפחאַפּען... דער כשוף וועט פערשווינ־ דין, מען וועט אַ חופה שטעלען, אַ סעודה וועט זיין אונ נדן וועט דאָס פאָר פאָלק בעקוממען — אחשורוש׳עס מלוכה!

~~~~~~~~

גזה וויים!

צי איז דאָס אַלץ אויסגעטראַכט אונ דער טהורם איז לעער?

מיין רבי, יוסיל דער פלוסיף, זאָגט: הבל הבלים... נאַראָנים פערציילען, נאַראָנים גלייבען!

מיין חבר שמעיה, דער בטלן, מיינט, אַז די מעשה׳ליך זעננען נור שאָלען, וואָס האָבען איננעווייניג אין זיך אַ בעהאַלטענער אמת... מען דאַרף נור קאָננען
~~~~~~~~

אָפּפֿענען די שאָל, וועט שוין דאָס קאַרנדיל־אמת אַרוים...

. . . .

דאָס האַרץ ביי מיר קלאַפּט, די פֿיס וואַקלען זיך... איך וויל אַרויף אויפֿ'ן טהורם, איך מוז! נאָך קינדוויי איז דער טהורם מיין פֿערלאַנג, מיין חלום געווע־ זען... איך טראַכט פֿון איהם, זיצענדיג ביים ספר ביי טאָג, ליגענדיג מיט אָפֿפֿענע אויגען ביי נאַכט...

עס רופֿט מיך, עס ציהט מיך... איך וויל, איך מוז!

„איך וויל און איך מוז!" צווייזייטיג איז אַלץ! צווישען מיר און דעם טהורם וועבט זיך אַ געהיימער פֿאָדעם. ער וועבט זיך יעדע רגע דיקקער און קיר־ צער... און — אַז דער טהורם שטעהט, מוז איך צו'ן איהם געהן...

ער וויל נישט; איך קאָנן וועללען, — מוז איך!

וואָס דען שרעק איך מיך?

אויפֿ'ן ערשטען שטאָק...

איין אונגעהייער צימער, נור לעער, פֿינסטער... אַ פֿענסטער אין וואַנד... דורכ'ן פֿענסטער פֿאַלט פֿון דרויסען אַריין אַ בונדט ליכט און בעלייכט די טריט געגענאיבער: די טרעפּ, וואָס פֿיהרען האָבער אַרויף...

אַלץ אַרום איז פֿינסטער, ליכטיג זעננען נור די טרעפּ...

לעער! איך געה אַרום און שלאָג מיר אין גאָר נישט אָן, קיינער שטעהט מיר נישט אין וועג; אויסער די וואַנד... קאַלטע, פֿייכטע, גליטשיגע וואַנד... וואָ־ האַרטע, פֿעסטע... אָהן אַ ריץ, אָהן אַ מינדסטען שפּאַלט... נישט קיין נאָגעל אַריינצושטעקקען...

איך געה צום פֿענסטער... גרוים איז עס און בריים. איך קוק אַרוים און זעה מעהר אַלס פֿריהער, ווענן איך בין אונטען געשטאַנענען... גרעססער און ברייטער איז דאָס פֿעלד מיט די זאַנגען, צווישען וועלכע איך בין געשטאַנענען...

און זיי ריהרען זיך, די זאַנגען, שאָקלען מיר צו מיט די קאָפּף...

וואָס האָט איהר מיר צו זאָגען, זאַנגען? וואָס ניקט איהר מיר צו מיט די קאָפּף? און אָפשר נישט איהר שאָקקעלט אייך, נור אַ לייכט ווינטעל בלאָזט און בייגט אייך רעכטס און לינקס?

מיך טרייבט אויך עפּיס, נור נישט אין די זייטען... אַרויף טרייבט עס, אַרויף און אַרויף...

וואָס איז דאָס, וואָס בעוועגט אונז, וואָס שאָקקעלט מיט אונז, וואָס יאָגט אונז?

נישט איהר ווייסט, נישט איך... נישט מיר וועללען ווייסען?

זיי שטעהען שוין די זאַנגען... צו האָב איך זיי איבערגעשראָקקען?

אָט זעה איך פון וויימען מיין שטאָרט, מיין בגדר... איך דערקענן צווישען די הייזער אונזער הויז...

דער טאַטע איז שוין אַהיים געקוממען... געוויסס... ער וואַשט זיך און עסט זיין אָבענדברויט... די מאַמע זיצט איהם געגענאיבער... לעזט איהם פון די אויגען, צו עס שמעקט איהם... צו געזונד זאָלל איהם זיין, ציטטערן איהרע ליפּפען... מיין קליין שוועסטערל, מיין שאָן שוועסטערל, גראַבעלט זיך אויף׳ן טאַטענס קניע, און בלייבט פערוואונדערט, וואָס איך בין נישט דאָ און העלף איהר נישט, ווי יעדעס מאָל... דער טאַטע ווערט אויך אונרוהיג... נאָכ׳ן ערשטען ביסען פראָגט ער שוין אויף מיר... ער דערמאַנט מיין נאָמען... דאָס איז גענוג, די מאַמע זאָלל זיך ריימלען פאַר נחת... ער זיצט דאָרט און לערנט... ער לערנט צוזאַממען מיט שמעיה בטלן ביי יוסיל פילוסוף... אַח, זי זאָלל וויססען, זיי זאָללען וויססען, וואו איך בין אַצונד!

איך ווער עפּיס טרויעריג, אונזיכער, נור די שטיממע רופט פון דער הייך:

— קום! קום!

דאָס איז זי, די שטיממע! איך האָב זי נישט איינמאָל אין חלום געהאָרט, אין די זיסטע, קינדערישע חלומות...

ווי זיסס זי איז, די שטיממע, דאָך „איך היים!" קלינגט עס אין איהר... איך היים...

וועמער הייסט?

— קום!

רופט עס ווייטער און איך געה...

~~~~~~~~

ווייטער אַ צימממער, נור שמאָלער און קלענער פאַר יענעם... ווייטער אַ פענסטער נור אויך קלענער פאַר יענעם, און די ליכט פאַלט אויך נישט אויף׳ן צימממער, נור געגענאיבער, אויף די טרעפּף, וואָס פיהרען ווייטער, האָבער...

אין צימממער איז, אויב עס מאָגליך, נאָך לעערער, נאָך פינסטערער, נאָך אונהיימליכער... די וואַנד — פייכטער, קאָלטער און פעסטער... אין אַזאַ וואַנד אָט זיך לייכט דען קאָפּף צו שפּאַלטען...

האָבער בין איך דאָך! איך קוק פון פענסטער אַרויס און זעה מעהר, זעה ווייטער... ברייטער און לאַנגער איז געוואָרען די געגענד... אַ נייער טייך, איך האָב׳ען פריהר נישט געזעהען... נייע ביימער, אַ נייער וואַלד... פאַר מיר ניי... פאַר די, וואָס וואָהנען דאָרט, איז עס אַלט...
~~~~~~~~

איך הייב די אויגען אויף אין דער הייך — אַ גרעססער שטיק היממעל — נאָך אַ שטיקק וואָלקען, נייע שטערען...

איך פֿריי מיך נישט דערמיט, נור שטאָלץ ווער איך... דאָס אַלץ זעה איך...

פֿלוצים שטעלט זיך פֿאַר מיר אַ שאָטטען... איך דערקענן איהן — שמעיה בטלנס שאָטטען איז עס!

— וואָס ביסט דו אַזוי גרויס ביי זיך? לאַכט דער שאָטטען. דו זעהסט מעהר, נור — צו זעהסט דו בעססער? צו זעהסט דו טיעפֿער? אונ זאָלסט שוין אַרויף אויפֿ'ן שפּיץ טהורם, גאָר נאָהנט צו דער שטערן, וועסט דו בעססער אָדער טיעפֿער זעהען?!

אייביג וועט זיך דיין בליק גליטשען איבער די זאַכען, פֿון אויבען גליטשען, נישט אַריינדרינגען אין עצם פֿון דער זאַך...

ער געהט זיך זיין וועג, שמעיה... ער גלויבט, אַז יעדע זאַך אין דער טבע האָט זיך זיין אייגענע נשמה — אַ מענש, אַ טהיר, אַ געוויקס, אַ שטיין, אַ קאָרנדיל זאַנד... נור נישט אַללע נשמות זעננען גלייך לעבענדיג אונ וואַך... דאָס רוב שלאָפֿט אין האַרטע גופים אונ עס פֿאַלט אויף זיי נישט קיין טהוי פֿון לעבען, עס זאָלל זיי אויפֿוועקקען...

וועקט זיך אָבער אַ נשמה, קאָנן פֿון איהר ווערען אַלץ, אַלץ—דאָס שאָנסטע אונ דאָס בעסטע...

קעננען, זאָגט שמעיה, דאַרף מען נור איין נשמה... אַ נשמה, פֿון וואָס עס איז פֿאַר אַ זאַך... אַז מען קענן איינע, קענן מען אַללע... וואָרען אַללע נשמות זעננען בטבע גלייך, זיי זעננען נור וואַך אונ אויפֿגעלעבט נישט אויף איין מדרגה...

די נשמה איז דער תּוך פֿון דער זאַך... דען תּוך אָבער זעהט מען נישט מיט בלויסע אויגען... דערצו דאַרף מען געוויססע ברייללען... עס זעננען פֿערהאַנ-גען אַזוינע ברייללען, דורך וועלכע מען זעהט נשמות...

וואו געפֿינגען זיך די ברייללען?

אין אַ הייל... אין אַ הייל אונטער ירושלים... אין איין אייזערנען קאַסטען מיט אַ קופּערן בעשלאָג אונ שטאָהלערנע שלאָססער, ליגט איין אַלטער כּתב יד, פֿון כּתב יד קאָנן מען אַרויסנעמען אַ שם המפורש צו אָפֿפֿענען איין אַנדערע הייל נעבען טייך גאַנגעס, נעבען גן־עדן, אין חינא... אין יענער הייל ליגען די ברייללען. נור די הייל איז בעוואַכט מיט לייבען, עגדיססען אונ ברעננענדיגע שלאַנגען.

צוקוממען צו'ן איהר אָהן שם המפורש, קאָנן נישט קיין לעבענדיגער מענש!

שמעיה'ן פֿעהלט נור אַ קלייניגקייט... אויף קיין טהורמען וועט ער נישט קריבען, נישט אין דער הייך שטעקט עס, נישט אין היממעל איז עס... ער דאַר-

גאָר אַ קליינינגקייט, אַ שליסעלע צום קאַסטען אין דער ערשטער הייל... די רעשט וועט זיך שוין מאַכען...

און דאָס שליסעלע וויל ער בעקומען דורך תעניתים... גאַנצע וואָכען פאַסט ער... דורך סגופים: אין שניי, צווישען מילבען וואַלגערט ער זיך, — האָטש יוסיל דער פילוסוף לאַכט אויס׳ן און אויס אַללע שליסעלעך... ער זאָגט, אַז דער עיקר איז דעם מענש׳ס נשמה... אין איהר שטעקט אַלץ, מען דאַרף זי לאָזען קלערען און קלערען, זי וועט אַלץ דערגעהן...

מען דאַרף זיך הייבען אַרויף, נישט לאָזען אַראָב; נישט פאָהרען ווייט... נור זעטצען זיך אין אַ שטילל ווינקעלע און קלערען, לאַנג קלערען, אייביג קלערען...

— אַוועק! איך האָרך אייך ביידע נישט! איך וויל זעהען, זעהען מיט מיינע אייגענע אויגען, אָהן פרעמדע בריללען...

זעהען וויל איך, בעטראַכטען, נישט קלערען און אַריין אין אַ שגעון...

— קום! רופט דערוויייל די שטיממע פון דער הייך און איך געה...

און וואָס האָבער איך קום, קלענער ווערען די צימער, קלענער די פענסטער, אָרימער דער שטראַהל, וואָס פאַלט פון זיי אויף די טרעפ געגענאיבער... נאַססער און גליטשיגער ווערען די וואָנד...

פאַר דאָס זעה איך אַלץ מעהר, אַלץ ווייטער און ווייטער...

די פינסטערניש אין צימער ווערט, וואָס האָבער, אַלץ געדיכטער, און לעגט זיך מיר ווי אַ שווערע לאַסט אויף דער ברוסט... איך אָטהעם קוים... דאָס בלוט אין די אָדערן שלאָגט פאַר שרעק... איך מוז מיך דעריבער איילען צו די פענסטער... נור שמעיה׳ס שאָטטען יאָגט מיך נאָך. קוים שטעלל איך מיך אָב אויף אַ רגע, געהט ער צו, רוימט מיר אין אויער:

— גענוג, גענוג געהויבען זיך! קום אַראָב! אַ שוואַך יונגעל ביסט דו, האָסט שוין קיין קראַפט נישט, געשוואָללענע פיס האָסט דו... נישט פאַר דיר איז עס, נישט פאַר דיין כח... איך וואָלט אויך נישט געקאָנט... בין אַלליין נישט געקוממען, נור מיין שאָטטען צו דיר געשיקט... קום... אין בית המדרש האָב איך איין אַלט ספר געפונגען... אין קאַסטען פון שמות געפוננען... סודות גרויסע שטעהען דאָרט. קום, מיר וועללען זיי לערנען צוזאַממען...

— קום! רופט די שטיממע...

און איך לאָז איבער מיין חבר׳ס שאָטטען...

איך ווער דאָך באָז.

— ווער רופט מיך? ווער האָט עס מיר צו בעפעהלען? מיר זעננען די פיס געשוואָללען, אָטהעם פעהלט, און עס רופט און רופט, אַללע מאָל געדיכטער, אַללע מאָל שאַרפער!

אַלץ האָבער רופט עס און האָבער, קיין רגע רוה, קיין פרייע רגע...

— שמעיה'ן גלויב איך, שמעיה'ן! איך וויל איהם גלויבען!

צונד בעווייזט זיך מיר יוסיל פילוסופ'ס שאָטען... דער שמייכעלט:

— אַז דו גלויבסט, וואָס איילסט דו אַלץ ווייטער און האָבער! ווער נייט דיך? דו ווילסט פאָרט זעהען, זעהען מיט אייגענע אויגען... קאָנסט דו דיך נישט גובר זיין? דיך אַליין בעהערשען...

— האָבער! רופט די שטיממע. איך געה, אַלץ האָבער און האָבער, און אין האַרץ קאָכט זי אַרום ביי מיר אַ לאָבערליכער געדאַנק: זיך אַליין גובר זיין! בעהערש דו דיך אַליין!... ווי פלאָנטעט מען אויף אַזאַ פיין קניפּל?

און בשעת מעשה קלינגט מיר אין די אויערן שמעיה בטלנ'ס שטיממע:

— און אַז דו וועסט שוין זעהען נאָך וואַלדער און פעלדער, נאָך טייכער, נאָך ערד... און אַז דו וועסט שוין זעהען נאָך טויזענדער שטערן, נאָך שטיקער וואָלקען... נאָך הימלען, וועט דיר גענוג זיין? די זאַכען זעננען אַרום דיר און מיט האָבער קומסט דו צו זיי נישט נאָהענטער... זיי רינגלען דיך אַרום, דו ביסט די מיטט, אַרום וועלכער אַלץ שטעלט זיך אין ראָד... און מיט האָבער און נידריגער וועסט דו קיין קאָרנדיל זאַנד נישט נאָהענטער קוממען!...

און פון דער הייך, אַז דאָ קוקסט אַראָב, צו זעהסט דו עפּיס? וואָס האָבער, דיר דאַכט, דו ביזט, קלענער ווערען אונטען די צייכען, וועניגער זעהסט דו...

איך לויף צו און קוק אַרויס פון פענסטער — וואו איז בגדד, וואו מיין טאַטענס הויז, וואו מיינע גאַססען, מיינע חברים, מיין בית המדרש — די מייניגע אַללע?

פינטאַליך זעה איך... זיך גלייבע, אויסגעמישטע פינטאַליך... און — זיי ווילען מיר אויך פערשווינדען... אַליין וויל איך גלויבען... וואָס האָבער — עלענדער, איינזאַמער..

— וואו אַהין אייל איך מיך?

— קום!

שרייט אַלץ אין איינעם די שטיממע...

איך דערהאָר אַ געוויין... אַ היימיש האַרציג קול וויינט... צו איז נישט דאָרט עמיץ פון מיינע געשטאָרבען... אַ ברוננען איז דאָ אוי'ן הויף, צו איז נישט מיין שוועסטערל אַריינגעפאַללען...

איך האָר שוין דייטליכער:

— קינד, קינד מיינס, — וויינט דער מאַמעס קול — וואָס טהוסט דו, דו שפּיעלסט מיט'ן לעבען... אויפ'ן שפּיץ טהורם שטעהט דער וואַכטער, טייטען וועט ער דיך?

ברודער׳ל, ברודער׳ל מיינס! ענטלויף! דארטען זענגען מכשפים, זיי וועללען דיר אַ כשוף אָן טהון, וועסט מגולגל ווערען אין אַ קאַץ!

— אַרונטער! בייזערט זיך דער טאַטע, נמרוד וועט דערהאָרען, אַז דו קריכסט איהם אויפ׳ן קיוועך, ער וועט זיך אַ ריהר טהון, פערפאַלסט דו אין כף־הקלע...

אונ אַז איך פאָלג נישט —

— אַה! די בת מלכה ציהט דיך! הולטיי איינער — די בת מלכה...

— קום! רופט וויטער די שטיממע, אונ איך געה מיט אַ צעריססען האַרץ.

אויף שטיקקער רייסט זיך דאָס האַרץ. — ווען וועט זיין אַ סוף?

עפים בליצט אין דער לופט... אַה! אַ שפיגעל! מען האָט מיר אַ שפיגעל פאַר די אויגען געהאָנגען...

דאָס בין איך?

דאָס ליימיגע געריגצעלטע פנים, די מידע, האַלב אויסגעריגנענע אויגען, די ווייסע גראָהע האָהר... דאָס איז דער סוף?

— געוויס! אָנטפּערן מיר אַללע מיינע מידע גלידער...

— אַזוי איז... אַקצענטיערען די פים...

— אַזוי! בלוטיגט דאָס האַרץ.

איך רייס מיך מיט שרעק אַוועק פון שפיגעל אונ וויל וויטער לויפען... אַלץ פערלוירען! דען שפיץ טהורם מוז איך דאָך דערגרייכען, מיט׳ן לעצטען טראָפען בלוט, מיט׳ן לעצטען אָטהעם דערגרייכען...

— אַראָב! שרייט פּלוצלינג אַ שטיממע, די זעלבע שטיממע...

— איך געה נישט אַראָב! שריי איך פערצווייפעלט...

— ווער עם געהט נישט, פאַלט!

אונ איך קאָללער מיך אַראָב...

2.

איך בין זיכער, אַז קיינער האָט דעריננען קיין טעות נישט געהאַט; אַז אַללע האָבען פערשטאַנגען, אַז איך פערצאָהל אַ חלום פון מיינע קינדער יאָהרען...

אונ, אויב עמיצער האָט אַ טעות געהאַט, איז אויך קיין אונגליק נישט... וואָס איז אַ חלום? אַ חלום טראַכט נישט אויס, ער בינדט נור צוזאַממען... שטעלט איבער, דרעהט אוים; נעמען נעמט ער אַלץ פון לעבען... וואָס שאַדט, אויב ער פאַרבט אַ מאָל שאָנער, מאָהלט פאַנטאַסטישער?

און ווער, באמת, ווייסט די ריכטיגע גרעניץ צווישען חלום און לעבען?
נאָט איך נאָך אַ מעשה צו נאָך אַ חלום, נעמט עס אָן ווי איהר ווילט...

דעמאָלט בין איך שוין געוועזען אין די מיטעלע יאָהרען... נור נישט אין דער היים... איך האָב גלות געליטטען... געחלומט האָט זיך מיר שוין אויף פֿרעמדע בעטטען, וואו פֿרעמד אימפּלוט האָט מיך געביססען און קיין שום חלום נישט געלאָזט זיך אָרענטליך ענדיגען...

איך בין אַרויס פֿון די קינדער-שוך, פֿון כּליפֿען-לאַנד... אויס עעוגו'כען, קעבּס-ווייבער, כּשוף-מאַכער, אויס נמרוד מיט זיין קיווער, אויס בת-מלכּה'ס, וואָס פֿערגנבינען זיך אַמאָל מיט אַ שטראַהל פֿון דער לבנה אין לעער הארץ אַריין...

אַ מענש אין גלות בין איך; איך אַרבּייט, פֿיהר „מלחמה פֿאַר'ן לעבען", פֿאַר מיר, פֿאַר ווייב און קינד!

אויס חלומות!... דאָס לעבען, דאָסווירקליכע לעבען איז צו שטאַרק, צו איינדרינגליך, עס זאָלל בלייבען פּלאַץ פֿאַר חלומות... קינדער אין וויעגען חלומט שוין נישט...

און אָבענדצייט איז עס געוועזען, אַ שאָנער אָבענד, און איך בין מיר פֿאַר'ן הויז אין גאָרטיל געשטאַננען.

אַ ווינדערליכע צייט געוועזען...

צו מיטטאָג האָבען זיך אויפֿ'ן הימעל צוזאַממען געקליבען לייכטע, זילבערנע, דינגע נעפּיל, וואָס האָבען זיך ווי אַ וויים טישטוך צוזאַממען געהעקעלט... ליכטיגע, פֿיין-ליכטיגע טראָפּען זעננען געפֿאַללען...

צונד האָט אויפֿגעהערט דאָס טריפֿען, די זונן געהט אונטער און די לייכטע נעפּיל שווימען איהר נאָך...

די זונן געהט אונטער, דאַרף טונקעלער ווערען; די לייכטע נעפּעל צו פֿליהען זיך אָבער, ווערט ליכטיגער —

עס בלייבט שטעהען... נישט ליכטיגער ווערט, נישט טינקעלער... עס האָט זיך ווי אָבגעשטעלט! די צייט שטעהט, דער אומרוה פֿון וועלט-זייגער איז שטעהען געבליבען!

די ביימליך אין גאָרטען ווינדערן זיך... די בלומען אין גראָז ווייסען נישט, וואָס מיט זיך צו טהון... אָפּפֿענען זיך נאָכן רעגען, פֿערוויקלען זיך פֿאַר דער נאַכט?

איך שטעה דערשראָקקען.

און וואָס וועט זיין אויב דער פֿאָדעם, וואָס בעוועגט אַללעס האָט זיך ווירקליך אָבגעריססען? אויב איך בין אויף׳ן גרעניץ פֿון דער צייט, עס שלאָגט אוים איהר לעצטע סעקונדע! דאָס, וואָס עס איז, וועט שוין דויערען אייביג, נישט פֿעראָנדערן זיך, נישט אויפֿהערען... אַלץ וועט פֿערגליווערט, פֿערשטיינערט ווערען, אַלץ וועט בלייבען אין דער זעלבער פֿאָרם!

דער אָקס מיט דער רויטער צונג, וואָס ער האָט אַרויסגעשטעקט צום גראָזיל... ער וועט עס נישט דערגרייכען...

דער אָדלער, מיט׳ן קינד, וואָס ער האָט אין די נאָגעל, וועט בלייבען הענגען אין דער לופֿט, און די מוטטער, וואָס קניעט אויף דער ערד, פֿערשטאַרט פֿאַר שרעק, וועט שוין בלייבען אַזוי קניען... דאָס געשריי פֿון קינד און פֿון דער מוטטער פֿערפֿריערען אויף אייביג אין דער לופֿט!

געבויגען אונטער אַ לאַסט, וועט פֿערשטאַרט ווערען דער טראָגער, ער וועט קיינמאָל נישט אויסגלייכען די פּלייצע... דער טראָפּען שווייס, וואָס האָט זיך איהם געלאָזט פֿון שטערען, וועט נישט דערגרייכען דער באַקק; בלייבען וועט זי שוין הענגען איבער דער ברעם...

איין אַלטע מויד וועט בלייבען ביי די קאָרטען, וואָס זי וואַרפֿט זיך; דער „אייבער״ וועט איהר שוין קיינמאָל נישט אַרויס...

דער, וואָס קניעט פֿאַר אַ פֿרעמד ווייב, וועט שוין נישט אויפֿשטעהן, דער קוש, וואָס זי טראָגט איהם אַ קעגען, בלייבט שוין אין דער לופֿט, און דער מאַנן, וואָס לויפֿט צו מיט מעססער, וועט ביידע נישט דערגרייכען...

אַ קינד האָרחעלט אין וויעג, דיפֿטעריט... עס וועט נישט שטאַרבען, נור אייביג האָרחלען... דער קראַמפּ וועט פֿון פנים, פֿון דער מוטטער וואָס קניעט ביי דער וויעג נישט אַראָב...

די אַלטע זאָק־פֿליקקערן בלייבט מיט דער נאָדעל אין איין האַנד, מיט׳ן פֿאָדעם אין צווייטען...

דער מאָרדער אין וואַלד מיט׳ן בילד פֿון קרבן אין די אויגען!

און די טויטע ווען ללען שוין נישט אויפֿשטעהען, די לעבענדיגע — נישט שטאַרבען... אַלץ וועט זיך איינציהען און אַזוי פֿערבשוּפֿט ווערען אין איין סעקונדע — די אַלטע בילדער פֿון שרעק, פֿון פֿערצווייפֿלונג, פֿון כעס, רציחה, רחמנות, נעבעט... שוין אויף תמיד!

אייביג נחת, אייביגער צער, אייביגע פֿריוד, אייביגע טאָרטורען...

— גענוג!

האָר איך פּלוצים אַ שטיממע...

נישט ווילענדיג ריהר איך מיט אַ פֿיס, און אַלץ הייבט אָן אַרום מיר צו געהן...

ווייטער לעבען, ווייטער שטאַרבען...

איז דאָס אויך געוועזען אַ חלום?
ווי עס איז, די שטיממע האָב איך דערקאָנט!
די זעלבע שטיממע וואָס האָט מיך דעמאָלט גערופען...
— געה! הייסט זי...
— וואו אַהין? ווי לאַנג?

3.

אַלט בין איך צונד און זעה אויס ווי דעמאָלט אין שפּיגעל...
די געשוואָללענע פּיס ווילען מיך שוין נישט טראָגען... נישט אויפ'ן טהורם; איך האָב שוין לאַנג מיין גאָרטיל, מיינע בלומען נישט געזעהען...
אייזערנע בלומען, קברים בלומען קוממען מיר צו חלום...
פערגעססען פון אַללע, עלענד, צוגעשלאָגען צום בעט...
אונטער די וואָנד פון מיין הייזעל שטורמט און זידט ווייטער דאָס לעבען, נור מ י י ן לעבען איז עס שוין נישט...
רייסט זיך אַמאָל צו מיר אַריין אַ קול, פערשטעה איך שוין די ווערטער נישט... איך פיהל שוין נישט אין וואָס עס געהט...
איך בין אויך אין קריעג געוועזען, אפילו אַנפיהרער געווע'ן... ניט איינמאָל אַ פאָהן געטראָגען אָדער מיט דער שפּיץ שווערט אויפ'ן שונא געוויזען...
און היינט?...
מיין אָבגעשוואַכטער קאָפּף געדענקט שוין ווייניג פון די אַללע זאַכען... איך ווייס שוין נישט צו מיר האָבען געזיעגט, צו דאָס פעלד געריינינגט...
צו געדענקט מיך נאָך עמיץ דאָרט? געוויסס נישט; איך האָב זיי אויך פער־געססען!
אין האַרץ ביי מיר, אין אַלטען האַרץ, שיממערט נאָך אַ קליין פלאָממעל; אַ ליכטעל צאַנקט, נור עס האָט שוין קיין קראַפט נישט צו פערטרייבען די קאַלטע, שווערע שאָטטען, וואָס לעגען זיך מיר אויף דער נשמה...
דורך דע: מח פליהען אַמאָל אַלטע שאָטטען; איך פערשטעה זיי שוין נישט... איך פערשטעה נישט, ביי וואָס איך האָב אַמאָל געוויינט, פאַר וואָס איך האָב אַמאָל געלאַכט...

די אויגען מיינע זעננען פערמאַכט אויף אייביג, נור די אויערן זעננען נאָך אויפגעשפּיצט...

וואָס האָבען זיי נאָך צו האָרען?... דאָס געראויש פון לעבען פערשטעה איך שוין נישט...

נור אָפּפען זעגען זיי, ווייל נאָך איינמאָל, דאָס לעצטע מאָל רופען, ווענט מען מיך... און דאָס זעלבע קול וועט רופען... איך שפּיער שוין די שטיממע און דאָס בלוט פריהרט דערפון אין די אָדערן!

אַהאַ! עס רופט!

— ווער ביסט דו, וואָס רופסט?

— איך געה! איך פאָלג, ווייל איך מוז! נור ווער ביסט דו, נאָך וואָס דאַרפסט דו מיך?

— צו בין איך נור דיין ווערקצייג געוועזען, דיינע צוועקקען געדיענט און צונד, אַז דו דאַרפסט מיך מעהר נישט, מוזט דו מיך צערשמעטערן?

— איך האָב אפי׳ קיין רעכט נישט צו פראָגען: צו וואָס איך האָב דיר געניצט?

!..............................

אין פליגעל פאַר משוגעים.

אַ רופא צו אַ חולה?

אַ שפּיטאָל איז אַ וועלט פאַר זיך, איין אָבגעשלאָססענע וועלט. עס האָט נישט אַזוי פיעל נפשות ווי איין אַנדערע מדינה, עס שפּאַלט זיך נישט אויף פאָלקער מיט פערשיעדענע רעליגיאָנען און פּאָליטישע סיסטעמען; עס האָט דאָך פּאַרטייען. יעדע פּאַרטיי האָט איהר קרענק, איהר אָבטהיילינג, איהרע וואָכטער, איהרע פעלדשער און דאָקטאָרען, וואָס גיבען אַכטונג, מען זאָל זיך נישט מישען. ווייל די קרענק זעננען אַנשטעקענד, וועניגסטענס, פיעל פון זיי.

און עס זעננען פערהאַנגען אַפּטרופּסים, וואָס היטען די אָרדנונג; תקנות אויף יעדען שריטט און טריטט, מיט אַ גאַנצער קאָדעקס, פולל מיט עצות טובות און אַלערליי שטראָפען פאַר ניט האָרען, ניט פאָלגען... וואָרען טאַקי — טאָמער ווערט אַ משוגענער שווינדזיכטיג און אַ שווינדזיכטיגער משוגע?

מאנכע זעננען נאך נישט צופריעדען פון דער ארדנונג. בעזונדערע הייזער דארפען זיין, געמויערטע צוימען ארום די הייזער, גריבער מיט אנגעלאזט וואסער ארום די צוימען... מען וואלט עס געמאכט, ווען עס זאללען גענוגען דערויף די „נדרים ונדבות", וואס מען נעמט ביי בעלי־בתים. און דא ווערען זיי וואס אמאל ווייניגער די נדרים ונדבות, — שלעכטע צייטען.

און דעריבער טרעפט טאקי, אז א קראנקער חאפט זיך אריבער אין א פרעמדע פאלאטע. דערפון קוממען פערשיעדענע מגפות, רחמנא ליצלן.

ערשט נישט לאנג איז דאס גאנצע שפיטאל אוועק געפאללען אויף א הונגער־מגפה; פון אללע בעט'ן, פון אללע נומערן האט זיך געהערט איין געשריי: ברויט, ברויט.

די גראסטע ארדנונג איז דאך ביי די משוגעים. מאנכע האלט מען אויף קייטען, אנדערע נור אין בעזונדערע, אבגעשלאססענע נומערן.

נור די „שטיללע" האלט מען צוזאממען. מען האט אויף זיי איין אויג, א שארף אויג, נור, מכלומרשט, פריי זעננען זיי.

איך רעד פון די מאננער, ביי די ווייבער בין איך נישט געוועזען.

און ווי קאמיש די מאננער זעננען... אז מען זאלל אונז — זאגען זיי — לאזען לעבען צוזאממען מיט די פרויען, וואלטען מיר זיך במשך פון א צוויי־דריי דורות אזוי געמעהרט, אז מיר וואלטען מעהר געוועזען פאר די מיושב'ע און מיר וואלטען זיי איינגעזעצט אין שפיטאלער, זיי מיינען עס גאנץ ערנסט.

אז מען לאזט זיי אמאל ארויס שפאצירען אין גארטען (א קליינע אלעע פון צוויי שורות ביימער) געהען זיי א פאר מאל אויף און אב, דערנאך זעצען זיי זיך אויס א שורה ביי דער וואנד, וואס טהיילט זיי אב פון די ווייבער, און קלאפען מיט די שפיץ־פינגער אין וואנד אריין.

„ליב פילאזאף", וואס זאגט, אז צווישען מאננער און פרויען איז דער אונטער־שיעד נור אינ'ם נאמען, רעדט דאך אן דען עולם, מען זאלל קלאפען מיט די גאנצע האנד און איינווארפען די מויער.

יוחנן מלמד אבער ראטה, מען זאלל נישט נאכגעבען דעם יצר הרע, מען זאלל ווארטען ביז ראש השנה.

— און ראש השנה וואס וועט זיין?

ראש השנה וועט דער משוגענער עולם דאווענען, יוחנן מלמד — שופר בלאזען און עס קאנן זיך נאך אמאל טרעפפען דער נס פון יריחו... „מיט איין תקיעה — זאגט ער, — אויב מיין צרה איז דארט נישט דא!?

צוויי נור האלטען זיך ווייט פון דער מויער, איינער גאזעמאן (זעה ווייטער פאר וואס ער הייסט אזוי) און יונה'לע קדוש.

דער גאָזעמאַן האָט קיין צייט נישט, ווי ער זאָגט צו „שאלת נשים". און יונה׳לע קדוש, אַז מען דערמאַנט איין אשה, חאַפּט ער די פּאָלע און פֿערשטעלט זיך דאָס פּנים.

איין אויסנאַהם פֿאַר אַללע און אפילו פֿאַר׳ן היילינגען יונה׳לע, איז יענטי די קראָמערין. זי איז אַ מאַנספערשוין לכל הדעות; עס איז אַ פּנים באַלד אַ טעות געווע־זען! אַ גראָב קול, אַ בעוואַקסען פּנים, כּמעט אַ באָרד, אַ שאַרפֿער בליק און אַללע תּנועות און הויות פֿון אַ מאַנספּערשוין. זי האָט געמאָגט זיך אומעטום ווייזען! זי האָט געפֿיהרט געשעפֿטען אין דער גאַנצער מאָננער אָבטהיילונג, אַ גרויסען האַנ־דעל (פֿון וועלכען מיר וועללען נאָך רעדען), און קיינעם פֿאַלט נישט איין צו רעדען אַ וואָרט!

יונה׳לע רעדט מיט איהר פּה אל פּה און לאָזט קיין ברעם נישט אַראָב.

פֿאַר דאָס האָט זי ליב פּיליסיף פּיינט...

ליב פּיליסוף, וואָס האַלט עולם ומלואה פֿון ווייבער, וואָס לאָזט אויף זיי קיין שטויב נישט פֿאַללען, קאָנן אויף יענטיל קראָמערין גלייכגילטיג נישט קוקען; אַז ער דערזעהט זי, שפּייט ער אוים און געהט אַוועק.

עס איז שוין לאַנג בעמערקט געוואָרען, אַז נישט שטאָנדיג שטיממען די גע־פֿיהלען מיט די איבערצייגונגען...

און איך לעב שוין דאָ אַ צייט צווישען עולם... אַז איך בלייב איינער אַלליין, פֿאַלל איך אַמאָל אַריין אין אַ ספק: אייגענטליך וואָס בין איך? אַ דאָקטאָר צו אַ קראַנקער?

טהייל מאָל הייב איך גאָר אָן מסופּק צו זיין, צו דאָס גאַנצע „הקדש" מיט׳ן ליגעל פֿאַר משוגעים איז נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה? צו די הויכע וואָנד, וואָס איך זעה דורכען פֿענסטער, זעננען נישט גלאַט אַ כּשוף, איין אויסגעטראַכטע זאַך? מען האָט אָפּשר דען אינדיק נור אַרומגעקריידט?

און, ווייסט איהר, אַז דער גאַנצער ספק הייבט מיר נישט אָן צו שטערען... איך עסס, טרינק, אַרבייט, רוה, שלאָף און טהו אַלץ, גלייך איך וואָלט אין אַללעם זיכער געוועזען...

טהייל מאָל דאָך שרעקט עס מיך. איך טראַכט: וואָס, אַ מאַשין בין איך? מען האָט מיך אָנגעדרעהט?

און אָפּשר, טראַכט איך גאָר, וואַלגערט זיך אין מיר אַרום אַ משוגענער אַלטער־ווידע און טהוט מיט מיינע האָנד און פֿים, גלייך עס וואָלטען זיינע געוועזען, גלייך נישט איך, נור ער וואָלט געלעבט, גלייך עס איז זיין צייט?

אויף דעם אַללעם האָב איך איין תּירוץ: למאי נפקא מיניה!

און באמת, וואָס איז דער חלוק?

ליב פלוסוף זאָגט, אַז עס נישט פערהאַנען גאָר קיין אמת אונ קיין שקר. אַ והאַ דאיה, זאָגט ער, עס איז אַזאַ בוים גאָר אין גן עדן נישט געוועזען; נישט אָדם, נישט חוה האָבען קיין מאָל אַזאַ אֶפּפֶעל נישט פערזוכט, טוב ורע יאָ! אונ אויב, זאָגט ער, עס איז נישט פערהאַנען קיין אמת אונ קיין שקר, זעננען קיין משוגעים אויך נישט פערהאַנען! איי וואָס, זאָגט ער, גאָר נישט!

אַזוי ווי, זאָגט ער, די גופים בעשטעהען פון אַטאָמען, אונ די טבע פון גוף וועגט זיך אין דעם, פון וויפיעל אַטאָמען ער איז צוזאַממענגעשטעלט, אויף וועלכען סדר די אַטאָמען ליגען... אַזוי זעננען פערהאַנען אַטאָמען פון געדאַנקען אונ געפיהלען... אונ די טבע פון יעדען געדאַנק אונ פון יעדען געפיהל הענגט אָב נור דערפון, פון וויפיעל אַטאָמען זיי זענען צוזאַממענגעשטעלט — ווי אויך אין וואָס פאַר איין אָרדנונג זיי ליגען איינער ביים צווייטען... נישט מעהר!

עס איז פערהאַנען פערשיעדענע מעטאַלען, פערשיעדענע געדאַנקען אונ אַללערליי געפיהלען; זיי קאָננען ווי די מעטאַללען זיין ניצליך, אָדער שאָדליך, אָבער נישט אמת אונ נישט פאַלש... פונקט ווי די מעטאַללען! צי וועט גאָלד זאָגען אויף זילבער, אַז עס איז אַ טעות? זילבער אויף קופּער צי אייזען: משוגע זייט איהר, אָדער ליגנער?

דאָס קאָנן נור אַ מענש אונ נור — פאַר קנאה!...

מיר וויטער קומט טהייל מאָל פאָר, אַז די אַללע, וואָס מען האַלט זיי פאַר משוגעים, מעהר אָדער וועניגער געפּאָהרליכע משוגעים, זעננען נור נייגיעריגע מענשען, וואָס האָבען זיך ליעב אַמאָל אַראָב צוחאַפּען פון טראַקט, פון שאָססע אונ זוכען אין אַ זייט נייע וועגען... בעססער צו אָרגער, אָבער זעהען מאָג מען דאָך, פריווען לוינט...

מאַנכע זעננען גאָר פרייע פייגעל, איבער די לופטען פליהען זיי...

גאַנץ אָפט האָב איך הנאה, וואָס איך לעב צווישען די דרייסטע וועגזוכער... ביי זיי איז וועניגסטענס נישט אַזוי לאַנגווייליג...

אַ שמועס מיט גאַזעמאַן.

פאַר מיר היטען זיי זיך נישט. דער בעהאַלטענסטער פון אַללע — גאַזעמאַן האָט אויך צו מיר צוטרויען.

עס פרייט מיך.

נאָכטען צום ביישפיעל, קומט ער צו אונ אָהן אַ שום הקדמה, פערצעהלט ער

מיר פון גרויסען ׳פּוח, וואָס ער האָט אַמאָל געהאַט אין בית המדרש, מיט די :אָר גרויסע, וועלט־בעריהמטע בטלנים: ראובן, שמעון, לוי און יהודה.

— וועלט בלייבט וועלט! — זאָגט ראובן — זי שטעהט אויף אייזערנע זיילען אין קופּערנע פונדאַמענטען.

— לאו הכי! — זאָגט שמעון — זי שאָקעלט און וואַקעלט זיך ווי א שכור... אויפ׳ן רוקקען פון א משוגענעם פיש שטעהט זי, דער פיש וואָרפט זיך און זי צאַפּ־פּעלט! פון טהייל באַרג שפּריצט עס אפילו מיט פייער, אַודאי!

לוי האַלט זיך אין פסוק: תולה אֶרץ על בלימה, די וועלט שטעהט אויף גאָר נישט! אויף גאָר נישט, אַקצענטירט ער מיט א נגינה.

און יהודה, וואָס וויל ווערען רב און גרייט זיך צו צום עקזאַמען, הייסט מיליאָנען־מיליאַסען קליינע, פּיצילע אַטאָמען לויפען אַרויף און אַראָב און שלאָגען מיט כח אויף יעדען פינטעלע פון דער ערד און האַלטען זי אַזויערנאָך אין „סאַמע ראָדנע" מיטט; זי זאָל נישט חלילה אַרוים פון ראָד אַרום דער זונן!

און איהר, גאַזעמאַנן, וואָס האָט געזאָגט?

— איך? פשוט האָב איך זיי געזאָגט: וואָס געהן אייך אָן פונדאַמענטען, זיילען צו אַטאָמען, אַז די גאַנצע זאַך שטעקט אין גאַזען, וואָס די ערד האָט אינ־נערוועגדיג אין זיך...

איהר זיצט און קלערט, זאָג איך, און זיי קאָננען דערוויילי אַרויספלאַצען און חרוב ונחרב מאַכען די גאַנצע וועלט מיט אַללע איהרע בטלנים!

— און וואָס האָבען זיי געזאָגט?

— זיי האָבען מיר א נאָמען געגעבען: גאַזעמאַן!

ער שפּייט אויס מיט פעראַכטונג, מאַכט עטליכע שריט אַהין און צוריק, און שטעלט זיך צוריק אָב.

— פערשטעהט זיך, מיך אַרט עס נישט... יונגליך האָבען עס אויפגעחאַפּט, רעדט, שרייט, מיין דאגה; נור דער שווער מיינער! פאַר׳ן שווער האָב איך שטאַרק מורא געהאַט!

— א גבר אַלים?

— איין עיקש... שפּאַרט זיך איין, איך זאָלל גט׳ען דאָס ווייב. באשו בבן — משוגע בין איך.

— און איהר האָט נישט געוואָלט?

— איך האָב דען געקאָנט? ממה נפשך, בין איך געזונד, פאַר וואָס זאָלל איך זי גט׳ען, בין איך משוגע, ווי קאָנן איך געבען גט?

— און זי וואָס האָט געזאָגט?

— מיין חוה׳לע? וואָס האָט זי געוואָלט זאָגען? וואָס האָט זי געקאָנט זאָגען?

איך בין זיכער, אז עס איז איהר גאר אויף די געדאנקען נישט געקוממען. וואס הייסט? מיר זענגען דען קיין זווג נישט, חס ושלום? אז דער מלאך האט אויף אונז אויס־גערופען: „בת פלוני לפלוני", ווי מיינט איהר, איז נישט געווע'ן קיין שמחה אין אללע עולמות? מלאכים, זאג איך אייך, האבען פאר שמחה געוויינט. איך האב עס איהר דערצאהלט... אלץ דערצאהלט...

— אונ וועגען די גאזען אויך?

— וועגען די גאזען? ניין! נאך וואס? זי האט עס פון מיין פנים געלעזען. חכמת הפרצוף האט זי געקענט ווי א וואססער! איך וויל איהר א מאל עפים זאגען, שמייכעלט זי אונ זאגט עס מיר! פון מיין פנים האט זי געלעזען, ווי פון צאינה וראינה ארוים...

— אונ אפשר, — איז ער זיך מישב, — נישט פון פנים... איהר פערשטעהט, מיין הארץ אונ איהר הארץ... ניין, דאס וועט איהר נישט פערשטעהן...

— אונ זי האט אויך געגלויבט אין די גאזען?

— א שאלה דאס איז! דורך די גאזען האט זי דען איפעטיט פערלוירען, נאכט נישט געשלאפען, פון פנים אראבגעפאללען... אונ די אויגען, א וואונדערליכע זאך, האבען איהר געוואקסען אונ געוואקסען. מיט יעדען טאג זענען זיי גראסער געווארען; דאס פנים קלענער, די אויגען גראסער!

ער פערטראכט זיך.

— אונ פון וואנען, — פראג איך, — זייט איהר געקוממען אויף די גאזען?

— דורך א חלום...

— א חלום, זאגט מען, איז א נארר.

— הוה'לע פלעגט אויך אמאל אזוי זאגען. איך האב אבער דען חלום געזעהען דריי מאל אונ דערנאך האט זיך פאסיערט אזא מעשה...

באמת — א וואונדערליכע מעשה.

איינמאל איז ער זיך ארויסגעגאנגען שפאציערען צווישען מנחה ומעריב. גאס־סען יונגען האבען איהן דערזעהען אונ נאכגעלאפען. זיי ווילען, ער זאל זיי דער־ציילען די חלומות...

— איך האב, — זאגט ער, — אפילו חשק צו פערציילען... אדרבה, זאללען זיי וויססען; האב איך דאך אבער מורא פאר'ן שווער... ער וועט געוואהר ווערען, פערמסר'ן מיך פאר חוה'לען... אונ וואס וועט זיין? זי וועט וויינען! זי וועט זיך די אויגען אויסוויינען!

ענטלויפט ער, יאגט מען איהן נאך, חאפט איהן איינער אן פאר א פאלע.

— איך זעה, עס איז שלעכט, ער וועט אבנייסען די פאלע... דערנ[illegible] איך

מיך אין יוסף הצדיק, לאָז איהם איבער די קאַפּאָטע אונ ענטלויף ווייטער.

ער לויפֿט אונ לויפֿט, ביז ער פֿערלויפֿט ערגיץ אונטער דער שטאָדט, שלאָגט זיך אָן אין אַ באָרגיל, פֿאַלט אונ בלייבט ליגען.

— ליגענדיג אַזוי, וואָס מיינט איהר, דערזעה איך? קברים דערזעה איך... אַ הייליג אָרט געוועזען! צו בין איך, נישט וויססענדיג, פֿאַר שרעק אַריבערגע־שפּרונגען די צוים פֿון בית־עלמין, צו עס איז קיין צוים גאָר נישט געוועזען, ווייס איך נישט ביז היינט...

נור אַ מאָדנער עולם אמת. די מצבות שטעהען נישט איין אַ רגע, זיי שאָק־לען זיך... פּלוצים הייבען אָן פֿון אונטער זיי אַרויסצוקריכען מתים...

— איהר האָט אייך דערשראָקקען?

— חס ושלום! מתים זעננען קיין גאַססען־יונגען נישט. איך רעד מיט זיי:

„וואָס האָט איהר אייך, — פֿראָג איך —, אין אַ פּראָסטען מיטוואָך פֿאַר חצות דאָ פֿערזאַממעלט?"

„איין אומגליק, זאָגען זיי, האָט זיי פּאַססירט. אונטער די מצבות האָבען זיך אָנגעזאַממעלט גאַזען"... „דערשטיקט צו ווערען" זאָגען זיי.

דערווייל שלאָגט דער זייגער 12.

די מתים לאָזען זיך אין שטאָדט אַריין דאַווינען אונ איך ציה מיך אוים אויף דער ערד, לעג צו איין אויער, איך וויל הערען, וואָס דאָרט טהוט זיך.

— אונ איהר האָט געהאָרט?

— אַוודאי! ווי אַ שטורם אונטער דער ערד! אַהין אונ צוריק, אַהין אונ צוריק, ווי אַ קעססיל־פּויק... טראַ—טראַ—טראַ—טאָ—דאָ—באָק! טראַ—טראַ—טראַ—טאָ—דאָ—באָק! אין מיטען, דערהאָר איך, אַ שמועס צווישן צוויי קולות אונטער דער ערד.

— פּלאַצען? פֿראָגט איין קול.

— צו פֿריה! אָנטפֿערט דאָס צווייטע.

— ווענן דען?

— ס׳וועט זיין אַ סיגנאַל...

— ווענן וועט זיין דער סיגנאַל?

— אַז די פֿרוכטען וועללען רייף זיין אויף די ביימער...

ער שווייגט.

— דאָס איז עס אין גאַנצען? מעהר האָט איהר נישט געהאָרט.

— שפּעטער האָב איך געהאָרט נאָך אַ שמועס. דאָס הייסט דען סוף פֿון יע־נעם שמועס. אַזוי האָט מען גערעדט:

— ווער וועט, פרעגט א קול — געבען דען סיגנאל.

— חנינא, ענטפערט מען, וועט געבען דען סיגנאל.

מילא, לויף איך געשווינד אין שטאָדט אריין צו חוה'לען און פרעג זי אויף חנינא'ן. זאָגט זי, אז חנינא'ס איז דא א סך: חנינא דער וואַבערניק, חנינא פרוש, וואס איז ערגיץ אַוועק און איבערגעלאזט א ווייב מיט קינדער, ימח שמו... חנינא דער שמש פון „סומך נופלים“, חנינא פועל בטל... און געה וויים!

— און אהער —, פרעג איך, — ווער האט אייך געבראכט?

— בין אליין געקוממען, — ענטפערט ער כמעט מיט א שטאָלץ — אליין געקוממען, פון שווער עגטלאָפען...

— און חוה'לען גאר אַוועקגעוואָרפען?

— אוודאי! — מאכט ער הזוק — ווי דען! נארר איינער, זי קומט צו מיר.

— ווענן?

— יעדען אָבענד...

— יעדען אָבענד?

—... קומט זי צו רייטען אויף דער לבנה...

— און פאר'ן מולד? פרעג איך.

ער גיט אויף מיר א קוק מיט כעס און בויזן צונויפקוממען.

— אזוי, — זייערט ער פון צווישען די ציין, — אזוי... א חוקר ודורש... א נאָסקוקקער, אדרא!

ער איז פון מיר אַוועקגעגאנגען מיט שלעכטע געדאנקען. איך מוז איהן בערוהיגען.

דער קדוש.

וואס א וועלט איז! חוה'לע, דען גאַזעמאַנס ווייב, קומט צורייטען אויף דער לבנה, און שפרינצע, יונה דען היילינגענס ווייב — אויף א בעזעם!

חוה קומט איהר אונגליקליכען מאַנן טרייסטען, אונטערהאלטען, יענע ברענגט בראָנפען מיט קיכליך און קליין געלד פאר די וואכטער, זיי זאָללען דען קדוש נאָך בעסטער האלטען; נישט ארויסלאָזען אויף דער ליכטיגער שיין!

חוה איז איין איינפאכע כשר'ע יודענע, טהוט ווי דער מאַנן וויל; שפרינצע — דער היילינגער יונה פערצעהלט, אז, שטעהענדיג מיט איהר אונטער דער חופה, האט ער באלד דערפיהלט א ריח פון פעך... ער האט געוואלט שרייען,

האָט אָבער דער רב דערווייל אָנגעהויבען די ברכה און דער פֿאָטער האָט איהן שטי־לערהייט דערלאַנגט אין פּלייצע.

שפּעטער, אַז ער האָט איבּגעהויבען שרייען, אַז זי איז אַ מכשפה, אַ לילית, האָט מען איהם נישט געגלייבט, געהייסען וואהנען... און, אַז ער האָט שיער נישט בעקוממען דאָס חולה־נופל פֿאַר שרעק, האָט מען איהן געבונדען און אַהער גע־שיקט...

און זי איז אַ מכשפה! ווענן נישט איהר כּשוף, וואָלט ער שוין לאַנג געוואָרען אַ רואָה ואינו נראָה און וואָלט נעלם געוואָרען!

די דאָקטוירים, ימח שמם, לאָזען אויך ניט, זיי ניימען איהם צו עססען טרפות, צו טרינקען נסך... און ער קאָנן גאָר נישט טהון!

אָבער גאָר נישט!

אין הימּמעל דאָרט האָט ער, דער קדוש, אַ גרויסע דעה, אַסך צו זאָגען; דאָ אין שפּיטאָל — גאָר נישט! וואָלט ער געוועזען נישט קיין קדוש נור אַ צדיק, אַ בעל מופת, וואָלט ער געקאָננט אָנשפּרעכען, צוזאָגען, וואָלט ער געהאַט ביי זיך האָטש איינס פֿון די מיליאָנען שליסעליך, וואָס אָפּפענען ביי מענשען הערצער און קע־שענעס, — באַ! וואָלט ער געוועזען פֿריי, געלעבט אַ וועלט! אָדער ער וואָלט אַלליין פֿערלעגט אַ געשאָפֿט אָדער עס וואָלט זיך געפֿונען איין אימפּרעסאַריאָ אויף די גוטע זאַכען... ער אָבער, איין אמת׳ער דאָן קישאָט, האָט זיך אונטער גענוממען ביי צו שטעהן גאָטט מיט דער מלחמה מיט׳ן שטן... ווער וויל זיך עס אריינמי־שען אין אַזאַ זאַך? וואָס האָט מען דערפֿון? האָט מען איהן טאַקי אַהער געשיקט. וויל מען זיין פּרצוף נישט זעהען.

ער איז דאָך ביי זיך נישט אָבגעפֿאַללען... אַז איך העלף איהם, מוז ער מיר אויך העלפֿען... נישט צונד, איז שפּעטער... אין צווייטען, אין דריטטען גלגול!

דערווייל,—וואָס זאָל ער טהון?

אַ שם האָט ער, נור די ליפּען האָט מען איהם מטמא געוועזען. ער קאָנן דען שם מיט אומריינע ליפּען נישט אַרויסזאָגען!

די געזונדטע האַלטען, פֿערשטעהט זיך, דען קדוש פֿאַר משוגע, אַללע זענ־נען פֿון שפּרינצה׳ס צד... און די משוגעים?

פֿערשיעדען!

פֿיעל גלייבען אין איהם.

אחשורוש זאָגט, אַז איהם טהוט זעהר האַנזה, וואָס דער קדוש איז געקוממען אין זיין מדינה אריין, ער האָפֿט, אַז ער וועט האָבען אַ שטאַרקע פּעולה אויפ׳ן יתגען דור, אויף די מדות...

יוחנן מלמד, געהט זיך אין זיין דרך, ער זאָגט: מען מוז גלייבען! אַ מענש, זאָגט ער, קען זיך אַליין נישט מאַכען פאַר אַ רשע, אָבער פאַר אַ צדיק — מהיכי תיתי! אַז ער וויל, איז ער!

גאָזעס: ציהט מיט'ן אַקסעל:

— די גאָזען, זאָגט ער, וועללען אַסך פראַגען, ווער עס איז אַ צדיק און ווער עס איז אַ רשע!

יענטיל די קראָמעריץ, רעכענט נאָך ראש השנה צו אָפּעפּננען זיך אַ קלייטיל מיט בויטאָהל צום אָבשפרעכען.

זי קלאַפּט יונה'ן אין דער פּלייצע און זאָגט: אַז דו וועסט מיך נור פאָלגען, וועט געהן אַ געשעפט; אחשורוש וועט אויך הנאה האָבען...

דער קדוש דרעהט זיך אָב. וויל נישט וויססען פון קיין געשאָפטען, נור דער רעשט עולם אַז ער האָרט: קדוש, שפּרינגט ער באַלד אונטער, זאָגט דריי מאָל קדוש...

עס קאָסט איהן אַ סך!

איין ליב פילוסוף איז דעם קדוש אַ שונא אויפ'ם לעבען. מיר דאַכט זיך פאַר קנאה. ער רייצט זיך מיט'ן שטאַנדיג.

ער געהט צו, נעמט איהן אָן ביי דער גאָמבע, הייבט איהם דען קאָפּף אין דער הייך און פראַגט:

— עסט באמת טרפות, קדוש?

— אַ ודאי!

— נאָך וואָס טהוסט דו עס?

— איך מוז דאָך, איך וועל דאָך שטאַרבען פאַר הונגער!

— און אַז מען שטאַרבט פאַר הונגער וואָס איז? געהט מען דאָך ערשט אין ערן אַריין!

דער קדוש אָנפּערט געלאַססען:

— איך קאָן נישט שטאַרבען פאַר הונגער, — איך מוז, — זאָגט ער גאַנץ ערנסט — פערברענט ווערען... מי באש!

— פאַר וואָס גראָד באש —

— דער גוף זאָלל פערברענט ווערען! אין פייער געריייניגט ווערען... די גזרה איז אַזוי!

איין אַנדערעס מאָל פראַגט איהן ליב פילוסוף:

— און ווען וועסט דו שוין פערברענט ווערען, קדוש?

דער אָנפּערט געלאַססען:

— ווען עס וועט קוממען די צייט!

פֿון דעמאָלט אָן, פֿלעגט ער איהָן וואָס אַ מאָל פֿראָגען:

— נאָך נישט? אַלץ נאָך נישט צייט?

איינמאָל האָט איהם דער קדוש געאָנפֿערט:

— איך האָב נישט קיין צינדהעלצליך!

דערויף הופּט זיך אָן יענטיל, אַז זי האָט סחורה מכּל המינים, אַז זי איז גרייט אַלץ אַוועק צו געבען דעם הייליגען יונה, אונ אַלץ בחינם, על כּל פּנים, בחצי חנם, נור קיין צינדהעלצליך האָט זי נישט... מען לאָזט נישט אַריין!

— זעהסט! טריאומפֿירט דער קדוש.

— ביזט פֿאָרט אַ ליגנער! שרייט גיפֿטיג ליב פילוסוף.

די שרפה אונ נאָך דער שרפה.

דער קדוש איז דאָך קיין ליגנער נישט געוועזען; ער האָט זיינס גזאָגהו.

געשעהען איז עס אין אַ מולד-נאַכט; איך געדענק עס ווי היינט:

די קראַנקע זעננען איינגעשלאָפֿען, דער קדוש האָט זיך שטיל אַראָבגעהאָפּט פֿון בעט, שטיל געעפֿענט דאָס פֿענסטער; ער איז אַרויס-געשפּרונגען אונ איז אַריין אין אָפֿענען פֿעדער-הויז. דאָרט האָט ער ביי'ן אַ פֿערשלאָפֿענעם וואַכטער אַרויס גענומען (ליב פילוסוף זאָגט: אַרויס גע'גנב'עט) פֿון קעשענע אַ פעקיל זאַפּאַלקים —

—

די רעשט איז לייכט צו פֿערשטעהן.

דאָס דולל-הויז איז אַלט, זעהר אַלט...

יוחנן מלמד זאָגט, אַז עס איז נאָך פֿון המן'ס צייטען, ליב פֿילוסוף — פֿון קודם מתּן תּורה... דער קדוש האָט געגלייבט — מששת ימי בראשית... בעשאַפֿען געוואָרען איז עס ערב שבּת בּין השמשות, מיט די שדים אונ מזיקין, וואָס וואַכען אַרום „צוזאַממען"... סיי ווי סיי אַלט איז עס, אַלט אונ טרוקקען; ממש אויסגעדאָרט...

אונ דאָס האָלץ, אַז עס האָט נור אַ פֿונק דערשמעקט, האָט עס אויפֿגעפֿלאַקקערט מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה!

איך האָב געזעהען ווי באַלקען האָבען זיך אַלליין אויסגעדרעהט אונ אונ מיט אַ ציטטער פֿון איין אמת'ן בעל תּאוה, זיך גענאָהנט צום פֿייער... אַ זייל, האָב איך געזעהען, האָט זיך אויסגעקרומט ווי אַ האַלבע רייף אונ אַריינגעלעגט דען קאָפּף אין דער בראַנד!

עס ווילל ברעננען, עס דאַרף, אַ פּנים, ברעננען!

אונ דאָך, — ווי שרעקליך איז אַ שרפה! אונ נישט דאָס פֿייער איז אַזוי

שרעקליך, דאָס פייער איז שאָן אונ גרויס, דורך־אָרץ האָב איך פאַר פייער, וואָס רייניגט אַלץ... נור דאָס געשריי, דאָס געפילדער איז נישט צום אויסהאַלטען!

דאָס געיאָמער פון קראַנקע, דאָס קנאַקקען פון באַלקען, פון וואַנד, דאָס דאָדערן, סיקען אונ פייפען, די געשרייען פון דער פאַזשאַרנע־קאָמאַנדע, די אַפּטרופּסים מיט הויך אויסגעשריגענע עצות — פוי!

אַזאַ קאָנצערט, האָרט זיך נור אין גיהנם...

דאָס פייער ווערט אויך באָז! גאַנצע בוינטען פלאַממען יאָגט עס אויף די לייט, עס וואַרפט אויף זיי מיט באַלקען, מיט טהירען אונ פענסטער; אַ מלחמה! אַ שרעקליכע מלחמה!

אונ ער?

ער, דער קדוש, שטעהט זיך אויפ'ן שפּיץ דאַך, אין מיטען פייער, אַרומגענומען ביז'ן גאַרטעל מיט רויטע אונ בלאָהליכע שלאַנגען...

אונ ער שטעהט, אונ רופט, אונ זיין קול שנייט זיך דורך דעם גאַנצען גיהנם'דיגען גערודער אונ שלאָגט זיך צו צו יעדענס האַרץ...

— „שמע ישראל!" רופט ער!

אויסער דעם קדוש האָט דאָס פייער קיינעם נישט געשאַדט.

דאָס דולל־הויז איז געוועזען אַססעקורירט; דולל־הייזער אַססעקורירען זיך אייגער ביים צווייטען. דאָקטאָרען קריגען נייע אינסטרומענטען צו אָפּעראַציעס... די פאַזשאַרנע־קאָמאַנדאָ — געלד, אַפּטרופּסים — כבוד, וועניג איינגעשטעלט דאָס לעבען האָבען זיי זיך, אונ די משוגעים האָט מען דערווייל אַריינגענוממען אין איין סאַלע...

פערשטעהט זיך, אַז וואָס מעהר משוגעים עס פערזאַממעלט זיך אויף איין אָרט, שטאַרקער פיהלען זיי זיך; אונ וואָס מעהר די משוגעים פיהלען זיך שטאַרקער, פיהלען זיך שוואַכער די וואַכטער.

דער לאַרם געהט טאַקי ביז'ן הימעל אַריין.

יענטיל איז דאָ אויך איין אַיינגעהערין, פירט דאָס ראָדיל.

— דאָס געשעפט, — זאָגט זי — פערגרעססערט זיך; דער ריוח ווערט דאָך קלענער; קוים פרנסה. זי האָט, נעביך, צו דערנאָהרען אַ קראַנקען מאַנן מיט אַ גאַנץ געזינדל.

אונ דאָס געזינדל, ווי זי זאָגט, בעשטעהט, פון צוויי טאָכטער אַלמנות מיט קינדערליך, צוויי טאָכטער מיט מאָננער אינ אויך מיט קינדערליך. אַ חוץ קינדער פון ערשטען מאַנן...

* האַנדעלט: מיט קרישקאַליך פון ברויט, ביינליך טיטון פון אָבגעברענטע

פּאַפּיראָסען, שטיקליך לייוואַנד און טוך, רעשטליך פון ליכט. טהייל מאָל איז אַ שטיקל שנייץ אויף אַ סחורה.

אַלס געלד געהען שטיקליך גלאָז, קאָליערט גלאָז איז גאָר געלד אין דער מעלה...

קאָליערט פּאַפּיער, איז באַנקאָצעטל, ווייס — קווימליך און וועקסלען.

און זי שרייט:

— רוצחים! דאָס איז מיין גאַנץ עשרות די סחורה! וואָס גנב'ט איהר? וואָס רייסט איהר? וואָס ציהט איהר מיר די קלעה פון די ביינער?

די קונים שווייגען אויך נישט.

זיי שרייען, אַז זי בערייסט, גיט פאַלשע וואָג און מאָס.

אחשורוש, דער מלך פון הודו — דער אויבען רעכטס — ביז כוש — די טהיר אין קיך אַריין לינקס, — געהט אַרום מיט אַ גדלות, פערשרייבט מיט אַ נאַססען פינגער, אויף אַ שויב צו אויף אַ וואַנד, דען חשבון פון „מסים וארנוניות", וואָס איהן קומט שוין פון מסחר...

— איך בין דיך מתרה, יענטיל! דו פאַלסט אַריין אין טיורמע!

— זרח, — רופט ער צו'ן אַ קונה, — דיר וועלל איך אויך נישט שענקען! איך זעה — ווילסט מאַכען פליטה! פון אַמעריקא וועלל איך דיך ביי די האָהר הייסען אַהער שלעפּען! איך האָב דאָרטען אויך מיינע לייט! נישט קשה!

איין אַנדערן רופט ער צו:

— קויף און פערקויף אַנדערטהאַלב־מיליאָן פוד, קריעגסט דו אַ „פּאַציאַטנע"!

טהייל מאָל רוקט ער זיך צו, צו גאַזעמאַן, וואָס זיצט פערטראַכט אין אַ ווינקעלע, אָדער צו ליב פילוסיף מיט יוחנן מלמד, וואָס זיצען אין אַ זייט פערזונקען אין אַ וכוח. וועגען תכלית פון דער וועלט, פון מענש און אַללערליי אַנדערע זאַכען...

ער שטעלט זיך אָב, לעגט אַ פינגער אויף דער נאָז און זאָגט:

— שווייגט בעססער...

אַ'ניט, לעגט ער זיי גאָר פאָר אַ האַנדעלס פערטראַג...

און אַזוי רודערט זיך ביז דער האָהן קרייעט.

פאַר וואָס גראָד ביז דער האָהן קרייעט? פאַר וואָס שפּיעלט דער האָהן מיט'ן קרייהען אַזאַ גרויסע ראָלע אין שפּיטאָל?

— זאָרי, — שפּיעלט ער, זאָגט אַחשורוש, און „זאָרי" פערשטעהט מען איז אַ גרויסע זאַך.

— סימנא בעלמא — זאָגט דער מלמד. — מען האָט געדאַרפט אַ צייכען, וואָס עס

איז פאר א צייכען, האט מען זיך אנגעחאפט אין האהן...

ליב פילוסיף זאגט, אז עס מוז דאך עפים שטעקקין דערינגען, ווארען, פאר זאס דוקא א האהן, נישט א היהן?

— א היהן קרייהעט נישט, קאנן נישט קרייהען, — פאלט איהם יענטיל מיט בעס, אין די רייד אריין,— צו מיינע שונאים׳ס קאפף — —

— בייטעל נישט, — אנפערט ליב קאלט ווי אייז... היהנער בטבע זעננען גלייך צו האהנער... זיי וואלטען געקאנט קרייהען, נור מען האט זיי אבגעוואהנט... אז א היהן קרייהעט, קוילעט מען זי...

— ווייטער די אייגענע קשיא, פאר וואס? — מאכט יוחנן.

— איך וועלל קלערען דעריבער, זאגט ליב. אונ, — גיט ער צו שטאלץ — עס איז צייט... איך אייל מיך נישט!

נישט דאס וויססען איז דער עיקר, נור דאס קלערען!

איך וויל אויך קלערען נור מיין קאפווייטאג וואקסט פון טאג צו טאג. זייט די משוגעים זעננען צוזאממען, איז סכנת נפשות... די טוויזענדטער נייע וועגען, וואס זיי זו־כען אין אללע זייטען, קרייציגען זיך אונ פערקניפען, שווינדלט פאר די אויגען. א בעשטאנדיגער, בליצענדיגער קאלעידאסקאפף מיט פערפלאנטעטע ברעננענדיגע ליניען... דער מח וויל טהייל מאל פלאצען. איך קלער שוין אפילו נישט, ווער איך בין, א רופא צו א חולה, וויל, איך בין זיכער, אז, אויב איך בין נאך נ׳שט משוגע, וועלל איך עס היינט מארגען ווערען.

די טויטע שטאדט.

א׳

ארומפאהרענדיג אויף דער פראווינץ וועגען דער יודישער סטאטיסטיק1), האב איך אונטערוועגענס געטראפען א מאל א יוד, וואס האט זיך געשלעפט טריט ביי טריט אין שווערען זאמד. דער יוד זעהט אויס קראנק, קוים וואס ער געהט, קוים וואס ער שלעפט די פיס. איך קריעג אויף׳ן רחמנות אונ נעם איהן אויף, אויף דער פוהר. ער זיצט אויף, שטעקט מיר אב „שלום עליכם״, פראגט מיך אויס וועגען אללערליי נייעס. איך אנפער אונ פראג צום סוף:

— אונ איהר פון וואנען זייט, ר׳ קרוב?

— פון דער טויטער שטאדט! — אנטפערט ער געלאססען.

איך מיין ער שפאסט.

— וואו איז עס, פראג איך — הינטער די הרי חשך?

— אי! — שמייכעלט ער, — דוקא אין פוילען...

— אין אונזער מדינה, אזא שטאדט?

— פערהאנן! — זאגט ער — פערהאנן! הגם די אומות העולם, ווייסען נישט פין איהר, אונ האבען איהר קיין גוישען נאמען ביז היינט נישט געגעבען... עס איז א יודישע, איין עכט יודישע שטאדט!

— וואס רעדט איהר?

— וואס איהר הארט! איהר קענט א ודאי געאגראפיע אונ מיינט, אז אלץ איז דארט פערשריבען; אז אסור! מיר יודען לעבען אהן געאגראפיע... נישט פערשריבען אונ פון נאהנט אונ וויט קומט מען צו אונז אונ מען פאהרט פון אונס. נאך וואס געאגראפיע?... יעדער בעל-עגלה ווייסט דען וועג...

— איהר גלויבט נישט? פראגט ער.

— איך שוויג.

— אונ דאך איז אזוי! אונזער מרא דאתרא שרייבט זיך דורך מיט אללע גאונים פון דער וועלט! עס געהען שאלות ותשובות וועגען אללע די וויכטיגסטע זאכען... אונ אלץ ווערט פערזארגט... איז נאך דער צייט! נישט לאנג, למשל:

1) זעה רייזע בילדער.

האָט מען מתּיר געמאַכט איין עגונה, וואָס האָט שוין לאַנג אויסגעלעבט איהרע יאָהרען; נו, וואָס איז? דער עיקר איז דער שכר פון פּלפּול, נישט די עגונה!

ער מאַכט ווייטער:

— אַללע „איינקלעך" ווייסען שוין לאַנג פון אונזער שטאָדטיל... קוממען, ברוך השם, גאַנץ אָפּט... פּאָהרען, ברוך השם, נישט לעדיג אַרויס.

— דאָס ערשטע מאָל האָר איך פון אַ טויטער שטאָדט!

— איז ווירקליך אַ וואונדער! מוזט איהר זיך אַ ביסל האַלטען פון ווייטענס... ס׳איז דאָך איין עכט יודישע שטאָדט, איין אמת׳ע עיר ואם בישראל; זי האָט אַלץ וואָס אַ שטאָדט ברויך; משוגעים אפילו, צוויי, אָדער דריי! אין מסחר האָט זי אויך אַ שם!

— פיהרט עפּים אַרויס צו אַריין?

— וואָס? וואָס זאָגט איהר? פּרעגט דער יוד, נישט רעכט פערשטעהענדיג, סחורה, מיינט איהר, אַרויס אונ אַריינפיהרען?

איך שאָקעל מיט׳ן קאָפּף אויף יאָ.

— געוויס! אָנפּערט ער — מען פיהרט אַרויס תּפילין אונ רצועות, מען ברענגט אַריין אתרוגים פון קורפו אונ ערד פון ארץ ישראל! אָבער נישט דאָס איז דער עיקר: דער עיקר איז דער האַנדעל אויפ׳ן אָרט, אין שטאָדט גופא! שענקען, אורחים־שטיבליך, אַלטוואַרג... כּנהוג בישראל, ווי דער שטייגער איז...

— איין אָרימע שטאָדט?

— וואָס הייסט רייך אונ וואָס הייסט אָרם? ס׳איז דאָ פּרנסה! גאָר אָרימע לייט, געהען אַרום אין די הייזער, אין דער היים אָדער אין סביבות... דאָס מעהרסטע — אויפ׳ן אָרט! ווער עס שטעקט אוים אַ האַנד, דעם גיט מען. אַנדערע זוכען זיך לייכטע מלאכות, אַ שטייגער: אַ מעקלעריי, זוכען אין די גאַססען אונ געפינען אַ כּשר׳ע מציאה... דער רבונו של עולם פּערלאָזט נישט!... יתומים עססען טאָג ביי בעלי בתּים אונ לערנען אין תּלמוד תּורה, פון יתומות ווערען דיענסט־מיידלעך, קאָכין, פּאָהרען אָב אונ זעננען זיך אויך מפרנס... אַלמנות, גרושות אונ עגונות (אין די לעצטע צייט איז פּערהאַנען אַ סך עגונות) זיטצען פּערשלאָפען איבער פייער־טאָפּ. אונ פערדויכּט, חלומט זיי, אַז עס וואַקסען שוין גרייטע זאָמעל אויף די ביימער... אַנדערע לעבען גאַנץ בכבוד!

— פון וואָס?

— פון וואָס? ווי דער סדר עולם איז! איין אָרימאַן האָט בטחון; אַ סוחר שלינגט לופט, אונ דעם ערד־אַרבייטער, דעם קבּרן מיין איך, דעם פעהלט אַ ודאי נישט...

צו מאַכט ער חווק, דאָס אויסגעדאַרטע יודעל, דער גל־עצמות, מיטן מאָדנע פּייער׳ל, וואָס בליצט איהם אין די טיעף איינגעפאַללענע אויגען? אויפ׳ן שאַרף־ביינינגען פּנים, וואָס איז אַרומגעצויגען ווי מיט אַ געל שטיק פּאַרמיט, בעוויזט זיך דאָך קיין מינדסטען שמייכעל... נור דאָס קול זיינס... עפּיס קלינגט עס מאָדנע!

— וואָס איז עס פּאָרט — פרעג איך — פאַר אַ מין שטאָדט?

— וואָס הייסט? אַ שטאָדט ווי אַללע שטאָדט! פערהאַנען אַ שוהל, אויף די וואַנד, פערצאָהלט מען, איז געווען אַמאָל אויסגעמאָלט אַללערליי חיות, בהמות אונ עופות, פון פרק שירה אַרויס... אויפ׳ן בעליק ווייטער — אַללערליי כלי זמר, פון דוד המלך, עליו השלום... איך האָב עס שוין נישט געזעהען, נור אַלטע יודען זאָגען!

— אונ היינט?

— היינט? שטויב אונ שפּינגעוועבס... נור אַ הילצערנע קייט, פון איין שטיק אויסגעשניצט, הענגט נאָך אַראָב פון בעלליק, פאַלט זיך אַזוי בנעימות אַראָב, אין אַ זייט פון אָרון קדוש, רעכטס פון פּרוכת, וואָס איז ווייטער אַ מתנה פון פרומע נשים... ווער עס האָט געמאַכט די קייט, געדענקט מען נישט, נור אַ מייסטער איז עס געוועזען! אַזאַ קייט!

— אין שוהל — פערצעהלט ווייטער דער יוד — דאַוונען, ווי דער שטייגער איז, סאַמע פראָסטאַקים — בעלי מלאכות; אויסגענוממען שניידער, וואָס האָבען אַ בעזונדערן מנין, אונ קצבים מיט בעלי־עגלות, וואָס האָבען זיך האַיאָהר געדוונגען אַ בעזונדער שטיעבעל צו דאַוונען... די שוהל קענן קוים עברי! שאַנע בעלי בתים, בני תורה דאַוונען אין בית המדרש, אַ גרויס בית המדרש... אַ סך ספרים! חסידים ווידער דאַוונען אין שטיבלעך!

— אונ מחלוקת פערהאַנן?

— כל זמן מען לעבט! אויפ׳ן קברות פאַר דאָס, איז שלום... איין בית עלמין פאַר אַללע... דאָס מרחץ מיט דער מקוה זעננען אויך בשותפות פאַר אַללע...

— וואָס נאָך פערמאָגט איהר?

— וואָס דאַרף מען נאָך? געוועזען הכנסת אורחים, אונטער געגאַנגען... אורחים קאָננען שלאָפען אין בית המדרש... ליידיג באַנאַכט... אַ הקדש האָב׳ן מיר!

— אַ שפּיטאָל, מיינט איהר?

— נישט קיין שפּיטאָל, נור אַ הקדש. צוויי שטובען, פריהער איז עס געוועזען דעם באָדערס דירה, דערנאָך האָט מען געמאַכט, דער באָדער זאָלל יוצא זיין מיט איין שטוב אונ די צווייטע זאָלל זיין אַ הקדש... בסך הכל ליגען דאָרט,

דאַכט זיך, דריי קראַנקע ווייבער. איינע, נעביך, איין אַלטע, אָבגענומענע פיס, און ליגט איבער איינאַנד; אַ צווייטע — האַנד און פיס אָבגענומען, און נאָך אַ משוגענע עגה. דריי ווינקלען פערנעממען די בעטען, אין פיערטען שטעהען קוימען-אויבען; אין מיטען האָב'מיר נאָך אַ טויטען שטיביל, טאָמיר טרעפט זיך!

— איהר לאַכט פון מיר, ר' קרוב, — פאַלל איך איהם אין די רייד — עס איז דאָך ציאַחנאָוועקע! ציאַחנאָוועקע מיט איהר מסחר, צדקות און מעשים טובים! פאַר וואָס זאָגט איהר: די טויטע שטאָדט?

— ווייל איך מיין טאַקי די טויטע שטאָדט! איך רעד פון אַ שטאָדט, וואָס באַלד אין דער התחלה, ווענן זי האָט זיך געבויט, איז זי געהאַנגען אויף אַ האָהר, און היינט, אַז די האָהר האָט זיך איבער געריססען, העגנט זי אין דער לופט. אויף גאָר נישט האַלט זי זיך. און ווייל זי האַלט זיך אויף גאָר נישט און שוועבט אַרום אין לופט, איז זי געוואָרען אַ טויטע שטאָדט... ווילט איהר, וועלל איך אייך פערצעהלען פאַר וואָס און ווי אַזוי.

— אַדרבא... זעהר אינטערעסאַנט!

עס פאַלט דערווייל צו די נאַכט... דער הימעל ווערט אין אַ זייט בלוטיג, פייערדיג; דאָרט געהט אונטער די זונן. פון דער צווייטער זייט דאַגען, פון אַ קלאָרען, לייכטען נעפיל שווימט אַרוים די לבנה, ווי אַ כלה'ס פנים פון אונטער אַ ווייסען שלייער. די בלאַססע שטראַהלען, וואָס זי זייעט אויף איבער דער ערד, ציטטערן און מישען זיך אוים מיט די ציטטערדיגע שאָטטען פון דער טרויריג שטיללער נאַכט...

עס ווערט אונהיימליך.

מיר פאָהרען אַריין אין אַ וואַלדיל. דער לבנה'ס שטראַהלען אַב'יגען זיך צו אונז דורך די ציטטעריגע בלאַטער...

אונטען, צווישען אַראָבגעפאַללענע בלאַטטער און צווייגען, טאַנצען אַרום קליינע לייכט-ראָדליך, ווי זילבערנע מטבעות. עפּים אַ כשוף שטעקט אין דער בעלייכטונג, אין שטילל רוישענדיגען וואַלד...

איך וואַרף אַ בליק אויפ'ן אורח, ער האָט שוין, דאַכט זיך, גאָר איין אַנדער פנים... עס איז אַזוי טרויעריג און ערנסט; דער בליק, דאַכט זיך, איז אַזוי ערליך און פראָסט...

ואָלל דאָס אַ ליגן אמת זיין?

תא... איך וועלל האָרען!

— פון דער ערשטער רגע אָן — פערצאָהלט דער יוד, — האָט די שטאָדט גע־האַנגען אויף אַ האָהר, ווייל מען האָט זי באַלד אין אָנהייב געשטעלט אויף איין אָרט, וואו עס טאָר, על פי דין, קיין יודישע שטאָדט נישט זיין! ערשט, אַז עס האָט זיך צונויפגעזאַממעלט דאָס ערשטע מנין, האָט מען געמאַכט איין אסיפה... עס איז געבליבען, מען זאָלל זיך צו רעכענען צו׳ן איינער פון די שטאָדט אין דער סביבה. אויף דעם סמך האָט מען דערווייל געבויט אַ מקוה, אַ שוהל, דערנאָך — אַ מרחץ, געקויפט נאָך אַ שטיקל ערד אויף אַ הייליג אָרט...

און, אַז מען האָט שוין אַלץ אָבגעטהון, האָט מען געשיקט שתדלנים, וואו אהין מען דאַרף, מען זאָלל דאָס אַלץ בעשטעטיגען...

— מיט׳ן קאָפף אַראָב?

— וואָס געהט ביי אונס נישט אַזוי? עס קאָנן דען אַנדערש זיין?...

— ווייס איך...

— סיי ווי סיי — אַ מעשה שהיה! און עס איז גאָר נישט אַזוי קרום געוועזען ווי איהר מיינט...

געוועזען איז אַ יוד איין עושר, אַ גביר! דער גביר איז געוועזען, פערשטעהט איהר, ווי דער סדר עולם איז, אַ שטיקל, און אָפשר אַ שטיק קרוב למלכות... אַ תקיף... האָט מען אַלץ געמאַכט אויף זיין נאָמען. זיין שוהל, זיין מרחץ, זיין מקוה, — אפילו זיין הייליג אָרט... פאָליציע האָט געשוויגען; איך זאָג דאָך אייך — אַ תקיף!

אַז עס וועט קוממען דאָס פאַפיער פון הויכען אָרט, וועט ער איבער שרייבען אויף קהל, וועט אויפהאָרען דאָס לאַיהרין געלד.

— און דערנאָך האָט דער גביר געזאָגט: עלי כתיב?

— ניין, מיין ליעבער האַר, דעמאָלט זעננען נאָך אַזוינע גבירים אין דער מאָדע נישט געוועזען... מען האָט בכלל פון „עלי כתיב" נאָך נישט געוואוסט... נור, האָרט וואָס עס קאָנן זיך פּאַסיערען, וואָס עס מאַכט זיך אַ מאָל אויף דער וועלט!

נישט דער גביר, נור דער שתדלן האָט אָנגעמאַכט די גרויסע צרה... אויפ׳ן וועג, האָט ער זיך מישב געוועזען, און איז ענטלויפען! מיט׳ן געלד, מיט די פּאַפּיע־רען... און איבערגעלאָזט דעם פריש געבאַקענעם קהל, איין עגונה מיט לעבענ־דיגע יתומים...

— האָט מען געשיקט אַ צווייטען?

— אַזוי געשווינד? איידער מען איז געוואָהר געוואָרען, אַז ער איז ענטלויפען, איידער וואָס, איידער ווענן, איז דערווייל דער גביר געשטאָרבען און איבערגעלאָזט, צווישען אַנדערע, אַ יורש אַ יתום קטן... פאַר 21 יאָהר טאָר ער דאָך נישט אָבשרייבען!

— איילט מען זיך נישט?

— געוויסס... אַז ער וועט אַלט ווערען איינאונצוואַנציג יאָהר, וועט מען שיקקען אַ נייען שתדלן אונ אֶפשר צוויי...

— אונ מען האָט עס פערשריבען לזכרון אין פנקס?...

— אָט! אָט!... האָט טאַקי דער פנקס געדענקט אונ דער עולם פערגעססען!

טהייל זאָגען, אַז דער פנקס איז פערברענט געוואָרען; דער גבאי האָט גע-האַלטען דען פנקס אונ הבדלה געמאַכט, אונטערגעצונדען אַ ביסל בראָנפען אונ ואיננו...

קהל דערוויל, קיין עין הרע, וואַקסט; יודעלאַך, ברוך השם, מעהרען זיך. עס קוממען צו פון אַנדערע קהלות אויך; דער ברענגט איין איידעם, דער אַ שנור, מיט איין וואָרט עס צעוואַקסט זיך. אונ, ווי להכעיס, דען גבירים יורשים פאַללען! די אַלמנה האָט חתונה אונ פאָהרט אָב, איין זוהן נאָכען צווייטען זוכען פרנסה אין דער פרעמד... אויף שבעה ימים זיך צו לאָפען. געבליבען איז נור דער יתום קטן... קהל מאַכט איהם איין אַפטרופּס, מאַכט איהן חתונה, גיט איהם צו אַ געניטען שותף —

— דער מאַכט איהם אויס איין אויער!

— כדת משה וישראל!

אונ צרות האָט ער פון שותף, גרעססערע פון ווייב; אַ פאַלשע וועקסעלע האָט ער אויך אונטערגעשריעבען, מאַכט ער אויך פליטה... אַ גרויסער באַנקראָט... היימישע, פרעמדע, עס ווערט אַ געוואַלט, אַ גערויש, עס שפּאַרט אָן אין סאָנד, עס קומט אַ קאָמאָרניק... געלד איז נישט געווען, מטלטלין האָט דאָס ווייב בעהאַלטען, — געמט זיך דער קאָמאָרניק צו דער שוהל מיט'ן בית עלמין!

אַ דוננער האָט אַריינגעשלאָגען אין שטאָדטיל! אַ דוננער פון ריינען הימעל אָהן אַ פיצל וואָלקען, וואָרען, פערשטעהט איהר, דאָס אַלץ איז געווען ביז'ן דער לעצטער דגע בסוד סודות...

פלוצים, גאָר פלוצים, אויף אַ מאָל איז מען געוואָהר געוואָהרען, אַז קהל הענגט, ווי איך האָב אייך געזאָגט, אויף אַ האָהר!

וואָס בלייבט צו טהון? פאָהרט מען צו אַדוואָקאַטען... וואָס קאָננען זיי ראַ-טען אין אַזאַ פאַלל? מען זאָלל צו לאָזען אַ ליציטאַציע, דער קאָמאָרניק זאָלל אַלץ פערקויפען, אונ קהל זאָלל אָבקויפען! וועט קאָסטען, וועט קאָסטען! קהל איז דאָך אָבער דערוויל נאָך קיין קהל נישט, מען האָט דאָך די פאַפּירען פערלוירען אויפ'ן וועג? זאָלל מען אויפשטעללען איין אַנדערען גביר, אונ אויף זיין נאָמען קויפען. דער עיקר — מען זאָלל נישט וואַרטען, ביז דער גביר וועט, חס ושלום, אָבקוממען אָדער אַוועק קוממען, רחמנא ליצלן.

אין פלוג, דאַכט זיך, נישט קיין שלעכטע עצה.. היזק האָבען געלד איז קהל געוואונט... איז אָבער שוין דעמאָלט געוועזען נישט אֵיין גביר, נור עטליכע! שתדלנים — גאָר אַ מאַססע! אויף וועמען זאָלל מען פערשרייבען? וועמען נעמט מ׳׳, פאַר אַ שתדלן? אַללע וויללען, אַללע קאָננען זיך בעליידיגען...— מאַכט מען איין אסיפה אונ מען קלערט.. .אונ קלערען קלערט מען אַזוי לאַנג, ביז עס ווערט אַ מחלוקת. אונ ביי אונז, אַז עס מאַכט זיך אַ מחלוקת, האָרט עס אַזוי געשווינד נישט אויף...אַמאָל דאַכט זיך — אָט, שוין שלום, דאָס פייער זינקט אַיין, נאַ דיר! קומט אַ שלום־מאַכער אונ גיסט צו בוימעל, פלאַקקערט ווייטער אויף, אונד —· עד היום הזה!

דער יוד ווישט זיך אָב דען בלאַססען שטערן אונ פערצאָהלט ווייטער:

— דערווייל איז געשעהען אַ מעשה. טאַקי — מויל אונ אויערן אויפצושטעל־לען! כמעט נישט צו גלייבען...

— נור, — גיט ער צו מיט אַ שמייכעל — עס איז דאָך נאַכט אונ די חיה, וואָס שפּאַציערט ביי נאַכט אין הימעל (ער וויזט אויף דער לבנה) הייסט „אמונה"... ביינאַכט, בפרט אין אַזאַ שטיללע נאַכט, לאָזט זיך אַלץ גלייבען...

— געוויסס, בין איך איהם נישט וויללענדיג מודה.

— אונ די מעשה איז טאַקי אַ שרעקליכע.

דער קאָמאָרניק האָט אַרויפגעשטעלט אַ פוס אויפ׳ן הייליגען אָרט... די מתים דערהאָרען, ווערען, אַ פנים, באָז... עס רוקקען זיך אָב מצבות פון קברים... די מתים קוממען אַרוים... איהר גלויבט?

— איך בין, חס ושלום, — זאָג איך, — קיין אַפיקורס נישט; אין השארת הנפש גלייב איך... נור...

— וואָס „נור", רב קרוב, וואָס „נור"?

— איך האָב געמיינט, אַז נור די נשמה בלייבט... די נשמה, וואָס פליהט אין הימעל אַריין; אָבער דער גוף, וואָס געהט אין קבר אַריין, דער גולם, דער פוילט... סיי ווי סיי, אָהן דער נשמה, ריהרט ער זיך נישט... קאָנן נישט אויפשטעהן...

— גוט געזאָגט, — לויבט מיך דער יוד — אויף מיר אַזאַ יאָהר!

איך האָב, — זאָגט ער, — הנאה, אַז איהר זענט אַ יודע ספר... דאָך, פערגעססען האָט איהר, ר׳ קרוב, אָן עולם הדמיון פערגעססען! די נשמה, זאָגט איהר, געהט אין הימעל אַריין... גוט... נור וואו אַהין געהט זי? איינע אין גן עדן, די צווייטע אין גיהנם אַריין... אין גן־עדן אַריין געהט די נשמה פון צדיק, אין גיהנם אַריין די נשמה פון רשע! דעם קומט פאַר זיין גוטס — לויתן, שור הבר, יין המשומר... אונ יענעם, פאַר זיין רשעות — הייסע סמאָלע... עס רעדט זיך נור אַזוי! נור דאָס הייסט: שכר ועונש. פאַר וואָס קומט שכר ועונש? ווייל אַ מענש, כל זמן ער לעבט, האָט אַ בחירה. וויל ער — טהוט ער גוטס, וויל ער — טהוט ער

שלעכטס, אונ, אַזוי ווי ער בעט זיך אוים, אַזוי, האַ? שלאָפֿט ער...

ווי איז אָבער דער דין, אַז אַ מענש איז קיין מענש נישט, זיין לעבען איז קיין לעבען נישט, אונ טהוט נישט, נישט קיין גוטס, נישט קיין שלעכטס, ווייל ער קאָנן נישט טהון, ער האָט קיין ברירה נישט צו טהון אונ פֿערשלאָפֿט אַ לעבען, אונ קומט עס איבער ווי אין איין עולם הדמיון? וואָס קומט אַזאַ נשמה? גיהנם? פֿאַר וואָס? זי האָט קיין פֿליעג אויף דער וואַנד נישט געטייט... גן עדן? פֿאַר וועלכער דרשה, זי האָט קיין האַנד אין קאַלט וואַססער אַריין נישט געטהון...

— וואָס ווערט טאַקי פֿון אַזאַ נשמה?

— גאָר נישט! זי לעבט וויטער אין עולם הדמיון... זי שיידט זיך נישט אָב פֿון גוף... נור פֿריהער האָט זיך דעם בעל דבר געחלומט, אַז ער לעבט, אויף דער ערד, אונ היינט חלומט זיך איהם, אַז ער לעבט, אין דער ערד!

אין אונזער שטאָדטיל איז כמעט קיינער קיינמאָל נישט רעכט געשטאָרבען, ווייל עס האָט קיינער נישט רעכט געלעבט! נישט קיין גוטע, נישט קיין שלעכטע, קיין רשעים, קיין צדיקים... פשוטע שלאָף־מיצליך אין עולם הדמיון... לעגט זיך אַזאַ שלאָף־מיצל אין קבר אַריין, בלייבט עס שלאָפֿמיצל, נור אין איין אַנדערע דירה, — וויטער נישט...

דריבער איז דאָס גאַנצע שטאַרבען ביי אונז אַ ריינע קאָמעדיע! וואָרען, אפילו ביים לעבען, לעגט עמיצין אַ פֿעדער אונטער דער נאָז, וועט ער זי אַוועק יאָגען? אונ אַ איינגעגעסענע פֿליעג טרייבט ער אַוועק? גלאַט, מען ווערט פטור פֿון אַ פֿיערטער ציצה, מען איז יוצא מיט דריי, צו מיט פֿיער פסול'ע, ווי ערגיץ אַ מנהג איז! אויך ווערט מען לויז פֿון דאגת פרנסה... אָבער וויטער?

דער זעלבער חלום, דער אייגענער עולם הדמיון... אין אַסך שטאָדט איז אַזוי... אונ, עס טרעפֿט ערגיץ, ווי ביי אונז האָט געטראָפֿען, אַז אַ מת קריעכט אַרויס פֿון אַ קבר, הייבט ער גאָר נישט אָן צו געדענקען, אַז ער האָט אַמאָל ודוי געזאָגט, געגוסעט אונ איז געשטאָרבען... קוים פֿאַלען איהם, ביים אויפֿהעבין, די שאָר־באַליך אַראָב פֿון די אויגען, געהט ער גליך אין בית המדרש, אין מרחץ אַריין, צו אַהיים עססען קולישע... ער ווייסט פֿון גאָר נישט!

איך וויים נישט צו די לבנה איז שולדיג צו איך אַלליין בין עפּים געוועזען נישט ווי אַללע מאָל, — איך האָר, גלויב, אונ פֿראָג נאָך:

— נו, זענגען אַללע, אַללע מתים אויפֿגעשטאַנגען...

— ווער ווייסט? מען פֿיהרט עפּים ביכער? אָפשר זענען געווען שטיללע אַפּיקורסים, וואָס האָבען געקלערט, אַז עס איז תחית המתים, אונ זענען, להכעים, געבליבען ליגען... נור אַ קהל מתים, איין עדה איז אויפֿגעשטאַנגען! אויפֿגעשטאַנגען

און ענטלויפֿען פֿאַר'ן קאַמאַרניק אין נאָהנטען וואַלד אַריין.

— פֿאַר וואָס אין וואַלד אַריין?

— אין שטאָדט אַריין האָבען זיי נישט געקאָנט... עס איז דאָך געווען ביי טאָג, און על פּי דין, טאָר מען זיך נישט ווייזען ביי טאָג אין תּכריכים... אַ שטאָט מיט מעוברת'ע ווייבער... זיי קאָננען זיך נאָך, חס ושלום, פֿערקוקען און געווינגען גריימע מתים...

— רעכט... און דער קאַמאַרניק...

— איהר פֿראַגט אויף איין ערל... ער האָט נישט געזעהען אַ וואָרט... אָפּשר שכור געוועזען... גאָר נישט... ער האָט זיינס געטהון, פֿערשריבען...

— און פֿערקויפֿט?

— נאָך נישט... דערווייל איז נאָך קיין קונה ניט דאָ...

— און די מתים?

— אַט... די מתים!

ער רוהט זיך אָב אַ רגע און פֿערצאָהלט ווייטער:

— קוים איז צוגעפֿאַללען די נאַכט, זעננען די מתים צוריק אין שטאָדט אַריין... יעדערער געהט צו זיך אַהיים, גנב'עט זיך אַריין דורך אַ טהיר, אַ פֿענ־סטער, צו דורך אַ קוימען... האַפּט זיך צו צו דער אַלמער... אַרויסגענוממען מלבושים, אָנגעטהון זיך, אָבגעגעניצט, און געלעגט זיך וואו עס איז שלאָפֿען...

צו מאָרגענס איז שוין געוועזען אַ פֿוללע שטאָדט מתים...

— און די לעבענדיגע האָבען געשוויגען?

— מען האָט עס נישט בעמערקט!... פֿערנומען געוועזען מיט מחלוקת... יעדען איז דער קאָפּף פֿערדרעהט, אַללע פֿעריאַחמערט! און צוריק געשמיעסט, ווי אַזוי דערזעהט מען עס אַ חלוק צווישען אַ לעבענדיגען מיט אַ בר מנן אין תּכריכים? עס איז נישט אַזוי לייכט!

אַז אַ זוהן האָט דען פֿאָטער דערזעהען, האָט ער דריי מאָל אויסגעשפּיגען: פֿוּ, פֿוּ, פֿוּ, „און מיר האָט זיך געחלומט, אַז איך האָב קדיש געזאָגט, ירושה גע־נוממען... אַללע בייזע חלומות צו מיינע שונאים'ס קאָפּף!"

איין אַלמנה דערזעהט איהר מאַנן, וואַרפֿט זי איהם אַריין אַ מתנת־יד, גע־נאַ־רט האָט ער זי, דער אַבּפּראָש... חוזק מאַכט ער! און זי, אַ נאַררישע יודענע, האָט איהם נאָך נייע תּכריכים געמאַכט!

— און אַז זי האָט דערווייל חתונה געהאַט?

— ווער חתונה געהאַט? אין מחלוקת האָט מען אונטערגעצונדען און פֿער־ברענט די שוהל, מיט'ן בית המדרש מיט דער חופּה... הכל כּאשר לכל...

דערבײַ זענען כמעט אַללע געװעזען „פּאָדסוד"...

— און װאָס װײַטער?

— גאָר נישט... די מתים זענען לעבענדיג געװאָרען, די לעבענדיגע האָבען אָנגעהויבען אויסצושטאַרבען, פֿון ענגעניש, פֿון דער לופֿט... דער עיקר, פֿאַר הונגער...

— אַ הונגער איז געװען?

— װײ ערגיץ! בײַ אונז יאָ... די מתים האָבען זיך געזעצט אויף זײערע אָרטער אין מנינים און אויף זײערע אָרטער אין דער הײם בײַ דער שיססעל אויך... מען האָט נישט געװאוסט, נור עס האָבען פּלוצים לאָפּפּעל פֿערפֿעהלט, — פֿון אײן שיססעל עסט מען, האָט פֿערפֿעהלט לאָפּפּעל... אַ בעל־הבית'טע װײסט, אַז זי האָט אַזוי פֿיעל לאָפּפּעל װי מענשען... קלערט זי, אַ גנבה! פֿרומע זאָגען: אַ כּשוף... נור, אַז מען װערט געװאָהר, אַז אומעטום פֿעהלט און אַז דאָס עססען גענוגט נישט, — האָט מען שוין געזאָגט: אַ הונגער יאָהר און מען האָט געהונגערט, און מען הונגערט נאָך...

און אין אַ קורצע צײַט האָבען די מתים גובר געװעזען די לעבענדיגע... זײ זענען הײַנט קהל און פֿיהרען קהל! זײ זענען נישט פּרה ורבה, דאָס נישט, נור אַז עמיץ שטאַרבט, גנב'ענען זײ איהן אַראָב פֿון דער מטה, נעמען אַרויס פֿון קבר און עס געהט נאָך אַ מת אַרום אין שטאָדט...

און װאָס פֿעהלט זײ? זאָרגען, זאָרגען זײ נישט, פֿאַר'ן טויט — קײן פּחד נישט... עססען עסט מען אַבי אַ ברכה צו מאַכען, בענשען צו קאָננען... אָבער מען דאַרף עס נישט, מען בענקט נישט דערצו, הוא הדין — טרינקען... הוא הדין װאָהנען; הונדערט מתים קאָננען װאָהנען אין אײן שטוב, — מען דאַרף קײן לופֿט נישט!

און מען האָט קײן צער נישט! װאָרען פֿון װאַננען האָט אַ מענש צער, פֿון װיססען — יוסף דעת יוסף מכאוב, אַ בר מנן — זײַן דאגה! ער װילל נישט װיססען און דאַרף נישט װיססען... שלעפֿט זיך אַרום אין עולם הדמיון...

זײ האַלטען זיך דעריבער טאַקי פֿון דער װײַטענס פֿון אַללע לעבענדיגע זאַכען... זײ האָבען קײן שאלות, קײן ספקות, קײן האַרץ װײטאָג, עס פֿוילט קײנעם קײן לעבער נישט!

— װער מײנט איהר איז בײַ אונז רב? אַ מאָל איז געװעזען אַ לעבענדיגער

מענש, אַטהוער; הײנט אַבר מנן! געהט אַרום אויפ׳ן עולם הדמיון און זאָגט נאָך דעם חיי אָדם ווי פֿון אַ חלום אַרוים...

ווער זעננען די דײנים זײנע? זײנם גלײבען... האַלב פֿערפֿוילטע מתים...

און די לײט פסקינען שאלות פֿאַר לעבענדיגע ווי פֿאַר טויטע; אַלץ ווײסען זײ, אַלץ טהוען זײ... זײ מאַכען ברכה, זײ געהען מיט מציצה, זײ בענשען חתן־כלה...

ווער שטעלט זיך פֿאַר׳ן עמוד? אַ מת! אַ זקן ורגיל אַ מת: ער האָט אַ פּנים פֿון אַ מת, אַ קול פֿון אַ מת; עס טרעפֿט, אַ האָהן גיט פלוצים אַ קרײ — ענטלויפֿט ער אַוועק פֿון עמוד!

און די גבירים, די בעלי טובות, די רעדעל־פֿיהרער, קהל־פֿערזאָרגער, דאָס גאַנצע קלאַפּערגעצײג וואָס איז? טויטע, לאַנג געשטאָרבענע, לאַנג בעגראָבענע!

און דעריבער איז אַזאַ עפּוש אין שוהל, אין באָד, אין גאַסס... סאַמע מתים...

— און איהר, רב קרוב, איהר וואָס זענט?

— איך? אין בין האַלב טויט, אָנפֿערט דער יוד. —

ער שפּרינגט אַראָב פֿון וואָגען און ווערט נעלם צווישען די בײמער...

אויף דער גרענעץ.

בײ דער גרענעץ, צווישען יאָ און נײן, זײן און נישט זײן. האָט זיך בעגעגענט דער אַוועק־געהענדיגער זומער מיט׳ן קוממענדיגען ווינטער.

— וואָס זעהסט דו עס אַזוי שלעכט אויס? — קריגט דער ווינטער רחמנות אויף זײן געגנער, וואָס שטעהט פֿאַר איהם מיט געבויגטע פּים, מאַטטע, האַלב־פֿערלאָשענע מאַטטע אויגען און אַ פֿאַרמיטען פּנים.

— דו ווערסט אויך נישט בעססער אויסזעהען — אָנפֿערט דער זוממער מיט אַ זיפֿץ.

— אַלץ האָט זײן ענד, — פֿילאָזאָפֿירט דער ווינטער.

— דאָס ראָדעל דרעהט זיך, שטיממט דער זוממער צו.

זײ שווײגען אַ ווײלע, דערנאָך פֿראָגט דער ווינטער:

— און דאָרט וואָס האָרט זיך?

— נישט רוהיג — אָנפֿערט דער זוממער — נישט רוהיג...

— די בײמער?

— זיי אויף! דער שוואַרץ יאָהר ווייסט זיי, וואָס זיי סודען זיך! טאָג און נאַכט נור געשאָקקעלט זיך, געשושקעט. דאָס פּלאַטטערן פון די לייכטזיננינגע בלאַטטער געפאַלט מיר אויך נישט; נור, די ווערען אויך געפאָהרליך, יד אחת, אַ פנים! אויך אין איין רודערן זיך...

— פוילען זאָללען זיי! רופט דער ווינטער.

און עס הייבט זיך אויף אַ ווינד און יאָגט איבער דער וועלט... פון זיין אָטהעם ווערען די בלאַטטער טרוקקען, פויל, און פאַללען מיעד אראָב פון די צווייגען... אויך דיננע צווייגליך פאַללען. עס קנאַקט, אַ שוואַכע צווייג רייסט זיך אָב פון בוים, פאַלט אַרונטער און וואַלגערט זיך אַרום אויף דער ערד מיט די פוילע בלאַטטער צוזאַממען.

— און די טייבען? פראָגט דער ווינטער.

— האַלטען מיט! רווישען און מורמלען... זיי איז אויך ענג אויף דער וועלט... איין פאַליע שטופט אונטער די צווייטע, איין וואַלל ברומט צו צום צווייטען: ריהרט אייך, ריהרט אייך! אַרויס אויפ'ן זאַנד, אויפ'ן פרייען זאַנד, צום פרישען גרינעם גראָז... ווער גרענעץ, וואָס גרענעץ!

משוגעים... אַ פאַליע ווילל גאַר אַרויף אין דער הייך! מען שטופט זי אונטער, מען הייבט זי אויף די אַקסעל... זעה וואָס דאָרט איז און דערצייל...

טהייל מאָל זיערט עס און קאָכט ווי אַ גיהנם...

— קייטען! גיט דער ווינטער אַ בעפעהל... און געשמיעדט ווערען די פרייע טייכען... פריהער ציהט זיך איבער זיי אַ דיננע, קאַלטע הויט, נור זי וואַקסט, די הויט, ווערט דיקקער און האַרטער, דריקט אַלץ צו, דערשטיקט אַלץ... שטילל ווערט אַרום... מען האָרט שוין קיין רווישען, קיין מורמלען...

רוהיג, שטייף, טויט...

פייגעל פליהען אַוועק פאַר שרעק, עס ווערט נאָך שטיללער, טרויעריגער...

— און די אַלטע מכשפה וואָס מאַכט? די ערד!

— זי לעבט... פוצט זיך... מאַכט חנ'דליך, רייסט אָב מענשען-אויגען פון הימעל, זיי זאָללען בעססער קוקען אויף איהר שאָנהייט, אויף איהר חן...

— תכריכים! בעפעהלט דער ווינטער, און די ערד ווערט פערדעקט מיט ווייסע, ווייסע תכריכים און שטאַרבט אין זיי.

זי שטאַרבט אָב — אויף אַ צייט.

נְשָׁמוֹת.

עס האָט זיך אַללאַה פֿערגלוסט, האָט ער הימעל אונ ערד בעשאַפֿפֿען; דען הימעל פֿאַר זיך אונ זיינע מלאָכים; פֿאַר מענשען, חיות, בהמות אונ עופות, די ערד.

אונ געשווינד האָט ער עס געמאַכֿט; אין קוים זעקס טאָג אַרויסגערופֿען אַ וועלט פֿון גאָר נישט. דען זיבענטען טאָג איז ער מיעד געוואָרען אונ אַללאַה האָט זיך אָבגערוהט...

פֿון דעמאָלט אָן אָבער האָט ער שוין קיין נייעס בעשאַפֿפֿען. פֿון דעמאָלט אָן רוהט ער, זיצט פֿערלעגט די האַנד אונ האָט אפילו קיין חשק נישט, אַ ניי קאָרנדיל זאַנד צו בעשאַפֿפֿען.

קאָנטיג, ער איז מיט זיין מייסטערווערק נישט צופֿריעדען!

שרעקליך איז דאָך צו זיצען אייביג מיט פֿערלעגטע האַנד... „אייביג" האָט קיין שעור, קיין גרעניץ... עס ווערט איהם אָפֿט לאַנגווייליג! דעמאָלט נעמט ער דען אַלטען האַממער, מיט וועלכֿען ער האָט אויסגעשמעדיט די וועלט, אונ שפּיעלט זיך, מיט איין איראָנישען שמייכֿעל אויפֿ׳ן פנים, מיט ערד אונ ליים.

ער שלאָגט זיי טהייל צוזאַממען אויף האַרטע אונ פֿינסטערע שטיקקער; האַר־טע ווי דאָס מזל פֿאַר אָרימע לייט, פֿינסטערע — ווי דער אייביגער „מאָרגען" אונ שפּע־טער... אַז ניט — צושלאָגט ער אונ צורייבט זיי אויף שטויב, אַש, אונ די ווינטען צו־יאָגען עס אויף אַללע וועלטען...

ער בויגט אויס די האַנד אונ וואַרפֿט ערגיץ אין אַ רינשטאָק אַריין אַ שטיק ערד; עס ווערט אַ זומפּ, אַ שליים, עס וואַקסען אונ שפּראָצען הינדס־שוואָמען — אַ שטיללער גן עדן פֿאַר שטוממע וואָרם...

אונ דעמאָלט האָ־ט זיך אַ ווילד פֿרייליך געזאַנג אין אַללע הימלען: אַללאַה בעשאַפֿט... אַללאַהס רחמנות איז גרויס... טאָגליך מאַכֿט ער אַ ניי גן עדן...

אַ ביטערער שמייכֿעל פֿערקרימט די גאָטליכֿע ליפּען; ער שליידערט דען האַממער אַוועק.

. . . .

קלוג איז אַללאַה! אַ זיידענע פֿאָרהאַנג האָט ער פֿערצויגען צווישעןביידע וועלטען, צווישען זיין וועלט אונ אונזער וועלט, אונ האָט, איינמאָל פֿאַר אַללע

מאָל, אָבגעטהיילט דאָס ריינע, הייליגע לעבען דאָרט, פון אומריינען פינסטערן לעבען
דאָ... די פאָרהאַנג איז די גרעניץ; די זונן, די לבנה מיט אַללע שטערן זענען די יאָגער
ביי דער גרעניץ. זיי היטען עס זאָלל פון אונטען קיין טראָפען, קיין שטויב נישט אַרויף!

אומזיסט רייסט זיך דער שטורם אין מדבר און יאָגט דאָס ברעננענדיגע זאַנד
אין דער הייך; קיין איינציג קאָרנדיל וועט צום וואָלקען נישט דערלאַנגען... אומ־
זיסט טרייבט ער דען וואַלל איבערן ים; זיי וועללען דעם הימעל מיט'ן קאָכענדיגען
שוים נישט בעשפריצען...

און וואָס געשיהט, אַז אַ שטויב רייסט זיך פאָרט אַלץ העכער און העכער?
צו ווערט עס אין דער הייך פערברענט, אָדער אין פייער גערייניגט און
דורכגעלאָזט?

ווער ווייסט?

און דאָך קוממען מאַנכע אַרויף, און איך, געלויבט איז דיין נאָמען, אַללאַה!
איך בין איינער פון זיי... מיך האָט ער אויסגעוועהלט; פון אַללע מיינע, מיינע ברי־
דער, פון גאַנצען שטאַמם אויסגעוועהלט...

שווערטער ווי בליצען, פערד ווי אָדלער, האָט ער זיי געגעבען, און די
הערשאַפט איבערן וואונדערליכען סטעפ, — מיר האָט ער דען הימעל געאָפענט!

און פליה איך צום הימעל, און קוממט מיר אַקעגען אַ יאָגער, — אַ שטערן
אַ שטרענגער, בעריהר איך מיין האַרפע, עס קלינגען די סטרונעס, ער וויכט... און
דער יאָגער דער שטרענגער.

אין די אויגען ביי דעם יאָגער בעוויזט זיך אַ טרעהר. איך געה פערביי, שפיעל
און פליה מיר אַלץ העכער און העכער... מיך גריססען מלאָכים ושרפים, מיך
גריססען אַללע, איך בין דאָרט אַ גאַנצער בן בית...

טאַקי אַ בן בית, איך געה אַרום אין פּאַלאַץ און קאָנן מיר דאָרט אָנקוקען די
כלים, די כסא הכבוד. און דער עיקר — אַללאַה'ס שפיעלצייג, וואָס ליגט צו־
וואָרפען אויפ'ן שלחן הפנים — אויף אַללאַה'ס שרייב־טיש...

נור דאָס אַלץ איז געוועזען אַמאָל... היינט — אויס שפיעלצייג...
פון עלעגאַנטען שפיעלצייג זעננען נשמות געוואָרען, נשמות פאַר מענשען.
איהר גלויבט נישט? איהר פראַגט, וואו איז דער אוצר פון נשמות, פון
וועלכען איהר האָט אַזוי פיעל געהאָרט און מחמד אַלליין האָט פערצאָהלט?
ער איז דאָ דער אוצר, און אָנגעפּאַקט איז ער מיט אַללערליי מינים פון נשמות:

גוטע נשמות, ריינע נשמות, נשמות דעכטיל׳ערטע, ווי בוימאָל געלייטערטע, און נשמות גאָר פֿון עקסטען פֿאַסס...

עס זעננען פֿערהאַנן נשמות פֿון גרויסע לייט, וואָס קוקען אויף אַללעם פֿון דער הייך און זעהען דעריבער ווייטער... למשל: נשמות פֿון צדיקים — —

באַ! אַזאַ נשמה איז קיין קלייניגקייט! אַז אַזאַ נשמה קומט אַראָב, פֿליהט זי אַרום אין גאָטס וויינגאָרטען ווי אַ ביהן, נאָגט אויס דען זאַפֿט פֿון אַללע פֿיינסטע בלומען, אָדער, ווי די געלערטע זאָגען: די לאָגיק פֿון די פֿאַקטען! און קלוג איז אַזאַ נשמה ווי דער טאָג און געוואָהרענט, און בעהיט. אַרומפֿליהענדיג, ווערט זי קיינמאָל זיך נישט אָנריהרען אין אַ שטאָכענדיגען דאָרן, נישט צולעגען די פֿיינע ליפּלעך צו׳ן אַ ברעננענדיג, פֿערסמט געוויקס... ריין קומט זי און ריין געהט זי פֿון דער וועלט... דעריבער געפֿינט זי דאָ איבעראַל נור ערליכקייט און יושר. אַלץ, אויף וואָס זי וואַרפֿט אַ בליק, איז שב׳לדיג, פֿיין און גלייך!

עס זעננען פֿערהאַננען נשמות פֿון גראָססערע לייט, נשמות פֿון גאונים, וואָס געהען דער וועלט פֿאָראויס, וואָס פֿיהרען די וועלט, וואָס שלעפּען זי, די פֿוילע וועלט אַלץ ווייטער און ווייטער...

די זונן איז אונטערגעגאַנגען, לבנה און שטערן האָט אַ וואָלקען איינגעשלונגען, מיט קופּערנע וואָלקען האָט זיך דער הימעל פֿערפֿאַנצערט, און אין וויסטען סטעפּ בלאָנקען זיך די קאַרוואַנען אָהן אַ וועג...

אַ קאַלטער ווינד בלאָזט און פֿייפֿט, געפֿרוירען ווערט דאָס בלוט אין די גלידער... פֿינסטער ווערט די נשמה, דער עולם וויל זיך וואַרפֿען אויף דער ערד, איינגראָבען זיך אין זאַנד... ער ווייסט נישט וואו אַהין און נאָך וואָס...

נור דער גאון לעבט... זיין ליכט האָט קיין וואָלקען פֿערשטעלט! ער ווייסט דען וועג, ער ווייסט דען ציעל! ער געהט פֿאָראויס ווי אַ פֿייערדיגע זייל, ער שלעפּט מיט זיך... ער פֿיהרט פֿון דער פֿינסטערניש אין דער ליכט אַריין, פֿון מצרים קיין כנען...

אָהן נשמות, אָהן אָטהעם, מיט פֿערברענטע ליפּען פֿאַר דאָרשט, — שלעפּט זיך; דער עולם נאָך...

און דער דור־המדבר געהט... מען פֿאַלט פֿאַר דאָרשט, פֿאַר הונגער, פֿאַר מיעדקייט... זאָלל נור איינער, איינער דערגרייכען, דערזעהען און גליקליך זיין!

עס טרעפֿט אָבער, אַז די נאַכט איז צו לאַנג, דער מדבר אָהן אַ גרעניץ, די פֿיס — געשוואָללען פֿון אייביגען געהען, די קניען געבויגען... דער עולם קניעט אַנידער, ווי אַ פֿעמאַטטערט קאָממעל; ער קאָגן נישט ווייטער געהען... גיב האָטש וואַססער פֿון שטיין; זאָלל האָטש מן פֿון הימעל פֿאַללען... שלו... דערמאָלט ווערט דער גאון בייז... ער האַפּט דען גרויסען גולם אָן ביי האָהר און שלעפּט

איהן ווייטער מיט געוואַלט... דער עולם ציטטערט פֿאַר דעם הייליגען כּעס, וואָס ברענט אין גאון'ס אויגען, פֿאַר דער שוים אַרום זיינע ליפּפּען, פֿאַרן רויכיגען דונסט אַרום זיינע נאָזלאָכער...

דערנאָך אָבער ווערט דער עולם־גולם אין כּעס, הייבט מיט די געוואַלטיג לאַנגע האָנד דעם גאון הויך, הויך איבער זיך, און שליידערט איהן פֿון דאָרט אַראָב אין קאַלליך=אויבען אַריין, אין אַ ליים=גרוב, אָדער אַזוי ערגיץ אויף אַ מיסט...

שולדיג, נאַטירליך, איז דער ערב־רב... נור אַזוי איז, אַזוי געשיהט אינם גאַנג אין מדבר...

היינט שאָנע נשמות... די קליינע ליכטיגע נשמות, די ברענגענדיגע פֿליגעליך, פֿערשיעדען=פֿאַרביגע זוממער=פֿייגאַליך...

קומט אַ שטיללער פֿאַרנאַכט, שוועבען זיי און היפּען אַרום אין דער וואַרימער, שטיללער לופֿט... דאָס זעננען קיין שטערן נישט, זיי לייכטען נישט; זיי וואַרימען נישט... מיט זונן און שטערן, וועלכע זיי וויללען זיך אויפֿבלאָזענדיג, אימיטירען, געהערען זיי זיך גאָר נישט אָן; אין זייערע וועגען געהען זיי נישט. זיי זעננען איבערהויפּט צו קליין און צו לייכט, זיי זאָללען קאָננען האָבען אַ וועג פֿאַר זיך... זיי ווערען געטראָגען פֿון לייכטסטען בלאָז, פֿון לייכטסטען הויך... דאָך שאָן זעננען זיי, איבערהויפּט צווישען טאָג און נאַכט... דער בעל־בתי־שער עולם, געהט דעמאָלט אַרויס, אָבצורוהען זיך פֿון דער שווערער אַרבייט, צו אָטעמען מיט אַ פֿרייערע לופֿט און ציהט זיך אוים די מידע גלידער אויף דער גרינער לאָנקע... דער בעל־בתישער עולם האָט ווילד הנאה פֿון די פֿונקען... קוקען אַזוי ווייט, ווייט ביז צום הימעל איז צו שווער; און דאָס—פֿינקעלט פֿאַר די אויגען... און דעם בעל־בתישען עולם ווערט דערפֿון מאָדנע ווייך און לייטזעליג אויפ'ן האַרץ... טרעהרען בעווייזען זיך אין די אויגען... זיי פֿיהלען זיך בעססער, פֿיינער, קוקענדיג אויף די פֿונקען, אפילו — רחמנות'דיגער... דעמאָלט זעננען זיי גרייט עפּיס צו געבען אין מויל אַריין אַ הונגעריגע יתומה, מיט אַ זיידען טיכעל אויסצווישען איין אַלמנה די טרעהרען פֿון די אויגען... זיי ווערען בעססער, ווייכער, זיי זעננען אַללע זינד מוחל, זיי ווערען אומשטאַנד אַרומצוהאַפּען פֿאַר גרוים ליעבשאַפֿט און קושען די גאַנצע וועלט, בפרט די העלפֿט, די שאָנערע העלפֿט...

וויכטיגער זעננען פֿיללייכט די אָרגינעללע נשמות, אינדיווידועללע נשמות!

אַ מענש, וואָס בעקומט אַזאַ נשמה, איז טאַקי גאָר איין אַנדערער מענש! דאַכט זיך די זעלבע הויט ווי ביי אַללע מענשען, אויגען ווי אַללע האָבען, אַ נאָז— אַ בעל־בתישע, קיין מעשה נישט פֿון אַ נאָז, און דאָך איז דאָס גאָר איין אַנדערער מענש!

גאָר עפּיס אַנדערש! דאָס איז איין אָדלער, וואָס פֿליהט איינזאַם אַרום איבער

שפּיצען פון די האָבסטע בארג, פון פעלזען און גלעטשער!

עס איז נישט לייכט אַזאַ נשמה צו בעקוממען! דער גאַנצער גוף מוז פריהר, נאָך אין דער מוטטערס לייב קונציג געאָנדערט ווערען, די נערוועז—פערפלאָנטיט... אַזאַ מענש זעהט פאַר דאָס די פאַרב פון יעדען קלאַנג! ביינאַכט — ווי די לבנה קרעכצט, ווי איהרע שטראַהלען סודען זיך. ער פיהלט בחוש דעם ריח פון שאָטטען, וואָס וואַלגערן זיך ערגיץ אונטער אַ חורבה און שפּיערט דען טעם פון דער זאַך אַלליין— „אַן און פאַר זיך"...

דעריבער פיהלען די לייט גאָר אַנדערש ווי אַללע מענשען.. בלומען קלויבען געהט מען אויפ'ן בית עלמין און צווישען זינגענדיג-קלינגענדיגע וויינטרינקער פיהלען זיי אַ ניי-געבוירענעם שמערץ, וואָס האָט נאָך קיין נאָמען נישט...

היינט נשמות פון אויפּטהוער, ערפינדער, שפּיץ-דיי-שפּיץ-נשמות!

דאָס איז שאַרף ווי טערקישער פעפער, שפּיציג ווי אַ נאָדעל-שפּיץ און בלאָנ-דעדיג ווי געוואָרפענע בלאַנקע שפּיזען!

מיט איין שאַרפען בליק שטיכט עס דורך די ערד און זעהט, וואו וואַססער שפּריצט, וואו גאָלד בעהאַלט זיך, וואו עס ליגט עפּיס, וואָס לאָזט זיך אַרויסציהען און פערקויפען אויפ'ן מאַרק... אַ ציה מיט דער נאָז, און דערשמעקקען און דער-פיהלען אַללע אוצרות, פון אַ שפּאַלט אַרויס, פון אַ ריץ! און האָבען נאָך שמאָלע, לאַנגע האָנד, אַליין אַרויסצושלעפען אויף דער ליכטיגער שיין, און שכל — אַליין צו מאָנאָפּאָליאָזירען, פּאַטענטירען...

גאָר דער עיקר אָבער זעננען די געלעהרטע נשמות... און נשמות דוקא קליינענקע. אַז איך בין געווען אין אוצר, האָב איך זיי קיינמאָל נישט געזעהען, נור געפיהלט האָב איך זיי; אַ מאָדנער ריח האָב איך דערפיהלט און דער מלאך האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס איז דער שוויים פון חכמים...

אַזאַ קליין נשמה'לע, אַז עס קומט אַראָב אויף דער וועלט, פערקריעכט זיך עס אין אַ שטילל ווינקעלע... וויים פון דער וועלט, אָבגעזונדערט פון מענשען און מענשליכע אינטערעססען, זיי האָבען קיין עסק נישט מיט דער וועלט!

אינ'ם קליינעם ווינקעלע איז דער חכם גרויס... דאָרט זעהט ער, קוקט, בע-טראַכט, בעשנאַפּט, האָרכט, פיהלט, בעשמעקט און וועגט יעדעס פינטעלע — אַ זאַמדקערנדיל, אַ פליגעלע, אַ פליטערל, אַ טראָפּען... דאָרט טאַפּט ער דען דפק פון אַ פער'חלש'טער פליעג, מאָסט אוים דען שאָטטען, וואָס איין שטויב וואַרפט אויפ'ן צווייטען... באַ! איך זאָלל אייך וועללען פערצאָהלען אַלץ, וואָס אַ געלערנ-טער טהוט אין זיין ווינקעלע!... ימים טינט ... לט איך געברויכט...

גענוג, עס איז געווען אַמאָל אַ גוטע צייט, אַ גליקליכע צייט... פולל איז געוועזען דער אוצר, און אָפּפען איז ער געשטאַננען... אַ מלאך זיצט ביים טיש און

פֿערשרייבט אין אַ פּנקס הוצאָה והכנסה פֿון נשמות... און אַ יונגער, לעבעדיגער מלאָך; מילך און בלוט! די האַנד פֿליהט, די פֿעדער סקריפּיט; נשמה אַריין, נשמה אַרויס!

אַרויס פֿליהען די נשמות דורך אַ פֿענסטערל רעכטס. לינקס — קוממען זיי צוריק. אַרויס פֿליהען קלאָרע, אַלבאַסטער־נשמות... גאַנצע מאַססען פֿליהען, ווי די פֿונקען איבער אַ שמיעדעריי...

צוריק קוממען נשמה'לעך טרויעריגע, פֿערפֿינסטערטע, פֿער'חשך'טע, מיט אָבגעפֿליקטע, פֿייכטע פֿליגעליך... אייגעליך רויטע פֿון וויינען; פּנימליך בלאַססע פֿאַר בושה...

און עס שטעהט נישט אַ רגע... פֿון אַללאַה'ס פּאַלאַץ, פֿון כסא הכבוד יאָגט אַ בת־קול נאָך אַ בת־קול:

— נשמות! — רופֿט עס — נשמות! נשמות פֿאַר דער ערד, נשמות פֿאַר מענשען! פֿערפֿינסטערט זעננען זיי דאָרט, זיצען די האַנד פֿערלעגט... די מרה שחורה וואַקסט... נשמות! נשמות! לעבענדיגע, הייסע נשמות!

היינט איז טהוי איינפּאַך טהוי... אַ שיהלער פֿון צווייטען קלאַסס וועט אייך ערקלערען, וואָס טהוי איז. עס איז אונטערגעגאַנגען די זונן, די לופֿט ווערט אָבגעקיהלט, דער נעפּיל ציהט זיך צוזאַממען, און אויף די נאָך קיהלערע בלאַטטער און גראָזען בלייבט די פֿייכטיגקייט העננגען אין געשטאַלט פֿון אַ וועלט־שוויים...

פּאַרצייטען איז אַנדערער טהוי געוועזען... דאָס זעננען טרעהרען געוועזען; טרעהרען, וואָס די נשמות האָבען געלאָזט פֿון די אויגען, אַז זיי האָבען, אינ'ם אַראָבפֿליהען, דאָס ערשטע מאָל אונזער וועלט דערזעהען... זיי האָבען פֿאַר שרעק און רחמנות געוויינט, די נשמות!

און דער טהוי האָט טהאָל און באַרג בעדעקט... ווייל מחנות, מחנות נשמות פֿלעגען פֿליהען... אַללע האָבען נשמות בעקוממען, וואו אַ קינד איז נישט געבוירען געוואָרען... ביים פּריץ, ביים פּויער, ביים רב, ביים באָדער... פֿון רייכסטען קינד, אויף וועלכען עס האָבען בראַבאַנדער־שפּיצען געוואַרט, ביז'ן אָרימסטען, וואָס האָט נור אויף אַ וואַרים באָרגיל מיסט געהאָפּט...

קוים דערפֿיהלט אַ מלמד'ס אַ פּוס די קאַלטע ערד, האָט שוין געוואַרט אַ מלאָך מיט אַ נשמה אונטער די אָרים...

די צייט איז אָבער, ווי אַללע גוטע צייטען, שוין לאַנג פֿערשוואונדען...

שטיל, קיין בת־קול רופֿט, עס דרימעלט דער מלאָך איבערן אָפֿענעם פּנקס, די וועגען אין אוצר אַריין זעננען בעוואַקסען מיט גראָז, די פֿענסטערליך — בעהאָנגען מיט שפּינוועבס...

ער דרימעלט דער מלאָך... און אַלט איז ער, אַ מיעד פּנים האָט ער...

אַ לבנה אויפ׳ן קאָפּ... אויפ׳ן שטערן פּעררוקטע גרויסע בריללען...

וועקט ער זיך אַמאָל, אָפּענט אַ מאַטט אויג און שטעקט אויס די האַנד צו דער פּעדער, — ווילל ער זיך נור די אַלטע צאָהן אויסרייניגען...

האָרט זיך אַ שאָרך, — גענוצט ערגיץ אַ פערלאָגערטע נשמה, אַ געלעהרטע נשמה... אַ צווייטע העלפּט אונטער... עס גענוצט אַ דריטטע, אַ פירטע, דער גאַנצער אוצר געניצט... דער מלאָך חאַפּט זיך אויף, ווילל אָנשטעללען אַ בייז פּנים, ווארפען אַ שאַרפען בליק, זאָגען אַ שאַרף וואָרט, ער אָפּענט דאָס מויל און — ענדיגט אויך מיט אַ גאַנץ...

. . . .

צוויי וועלטען האָט אַללאַה בעשאַפּען, וואָס קער זיך איינע אָן מיט דער צווייטער? צו איז איינע אַ מגושם׳דיגער שאָטטען פון דער צווייטער, אָדער די צווייטע — אַ ליכטיגער אָבגלאַנץ פון דער ערשטער?

דאָך דאָס איז זיכער, אַז אויבען איז אויך פּען דע סיעקל...

פוילע פרוכטען, וועלקע בלומען... פערשלאָפען און אומגעלומפּערט... יענע זייט פּרוכת זעהט אויס ווי אַ דיקקער וואָלקען פאַר׳ן פּלאַצען — שוועבעל=קאָליער! די זונן שאָמט זיך אַרוים צו געהן... ווי אַ צינגערגע הקדש=שיססעל זעהט אויס די לבנה... און די שטערן, די שטערן זעהען אויס, ווי די מעשענע נאָגעל=קאָפּליך פון איין אַלטער קאַנאַפּע.

און מאָרגע איז אין הימעל — פויל גרין אָדער וואַקסען=געל...

און שטילל און פויל... הייבט זיך אויף אַ האַנד, איז עס נור אַ פליעג אַוועקצוטרייבען, אַ פאָדעם פון שפינוועבס זיך אַראָבנעמען פון שטערן... ציטטערן אַ פּאָר בלייבע ליפּפּען, לאָזט זיך הערען אַ „פיה״, ווי פון אַ פויל בלאַט אין דער לופט געיאָגט... די איינציגע וואָרטער, וואָס הערען זיך אַמאָל, זעננען: נאָך ווענן? נאָך וואָס?

פויל הייבט זיך אַמאָל אויף אַ ברעם, עס בעוויזט זיך קוים אַ ווייסעל פון אַ מיעד אויג, אָהן פאַרב, אָהן אַ גלאַנץ, און עס קוקט, נישט זעהענדיג... גלאַט אַזוי, און ווערט ווייטער פערשווינדען אונטער דער ברעם, וואָס פאַלט צוריק אַראָב בלייערן שווער.

און אַז דער מלאָך פון אוצר ווערט מיעד פון ליידיג געהען, געהט צום פּאַ=ל[illegible]ין, קלאַפּט אָן ביי אַללאַה אין פענסטער, בעט פאַר עמיצען אַ נשמה, — לאָזט אַללאַה פערשאָמט און טרויעריג אַראָב דען קאָפּ, פראָגט זיך אָהן אַ קול: נאָך וואָס, נאָך ווענן?

— און ווענן מיליאָנען פונקען, — פראָגט ער זיך — זאָללען אַראָב אין זימ

אַריין, וועט ביי זייער גלאַנץ אַ וואָרמל האָטש איין סעקונדע גליק דערזעהען?

און ווענן טויזענדער גאונים זאָללען אַראָב, צו וועללען זיי פֿון דאָרט נישט צוריק קוממען מיט רויטע מיצליך אויף די קאָפּ, מעשענע גלאָקליך אַרום די מיצליך, פּאַפּיערענע מעדאַלען אויף די אַיינגעפֿאַללענע בריסטען און האָלצערנע שווערדען ביי דער זייט?

און זאָלל שוין איינער און דער צווייטער קאָפּען זיי מיט די פֿיס, ווייטער שטופּען, צו וועללען זיי זיך, די פֿוילע ערד, נישט אָנשלאָגען ביים ערשטען בעסטען שטיין אויפֿ'ן וועג און צוריק פֿאַללען?

און ווענן טויזענדער דענקער, אויפֿטהוער, סיסטעמען מאַכער זאָללען אַראָב, וואָס וועט זיין?

סוחרים וועללען זיי ווערען... פֿערקויפֿען וועללען זיי די אידעען פֿאַר אמת, סיסטעמען פֿאַר אַקסיאָמאַטען, חלומות פֿאַר פֿאַקטען, און אַלץ פֿאַר געלד, פֿאַר כבוד...

און פֿון די אמת'ן, אַקסיאָמאַטען און פֿאַקטען ווערען נייע שטיינער, נייע זומפּען אויפֿ'ן וועג אין דער מדבר.

— פֿערפֿושט! זיפֿצט אַללאָה.

און, אַז דער מלאך קלאַפּט ווייטער, ווערט ער בייז; האַפּט ער, וואָס עס קומט איהם אין דער האַנד אַריין, פֿון טיש אַראָב, און וואַרפֿט איהם אַרויס פֿון פֿענסטער...

פֿון טיש-קלייניגקייטען האָבען מיר היינט נשמות... פֿון שפּיעל-צייג...

און דאָס איז שוין גוט... וויפֿיעל זאַנד פֿון שפּוק-קאַסטען ווערט פֿערשפּרייט...

פֿון אַ פּרעססּפּאַפּיער ווערט אַ בכבוד'ער בעל-הבית... אין גאַסס לאָזט ער זיך טרעטען ווי אַ וואָרם, אין דער היים איז ער אַ שטיק אייזען, דריקט ער ווי אַ פּרעסס! פֿון אַ גלאָקקעל ווערט אַ ראש-וראשון פֿון אַ קליין חברה'לע מיט גרויסע סעודות... פֿון אַ ליכט-שנויץ — אַ מלמד, אַ לעהרער, אַמאָל אַ שרייבערל... און ווי דאָס רייבערט, און — שטינקט!

אַ זייגער האָט זיך אָבגעשטעלט. דער אומרוה איז אַרויס דורכ'ן פֿענסטער, צושפּריצט זיך אינ'ם מלאך'ס האַרטען שטערן און דערפֿון זעננען געוואָרען אונזערע ראָדעל-פֿיהרער... די קליינע נביאים'ליך, די פּיצענקע משיח'ליך, די בעלי טובות, די שתדלנים, די עצה געבער! און דאָס בלאָזט זיך, רודערט, קלאַפּערט: טיק-טאַק! טיק-טאַק! אָט ריהר מיר, אָט גנעה מיר, אָט גיב מיר זיך אַ וואָרף — טיק-טאַק, טיק-טאַק! און ליגען ליגט מען מיט'ן פּנים אין בלאָטע...

און אַז מען ליגט אין בלאָטע ליגט מען... זעהט מען קיין ליכטיגע שטראַהל, קיין העלערע פאַרב...

און מען דאַרף נישט, זאָגט מען! אין זומפּ איז די וואַרימקייט מחיה, אין בלאָטע די פעטסטע פרנסה...

אַלץ וואָס בליצט און איז דערביי נישט קיין זילבערנע און נישט קיין קופּערנע מטבע, איז — כשוף, פערבלענדעניש, זייפען־בלאָזען, קינדער שפּיעל...

און אַ קלוגער פאָטער, איידער ער פערמאַכט אויף אייביג די אויסגעקוקטע אויגען, רופט ער צו מיט ליעבשאַפט דעם זוהן, חאַפּט איהם אָן מיט די ביינעריגע האַנד און בעט זיך: שטעק נישט אַרויס די נאָז פון וואַרימען זומפּ... וועסט נאָך, חלילה, דעם קאַטער קריגען...

און אַ האַרציגע, רחמנות׳דיגע מוטטער, פאַלט דער טאָכטער, דער כלה פאַר׳ן בעדעקענס, אויפ׳ן האַלז, קושט זי און האַלזט און בעט זיך ביי׳ן איהר מיט היסע טרעהרען:

— טאָכטערשי, זאָלל זיך דיר נישט חלומ׳ען פון איבערן זומפּ...

און אַז סטרוז קעהרט אוים דעם הויף, און בעמערקט אַ גלאַנץ ביי׳ן אַ שכן אין פענסטער, שטעלט ער זיך אָב, שפּאַרט דעם בעזעם אונטער דער גאָמבע און קוקט: שיינט נישט עפּים שלעכטס אַרויס?

און דער גאַססען־עולם, אַז ער טרעפט עמיצען מיט ליכטיגע אויגען אין גאַסס מאַכט ער פּליטה...

פינסטער דאַרף זיין אין זומפּ...

גאָטט! וואָס איז געשעהען?
עס האָט זיך דער היממעל געשפּאַלטען?
בין איך וואַך, צו זעה איך אַ חלום?
אַללאַה!

אויפ׳ן כסא הכבוד זיצט אַללאַה... לעער איז דער שלחן הפּנים... אויסגעגאַנ־גען די קלייניקייטען, דאָס שפּיעלצייג...

און דער מלאך קלאַפּט...
וואָס טהוט ער, אַללאַה?

ער נעמט די קרוין אַראָב פון קאָפּף! די גאָטליכע קרוין...
אַ בלוטיגער שטרייף בעווייזט זיך אויפ׳ן גאָטליכען שטערן; דעם שטרייף האָט די קרוין אויסגעדריקט...

אַ בריליאַנט — אַ טראָפּפּען גאָטליכער שוויים — קויקעלט זיך אַראָב פון אַללאַהס פּנים...

און פרייער אָטהעמט ער אָב; ווי עמיץ, וואָס ער איז איהם אַ שווערע לאַסט אַראָב פון די אַקסעל!

וויל ער חרוב מאַכען די וועלט? צוריק — תהו ובהו?

ניין! אַ גוטער, לייטזעליגער שמייכעל בליצט ווי אַ מאָרגענשטערן איבערן גאָטליכען געזיכט. פון די גאָטליכע אויגען שטראַהלט גנאָד, בארמהערציגקייט און — גליק!

ער שטרעקט אויס האַנד און — —

די קרוין איז אַרויס דורכען פענסטער!!!

. . . .

און זי האָט ווייטער געטראָפּען אויפ'ן מלאך'ס האַרטען שטערן, און צושפּריצט איז געוואָרען די קרוין...

און שפּריצען פון בריליאַנטען, רובינען, שמאַראַגדען און אללערלייאַנדערע טהייערע שטיינער צופליהען זיך און פאַללען אַראָב אויף דער ערד, און ווערען נשמות פאַר מענשען...

און די נייע נשמות צופליהען זיך אומעטום, — אין פּאַלאַצען, אין הייזער, אין שטיבליך, אין קעללער, אין ערד־געשאָססען... אין שטאָדט, און דאָרפער... אין צעלטען אין דער מדבר, אין שטרוי און צווייגען ביידליך אין פעלד, אין גאָרטען, אין וואַלד...

און וואו עס פאַלט אַ שפּריץ פון קרוין, דאָרט אָפענען זיך אַ פּאָר פרישע, גרויסע, בליצענדיגע אויגען... אַללאַה'ס אויגען!

— —

— —

פון וואַנען נעהמט זיך
דאָס וואָרט:
„ער שפּיעלט פאַר'ן טייוועל"

(אַ פאַנטאַזיע)

עס האָט געקאָנט זיין אַ כּלי־זמר, וואָס האָט זיך אין אַ מאָדעל אויף אַ חתונה פערליעבט. ער האָט זעלטען, זעלטען שאָן אונ טרויריג געשפּיעלט, ווייל ער האָט בעמערקט, אַז זי האָרט, פיהלט אונ פערשטעהט איהן.

אויף דער חתונה, וואו זי איז געוועזען, האָט ער געשפּיעלט שטאַנדיג וויינענדיג, שטאַנדיג האַרץ־רייסענדיג; שטאַנדיג האָט זיך זיין ווייטאָג געגאָססען אונ געגאָססען.

אונ דער עולם האָט נישט פערשטאַנען, וואָס עס איז, אונ האָבען דערביי „מצוה־טאַנץ" געמאַכט; זי איינע האָט פערשטאַנען, אונ די ליכט אין איהרע אויגען, אָדער דער פייכטער טהוי אין זיי, האָט אויף זיין שפּיעלען געאָנטפערט.

איז אָבער זי אויף דער חתונה נישט געוועזען, האָט ער גלייך ווי אַללע אָנגעהויבען גרימפּלען אונ רופען: שבת, שבת!

עס האָט געהילעכט, געשאַרפיט, געריססען, די געדאַרים איבער געוואָרפען...

אונ דער עולם האָט דעמאָלט געזאָגט: היינט שפּיעלט ער וואהל! ער רייסט איין סטרונע נאָך דער צווייטער!

דערנאָך האָט ער אויף איהר אייגענע חתונה געשפּיעלט.

זי איז אַ יתומה געוועזען אונ ביי'ם אל־מלא־רחמים, האָט די פיעדעל אַזוי יאָממערליך געוויינט, אַזוי געקלאָגט, אַזוי געקראַכצט, אַז... אַז די מאַננער האָבען געוויינט ווי ווייבער, אונ ווייבער האָבען גע'חלש'ט.

— דער טייוועל שטעקט אין זיין פיעדעל, האָט מען געזאָגט. אונ ערשט, אַז די כּלה האָט אָנגעהויבען חלש'ען אונ ווייבער האָבען זיך מיט קראַמפען צולאַכט, האָט מען איהם די פיעדעל פון די האַנד אַרויס געריססען. דעמאָלט ערשט האָט מען בעמערקט, אַז ער האָט גלאָזערנע אויגען...

אַ צייט לאַנג האָט ער נישט געשפּיעלט. ער איז ערגיץ פערפאַללען געוואָרען, אָדער קראַנק געלעגען... דערנאָך האָט מען איהן ווייטער אין קאַפּעללע געזעהן,

נור מען האָט ן קוים דערקענט... בלאַסס, אויסגעמאָגערט, מיט פֿערלאָשענע אויגען; גאָר נישט דער מענש, גאָר נישט דאָס שפּיעלען. ער האָט שוין מעהר קיין שטייער געשפּיעלט, אפּילו נישט פּרים געהאַלטען. איין אַנדערער האָט געשפּיעלט פּרים, אונ ער האָט צוגעהאַלפֿען, זיצענדיג, נישט ריהרעוודיג...

איינמאָל האָט ער זי דערזעהען ביי'ן אַ „וויעטשערע". ער האָט אויסגעריססען די פֿיעדעל ביי'ם פּרים אונ אָנגעהויבען שפּיעלען; שפּיעלען ווי אַ מאָל: דאָס אויג פֿלאַמט, דאָס האַרץ דריקט, די פֿיעדעל וויינט —

נור קיינער האָרט נישט... זי האָרט אויך נישט! זי האָט זיך צוריק פֿערמישט צווישען די ווייבער, ער זעהט זי נישט, איהר בליק אָנטפֿערט נישט —

— העי! כלי־זמר! שרייט אַ מחותן — שפּיעלט עפּיס פֿריילינכים צו דער וויעטשערע! אונ ער האָט געחאַפּט די פֿיעדעל, געוואָרפֿען אויף דער ערד.

ער איז ענטלאָפֿען.

— אין דעם יונג שטעקט דער טייוועל, האָט מען געזאָגט.

פֿון דעמאָלט אָן האָט ער גאָר אויפֿגעהאָרט צו שפּיעלען אויף חתונות. דער עול פֿון פּרנסה איז אין גאַנצען אויפֿ'ן ווייב געפֿאַללען; ער איז געזעססען אין שטוב, שטאָנדיג מיעד, בלאַסס, אָהן כח.

דאָס ווייב האָט געזאָגט: אַ דבוק, אונ געטאַכט זיך אַ שטעלל אויפֿ'ן מזרח מיט געקאָכטען אַרבים.

זי דאַנקט אונ לויבט דען אייבערשטען, וואָס האָט זי געשטראָפֿט מיט רחמנות, וואָס האָט איהר אַ גוטען דבוק געשיקט. איין אַנדערער שלאָגט אונ הרג'ט אונ האַקט אוים שויבען, דער דבוק איז חאָטש אַ גוטער, אַ שטיללער... וואָלט זי געהאָט געלד, וואָלט זי צו'ן אַ גוטען יוד געפֿאָהרען.

— ער איז אַזוי גוט, ריהמט זי זיך, אַז ער שעלט אפּילו נישט. אַ מאָל פֿלעגט איהם גיכער אַ קללה אַרוים פֿון מויל; היינט איז ער שטילל ווי אַ טויב. ער וויל אפּילו נישט עססען... גיט מען איהם, עסט ער, נישט — נישט!

נור טהייל מאָל, האַלבער נאַכט, מעהרסטענהיילס אין אַ לבנה נאַכט — הייבט ער זיך אויף, נעהמט אַראָב די פֿיעדעל פֿון וואַנד, אונ הייבט אָן שפּיעלען.

ער שפּיעלט אַמאָל וויינענדיג, אַמאָל לאַכענדיג; אַמאָל בעט ער, אַמאָל בייזערט ער זיך, אַמאָל רייבט ער די סטרונעס, אַמאָל גלאָט ער זיי אַזוי איידעל, אַזוי דינן, אַזוי האַרצענדיג ווייך, אַז עס צו.עהט אין אַללע אבֿרים...

אונ דער עולם זאָגט:

— ער שפּיעלט שוין פֿאַר'ן טייוועל.

די פרומע קאץ.

דריי זינג־פויגעלעך זעננען געווען אין איין שטוב און אַללע דריי איינס נאָכ'ן צווייטען — האָט די קאַץ צו רעכט געמאַכט...

עס איז קיין אײנפאַכע קאַץ נישט געוועזען, נור איין אמת, אמת פרומע נשמה, וואָס האָט נישט אימזיסט געטראָגען די ווייסע גוט־יודישע יופּע און געהאַט אייגאַליך, אין וועלכע דער הימעל האָט זיך נעשפּיגעלט...

עס איז אַ פרומע קאַץ, אַ טבילה־קאַץ געוועזען! 10 מאָל אין טאָג האָט זי זיך געוואַשען... און געגעססען האָט זי שטילל, ערגיץ אין אַ זייט, אין אַ ווינקאַלע...

אַ גאַנצע טאָג האָט זי געהאַפּט וואָס עס איז מילעכדיגס, און ערשט, אַז די נאַכט איז צוגעפאַללען, האָט זי געגעססען פלייש, כשר מויזען־פלייש...

און נישט געאיילט זיך צו דער אכילה, ווי אַ גראָבע זאַך. נישט געהאַפּט און געשלונגען ווי פרעססער טהוען; נור בנעימות, שפּיעלענדיג... זאָלל דאָס מייזעל לעבען נאָך אַ רגע, נאָך אַ רגע... זאָלל עס אַ ביסעל אַרומטאַנצען, אָבציטערן, ודוי זאָגען — אַ פרומע קאַץ חאַפּט נישט...

אַז מען האָט אין שטוב אַריין דען ערשטען זינג־פויגעל געברענגט, האָט אויפ'ן באַלד רחמנות בעקומען; עס האָט זי ביים האַרץ אָנגעהאַפּט.

— אַזא שיינס, — זיפצט זי, — אַזא קליינס, אַזא מחיה'דיג פייגאָלע זאָלל קיין עולם הבא נישט האָבען!

— און עס קאָנן קיין עולם הבא נישט האָבען! — איז זיכער די קאַץ —

ערשטענס וואַשט זיך עס דיי'טשערים, מיט'ן גאַנצ'ן לייב אין שיסעלע וואַססער...

צווייטענס, אַז מען האָט עס איינגעזעצט אין שטייג, איז עס שוין אַ חיה רעה, חאַטיש אַ יונג, זיס און פיין זינג־פייגאָלע... האַלט עס שוין מעהר פון דינאַמיט ווי כון שלחן ערוך!

היינט דאָס זינגען אַליין! דאָס אויסגעלאַססענע זינגען, דאָס צופּייפּען און דאָס קוקען גלייך אָהן אַ שום דרך־ארץ אין הימעל אַריין! דאָס רייסען זיך אַרויס פון שטייג, צו דער זינדיגער וועלט צו דער פרייער לופט צום אָפענעם פענסטער...

צו איז נאָך אַמאָל אַ קאַץ אין אַ שטייג געזעסען? צו האָט נאָך אַמאָל אַ פֿרומע קאַץ אזוי געפּיפּעז, אַזוי זמרי־בן־סלוא׳דיג געפּיפּען?

— אונ אַ שאָד!, — וויינט דאָס פֿרישע הארץ אין דער פֿרוממער קאַ׳ן, — עס איז דאָך אַ לעבעדיגע זאַך, אַ טהייערע נשמה, אַ פֿונק פֿון דער הייך!

דער קאַץ קוממען טרערען אין די אויגען:

— אונ דאָס גאַנצע אונגליק איז, וואָס דער זינדיגער גוף איז אַזוי שאָן, דער עולם הזה דעריבער — אַזוי לוסטיג, דער יצר הרע אזוי שטאַרק...

ווי קאָנן אַזא קליין זיס פֿייגעלע זיך אַקעגען שטעללען דעם שרעקליכען גרויסען יצר הרע?

אונ וואָס מעהר עס לעבט, מעהר זינדיגט עס, גראָסער ווערט זיין די שטראָף...

האַ!

אונ אַ הייליג פֿייער האָט זיך אָנגעצונדען אין דער קאַץ, דאָס פֿייער פֿון נחס בן אלעזר, בן אהרן הכהן... אונ זי איז אַרויפֿגעשפּרונגען אויפֿ׳ן טיש, וואו די שטייג מיט׳ן זינגפֿייגאָלע איז געשטאַנגען, אונ —

עס פֿליהען שוין פֿעדערן אין צימער...

מען האָט די קאַץ געשלאָגען... די שלאָג נעהמט זי אָן פֿאַר ליעב... זי האָט פֿרום אָבגעקרעכצט, אָבגעמיאוטשיט אַ יאָממערליכען על חטא...

מעהר ווערט זי שוין נישט זינדיגען...

די קלוגע קאַץ פֿערשטעהט, פֿאַר וואָס מען האָט זי געשלאָגען... מען זאָל זי אויף קיין שלאָג נישט פֿערדיענען...

— מען האָט זי געשלאָגען — פֿערשטעהט די קאַץ, — דערפֿאַר ווייל זי האָט פֿערפֿעדערט די שטוב; ווייל אויפֿ׳ן ווייסען געשטיקטען טישטוך זעננען געבליבען פֿלעקען פֿון בלוט...

אַזא פּסק מוז מען מקיים זיין גוט, שטילל אונ פֿרום, עס זאָלל קיין פֿעדער נישט פֿליהען, קיין טראָפּפּען בלוט נישט פֿאַללען...

אונ — אַז מען האָט דען צווייטען זינג־פֿויגעל געקויפֿט אונ אין שטוב געלאָזט, האָט זי איהן שוין שטילל אונ פֿיין דערוואָרגען אונ מיט די פֿעדערן צוזאַממען איינגעשלונגען...

מען האָט די קאַץ געשמיססען...

צונד האָט ערשט די קאַץ פֿערשטאַננען, אַז נישט וועגען פֿעדערן געהט עס, נישט וועגען פֿלעקען פֿון בלוט אויפֿ׳ן טישטוך...

דער סוד איז, אַז מען טאָר נישט טיידטען! אַז מען דאַרף ליעב האָבען, מוחל זיין... אַז נישט מיט אַרבּע מיתות בית־דין פערבעססערט מען די זינדיגע וועלט!

מען דאַרף מחזיר למוטב זיין, מוסר זאָגען, צום האַרץ רעדען!

אַ קאַנאַרעק אַ בעל־תשובה קאָן קוממען צו'ן אַזא מדרגה, צו וועלכער די פרומסטע קאַץ וועט נישט דערגרייכען!

אונ די קאַץ דערפיהלט, ווי עס וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ פאַר פרייד! אויס אַלטע, שלעכטע אונ האַרטע צייטען! אויס בלוט פערגיעסען!

רחמנות, רחמנות, אונ נאָך אַ מאָל רחמנות...

אונ מיט רחמנות איז זי צוגעגאַנגען צום דריטטען קאַנאַרעק!

— שרעק דיך נישט — מאַכט זי, מיט דער ווייכסטער שטיממע, וואָס איז אַ מאָל אַרויס פון אַ קאַציגען האַלז,— זינדיג ביסט דו, נור איך וועלל דיר קיין שלעכטס נישט טהון, ווייל איך האָב רחמנות אויף דיר!

איך וועלל דיר אפילו די שטייג נישט אָפּפענען, איך וועלל דיך אפילו נישט אָנריהרען!

דו שווייגסט? — זעהר גוט! איידער פרעכע ליעדער צו זינגען איז גלייכער שווייגען!

דו צאַפּעלסט — נאָך בעססער! צאַפּעל, צאַפּעל מיין קינד, נור נישט פאַר מיר, פאַר'ן בורא עולם צאַפּעל, פאַר זיין ליעבען נאָמען!

הלואי זאָלסט דו שוין אזוי בלייבען — שטילל, ריין אונ צאַפּעלדיג...

איך וועלל דיר העלפען צאַפּלען! פון מיין פרומע נשמה וועלל איך הויכען אויף דיר שטיללקייט, זיסקייט אונ פרומקייט... מיט מיין הויך זאָלל אַריין אמונה אין דיין ליב, יראת שמים אין דיינע ביינדאַליך, תשובה אונ חרטה אין דיין האַרצאַלע!

אונ די קאַץ פיהלט ערשט, ווי גוט עס איז מוחל צו זיין, ווי אַ פרייד עס איז יענעם אַריינצובלאָזען מיט'ן הויך פרומקייט אונ ערליכקייט...

אונ עס וואַקסט דאָס פרימסטע האַרץ אין דער פרימסטער ווייסער קאַץ —
נור דער קאַנאַריק קאָנן אין דער קאַצען־לופט נישט אָטמען —
עס האָט איהן דערשטיקט!

פֿען דע סיעקל 1).

אַ בלאָה זײדען פּרוכת, וואָס מיר רופֿען „הימעל”, טהײלט אָב א י י ן וועלט פֿון דער צ ו ו י י ט ע ר.

א י ב ע ר ן פּרוכת איז סאַמע „רוחניות” — הױלע גײסטער; קײן „גוף” און קײן „כח בגוף”, קײן שטױב פֿאַר אַ מיליאָן!

א ו נ ט ע ר ן פּרוכת איז פֿערקעהרט — סאַמע עפר ואֵפר, סאַמע זומפּ! סאַמע ע ר ד. צו עס האָט זי דער האַממער, וואָס שמיעדט אוים די וועלטען, צוזאַממענגעשלאָגען אויף פֿעסטע, מאַסיווע, אײנגעשפּאַרטע, פֿינסטערע שטיקקער, צו ער האָט זי מיט אַ זעץ צערשטױבט און צערשפּריצט, און זײ פֿליהען אַרום פֿראַנק און פֿרײ אין די לופֿטען אין דער הײך — בלאָטע בלײבט בלאָטע!

„פֿון חזיר האָהר קאָנן מען קײן שטרײמעל נ י ש ט מ אַ כ ע ן” און אויפֿ׳ן פֿערשימעלטען זומפּ וואַקסען תאוות ווי די הונדם־שוואָממען —

און דאָם בלאָה־זײדענע פּרוכת איז די גרעניץ צווישען בײדע וועלטען, און די זונן, די לבנה מיט אַללע שטערן — סײ די גאָלדענע, סײ די זילבערנע — זעננען די יאָגער, וואָס היטען די גרעניץ, וואָס לאָזען נישט אַרויף קײן שטױב פֿון דער בלאָטיגע ערד.

און וואָס געשיהט, אַז עס הײבט זיך טהײל מאָל אויף אַ שטױב צו הויך און וויל דוקא אין הימעל אַרײן?...

טהײל זאָגען, אַז דער „עזות־מחוצף־פּנים” ווערט פֿערברענט, און אַנדערע, אַז ער ווערט אין פֿײער געררײניגט און — אַרויפֿגעלאָזט...

איבערן פּרוכת איז — ווי געזאָגט — סאַמע רוחניות.

רוחניות איז דער הימעל — גאָטס פּאַלאַץ.

רוחניות — די מלאָכים, זײנע לאַקעען די זאַנפֿט־ליכטיגע — ווי די הײס ברעננענדיגע...

1) פֿען־דע־סיעקל — דער סוף פֿון יאָהר־הונדערט (הײנט — פֿון נײנצעהנטען), און וויל דער געבילדעטער נײנצעהנטער יאָהר־הונדערט האָט זיך גאָר צום סוף איבערגעדרעהט און איז ביז־אַנטיסעמיטיש־משוגע געוואָרען, דעריבער, וואו מען זעהט אַ קראַנקע זאַך, אײן אָבגעלאָזקײט, אַ מיעדקײט, אַ שגעון, אַ נאַרישקײט, אַ ווילדקײט, אַ וואָס עס איז נישט געוואָהנליך — זאָגט מען: „פֿען דע סיעקל”, דאָס ברענגט אַלץ דער „סוף פֿון יאָהר־הונדערט”.

גייסטיג איז אויך אַלץ אין׳ם פּאַלאַץ פון כסא הכבוד, וואָס פערבלענדט מיט טויזענדטער זוננען, ביז׳ן פערשאַמטטען טעללערל. וואָס שטעהט אינ׳ם טונקעלסטען ווינקעלע...

גייסטיג זעננען אויך אַללע טויזענדטער קליינינקייטען, וואָס זעננען צעוואָרפען ביים „זעיר אנפין" אויפ׳ן טיש.

און — איך וויל אייך אויסזאָגען אַ סוד — פון אַ קורצע צייט קוממען, אָט פון די קליינינקייטען, אונזערע נשמות אַרויס.

איהר פרעגט, וואו עס איז אַהין געקוממען דער אוצר הנשמות?

ער איז דאָ!

דאָס איז אַ מאַגאַזין מיט טויזענדער, טויזענדער מינים סחורה — געמיינע, בעססערע, גוטע, גאָר גוטע, סופער־פען, נעק־פליוס־אולטרא און גאָר דאָס אייבערשטע פון דער סמעטענע.

איי, איי, וואָס פאַר אַ טהייערע נשמות עס זעננען דאָרט פערהאַנדען!

למשל: נשמות עליונים!

אַז אַזוינס האַפּט זיך אַראָב אויף דער וועלט, פליהט עס אַרום אין גאָטס וויין־גאָרטען, ווי — להבדיל — אַ ביהן, און זויגט אויס דען האָניג פון אַללע בלומען, אָדער (ווי די געלעהרטע זאָגען) „די לאָגיק פון די פאַקטען!": אין אַללעם, וואָס עס געשיהט, דערזעהט עס נישט נור אַ שכל, טהייל מאָל אפילו אַ יושר. און עס איז בטבע אַזאַ גוטע בריאה, אַז, קוים דערטאַפּט עס דען יושר, פּאַטשט עס בראַוואָ, און אַרום שטעהט איין עולם מיט אָפענע מיילער און פּאַטשט נאָך.

געניאַלע נשמות, אָדער — ווי די לשון־קודש שרייבער זאָגען: „גאונים" — דאָס זעננען אַזוינע לייט, וואָס געהען פאַר׳ן פינסטערן פאָלק ביי נאַכט ווי אַ פייערדיגע זייל, פאַר דאָס זעננען זיי רו׳ביג און וואָלקענדיג ביי טאָג. נור סיי ווי סיי האָבען זיי די זכיה — צו פיהרען די דורות איבער דער מדבר; ווייל אַ מאָל דאָס פאָבעל נישט געהן, הונגעריג און מיעד פון שווערען זאַמד, האַפּט עס אַ געניאַלע נשמה אָן ביי די האָהר און שלעפּט.

עס טרעפט זיך אויך פערקעהרט: דאָס פאָבעל ווערט בייז און האַפּט אָן די געניאַלע נשמה ביי די האָהר און וואַרפט זי אין אַ ליימענגרוב, אין אַ קאַללעך אויבען, אָדער אַזוי אין אַ בלאָטע אַריין; נור דאָס מאַכט נישט אויס, אַזוי איז דער גאַנג איבער דער מדבר!

אָט די עדעלע נשמות — דאָס זעננען אַזוינע גאָלדענע גאָר קליינע פליעגעליך; זיי לייכטען נישט, זיי וואַרמען נישט, נור שאָן זעננען זיי און אין דער פינסטער צולאָזען זיי זיך, ווי פונקען איבערן דאַך פון אַ שמיעדעריי...

אין טהייל נאַכט איז מען יוצא מיט זיי פאַר שטערן, בעלי בתים זעהען זיי

און לעגען זיך אויס אויפֿ'ן גראָז, מאַכֿען צו די אויגען און זעהען די שאָנסטע חלומות.

דעמאָלט ווערט זיי לייכֿט און ווייך אויפֿ'ן האַרץ, זיי וואָלטען די גאַנצע וועלט געהאַלזט און געקושט, איין העלפֿט אַ ודאי.

אינטערעסאַנטער נאָך זעננען די אָריגינאַללע.

אַזא בריאָה האָט אַ געוואָהנליכֿע הויט, איין איינפֿאַכֿע נאָז, פּוּאָטֿע אויערן, אַלץ ווי גאָטט האָט פֿאַר אַללע בעשאַפֿפֿען, נור אינגערוועגדיג — אַ ביסל פֿערקנוידער־טע נערווען.

אַזא נשמה זעהט דען קול פֿון טראָמפּייט, האָרט דען טעם פֿון האָניג, פֿיהלט דען ריח פֿון לבנה־שטראַהלען און קאָנן אָנטאַפּען דען שאָטען פֿון אַ לאַנג גע־שטאָרבען מפיל־קינד!

תמוז בעדעקט זיי גאַנץ אָפֿט אַ גאָנזענע הויט פֿאַר קאָלט, און אין מיט'ן ווינ־טער שוויצען זיי פֿאַר היץ, און אַ גאַנץ יאָהר עססען זיי ווערמוט פֿאַר האָניג שטאָק.

דער פּראָסטער עולם זאָגט: משוגע! נור מענשען, וואָס פֿערשטעהן, זאָגען: העי! העי! וואו נעהמט מען אַ סך אַזוינע!

עס זעננען נאָך פֿערהאַנדען האָהר־שפּאַלטענדיגע, שאַרף־נאָדעל־שפּיציגע נשמות.

זיי גנבֿ'ענען אַרויס ביי דער שטיפֿמוטטערישע נאַטור אַללע סודות, מאַכֿען זיך אויף זיי פּאַטענטען און פֿיהרען זיי אַרויס צו פֿערקויפֿען אויפֿ'ן וועלט־מאַרק...

היינט — נשמות ראַקעטען!

דאָס זעננען אַזוינע נשמות, וואָס בליצען אויף, פֿליהען פֿייפֿענדיג דורך אין דער לופֿט און ווערען פֿערברענט, אפילו מיט ווענינ נוצען, נור פֿאַר דאָס מיט גרויסער פּראַכֿט! און — וואָס פֿאַר בראַוואָ זיי קריגען!

איהר זעהט, אַז איך לייקען נישט אין אוצר הנשמות: פֿערקעהרט — איך בין מודה, אַז ווער עס קריגט אַזא נשמה, גלייך פֿון אוצר אַרויס, נישט קיין גלגול, וואָס האָט זיך שוין אַרומגעוואַלגערט אין איין אָקס, אַ טחויר, און גאָטט ווייסט וואָס נאָך פֿאַר א היה — אַז דער וואָס קריגט אַזא נשמה דירעקט, איז אַ מענש; אַ מענש, וואָס, ווי עס איז, ענטלויפֿט ער נישט פֿאַר זיך אַלליין, שאָמט זיך נישט מיט'ן אייגענעם פנים און בעהאַלט עס נישט אין בלאָטע, שאָצט זיין קורץ לעבען און פֿערשפּיעלט עס נישט אין דריידעל, צו אין קאָרטען!...

יאָ! עס זעננען אַ מאָל געוועזען בעססערע צייטען!

דער אוצר הנשמות איז געשטאַנען אָפֿפֿען, פֿראַנק און פֿריי! אויפֿ'ן טיש איז געלעגען דאָס גרויסע בוך פֿון הוצאָה והכנסה, און דער מאַגאַזינער, — נאָך דעמאָלט אַ יונגער מלאך, מילך און בלוט, — האָט געשריעבען און געשריעבען: נשמות אַריין, נשמות אַרויס.

רעכטס פלעגען ארום פליהען פרישע ווייסע טייבליך מיט פעדערליך ווי שניי, אונ לינקס פלעגען אנקוממען א ביסל אונטערגעברודיגטע, מיט מאטטע אייגעליך, איינגעבויגענע קאפליך אונ א ביסל אויסגעציפטע פליגעליך. אונ דורך א ראהר האבען זיך געהארט די בעפעהלען פון זיעבענטען הימעל, איין בעפעהל נאכען צווייטען: א נשמה — לק״ק ריווועץ, דריי — לכרך טישוויץ, זעקס — קיין האציפלאץ, א האלב שאק — קיין טייוועלסקויט, א מאל א נשמה קיין ווארשוי אויך... אונ נאכט אויף נאכט פלעגט ארויס א טראנספארט נשמות...

היינט איז די ראסע א פהיזישע זאך; די פייכטקייט אין דער לופט, ווייסט מען, זעצט זיך אפ אין געשטאללט פון טראפען, אויף די אבגעקיהלטע בלאטער אונ גראזען, אונ דאס איז דער טהוי.—

דעמאלט איז עס טרעהרען געוועזען, טרעהרען פון די פרישע נשמות, וואס האבען אינ׳ם פליהען די פינסטערע ערד דערזעהען, אונ האבען זי פאר שרעק מיט די טרויעריגע פערל פערזייעט...

אונ אללע האבען דעמאלט געקריגען נשמות אונ אמת׳ע נשמות, פונ׳ם רב ביז׳ן באדער. נאך איידער א מלמד׳ס פוס האט אנגעריהרט די קאלטע פאדלאגע, האט זיך שוין א מלאך, מיט א נשמה׳לע אונטער די ארים, אויסגעגלייכט די ווייסע פליגעל, געמאכט זיך גרייט אין וועג אריין...

ליידער, — א מאל איז געוועזען!

היינט איז דער אוצר פערהאממערט, די וועגען אריין אונ ארויס בעוואקסען מיט גראז...

איננערווייניג זיצט דער אייגענער מאגאזינער, נור ער האט שוין איין אנדער פנים. א קייעלעכדיגע לבנה אוי׳פן קאפף, איין נאכגעלאזטע אונטערשטע ליפ אונ א ציטטעריג שיטער גראה בארדיל... מיט מעשענע בריללען, פעררוקט אויפ׳ן פארמיטענעם שטערן, זיצט ער אונ דרימעלט; נעהמט ער א מאל די פעדער אין דער האנד, רייניגט ער אוים מיט איהר די שאקעלדיגע צאהן...

פון צייט צו צייט הייבט אן א נשמה ערגיץ אין א ווינקעלע צו געניצען, עס טהוט נאך א צווייטע, א דריטע, עס געניצט דער מאגאזין — דער מאגאזינער האפט זיך אויף, מאכט א שטרענג פנים, אפפענט דאס מויל אנצושרייען אונ — געניצט מיט...

איך ווייס נישט, ווי אזוי עס געהער זיך אן די וועלט מיט יענער וועלט... צו איז יענע וועלט דער איידעלער אבגלאנץ פון דער, אדער די איז נור א פערגראבטע יענע — נור "אויבען איז אויך פין-דע-סיעקל״.

דאס פרוכת פון יענער צייט זעהט אוים ווי א חמארע פאר א וואלקען-בראך, אנגעזאפט מיט שוועב׳ל... די שטערן זעננען אהנליך צו די געלע מעשענע נאגעליך

אין איין אַלט מאָראַשיער קאַנאַפּע... די לבנה זעהט אויס, ווי אַ צינערנער פּורים־טעללער אויף מחצית השקל... איין זונן וואָס האָט נאָך אַ לייטיש פּנים, נור ווע־ זעהט זי?

פֿען־דע־סיעקל שלאָפֿט נאָך מאָרפינע ביי טאָג און שלענדערט זיך אַרום דער־ בערוויערט ביי נאַכֿט אין אַללע גאַססען...

פֿען־דע־סיעקל אין הימעל!

פֿויל־גרין אָדער וואַקסען־געעל — זעננען דאָרט די איינציג מאָדערנע קע־ רען... פֿויל אַוועקמאַכֿען מיט דער האַנד, ווי אָבצובייגען אַ פֿאָדעם שפּינוועבס פֿון פּנים, איז די איינציגע בעוועגונג! ריהרען זיך אַ מאָל אַ פּאָר בלאָנעבלאָהע ליפּפּען „עט!" דאָס איינציגע וואָרט, וואָס ווערט פֿויל קוים אויסגעאָטעמט...

טהייל מאָל הייבען זיך שווערליך אויף אַ פּאָר שיטערע ברעמען, עס בעווייזען זיך אַ פּאָר מילעבֿדיגע לבנה׳דיג־תמעוואַטע אויגען און קוקען זיך אום, נישט פֿער־ וואונדערט, נישט אינטערעסירט, איין גאָטט ווייסט נאָך וואָס, און זיי פֿאַללען באַלד צוריק...

„נאָך וואָס לוינט צו אָפּפּֿענען דען אוצר הנשמות!".

„און אַז מיליאַרדען פֿונקען וועללען אַריין אין דעם זומפּ, וועט עמיץ ביי זייער גלאַנץ איין סעקונדע גליק דערזעהען?"

„און וואָס העלפֿט עס, אַז מען שיקט פֿון צייט צו צייט אַראָב געניען? זיי קומען צוריק ריינע פּורים־שפּיעלער, בעהאָנגען מיט פּאַפּיערענע מעדאַלען און גאָבֿשלעפּענדיג מיט אַ גדלות די האָלצערנע שווערטען!"...

„און אַז איינער פֿערגעסט נישט זיין ראָלע און קאָפּיט אַוועק די פֿינסטערע וועלט פֿון אָרט,— שלענדערט זי זיך צום ערשטען בעסטען שטיין אויפֿ׳ן וועג און פֿערזינקט נאָך טיעפֿער אין דער בלאָטע"...

„און שיקט מען זיי ליכֿטיגע נשמות, נשמות מיט אידעען, פֿערטווישען זיי די אידעען אויף איבערצייגונגען, אויף פֿריהר־פּונקטען, וואו דער מוח ווערט געפֿרוירען און פֿערגלאָזערט אויף אייביג און קאָנן שוין קיין אַנדערע געשטאַלט נישט בע־ קומען"...

„פֿון די איבערצייגונגען ווערען נייע שטיינער אויפֿ׳ן וועג"...

אַזוי טראַכֿט דער פֿען־דע־סיעקל אין הימעל. —

און אַז דער מלאך הממונה על ההריון קלאַפּט אָן נאָך אַ נשמה פֿאַר׳ן גראָס־ סען גבירים בן יחיד וועגען, לאָזט כביכול אַראָב פֿערשאָמט די הייליגע אויגען; ער פּויקט ווייטער אין דער שויבען־טהיר, „זעיר אַנפּין" ווערט אונגעדילדיג און וואַרפֿט איהם אַרויס וואָס עס איז פֿון שטוב... וואָס עס איז... וואָס עס קומט איהם אונטער דער האַנד, אונטערן פֿוס, קלייניגקייטען, וואָס עס לאָזט זיך לייכֿטער

אָנחאַפּען און אַרויסשליידערן דורך טהיר און פֿענסטער... און פֿון די קלייניקייטען קוממען אַרויס קליינע, דראָבנע נשמה׳ליך! זיי זעננען אָפּט גאַנץ שאָן, טהייל מאָל אויך נוצליך, אפילו געלעהרט נור דראָבנע... זיי זעננען אַזוי קליין, אַז די גרויסע קאָנען אין די קליינע מוחות נישט אַריין... מען מוז זי קונסטליך שפּאַלטען אויף מדינות, פּראָווינצען, אפילו דאָרפֿער און שטאָדט...

יעדע שטאָדט און יעדעם דאָרף טהיילט זיך ערשט אויף קלאַססען...

„ער זאַטטער איז דעם הונגעריגען קיין חבר נישט!"

[illegible]ייסע האָנד און שוואַרצע האָנד קאָננען נישט צוזאַממען כהנים דוכענען!"...

[illegible] יעדעם קליינע וועלטעל האָט זיינע קליינע נביאים, דראָבנע פּאַטריאָ־[illegible]ליך פּאָליטיקער... ווייל דאָס איז אַלץ קלייניגקייטען פֿון טיש אַראָב...

— פֿון אַ פּרעספּאַפּיערל, ווערט אַ קליין בעל־בתיש טיראַנדעל איבער ווייב [illegible] קינד; ער קאָנן נישט אַנדרעש!

פֿון אַ שנויץ פֿון אַ סטערין־ליכט ווערט אַ מלמד, אַ לעהרער, אַ „פֿון דאַננען [illegible] דאַננען", וואָס רייבערט און קאָנן קיינעם נישט ליכטיג מאַכען אין מוח...

פֿון אַ האַנד־שעערל ווערט אַ רעדאַקטאָר, אַ ליטעראַט צו און אויסשניידער, פֿון אַ טיש־גלאָקקעל — אַ פּאָרויצענדער פֿון אַ קליינע צדקה־חברה, מיט גרויסע וויעט־שערים...

פֿאַלט אַ מאָל אַרויס אַ צאָהן־באָרשטיל, ווערט פֿון יעדער האָהר אַ דענ־טיסטקע.

איינמאָל (פֿערצאָהלט מען אויף זיכער) איז אין הימעל אַ זייגער שטעהן גע־בליבען און דער אונרוה איז אַרויס דורכען פֿענסטער; ער האָט זיך צושפּריצט אויף טויזענדטער קהל׳ס לייט, שתדלנים, מליצי־יושר, ראָדעל־פֿיהרער, קליינע משיח׳ליך... עס רוישט און קלינגט: טיק־טאַק, טיק־טאַק, טיק־טאַק... עס דאַכט זיך מען טהוט, מען געהט און מען ריהרט זיך נישט פֿון אָרט...

אפילו די געלעהרטע זענען אַזוינע דראָבנע, פּיצליך נשמה׳ליך ווי די שפּילקע־קאָפּליך... יעדע זיצט זיך אין איהר ספּעציאַליטאָט... קאָניגט אין איהרע אָבגע־מאָסטענע פֿיער שפּאַנן!

אָה! דאָרט קאָנן זי אַללעס! יעדע שפּאַרע, יעדעם שפּאָלטעל! דאָרט ווערט יעדער שטויב געמאָסטען און געוואויגען, בעשמעקט און בעטאַפּט, און פֿערזוכט! און אַלץ ווערט פֿערשריעבען לזכרון — דער טעם און דער ריח און אפילו דער שאָטטען, וואָס איין שטויב וואַרפֿט אויפ׳ן צווייטען...

נאָך די פֿיער שפּאַנן, איז זי אין אַ פֿרעמדע מלוכה אָהן אַ „בעדעקער" און אָהן אַ פּאַסספּאָרט.

דאָרט איז זי בלינד און פּלאָטערט, און שלאָגט מיט די פֿליגעליך ווי

ט פֿלעדער־מייזעל אין מיט׳ן שאָנעם העללען טאָג!

דאָרט איז שוין אַ פֿרעמדע וועלט, דאָרט זיצט שוין איין אַנדער שפּילקע־קאָפּ־פּיל און גריבעלט, און טאַפּט, און שמעקט, און מאָסט אויס יעדען שאָטטען פֿון יעדען שטויב...

פֿון די קליינע פֿונקען קאָנן קיין פֿייער נישט אַרויס, זיי קוממען זיך קיינמאָל נישט צוזאַממען און דעריבער איז אַזוי קאַלט, אַזוי נאַסס, אַזוי גראָה און קויטיג די גאַסס, דער מוח, דאָס האַרץ...

נור פּראַקטישע מענשען זאָגן, אַז אַזוי דאַרף זיין! אַז קויטיג גראָה און בלאָטיג איז — דאָס לעבען, דער אמת, דער פֿאַקט! אַז וואָס עס גלאַנצט (און עס איז דערביי קיין גאָלד נישט) נאַרט אָב, וואָס עס האָט קאָליערען, איז קינדער־שפּיעל, זייפֿען־בלאָזליך, חלומות וויסטע...

און יעדער פּראַקטישער טאַטע, איידער ער פֿערמאַכט אויף אייביג די קלוגע, חאָטש שוין האַלב־פֿערשטאַרטע אויגען, חאַפּט אָן מיט דער ביינעריגער האַנד דעם איינציגען זוהן און בעשוואָרט איהן: הייב דען קאָפּף פֿון דער בלאָטע נישט אויף! וועסט דיך נאָך, חס ושלום, פֿערקיהלען און דען קאַטער קריגען!

און דעריבער פֿאַלט די האַרץ־געטרייע מאַמע אויפֿ׳ן האַלז פֿון דער בעדעק־טער טאָכטער, און נעצט איהר דורך דען שלייער מיט הייסע טרעהרען, און בעט זיך ביין איהר, און חלש׳ט: טאָכטערשי, זאָלל זיך דיר אין לעבען נישט חלומען!

און דעריבער לעגט דער שטרענגער פּראָפֿעססער דען דאַרען פֿינגער אויף דער שאַרפֿשפּיציגער נאָז און וואָהרענט די שיהלער:

קינדער, היט אייך פֿאַר פֿאַרבען!

און דער סטרוזש פֿון הויז בלייבט פֿון צייט צו צייט שטעהן אין מיטען הויף, אָנגעשפּאַרט מיט דער גאָמבע אויפֿ׳ן בעזעם, און קוקט צו די לאָקאַטאָרען אין די פֿענסטער אַריין, צו גלאַנצט נישט, חלילה, ערגיץ אַ שויב...

און די אַללע פּראַקטישע — קלוגע מענשען, אויב זיי געהען אַרום אין מאַרק און טרעפֿפֿען אַ מענש מיט שטראַהלענדיגע אויגען, לויפֿען זיי זיך צוזאַממען אַראָדעל און קאָפּען הינטערוויילעכטס אַוועק מיט די פּיס.

. . . .

אָט — איך ליג אַזוי און קלער און דאָ שפּאַלט זיך דער היממעל און איך זעה, וואָס עס טהוט זיך אין פּאַלאַץ ביים זעיר־אַנפּין...

אַ מלאָך פֿויקט ווייטער אין פֿענסטער אַריין; ע ר ווערט, כביכול, בּאָז, האַפּט אַראָב די קרוין פֿון קאָפּף און וואַרפֿט זי איהם פֿון פֿענסטער אַרויס...

און איך זעה, ווי, כביכול, דער זעיר־אַנפּין איז געבליבען זיצען אָהן דער קרוין, מיט אַ רויטען פּאַס אויפֿ׳ן גאָטטליכען שטערן, — דאָס האָט איהם געמאַכט די

שארפע ראַנד פֿון דער קרוין, — אונ אַ הייליגער טראָפּפען שוויים איז אַראָב געראָנגען פֿון אונטערן רויטען פאַס...

אונ ער, ער כביכול האָט אָבגעװאָטעמט פריי אונ אַ הייליגער, ערבּאַרמהאַרציג־גוטער שמייכעל האָט זיך בעוויזען אויף זיין גאָטליך פנים!

אונ דערווייל האָט די קרוין אויפ׳ן הארטען קאָפּף פֿון מלאך געפּלאַצט...

זי האָט געפּלאַצט אונ איז צו שפריצט געוואָרען... אונ טויזענדטער, טויזענדטער שפריצען, פֿון בריליאַנטען אונ רובּינען, פֿון שאַפיר, אונ אָפּאַל זעננען זיך צופֿלויגען פֿון דער גאָטליכער קרוין.

אונ עס זעננען אַראָב אויף דער וועלט טויזענדטער, טויזענדטער נשמות פֿון די שפריצען פֿון דער גאָטליכער קרוין! אונ זיי זעננען זיך צופֿלויגען אין שטאָדט אונ אין דאָרפֿער, אין פּאַלאַצען, הייזער, צעלטען אונ היילען! אונ ווי עס איז אַריין אַ שפריץ פֿון דער גאָטליכער קרוין, דאָרט האָבען זיך געעפֿענט אַ פּאָר גאָטליכע אויגען.

אונ דערפֿון זעננען אויפֿגעוואַקסען גאָר אַנדערע, אַנדערע מענשען...

מיט קלענערע מאָגען נור פאַר דאַס מיט גראָססערע הערצער אונ מוחות. אונ אין יעדען מוח האָט זיך אָבשלאָגען די גאַנצע וועלט נישט קיין דראָבּנע חלק פֿון איהר...

אונ די הערצער האָבען געשלאָגען פאַר אַללע, פאַר אַללע פֿון דער גאָטליכע קרוין נישט נור פאַר היימישע, פאַר אייגענע...

אונ איינער האָט דען אַנדערן אונ נאָך בעססער זיך אַלליין פֿערשטאַננען...

אונ קיינער האָט זיך פאַר קיינעם נישט געהיטען, פאַר קיינעם נישט ענטלאָפֿען אונ קיינעם נישט געיאָגט...

אונ עס איז ליכטיג אונ העלל געוואָרען אויף דער וועלט אונ איינער האָט אינ׳ם צווייטען דען ברודער דערזעהען אונ דערקענט —

אונ אַ פּאָליציי איז אַרומגעגאַנגען אין אַללע גאַססען מיט אַ פּויק אונ האָט גערופֿען: לערנט אייך, לערנט אייך, לערנט אייך! וואָס איהר וועט דערקענען, דאָס וועט איהר ליעב בעקוממען!

ליידער איז עס דערווייל נור אַ חלום געוועזען!

